[Autor]

[Titlu]

Volumul - [NrVolum] *(opţional)*
Seria [NumeSerie] *(opţional)*

[Autor]
[TitluOrig]
[EdituraOrig], [AnOrig]

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:
Autor
Titlu / Autor;
trad:
...
...
...
...

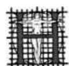
Versiune ebook: [x.x]

CONSTANŢA VINTILĂ-GHIŢULESCU**G - ffiţ ULESCU (născută la 16 februarie 1969). Doctor în istorie şi civilizaţie la École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris. Cercetător la Institutul de Istorie "Nicolae Iorga". Profesor asociat la Facultatea de Litere a Universităţii Bucureşti. Colaborator la săptămânalul de cultură *Dilema Veche.***

SCRIERI: *în şalvari şi cu işlic. Biserică, sexualitate, căsătorie şi divorţ în Ţara Românească a secolului al XVIU-lea* (Editura Humanitas, 2004): premiul de debut "Prometeus" al revistei *România literară* (2004), premiul "Fundaţiei Naţionale de Ştiinţă şi Artă a Academiei Române" (2005), premiul de debut al Uniunii Scriitorilor din România (2005). Coordonator, împreună cu Ionela Băluţă, al volumului *Les bonnes et les mauvaises moeurs dans la société roumaine d'hier et d'aujourd'hui* (EDR, NEC, Bucureşti, 2005).

CONSTANŢA VINTILĂ-GHIŢULESCU

Focul Amorului despre dragoste şi sexualitate în societatea românească (1750 - 1830)

HUMANITAS

BUCUREŞTI

Coperta

IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE

ABREVIERI

Descrierea CEP a Bibliotecii Naţionale a României VINTILĂ-GHIŢULESCU, CONSTANŢA

Focul Amorului: despre dragoste şi sexualitate în societatea românească: 1750 - 1830 / Constanţa Vântilă-Ghiţulescu.

- Bucureşti: Humanitas, 2006

ISBN (10) 973 - 50 - 1241 - 3; ISBN (13) 978 - 973 - 50 - 1241 - O 395 (498) "1750/1830".

e HUMANITAS, 2006
EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România tel. 021/317 18 19, fax 021/317 18 24
www.humanitas.ro
Comenzi CARTE PRIN POŞTĂ: tel. 021/311 23 30, fax 021/313 50 35, C.P.C.E.
- CP 14, Bucureşti e-mail: cpphumanitas.ro www. librariilehumanitas.ro
ISBN (10) 973 - 50 - 1241 - 3 ISBN (13) 978 - 973 - 50 - 1241 - O

AG = Arhiva Genealogică
BAR = Biblioteca Academiei Române, Bucureşti
BOR = Biserica Ortodoxă Română
DANIC = Direcţia Arhivelor Naţionale Istorice Centrale, Bucureşti
RI = Revista Istorică
RAS = Revista de Istorie Socială
SMIM = Studii şi Materiale de Istorie Medie
SAI = Studii şi articole de istorie

INTRODUCERE

A înţelege maniera de a iubi, de a negocia cu sentimentele, de a fabrica relaţiile dintre bărbaţi şi femei în rândul populaţiei sărace din mediul rural şi urban, toate aceste aspecte sunt tributare arhivelor judiciare. Ele păstrează practici, discursuri, atitudini, cuvinte care dezvăluie anumite forme ale relaţiilor umane, anumite trăiri, anumite moduri de punere în scenă a sinelui. Dincolo de aceste imagini, mai mult sau mai puţin apropiate de nişte realităţi pe care le bănuim, există altele care se ascund însă în umbra vremurilor şi la care nu se poate avea acces din cauza imperfecţiunii sursei. Scene de seducţie, scene de viol, scene de răpiri sunt de fapt istorii dramatice în care iubirea este rememorată ca o justificare în faţa instanţei. Printre rânduri, citim totuşi sâmburele iubirii ce va fi existat între tineri înainte de a se despărţi,

înainte chiar de a se decide să transforme totul într-un proces. Tineri îndrăgostiţi, amanţi separaţi, soţi sentimentali sunt personaje la care dragostea se exprimă languros, poetic, pe note muzicale, pe ascuns sau în gura mare. Chiar dacă nu iubeau ca noi cei de azi, oamenii de la 1800 aveau totuşi sentimente, preferinţe, năzuinţe, visuri, melancolii şi nostalgii. Citindu-le poveştile, regăsim un peisaj atât de diferit de al nostru, dar oameni atât de asemănători. Scenele oferite sunt pitoreşti, vocabularul uneori de-a dreptul hilar. Poate peste sute de ani aşa va părea şi al nostru altora. Dar privind cu seriozitate şi acribie ştiinţifică veţi descoperi doar oameni, mai simpli sau mai complicaţi, retrograzi sau emancipaţi, activi sau pasivi, nepăsători sau colerici, care au iubit sau au urât, care s-au "îmbrobodit" în prejudecăţi de tot felul sau care au trecut cu uşurinţă în noul val de schimbare adus de marele secol al modernităţii româneşti.

În clasa de sus a ierarhiei sociale însă, arhivele judiciare sunt completate cu reflecţii proprii, jurnale şi memorii, literatură şi poezie, surse care se întrepătrund pentru a produce o imagine cât mai fidelă şi a reda o lume în plină prefacere. Aici şi acolo se observă speranţa de a găsi într-o zi fericirea. Noţiunea acoperă sensuri diferite şi ţine cont mai degrabă de dorinţele, iluziile, aşteptările fiecărui individ. După fiecare etapă de teroare, oamenii "renasc" şi, având în minte experienţa trăită, se aruncă voluptuos în viaţa ce curge. Dragostea nu mai este un lucru ce ar trebui ascuns. Ea invadează sufletele muritorilor, care se lasă devoraţi de sensibilitatea cuvintelor, de frumuseţea ochilor, de văpaia privirilor. Ceea ce este. evident acum, ceea ce se proclamă fără încetare, este dorinţa tuturor de a trăi aceste sentimente, de a profita de fiecare minut din scurta viaţă de muritor. Şi fiecare o spune în felul lui: vesel şi bahic la Paris Mumulean şi Anton Pann, senzual şi grav la Văcăreşti şi Conachi, simplu, dar înflăcărat la Poteca. După fiecare

război, după fiecare perioadă tulbure, cu ciumă, inundaţii sau foamete, oamenii se aventurează în căutarea fericirii. Perioade de acalmie, perioade de visuri şi speranţe, în care amorul, dragostea, iubirea se conjugă la prezent şi viitor cu ardoare, cu tenacitate, cu furie. Bineînţeles că toate acestea n-au încetat cu totul, că războaiele au continuat să le invadeze casele, că ciuma a mai bântuit ani la rând, că foametea nu i-a ocolit, mai ales pe cei săraci. Dar efervescenţa ce a cuprins această lume a reuşit să deschidă noi orizonturi, să traseze noi graniţe, să aşeze amorul în inima societăţii.

Pe firul timpului, relaţiile dintre bărbaţi şi femei se succed fără întrerupere, cunoscând etape diferite: de la simple întâlniri accidentale de câteva clipe, la relaţii complexe de câţiva ani, de la o noapte de “dragoste” la dezamăgirea abandonului, de la iubiri romantice şi declaraţii de iubire la ura despărţirii şi gustul amar al nefericirii. Multe dintre aceste istorii de dragoste au rămas în umbra timpului, altele ni se dezvăluie însă datorită dorinţei feminine de a se proteja, de a supravieţui lumii masculine. Dragostea adevărată şi dragostea mercantilă ajung până la urmă să fie disecate, analizate, criticate de judecători, vecini, preoţi, bărbaţi, femei. Plăcerea, fericirea sunt descoperirile secolului; în literatură sau în gândirea filosofilor, poeţilor, pictorilor, ele ocupă un loc important[1]. Iar românii, chiar dacă nu le-au dedicat exegeze aşa cum au făcut francezii sau englezii, de pildă, nu s-au lăsat totuşi mai prejos şi au încercat practic să le cunoască, să şi le apropie, să le descopere, să le trăiască.

La cumpăna dintre cele două secole, ţările române trec printr-un amplu proces de transformare. Încă sub dominaţia Imperiului Otoman, dar cu o relaxare a controlului datorită contextului internaţional, ele se îndreaptă spre o nouă epocă în care modernizarea şi progresul vor constitui principalele teme de discutat, analizat, rezolvat. Nu trebuie să uităm şi mai ales să

ignorăm importanţa prezenţelor militare în Ţara Românească şi Moldova. Ruşi, austrieci, nemţi, turci, francezi îşi aduc fiecare propria contribuţie la structurarea şi fabricarea unei lumi în care amorul, sentimentele ocupă un loc important. După pacea de la Kuciuc-Kainargi (1774), deschiderea către noile imperii ale civilizaţiei mondene se concretizează prin imediata implantare de consulate - rus în 1782, austriac în 1783, prusac în 1785, francez în 1796, englez în 1801 - frecventate şi luate de model de către boierii români. Mai ales după lunga ocupaţie rusă din 1806 - 1812, schimbarea devine din ce în ce mai evidentă şi mai pregnantă.

La temelia acestei cărţi se află surse inedite şi diverse culese în principal din arhivele atât de pline de surprize. Cum prima parte a cărţii se structurează în jurul iubirii norodului, informaţiile provin din condicile de la Mitropolia din Bucureşti, fiind de regulă procese judecate de tribunalul ecleziastic pentru perioada 1750 - 1830. Înainte de 1750, astfel de procese sunt în număr infim în documentele păstrate: cinci. Între 1750 şi 1780 regăsim alte şase. Numărul lor creşte spectaculos cu opt cazuri în 1781 şi se regularizează la aproximativ 10 - 12 cazuri pe an. Dar înainte de a trece la analizarea acestor cifre, trebuie spus că arhiva noastră nu epuizează întru totul sursa. Cum procesele pentru seducţie, viol şi răpire sunt judecate de diferite instanţe - ispravnicii de judeţ, divanul domnesc, departamentul de cremenalion, tribunalul ecleziastic - există posibilitatea ca numărul reţinut pentru această analiză să fie completat la un moment dat cu alte cazuri, conservate în condicile acestor departamente. În plus, s-a realizat o selecţie în rândul documentelor, întrucât arhivele sunt întotdeauna incomplete, pierdute, dispărute. Regăsim, de asemenea, informaţii despre acordurile oferite la nivel local care nu mai necesită intervenţia puterii centrale, aşadar a principalei surse de înregistrare a documentelor. Cazurile selectate de mine

provin în mare parte din condicile Mitropoliei din Bucureşti şi din condicile unor departamente de judecată. Cu alte cuvinte, cercetarea îşi asumă această lacună; sper însă că altcineva va avea răbdare şi timp să citească şi să caute prin miile de acte ce aşteaptă să fie descifrate, inventariate, studiate, întregind astfel tabloul desenat aici. Ţara Românească va constitui şi de data aceasta peisajul geografic, dar am încercat să completez şi să compar cu Moldova şi Transilvania acolo unde acest tip de studii există.

Forma şi conţinutul acestor documente sunt aproape neschimbate de la 1750 până către 1830. Rezoluţiile se încadrează cam în aceleaşi tipare, astfel încât putem opera un studiu al acestei arhive oferind date, idei, concluzii care să structureze concepţiile în jurul dragostei şi a sexualităţii norodului în drum spre epoca modernă. Am vorbit deja despre avantajele şi dezavantajele acestei surse2, au vorbit şi alţii3, dar trebuie să fac câteva precizări: arhivele judiciare păstrează cu predilecţie situaţiile conflictuale şi mai puţin sau aproape deloc formalitatea" unei zile senine din viaţa unui individ. Am încercat matematic să adun caz cu caz, să fac o statistică, dar am preferat să folosesc foarte puţin aceste date şi să mă opresc mai degrabă asupra interpretării sutelor de exemple alese. Ele mi-au fost însă necesare pentru a înţelege societatea şi maniera de a acţiona a acelor oameni. Subiectul în sine este destul de dificil: dragostea cu sentimente mai mult sau mai puţin exteriorizate, cu gesturi mai mult sau mai puţin narate, cu trăiri ce se lasă mai degrabă ghicite decât exprimate clar şi fără echivoc. Sursa este darnică şi săracă în acelaşi timp, oferă anumite informaţii, dar ascunde sau trece sub tăcere altele. A nu începe însă o cercetare, a nu profita de această materie primă atât de densă din teama de a nu putea descifra toate faţetele unui fenomen înseamnă a abandona din nou în uitare o arhivă imperfectă, care totuşi există.

2 Constanţa GHIŢULESCU, *în şalvari şi cu işlic. Biserică, sexualitate, căsătorie şi divorţ în Ţara Românească a secolului al XVIII-lea,* Humanitas, Bucureşti, 2004, pp. 7 - 15.

3 Mihai-Răzvan UNGUREANU, *Convertire şi integrare religioasă în Moldova la începutul epocii moderne,* Editura Universităţii, Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2004, pp. 5 - 16.

În partea a doua, acolo unde mă voi opri mai ales asupra "teatralităţii iubirii", sursele sunt cât se poate de combinate: acte judiciare, corespondenţă, folclor şi poezie populară, literatură şi memorii. Personajele se schimbă de această dată, iar boierul devine actor principal căci el este, înainte de toate, motorul modernităţii. Dar veţi regăsi şi alte personaje de-a dreptul spectaculoase: preotul îndrăgostit, călugărul desfrânat sau sodomit, ibovnici pătimaşi şi mai presus de toate femei care au păşit înaintea tuturor, aruncându-se cu patos într-o iubire ce le aducea libertatea, emanciparea, nefericirea. "Focul amorului" a sălăşluit şi sălăşluieşte încă în inimile îndrăgostiţilor, chiar dacă azi cuvintele lui Eufrosin Poteca sunt ambalate în tirade mai mult sau mai puţin romantice pe Internet. Cântatul sub ferestre, declamatul versurilor pasionale, "biletурile" cu declaraţii erotice, atingerile nevinovate, dar senzuale, privirile fierbinţi, nefericirile şi lacrimile suferinţei amoroase pun în scenă arta de a iubi.

Nu am pretenţia de a restitui "realitatea aşa cum a fost", ar fi imposibil ţinând cont de sursa principală a acestei analize: arhivele unui tribunal ecleziastic. Totuşi, iubirea la 1800 ar putea fi foarte bine şi aşa. De altfel, interpretările mele încearcă să reconstituie o lume în schimbare, o lume în "tranziţie" spre noi valori, spre noi graniţe. Lumea pe care o ofer este, mai întâi de toate, o lume aşa cum am văzut-o, gândit-o, simţit-o eu după un studiu atent al miilor de documente folosite pentru a scrie acesta carte. Ea poate fi altfel într-o altă carte, scrisă de un

alt autor.

*

Am scris această carte cu pasiune şi mai ales cu o curiozitate bolnăvicioasă, am petrecut ore şi zile, rătăcind printre istorii uitate ale oamenilor de la 1800. Fascinată de această lume am făcut-o cunoscută şi celorlalţi prin poveşti sau analize, discuţii şi polemici. M-au ascultat şi m-au ajutat să-mi definesc propriile mele idei Maria Pakucs, Ionela Băluţă, Emilia

Plosceanu, Gheorghe Lazăr, Ovidiu Cristea, Mihai-Răzvan Ungureanu. Profesorul Andrei Pippidi a fost ca întotdeauna un fidel ascultător şi mai ales un bun şi răbdător sfătuitor. Bineînţeles că cel mai asaltat de teoriile mele despre dragoste şi sexualitate a fost soţul meu care vrând-nevrând a auzit atâtea despre eroii mei de la 1800. Le sunt recunoscătoare tuturor şi le mulţumesc dedicându-le această carte.

PARTEA I

“Cw *dragostea la tribunal”: a iubi în rândul norodului*

Vocabularul iubirii

Cuvinte, gesturi, emoţii participă la constituirea unui limbaj al iubirii. Fiecare contribuie într-o măsură mai mare sau mai mică la structurarea unor atitudini perceptibile atât pentru persoana căreia îi sunt adresate, cât şi pentru grupul social. Diferite de la un mediu social la altul, diferite de la o persoană la alta, ele adună totuşi elemente comune care să le facă vizibile pentru retina colectivă, uşor de reţinut, exprimat, analizat, poetizat.

Bărbatul este cel care îşi exprimă sentimentele, el are rolul activ, fiind considerat ca persoana îndreptăţită să acţioneze, să-şi etaleze sentimentele, aşteptările, dorinţele, plăcerile. Fata trebuie să fie pasivă, să aştepte, să primească, să recunoască semnalele emise de un potenţial curtenitor. Ea se poate însă aventura în construirea unei relaţii, de cele mai multe ori ilicite, prin punerea în scenă a

disponibilităţii, a dorinţei, a plăcerii.

4 Toader NICOARĂ notează şi sintagma "a face dragoste" cu sensul de "a face curte". *Transilvania la începuturile timpurilor moderne* în mediul popular vocabularul iubirii este destul de sărac. Expresiile delicate, cuvintele senzuale sau vorbele dulci se întâlnesc foarte rar. Se constată o simplă verbalizare a iubirii: "s-au îndrăgit", "s-au plăcut", "au avut dragoste", "s-au avut în libovul dragostei" 4. Ţărani şi meşteşugari, mici boieri şi negustori îşi spun afecţiunea, sentimentele fără să folosească un vocabular sofisticat. Atunci când plac o fată spun simplu că le este "plăcută" şi că "pentru plăcere" o cer de soţie, deşi este fată săracă, deşi familia lui se opuncă; sau că fata le este "dragă" şi "s-au îndrăgit" amândoi.

Şi totuşi dragostea devine pasiune ce arde, ce subjugă, ce topeşte; aşa cum se exprimă un personaj la 1800 pentru a descrie puterea sentimentelor, "de tot robit în dragostea ei", amantul face orice i se cere, îndeplineşte dorinţele ascunse ale ibovnicei pentru a căpăta un surâs, o atingere, plăcerea6. Dragostea "scoate din minţi" şi "din fire", schimbă comportamente, stârneşte pasiuni. Când sentimentele depăşesc aranjamentele economice, ele se exprimă deschis cu ajutorul gesturilor şi obiectelor. Nicolae delibaşa "are dragoste asupra" Radei, dragoste pe care o exprimă vizibil prin afişarea în public cu fata, deşi nu sunt căsătoriţi, prin haine, bani şi bijuterii pe care i le dăruieşte în orice împrejurare. O face din dragoste sau, după cum spune chiar autorul, pentru că "am căzut la dragoste cu dânsa" şi îşi afirmă iubirea în această manieră, copleşindu-şi iubita şi pe părinţii acesteia cu largheţea gestului oferind, dăruind, risipind aur şi arginţi.7

***(1680 - 1800). Societate rurală şi mentalităţi colective,* Dacia, Cluj-Napoca, 2001, p. 168.**

5 Vezi cazul lui Ion cu Voica, ambii din Târgovişte. BAR, mss. 636, f. 88 v.

6 V.A. URECHEA, *Istoria românilor. Curs făcut la*

***Facultatea de Litere din Bucureşti, publicat sub direcţia*...** **Bucureşti, 1891 - 1901, vol. VIII, pp. 55 - 56.**

7 BAR, mss. 641, II. 49 v-51 r.

Dacă relaţia nu implică neapărat şi afecţiunea, ci numai plăcerea carnală, atunci registrul verbal se schimbă, iar raporturile sunt vulgarizate arătând clar conţinutul lor sexual: “s-au înnădit”, “s-au încârdoşit”, “au avut înclinare”, “au făcut împreunare”, “a îngrecat-o”, “a îmborţoşat-o”.

Persoanele implicate în “focul amorului” poartă denumiri cât se poate de apropiate de acţiunea ca atare: ibovnic, ibovnică, cu sensul de amant, amantă, ţiitor, ţiitoare, posadnică - ultimii doi termeni pentru a desemna deja aceeaşi ipostază: femeia întreţinută. La începutul secolului al XIX-lea un alt termen pătrunde în vocabular: “amorez” căruia i se asociază diferite adjective: “vrăjmaşul de amorez”. De altfel, odată cu el un întreg registru se desenează având în centru cuvântul amor, aproape deloc folosit până la această dată: amorez, amoreza, amoros, amoroasă, amoraş.

Când se află pe teritoriul justiţiei actorii schimbă registrul şi păstrează doar puţin din romantismul relaţiei lor. De altfel, ajunşi la tribunal, aventura lor se află la sfârşit sau chiar încheiată, iar tandreţea, afecţiunea, familiaritatea se transformă în regrete, decepţie, ură. Din nou, un întreg vocabular este fabricat pentru a reda fiecare sentiment, Femeile vorbesc despre “vorbele viclene şi amăgitoare”, despre “momelile”, despre “măgliselile”, despre “marghiulii, vicleşuguri şi jurăminte”, despre “făgăduielile amăgitoare” cu care au fost atrase, încântate, înşelate, dezarmate. Bărbaţii aduc în prim plan efemeritatea sentimentelor, care au dispărut la fel de repede cum au apărut: “i s-a răcit inima”; “s-a înşelat vederii ochilor”, “s-a amăgit” sau pur şi simplu “s-a amuzat”. Alteori cuvintele sunt de prisos, căci totul “se

citeşte” pe chipuri, se exprimă prin gesturi, se trădează din privirile mai grăitoare decât orice vorbă. Unul este “cufundat în mare scârbă”, altul este ameninţător şi îşi lasă ura să-i cuprindă faţa, mâinile, trupul. Şi de la dragostea proclamată cu tărie în jalbă se ajunge foarte repede la injurii, păruială, scandal şi uneori la adevărate vendete la nivel local.

După cum se poate observa, vocabularul iubirii este cât se poate de simplu în sânul clasei de jos. De pe la 1750 până la 1830 poporul nu este prea inventiv în construirea unei

“Scene”, iar iubirea se desfăşoară şi este narată sub clar de lună, în “fanăria din spatele poştei”, în “scaieţii” din spatele grădinii, la fântână, “în crâng”, acolo unde tinerii se regăsesc zi de zi. Este adevărat că documentele nu sunt atât de bogate pe cât am dori, că reţin foarte puţin din ceea ce a fost viaţa amoroasă a unui cuplu; că bărbaţii şi femeile îşi spuneau mai mult de atât este evident. Cum ne lipsesc jurnalele, corespondenţa, istoriile, vom încerca, pentru a surprinde şi a completa tabloul, să observăm, din naraţiunile fetelor, dar şi cu ajutorul cântecelor şi poeziilor populare, retorica unei galanterii cotidiene.

Un holtei începe prin a-şi declara intenţiile trimiţând vorbă fetei că-i este plăcută, ca o aşteaptă seara la poarta mare sau la fântână. Ieşirea seara la poarta mare înseamnă că fata îşi dă acordul în ritualul curtării ce urmează. La numeroasele întâlniri declaraţiile nu contenesc: “că numai ea îi este dragă”, “că ochii ei l-au scos din minţi”, “că numai pă ia voieşte s-o aibă de soţie”, “că are o patimă la inimă şi numai ia i-o poate stinge”, “că să-l lase să facă împreunare trupească”. Când fata ripostează şi încercă să-şi păstreze fecioria spunându-i “că după ce se vor lua vor avea şi împreunare”, bărbatul se întoarce peste puţin timp şi îi reafirmă că numai şi numai pe ea o va lua, că tocmai a vorbit cu părinţii şi cu rudele sale şi toţi sunt de acord, că o să plece la târg să-şi mai cheltuiască pentru nuntă, că se

vor cununa “acu după Paşte”, sau în toamnă după culesul viilor. Îi face chiar mici cadouri: un inel, o basma, o cămaşă, un zlot.

Un cântec care circulă în anii ’20 ai secolului al XIX-lea pune pe versuri toată această curte cu implicaţii sentimentale şi de-o parte şi de alta: “Scoate capul la fereastră, / Frumoasă vecina noastră, / Să văd chipul tău frumos, / Stea din cerul neguros. / Faţă albă ca tulpanul, / Dragostii ne vine anul, / Căci, d-un an şi şapte luni, / Mă porţi, puică, cu minciuni. / Aseară trecui călare / Pe la poarta ta cea mare / Şi-ţi zării rochiţa-n poate / Cusută cu naturale: / Naturalele de fir, / La mijloc cu trandafir, / Trandafir cu trei boboci / Ce cu foc din ochi îl coci”.8

“Chip frumos”, “puică”, “dragoste”, “trandafiri”, “foc”, cuvinte reluate de lăutari dintr-un limbaj cotidian şi cântate la horele din vremea sărbătorilor, cuvinte care i-au inspirat şi pe îndrăgostiţi, dar şi pe lăutari pentru a versifica alte şi alte iubiri, utilizând la infinit inima, patima, văpaia, focul, neliniştea, dorinţa, ardoarea, durerea, disperarea.

Un alt cântec surprinde asiduitatea bărbatului, reticenţa prefăcută a fetei, puterea dragostei care se instalează în suflet, se lipeşte de trup ca o boală, ia minţile ca o vrajă: “Aolică, dică Floare, / De n-ai fi fermecătoare, / Nu m-ai întoarce din cale / Să calc pe urmele tale / Cu dăsagii la spinare, / Leşinat de nemâncare, / De vânt bătut, ars de soare/ Şi cu băşici la picioare!” 9

Seducătorul şi victima şa

Informaţiile oferite de registrele ecleziastice asupra “seducătorului” şi a “victimei” sale sunt foarte detaliate. Nume, părinţi sau alte rude, localitatea de provenienţă, starea civilă, uneori vârsta, alteori numărul de copii completează desenul social10. Norodul se lasă antrenat în jocul seducţiei şi, de la ţărani la meşteşugari, de la slugi la mici dregători, de la mici negustori itineranţi la boieraşi, toţi se lasă atraşi de pasiunea simţurilor. Modul lor de a

iubi, jocul lor este mult mai vizibil datorită finalului, de cele mai multe ori tragic, care antrenează reclamarea injustiţie, astfel încât "sentimentele" ajung la tribunal şi sunt deferite spaţiului public. Sau poate "dragostea" este o miză pentru femei şi un simplu joc pentru bărbaţi, un angajament ce implică viitorul pentru primele, un moment de plăcere ce implică doar prezentul pentru cei de pe urmă. Cel puţin în acest sens îşi justifică actorii alegerile, implicările afective* trăirile. Acelaşi cuvânt, "dragostea", capătă valenţe diferite în funcţie de persoana care îl foloseşte.

Fetele din jalbele adresate puterii sunt într-o proporţie de 90% la limita cea mai de jos a sărăciei. Părinţii nu le pot asigura nici zestrea necesară unei "căsătorii onorabile", dar nici adăpostul indispensabil unui Gelibat prelungit. În această situaţie odată vârsta măritişului atinsă, fata încearcă fie să-şi găsească un soţ, fie să-şi procure zestrea indispensabilă. Multe dintre fete sunt orfane de tată, aşadar mult mai dispuse să accepte promisiunile făcute cu uşurinţă de primul venit. Totodată ele sunt mult mai vulnerabile deoarece scapă de sub supravegherea unei mame ocupate cu creşterea celorlalţi copii, cu asigurarea hranei. În acelaşi timp, prezenţa unui bărbat în casă este totuşi de dorit şi deseori chiar mama încurajează legătura dintre cei doi cu speranţa că celelalte fete vor fi măritate mai repede şi mai uşor datorită relaţiilor pe care le are presupusul ginere.

asupra numelui, vârstei, calităţii, locului de origine şi de rezidenţă. Vezi Marie-Claude PHAN, *Les amoiirs illegitimes. Histoires de seduction en Languedoc (1676 - 1786),* CNRS, Toulouse, 1986, p. 29.

Din cele 210 cazuri, 166 susţin că au fost fecioare înaintea relaţiei cu acuzatul. Doar 17 văduve s-au prezentat ca femei seduse şi abandonate. De asemenea, printre jeluitoare se regăsesc amestecate neveste care au

cedat la un moment dat, fie într-un moment de criză în căsătorie, fie în absenţa soţului plecat cu afaceri în lumea largă. Bărbaţii sunt 190 holtei, iar restul sunt stăpâni deja căsătoriţi, văduvi, preoţi, călugări sau egumeni implicaţi cu voie sau fără de voie în procesul iubirii. Trebuie făcută precizarea că cifrele reprezintă declaraţiile din jalbe ale actorilor sociali care nu reflectă nicidecum realitatea, întrucât la cercetare se dovedeşte că fata nu mai este demult fecioară sau că pur şi simplu este cunoscută în parohie ca prostituată. Aceeaşi situaţie este valabilă şi pentru bărbaţi a căror virginitate este şi mai greu de controlat. Declaraţiile lor trebuie privite cu multă circumspecţie.

În 23 de cazuri este deja vorba de existenţa unei sarcini în momentul declanşării procesului. Alte 46 de fete au deja un copil (37), doi (7) sau trei (2) cu acuzatul, ceea ce presupune perpetuarea relaţiei pe o perioadă de timp nelimitată şi chiar instalarea unui concubinaj permanent.

Repartizarea lor geografică este următoarea: 113 dintre cuplurile prezente la tribunal provin din Bucureşti, restul de 97 provin din celelalte departamente, sate, oraşe sau târguri. Aşadar oraşul se află în frunte atunci când este vorba de relaţii sexuale premaritale cu mai mult de jumătate de cazuri. Explicaţiile sunt cât se poate de simple: Bucureştiul este cea mai importantă aglomerare urbană şi se va mări constant fie datorită creşterilor demografice naturale, fie datorită migraţiilor ce antrenează lumea rurală, dar şi lumea balcanică. Oraş comercial important, Bucureştiul atrage meşteşugari şi prăvăliaşi, negustori şi comercianţi, prostituate şi călugări, veniţi din zona Imperiului Otoman. Confesiunea ortodoxă pentru unii, toleranţa religioasă, posibilitatea de a înjgheba ceva afaceri pentru alţii îi determină să se aşeze şi să rămână în mahalalele oraşului. Aici supravegherea comunităţii este mult mai uşor de evitat, tentaţiile şi pericolele sunt la tot pasul, schimbările şi transformările

mai rapide.

În mediul rural, între cei doi actori sociali nu exista deosebiri de ordin social, fete şi băieţi sunt ţărani agricultori. Ei aparţin ca regulă generală aceluiaşi sat şi sunt de cele mai multe ori vecini. Excepţiile sunt puţine. Iat-o pe Sanda din satul Poiana Lungă, judeţul Dâmboviţa, cedându-i lui Ioniţă negustorul în speranţa realizării unei căsătorii avantajoase11, sau pe fiica lui Marin din satul Clejani, judeţul Vlaşca, căzând în păcatul curviei cu Dinu, fiul popii Jipa din acelaşi sat12. În acest caz, diferenţa socială este foarte mică, dar perceptibilă datorită prestigiului dat de o asemenea meserie.

11 BAR, mss. 641, f. 122 v.

12 BAR, mss. 641, f. 180 r şi 122 v.

13 BAR, mss. 641, f.49 v-51 r.

În mediul urban, actorii aparţin păturii de jos a micilor meşteşugari. Urmărind profesia seducătorului şi pe cea a tatălui fetei regăsim cel mai repede următoarele meserii: cojocari, curelari, băcani, lăcătuşi, tâmplări, dulgheri, tăbăcari, argintari, blănari, vizitii, bărbieri, şalvaragii, mărgelari, abagii, condo-ragii, bogasieri. Aceştia nu se consideră însă ca fiind foarte săraci. A avea o meserie semnifică atât pentru acuzatoare cât şi pentru acuzat posibilitatea de a avea un câştig. “Şi văzându-mă cu meşteşug şi cu câştig au sărit în spinarea mea”, sună apărarea unui bărbat acuzat. Lor li se adaugă micii dregători din armata de funcţionari a statului: polcovnici, postelnici şi logofeţi, căpitani, ceauşi, armăşei, grămătici etc. Şi aici excepţiile sunt foarte puţin numeroase. Astfel Rada, fiica lui Stoian lăcătuşul din mahalaua Şerban vodă, devine amanta lui Nicola, mic dregător în anturajul domnului Nicolae Mavro-gheni (1786 - 1790) în speranţa realizării unui bun mariaj. Părinţii fetei sunt cei care “administrează” această relaţie considerând că bărbatul este o partidă ce nu trebuie pierdută13. Egumeni, călugări, preoţi apar din când în când în jalbele adresate puterii, fie

ca simple victime ale şantajului, fie ca personaje principale în "maşinăria iubirii". Boieri "încurcaţi" cu slujnicele din casă sau cu ţărăncuţele de pe moşie ştiu să negocieze legătura astfel încât ea să nu ajungă întotdeauna la tribunal. Atunci când sunt neîndemânatici sau zgârciţi, "ipochimenii" se trezesc traşi la răspundere de către Prea Sfinţia Sa, dar reuşesc totuşi să-şi păstreze anonimatul cerând ca numele lor să nu fie marcat în condică. De altfel, mai nimeni nu ia în serios o astfel de acuzaţie. Datorită diferenţelor sociale evidente nu i se poate impune unui boier să se căsătorească cu fiica unui ţăran de pe moşia sa chiar dacă la mijloc se află un copil sau numai o simplă deflorare. De asemenea, trebuie menţionat că printre seducători se află bărbaţi de etnii diferite, dar ortodocşi, veniţi cu neguţătoria sau în anturajul diferiţilor domni. Ei sunt sârbi, bulgari, aromâni, greci, fie cuprinşi în denumirea generală de "greci", dar care nu trebuie luată ***ad litteram*** deoarece printre ei se aflau mulţi aromâni din Peninsula Balcanică. Aşadar, marea majoritate a actorilor implicaţi în procese de seducţie aparţine clasei de jos a societăţii, săraci ce muncesc pământul ca agricultori la ţară sau cei ce muncesc cu braţele ca mici meşteşugari, servitori sau slujbaşi la oraş14.

Fetele şi holteii se află în prim-plan deoarece ei sunt cei care beneficiază de libertatea de a flirta, de a accepta mult mai uşor curtea, declaraţiile, amorul. Bărbaţii îşi îndreaptă mai degrabă atenţia spre o fată pentru că dincolo de jocul iubirii ea constituie o partidă pe piaţa matrimonială. La rândul lor, fetele acceptă mult mai uşor curtea venită din partea unor holtei pentru că sunt disponibili şi constituie "viitorul". Faptul că persoanele căsătorite, divorţate, văduve sunt mult mai puţin reprezentate nu înseamnă că nu se lasă prinse în jocul seducţiei, ci doar că nu întotdeauna relaţia lor devine publică printr-un proces. Femeile măritate nu se pot aventura într-un proces, iar văduvele şi divorţatele se lasă

mult mai uşor antrenate în legături ce se fac şi se desfac mult mai repede, aproape de la sine, fără să implice neapărat domeniul justiţiei. Arhivele judiciare demonstrează că astfel de legături sunt cotidiene, iar împăcările şi despărţirile sunt mult mai puţin tragice.

Retorica iubirii: femeia şi "dragostea" să

"Acum plânge în cămară Râsul ei de astă-vară".

ANTON PANN

Promisiunile de căsătorie reprezintă "arma tip a seducţiei", după cum le califică Véronique Demars-Sion în cartea sa despre femeile seduse şi abandonate în comitatul Cam-bresis din secolul al XVIII-lea. În plus, ele devin o "condiţie de eficacitate", un "instrument ordinar" fără de care un proces de seducţie nu poate fi deschis15.

Astfel, 94% dintre jeluitoarele care au intentat un proces unui bărbat au cedat în urma promisiunilor de căsătorie primite din partea acestuia.16 Fete, neveste, femei divorţate sau văduve invocă promisiunile de căsătorie ca element principal în începerea unei relaţii şi apoi a unui "abandon sexual". "De este acum un an de zile, începând cu multe măgliseli şi vorbe amăgitoare, numitul, cu cuvânt că va să mă ia de soţie prin cununie până când m-au înşelat de m-au dat şi în calea lui căzând şi în păcat cu dânsul", se justifică Felda din satul Tin-gani, judeţul Ilfov17. Discursul său nu este singular, ci, sub o formă sau alta, se regăseşte în mai toate jalbele adresate tribunalului. "Carele bătându-mi capul în tot chipul cu feluri de măgliseli şi făgăduieli că mă va lua de soţie până m-au adus în voile lui şi de loc rămâind şi îngrecată de dânsul" se plânge Zoiţa din mahalaua Oltenilor, femeie măritată, dar sedusă de Căliniş.

Atunci când unul dintre părinţi preia iniţiativa, preia şi cauza: "că eu pornind jalbă la Maria Sa Vodă pentru dânsul (Costea grecul, ***n.n.)*** arătând cum că el aflându-să holteiu s-au încârdoşit cu fii-mea Mania, fată mare fiindu şi că cu făgăduieli că va să o ia întru căsătorie i-au stricat

feciorila şi s-au ţinut cu dânsa necununaţi un an până au făcut şi un copil amândoi care le trăieşte”, povesteşte Neaga văduva din mahalaua popa Radu în numele fiicei seduse 19.

17 BAR, mss. 646, II. 148 r-l49 r.

18 BAR, mss. 646, il 64 v-65 v, 2 noiembrie 1803.

19 BAR, mss. 4024, II. 231 v, 22 iulie 1799.

În foarte puţine cazuri aceste promisiuni de căsătorie şuşotite la urechile fetelor sunt spuse cu voce tare într-un cadru solemn şi în prezenţa martorilor. În majoritatea cazurilor, promisiunile sunt verbale, spuse în grabă pentru a învinge rezistenţa fetelor, pentru a obţine cât mai repede “abandonul” lor în braţele seducătorilor. În ce măsură o fată sedusă crede în realitatea unor astfel de promisiuni? Nu sunt ele mai degrabă utilizate în faţa justiţiei pentru a întări cererile lor sau pentru a-şi justifica uşurinţa cedării? Fetele afirmă şi se apără justificându-şi slăbiciunea prin promisiunile de căsătorie pronunţate de bărbaţi; multe chiar jură că aceste promisiuni au fost reale. Bărbaţii preferă însă să recunoască actul sexual, negând cu înverşunare orice promisiune, orice căsătorie. Cine spune adevărul? Greu de aflat, având în vedere că totul se joacă în sala de tribunal unde tocmai căsătoria este miza jocului.

Jalba se construieşte în jurul acestor promisiuni de căsătorie, reale sau imaginare, pronunţate în secret sau în auzul familiei. Că s-au întâlnit o singură dată sau de mai multe ori, că au trăit împreună un an sau doi, fata şi părinţii se cred îndreptăţiţi să-l reclame pe “şiretul”, pe “vicleanul”, pe “tâlharul”, pe “feciorul de curvă” care a profitat de absenţa părinţilor de acasă, de inocenţa fetei, care a abuzat de încrederea tuturor, întâlniri, gesturi de afecţiune, mici cadouri fac parte dintr-un ritual cunoscut de toţi şi premergător unei căsătorii. Iată cum descrie Maria din Târgovişte relaţia ei cu Scarlat logofătul: “că numitul logofăt, în anul trecut aflându-se la isprăvnicat şi

mergând adesea la casa mume-şi, zicând mume-şi că va să o ia în căsătorie l-au crezut lăsându-l dă mergea slobod adesea ore” 20; Tudora din Ruşii de Vede s-a lăsat sedusă de Stroe “care cu vorbe viclene amăgindu-mă zicând că va să mă ia de soţie” 21. Stana din Popeşti, judeţul Prahova, îi cedează de la prima întâlnire lui Dinu holteiul, un consătean, “astă toamnă, la noiembrie… o dată seara”, după ce “s-a încredinţat cuvântului ce i-ar fi dat că va să o ia de soţie” 22.

20 DANIC, mss. 140, II. 14 v-l5 r, 27 august 1800.

21 BAR, mss. 636, II. 109 v-l10 r.

22 BAR, mss. 3932, II. 30 r-v, 17 iulie 1799.

Fata porneşte rareori jalbă la Mitropolie după primul contact. Ea acordă credit promisiunilor făcute, speră că ele vor fi concretizate mai devreme sau mai târziu sau doar trage nădejde că partenerul o va recompensa pentru serviciile sexuale oferite. Denunţul public este declanşat în momentul în care devine clar şi vizibil că bărbatul se îndreaptă spre cu totul altceva, iar ea nu mai poate avea nicio speranţă. Certitudinea unei sarcini, frecventarea unei alte fete, căsătoria cu o alta sunt tot atâtea momente care avertizează fata că trebuie să acţioneze cât mai repede cu putinţă pentru a elucida propria situaţie23.

Întrebată de ce a acţionat atât de târziu, de ce a aşteptat să treacă vremea, femeia încearcă să explice şi să justifice în faţa instanţei aşteptările şi speranţele ei, încrederea în finalitatea unei relaţii: “că s-ar fi încrezut în promisiunile lui”, explică simplu una dintre ele24. Sau că bărbatul a intervenit din nou reluându-şi angajamentele şi promisiunile, a insistat să nu dezvăluie nimănui “secretul” lor, să mai aibă un pic de răbdare până îşi anunţă rudele sau până face rost de banii necesari pentru presupusele cheltuieli de nuntă25.O plăteşte chiar pentru tăcerea ei, “au scos o mână de galbeni, zicând să-i dăruiască numai să nu spuie mumă-sii, făcându-i jurământ că va să se cunune

cu dânsa” 26; sau o ameninţă, “au învăţat-o să nu spuie la nimeni, că de va spune o va împuşca şi va fugi” 27. Pentru a convinge de credibilitatea promisiunilor făcute, alţii jură în faţa icoanelor şi se blestemă că totul va avea o finalitate.

că n-au făcut-o doar ca bătaie de joc, că sunt îndrăgostiţi nebuneşte, în faţa acestor avalanşe de cuvinte, de promisiuni, de cadouri, de jurăminte, fata cedează şi speră că ziua aceea va veni curând. De altminteri, ea îi acordă tot creditul seducătorului care ştie de fiecare dată să-i reafirme şi să-i susţină speranţele, în plus, între aparenţa unei vieţi oneste şi dezonoarea publică a deflorării, fata preferă păstrarea secretului, amăgindu-se că azi, că mâine nunta va avea loc.

A doua parte a discursului se conturează în jurul sărăciei, a ruşinii suferite, a vârstei precoce pentru a nu şti ce se întâmplă, pentru a se lăsa uşor în voia sentimentelor, a statutului inferior. Cuvinte cheie astfel construite încât să devină avantaje în susţinerea cauzei, chiar dacă de cele mai multe ori femeia o afirmă inconştient preluând şi reiterând stereotipurile epocii şi lumii în care trăieşte. Elenca de la Hurezi descrie relaţia ei cu postelnicul Păun ca un raport de putere inegal, în care bărbatul a avut tot timpul avantajul forţei, prestigiului şi al autorităţii masculine. Ea, femeie săracă, inferioară şi “proastă” nu i se putea opune, chiar dacă ar fi vrut. Odată sarcina evidentă, părinţii au alungat-o, aşadar un alt dezavantaj. Refugiată în Bucureşti, femeia intră doică, dar cum trebuie să plătească şi pentru creşterea propriului copil, sărăcia face parte din realitatea cotidiană: “şi spăimântându-mă foarte rău, văzând-u că mă aflu întru atâta nenorocită stare”, se vaită femeia, se vede obligată să strige după ajutor, mai ales că soluţii de scăpare din această cursă a mizeriei nu prea există. Apelul la domnie este considerat unica salvare. Elenca îşi încheie jalba în aceiaşi termeni de jale: “cu lacrimi caz la nemărginita şi bogata milă a Mariei Tale spre a mi se face dreptate ca să nu rămâiu cu lacrimi

pă obraz, că va fi păcat”.28 Alteori vocii fetei i se alătură vocea mamei, văduvă în majoritatea cazurilor, care-şi plânge sărăcia, necinstea suferită şi imposibilitatea de a-şi înzestra fata şi mai ales de a-i găsi un soţ.

Jalba se construieşte aşadar mai degrabă în jurul unor argumente de natură economică şi morală, abia în ultimul rând apar cele de natură juridică. Femeia gândeşte altfel decât ar gândi orice femeie din zilele noastre. La 1800, fetele şi femeile cunoşteau foarte bine cutuma care prevedea înzestrarea fetei deflorate de către seducător sau, cum se spune adesea în documente, “plata fecioriei”. Apoi, ele fac parte dintr-un grup social, dintr-o reţea, dintr-o comunitate. Pe de o parte, părinţii sunt împinşi să acţioneze de un “cod al onoarei”, de sărăcie, de presiunea socială. Pe de altă parte, comunitatea este un alt factor de presiune, ea transmite informaţii de interes public către fată şi părinţii ei şi în acelaşi timp îi obligă să aibă o reacţie, să intre pe firul cunoscut al celorlalte sute sau poate mii de cazuri difuzate de bârfa colectivă. Neacţionarea, purtarea ruşinii în public presupune participarea benevolă a fetei la săvârşirea “păcatului” sau chiar iniţierea relaţiei sexuale; o apropie aşadar de statutul unei prostituate. Ea este practic obligată de cutumă, părinţi, comunitate să facă primul pas: jalba la Mitropolie (sau alte departamente de judecată). Din păcate, se ştie mult prea puţin despre soarta acestor femei, odată procesul încheiat: câte s-au măritat, câte s-au prostituat, câte au căzut într-o relaţie cu final previzibil, câte au continuat să sufere ruşinea primului gest.

Sfătuite sau nu de logofăt, preot sau oricare alt diac, jeluitoarele dezvoltă uneori o retorică excelentă. Iată cum se articulează jalba Dinei din Bucureşti la 25 noiembrie 1802:

“Prea înălţate Doamne, Cu lacrimi jăluesc Mariei Tale pentru un Mateiu, fecior Niţii băcănesii, că eu aflându-mă vecină cu numitul în multe rânduri obrăznicea de venea la

mine, măglisindu-mă cu feluri de mijloace şi făgăduieli ca să mă ia de soţie şi eu totdeauna mă apăram de dânsul, ştiind că el să află fecior de neguţător şi eu săracă, nefiind de potriva lui. Şi el zicea că şi de iaste fecior de neguţător, dar el voieşte să mă ia pe mine. Dar eu nicidecum nu primeam cererile, ştiindu-l şi blestemat din fire precum este ştiut şi de alţii. Dar el nicidecum nu contenea cu venirea până când au văzut că tatăl mieu au plecat afară la ţară. Şi eu rămâind acasă singură, numai cu o copilă mică ce-mi este soră, neavând mumă, şi atunci m-am pomenit cu numitul că au venit asupra mea şi cu mare silnicie, beat fiind, mi-au stricat fecioria carele având patima sfrânţii m-au umplut şi pe mine ticăloasa de am zăcut toată vara. Şi mi-am vândut tot ce am avut de m-am căutat la boală şi până acum încă nu sunt tămăduită, pentru care am jeluit la Maria Sa Alexandru Vodă Şuţu. Şi fiind orânduită la Sfinţia Sa părintele episcop al Argeşului, muma pârâtului, aflându-se cu putere de bani, ce mijloc au făcut nu ştiu, că au adus pe un Licsandru croitorul, fruntea beţivilor, şi pe un cumătru al lor de au dat mărturie, zicând că eu sunt curvă. Şi fără a-l pune la jurământ, pe mărturiile ce au dat, mi s-au acoperit dreptatea, rămâind ticăloasa şi în ruşinea neamului mieu şi goală şi despuiată şi cu patima în trup. Şi eu ticăloasa, în casa părintească curată şi cu cinstea mea, neştiind pe altul decât pe numitul cu silnicii ce mi-au făcut. Pentru care cu lacrimi mă rog Mariei Tale ca să te milostiveşti asupra sărăciei mele a mi să face dreptate la aceasta, ca ori să primească numiţii martori jurământul în sfânta biserică pă mărturiile ce au dat, sau să mi să răsplătească cinstea mea şi cheltuiala ce am făcut la boală. Că eu mă poci îmbrăca cu jurământul, la orice în jurământ le arăt. Şi cum va fi mila Mariei Tale. Roaba Mariei Tale, Dina, fata de aici”. 29

“Amorul trăit”.

Oricât ar încerca Biserica să includă toate aceste scene de amor în nişte cadre juridice rigide, ele aparţin

cotidianului. Un timp sau un loc favorabil, un cuvânt sau un gest care înfierbântă, pune sângele în mişcare, înroşeşte obrajii, excită simţurile, slăbeşte vigilenţele. Fiii şi fiicele norodului se întâlnesc, se încrucişează, flirtează, se îndrăgesc sau pur şi simplu fac dragoste fără să se gândească pe moment la consecinţe, la gura lumii sau la un eventual scandal juridic. Fetele sunt tinere, mult prea tinere pentru a cunoaşte neajunsurile unui act sexual, de cele mai multe ori sunt surprinse, alteori habar nu au ce li se întâmplă; abia când există un “după aceea” află de la celelalte surate, de la vecine sau moaşe ce ar putea păţi. Timidele se trezesc că zi cu zi devin mai rotunde, mai greoaie, că nu mai încap în rochii. La întrebările judecătorilor răspund de multe ori cu inocenţă, cu simplitate că n-au ştiut că sunt însărcinate, că nici măcar n-au bănuit că poartă în pântece un suflet. Una dintre ele, ruşinată, emoţionată, înfricoşată, bulversată de întrebările insistente şi răutăcioase ale clericilor avortează la câteva ore de la ieşirea din sala de tribunal. Avea doar 13 ani. Ce putea şti? Ce putea bănui? 30

Altele, în schimb, cunosc arta de a seduce şi arta de a iubi. Ştiu cum să pătrundă în jocul iubirii, şi mai ales se pricep să transforme dragostea într-un litigiu şi apoi într-un profit. Printre ele se clasează femeile mature, divorţatele, văduvele, prostituatele. Dar şi printre ele se află destule care se prind în joc din plăcere, din “patimă”, din dragoste, din nevoia de a fi iubite. Abia actul consumat, abia odată abandonate, totul este gândit în formă de profit sau poate de răzbunare. Nu trebuie uitat că până târziu, către 1830, orice relaţie sexuală în

BAR, mss. 3934, II. 27 r-28 r.

afara căsătoriei este sancţionată de cutumă cu plata gloabei, iar deflorarea unei fecioare cu înzestrarea acesteia. Or, populaţia îşi cunoaşte obiceiurile şi ştie să se folosească de ele la momentul oportun. La 1805, Dragomira din satul Prisăceni, judeţul Vlaşca, îi reclamă la

ispravnici şi apoi la Mitropolie pe fraţii Ioan şi Costandin din acelaşi sat. Ambii o frecventează şi “au împreunarea păcatului curviei” cu numita. Nu-i poate cere pe amândoi de soţi, dar poate spera la o mică “despăgubire financiară” pentru pierderea repetată a virginităţii ori de câte ori fraţii i-au cerut-o. Neputând să nege, fraţii se mulţumesc să-i dea “o vacă cu viţel alăturea şi o mânzată” şi să-i închidă gura, dar mai ales să-i câştige disponibilitatea pentru alte partide amoroase până la eventuala lor căsătorie legitimă31. Aproape în fiecare sat există o Dragomira gata să-şi piardă virginitatea cu tinerii satului, visând poate căsătoria, sperând poate o zestre, dorind poate numai plăcerea.

Tinereţea este o etapă în care plăcerea, dorinţa se manifestă, se simte, se exprimă cu mai multă forţă. O spune Dimi-trie Cantemir atunci când consemnează obiceiul pe care îl au tinerii moldoveni: “că nu este ruşine, ci că este de laudă să preacurvească în taină până se însoară”. Tinerii sunt sfătuiţi chiar de taţii lor să păcătuiască înainte de a se însura oricât de mare ar fi gloaba32. O afirmă ţăranii sau orăşenii atunci când pun pe seama “obiceiului tinereţilor şi a patimii” păcatul trupesc. În sat sau în mahala, dragostea se joacă cu adolescenţii abia trecuţi de pubertate, cu tinerii însurăţei, cu văduve tinere, cu stăpâni pătimaşi, cu bătrânei a căror inimă mai tresare încă. Tinereţea este însă etapa cea mai vulnerabilă din punct de vedere sexual, iar “patimile” pot fi stăpânite cu greu. Sărăcia prelungeşte uneori la nesfârşit această etapă şi din acest motiv relaţiile sexuale premaritale devin inevitabile.

De altfel, galanteria între tinerii de aceeaşi vârstă este ceva obişnuit, care face parte din cutumele tinereţii33. A face curte sau numai a flirta sunt comportamente regăsite în toate mediile sociale. Nu există şi nu se detaşează o iubire a ţăranilor sau o altă iubire a orăşenilor. Diferenţele apar între norod şi elită atunci când

este vorba de punerea în scenă a iubirii: spectaculoasă şi senzuală la boieri, simplă şi directă în rândul norodului.

Familia, vecinii, anturajul nu sunt ostili acestor relaţii ce se fac şi se desfac sub ochii lor, dat fiind că tinerii sunt disponibili, liberi, iar frecventarea, curtarea, flirtarea aparţin unui ritual pus în scenă înaintea căsătoriei. Este totuşi o libertate sub supraveghere, pentru că atunci când se trece de la simpla familiaritate şi galanterie la lucruri serioase, gesturi în public, sarcina care se ghiceşte sub rochie, vecinii, apoi familia intră în alertă şi încearcă să regleze situaţia partenerilor angajaţi în relaţie. Dacă întreg comportamentul este circumscris unei dorinţe de a constitui un cuplu legitim, vecinii bârfesc, dar nu sancţionează, lăsând familiile celor doi parteneri să-şi rezolve şi să definească raporturile. Bârfa se transformă în zvon şi chiar în denunţ numai dacă persoanele sunt suspecte (statut social şi civil diferit, diferenţă de vârstă, rudenie) sau intenţiile lor sunt altele decât cele afişate în public.

Comunitatea îi acordă mult mai multă libertate tânărului june, care este încurajat “să preacurvească în taină până se însoară”. Seducătorul deţine poziţia cheie într-o relaţie, el decide cine, cum, când, unde. Pentru familiile sărace o simplă promisiune de căsătorie este suficientă pentru a deschide bărbatului uşa casei. Până la concretizarea căsătoriei promise, tânărul începe să-şi viziteze “viitoarea soţie”, încercând să câştige încrederea celor din jur. La început, tinerii se află sub stricta supraveghere a părinţilor, iar întâlnirile se desfăşoară în prezenţa unei a treia persoane, de regulă mama sau o soră mai mică. Micile cadouri, banii, vorbele dulci, reîntărirea promisiunilor contribuie la consolidarea poziţiei tânărului şi la relaxarea vigilenţei. Părinţii se arată toleranţi şi uneori încurajează micile gesturi de afecţiune dintre cei doi în speranţa grăbirii cursului normal al relaţiei. Măritişul unei fete înseamnă o gură mai puţin de hrănit,

satisfacţia că şi-au făcut datoria, că o “ştiu aşezată la casa ei”. După ceva timp, junele, privit ca unul de-al casei, are dreptul de a-şi vizita singur iubita. Este momentul în care fata, considerând căsătoria foarte aproape, acceptă şi încurajează o relaţie sexuală în speranţa unei căsătorii rapide. Alţii nu mai au răbdare să aştepte atât şi, într-un moment de neatenţie, profită.

34 BAR, mss. 636, II. 109 v-l10 r.

Chiar dacă totul pare un scenariu bine gândit, bine pregătit, trebuie însă spus şi recunoscut că nu întotdeauna gesturile sunt pregătite, premeditate, analizate diabolic cu intenţia de a profita de-o fată. Deseori lucrurile se întâmplă pur şi simplu, favorizate de circumstanţe care grăbesc finalizarea unei etape. Dincolo de aceste întâlniri comune, gesturi complice, afecţiune şi familiaritate ce lărgesc şi consolidează raporturile dintre tineri, există bineînţeles şi scene de amor fugare în care cuvintele nu-şi au locul, rostul şi deci nu ajung să mai fie rostite chiar dacă ele sunt invocate după. Iat-o pe Tudora care a doua zi după ce a primit promisiuni de căsătorie cedează şi se lasă purtată de pasiunea simţurilor34; sau pe Mărioara care într-o seară îl primeşte în casă pe unul Iordache, vătaf, pe care îl acceptă apoi în pat, unde “ca un bărbat s-au culcat cu mine - povesteşte aceasta - făcând şi împreunare trupească” 35. Partenerii gândesc şi interpretează diferit comportamentul celuilalt: bărbatul se amuză şi este mai degrabă galant, în timp ce fata se vede deja măritată după prima strângere de mână36.

În tot cazul, relaţia progresează încet-încet, bărbaţi şi femei contribuind în egală măsură la structurarea relaţiei. Scarlat logofătul din Târgovişte merge “adesea” la casa Mariei şi-i asigură familia că în curând se vor căsători. Devenit de-al casei, el pătrunde atunci când toţi sunt plecaţi, rămâne cu “orele”, se laudă, promite, măgliseşte. Maria îi devine complice trimiţându-i vorbă să vină atunci când are un moment de linişte, o clipă de singurătate doar

pentru ei doi.37 O altă Maria, îndrăgindu-se cu Costandin, are adesea întâlniri ba în casa unchiului ei, ba la conacul lui Costandin, unde merge numai pentru a-l întâlni38.

Dar nu întotdeauna fata participă activ la propria deflorare, chiar dacă acceptă promisiunile, încurajează curtea, răspunde şi se implică afectiv în relaţie. Surprinsă de agresivitatea subită, ea încearcă să se apere, să implore, să scape, să reziste. Scenele de violenţă sunt la fel de prezente în naraţiunile lor: brutalitatea masculină se dezvăluie odată momentul propice sesizat, iar femeia devine o pradă. Solitudinea feminină accelerează dorinţele masculine. "Fiind numai eu singură au venit mai sus numitul la casa numitului preot şi găsindu-mă numai pe mine m-au apucat cu zoru şi au păcătuit", povesteşte Iana din mahalaua Biserica Sfântul Ilie surprinsă de atitudinea violentă a bărbatului cu care schimbase nenumărate glume şi vorbe prin târg. În singurătatea casei, Anton îşi dezvăluie intenţiile violând-o pe tânăra fată, murmurându-i la ureche promisiuni de căsătorie39. Copile încă, fragede şi inocente la 11, 12, 13 ani nu prea ştiu ce li se întâmplă şi mai ales nu ştiu cum să reacţioneze în faţa insistenţelor masculine. Frosina are 11 ani când Iordache Pascal o scoate noaptea pe pridvorul casei şi-o ademeneşte cu doi zloţi; "bucurându-se de bani", fata "au tăcut fără a ţipa", chiar dacă mai târziu instanţa de judecată consideră că "nu este lucru de crezut, fiind împotriva firii". Frosina păstrează secretul, sau pur şi simplu nu-şi dă seama, abia după un an şi şapte luni, împinsă de mamă-sa, dă jalbă la Mitropolie40.

În patul iubirii

Actul sexual se desfăşoară de cele mai multe ori în locuri obscure, întunecate, ferite de privirile celorlalţi, dar în acelaşi timp uşor accesibile. Grădina, pivniţa, patul din bucătărie, prăvălia, fântâna sunt locuri favorite. Se adaugă hanul, cârciuma, pădurea, izlazul, tufişurile, tânăria atunci când gestul se desfăşoară în grabă, când bărbaţi şi femei

se întâlnesc întâmplător, glumesc, se hârjonesc şi cad apoi în propria capcană iubindu-se. Munca în comun creează locuri de întâlnire propice: tinerii se văd la câmp, în casă, pe scările pivniţelor, în grădină, larâu sau la fântână, pe pod, la cârciumă, se încrucişează în fiecare zi, se salută, îşi zâmbesc, se privesc, se tachinează, glumesc, se amuză. Un joc al gesturilor, un joc al cuvintelor efemere, un joc al privirilor, un joc al mâinilor, un joc al trupurilor, toate puse în scenă pentru simpla dorinţă de a se amuza. În plus, bărbaţi şi femei dezvoltă un întreg arsenal de conduite şi comportamente pentru a fi atraşi şi a atrage, pentru a plăcea şi a fi plăcuţi. O întreagă galanterie este experimentată mai ales de către tinerii încă necăsătoriţi care îşi marchează astfel disponibilitatea.

Războiul, cu retragerile populaţiei la mănăstiri, în munţi, la ţară, în locuri ferite de invaziile soldaţilor, favorizează de asemenea amorul ocazional. Bărbaţi şi femei, căruţe şi animale, boarfe şi mărunţişuri, adunate în spaţiul limitat al mănăstirilor, contribuie la imposibilitatea unui control social al mulţimii. În corturi, sub căruţe sau sub cerul. liber, oamenii se încrucişează, se ating, îşi vorbesc, se încurajează, cedează sub impactul “singurătăţii”, emoţiilor, fricilor de tot felul, într-un astfel de spaţiu şi-a pierdut virginitatea Ana din Bucureşti. Retrasă la mănăstirea Cernica, în timpul răzmeriţei din 1802, împreună cu mama şi o mătuşă, cele trei femei şi-au aşezat calabalâcul lângă un Ioniţă, şelar, venit şi el sub adăpostul mănăstirii de teama ruşilor ce tocmai invadaseră oraşul. Acolo, într-o seară, inevitabilul s-a produs, când cei doi tineri s-au apropiat mai mult decât ar fi făcut-o în alte condiţii, în alt spaţiu. O scenă de amor fugară, neaşteptata care i-a unit într-o noapte şi pe care au uitat-o de cum au apărut zorile. Se pare însă că Ana este “victima” acestor amoruri pasagere pe care le trăieşte fără să se implice prea mult. “În grădina lui Hagi Gheorghe”, Ana este surprinsă de un neguţător care a sărit peste uluci, ziua în

amiaza mare, şi cu care s-a împreunat în umbra copacilor. Altă dată tot în grădină, dar de data aceasta chiar în grădina casei ei, un oarecare, “un om cu căciulă în cap”, pătrunde şi-o violează “după toacă în diseară”. Fata nu vorbeşte niciodată de violenţă fizică sau verbală, sunt probabil gândite ca simple scene cotidiene cărora nu le-a acordat prea mare importanţă până când, după nuntă, soţul descoperă că nu este fecioară.41

Uneori lipsa intimităţii nu are prea mare importanţă. Ilinca se lasă sedusă de viitorul ei logodnic noaptea în propria-i casă unde, alături de părinţi şi fraţi, mai sunt prezenţi câţiva flăcăi veniţi să petreacă la înţelegerea de logodnă. În marele pat comun, tinerii profită de somnul profund al celorlalţi pentru a fura câteva clipe de hârjoneală care se transformă destul de repede în dragoste carnală42. Maria fata şi Stan calfa sunt surprinşi în via de “supt dealul Mitropoliei” în timp ce se iubesc, curiosul îi priveşte şi apoi îi lasă în pace sub pretext că “auzeam că o să o ia” 43, aşadar actul nu poate fi decât ceva până la urmă firesc din moment ce nunta este aproape. La tribunal, întrebată cu insistenţă unde şi când a avut loc împreunarea, fata dezvăluie scenarii şi locuri comune regăsite de la o istorie la alta.

Un timp pentru a seduce

Cel acuzat nu este niciodată un străin. El aparţine spaţiului cunoscut şi face parte din lumea cotidiană deja familiară: un vecin, un tovarăş de afaceri al tatălui, un amic de-al fratelui, un oarecare din mahala cu care a schimbat vorbe şi priviri pline de înţeles ori de câte ori s-au întâlnit, un iubit. În mediul rural, lucrurile sunt mult mai simple. Fata face parte dintr-un spaţiu închis unde toată lumea cunoaşte pe toată lumea. Fete şi băieţi se întâlnesc adesea la munca câmpului, la fântână, pe uliţele satului, la biserică, la horă. Aşadar, când în miez de noapte un asemenea bărbat bate la uşa unei fete, aceasta deschide poate cu sfială, dar nu cu teamă. Iată cum descrie

Ene pătrunderea sa în casa lui Radu, pescar din mahalaua Delea:, 31 (tatăl fetei ***- n.n.)*** fiind dus afară la ţară şi având o copilă în vârstă de căsătorie şi cum că într-una din zile, fiind şi muma fetii dusă la târg, am mersu eu acasă şi cum că găsind pă fată singură în casă am năvălit şi am împresurat-o cu sila de i-am stricat fecioria, rămâind fata lor cu ponos."44 Ene nu este un necunoscut, ci un vecin care-i face curte fetei de ceva timp şi care acum profită de absenţa părinţilor de acasă. Iat-o şi pe Anastasia, tot din Bucureşti, care, "chemată într-o noapte afară" de Iane căpitanul, iese fără să se gândească la riscul la care se expune. Răpită şi violată, fata nu poate dovedi în faţa soborului că a fost fecioară în noaptea cu pricina45.

Noaptea dă curaj bărbaţilor care s-au asigurat că fata e singură, că părinţii sunt plecaţi sau că stăpânii dorm. Noaptea ajută fetele să-şi învingă timiditatea şi să trimită vorbă tânărului pentru a se vedea în bucătărie sau numai pe prispa casei, în grădină sau numai la poartă. Este timpul privilegiat când umbra nopţii ascunde feţele, lumânarea este stinsă şi în obscuritatea întunericului fata se abandonează în braţele iubitului, prietenului, unui cunoscut, unui oarecare. Lumina lunii, promiscuitatea, teama, dorinţa contribuie la grăbirea lucrurilor, la accelerarea simţurilor, la săvârşirea neprevăzutului. Rada din mahalaua popa Nan se afla la o vecină, când a apărut Ioniţă Datco care "cu zoru" şi "neaflându-se nimeni".

BAR, mss. 641, f. 90 v-91 r.

BAR, mss. 653, f. 33 v-34 r, 17 decembrie 1791.

O violează. Ciudat însă că femeia îl reclamă abia după naşterea copilului46.

Alte scene de amor se petrec în timpul sărbătorilor. De altfel, este perioada din an când vigilenţa scade considerabil, când tinerii primesc mult mai multă libertate de mişcare, când violenţa gesturilor este mult mai vizibilă47. Familiile celor doi au petrecut împreună, vinul şi rachiul au fost consumate din belşug, de o parte şi de alta.

Iar amorul nedeclarat găseşte astfel prilej să se etaleze, să se desfăşoare, să se exprime. Matei, băcan din Bucureşti, după o petrecere cu amicii săi, cunoscut ca fiind "blestemat din fire", a pătruns în casa vecinei sale Dina şi "cu mare silnicie, beat fiind mi-au stricat fecioria". 48 Manuc armeanul o seduce pe Magdalina "în noaptea lăsatului de sec", când a găsit-o singură acasă49; Ilinca povesteşte că "ar fi avut dragoste" cu Alexandru, iar "în ziua de sfântul Ilie au făcut şi împreunare amândoi", pândind momentul când stăpânul lor, Marin postăvarul, era plecat de acasă50; Apostol cojocarul recunoaşte că a sedus-o pe Safta în timpul sărbătorilor de Rusalii.51 Sărbătoarea rămâne pe de altă parte şi un timp al singurătăţii pentru o mare parte dintre fete. Părinţii plecaţi la biserică sau la târg lasă acasă pe una din fete pentru a avea grijă de fraţii mai mici, în timp ce stăpâna, plecată să asculte liturghia, îşi lasă casa pe mâna slujnicei.

Retorica iubirii: bărbatul şi "dragostea" sa

"Junele neînsurat e ca un împărat. Umblă cu floare la ureche. N-are copii să-i plângă de foame".

ANTON PANN

Apărarea bărbatului se bazează pe trei teme principale: negarea faptelor, transformarea fetei într-o prostituată ordinară, considerarea acuzaţiilor drept un complot. Discursul său începe de obicei cu negarea promisiunilor pe care fata i le atribuie. Niciodată nu a promis nimic nimănui, cu atât mai puţin acelei fete, ba mai mult, nu a avut niciodată de-a face cu ea. Şi pentru a-şi susţine spusele acceptă jurământul cu mâna pe Evanghelie. Că mitropolitul nu-l crede o dovedeşte chiar intervenţia acestuia care îl sfătuieşte să nu-şi piardă sufletul şi să accepte o învoială cu tânăra, fie s-o ia de soţie, fie s-o miluiască cu ceva. Puţini sunt cei care nu acceptă sfaturile propuse, ceea ce le dovedeşte de fapt vinovăţia. Anastasie, grec din mahalaua Foişor, nu tăgăduieşte că a avut împreunare cu Dobriţa, dar nu i-a

promis niciodată un mariaj şi “mai vârtos pohta îi iaste să se călugărească”, decât s-o ia pe aceasta de soţie, deşi la mijloc este şi un copil52.

Unii bărbaţi recunosc actul sexual, dar afirmă inexistenţa fecioriei. Cu alte cuvinte, ei pot primi canon bisericesc pentru păcatul comis, pot plăti chiar gloaba, dar nu au de ce să alcătuiască o zestre din moment ce nu au fost ei primii. “Că n-au fost începerea de la dânsul” se apără Iane căpitanul, ci “zice că părinţii ei vând vin şi ei au mers la ei ca la o cârciumă”. Nu tăgăduieşte “fapta păcatului”, dar “încă mai nainte de dânsul şi cu alţii au săvârşit” 53. Iacov jură cu mâna pe Evan

BAR, mss. 636, f. 5 v-6 r. BAR, mss. 653, II. 33 v-34 r.

ghelie că atunci la prima împreunare cu Ioana “n-au găsit-o fată” 54; la fel susţine şi Gheorghe, tabagiu din mahalaua Olarilor, deşi trăia în concubinaj cu Catrina de doi ani trecuţi.55 De aici până la a declara calitatea îndoielnică a reputaţiei feminine nu mai este decât un pas. Bărbatul îşi construieşte apărarea, înnegrind reputaţia fetei în mahala sau în sat. Şi el a mers la ea ca toţi ceilalţi, “ca la o curvă”. Nu el a iniţiat această relaţie, “ci ia l-au chemat pă dânsul la casa ei” şi tot ea “i-au mărturisit că este stricată de un şalvaragiu”. Şi ca întotdeauna identitatea celui acuzat nu conţine toate elementele necesare unei bune identificări, un oarecare aflat din întâmplare la îndemână şi care de cele mai multe ori lipseşte din spaţiul controlat de Mitropolie: “carele acum să află fugit în ţara turcească”. Şi ia-l de unde nu-i. Nu e singurul, căci fata, după spusele lui, se vinde oricui dispune de bani, “şi că după cum mergea el la dânsa să ducea şi alţi mulţi atât mai nainte de acadea el cu dânsa în păcat, cât şi mai în urmă” 56. Seducătorul se apără, încercând să convingă tribunalul că fata a vrut la fel de mult ca şi el, că i-a plăcut chiar, că l-a sedus, că până la urmă ea l-a pervertit în fapta păcatului.

O solidaritate masculină se conturează imediat. Vecini, prieteni, colegi îi sar ra ajutor şi mărturisesc orice li se cere: că fata a mai fost văzută cu altul, surprinsă bând la cârciumă, sau cu lumânarea stinsă în pivniţa vecinilor, pe poduri petrecând. Această solidaritate este manifestă mai ales în cadrul unei bresle sau a unui corp de dregători. Poţi constata cu uşurinţă cum fata se transformă din victimă umilă şi neajutorată în prostituată vicleană şi înrăită, amantă a întregului regiment sau femeia întreţinută a oricărui mic prăvăliaş cu stare.

Alţii susţin că s-au răzgândit după o perioadă de timp, când au observat că ea “nu-şi păstrează cinstea împreunării numai cu dânsul”. Gheorghe, croitor din mahalaua Izvorul, refuză să se mai căsătorească cu Bălaşa, chiar dacă au amândoi un copil, chiar dacă locuiesc împreună de un an şi jumătate. Motivul este cât se poate de simplu: infidelitatea. Bănuiala că ea nu şi-a păzit cinstea îl roade, mai ales ca a adus-o în casa lui dintr-o cârciumă. Cu alte cuvinte, într-o asemenea femeie nu poate avea încredere şi încet-încet bărbatul se înstrăinează şi într-una din zile chiar o părăseşte. La judecată explică cu seninătate “că pentru copil este în bănuială că nu va fi chiar cu el făcut, ci cu alţii. Asemenea şi pentru îngrecarea în care se află acum, zise că are bănuială a fi cu alţii, arătând că nu ar fi fost apururea petrecând amândoi, ci ei au fost aflat la stăpân lucrându-şi meşteşugul”. În faţa unor astfel de acuzaţii, femeia nu are cum se apăra. Cum poate dovedi că şi-a păstrat cinstea, când înainte de legătura stabilă cu acest bărbat a fost cârciumăreasă, cu alte cuvinte prostituată? Cum poate dovedi legitimitatea copilului? Nu are elementele necesare pentru a o face, în ciuda bunăvoinţei mitropolitului care insistă pe lângă bărbat să o ia de soţie57.

57 BAR, mss. 3932, f. 8V, 18 august 1798.

58 BAR, mss. 3932, II. 30 v” r.

Cea din urmă modalitate de a se apăra o constituie

considerarea acuzaţiei ca un complot pus la cale fie de părinţii fetei, fie de către alţi tineri din comunitate. Dinu holteiul din satul Popeşti, judeţul Prahova, strigă sus şi tare că familia lui Ioan unchiaşul îl acuză pe nedrept, “căci sunt porniţi asupra noastră din pizmă şi răutate, ca să ne sărăcească şi să ne stingă prin cheltuieli” 58. Pe măsură ce relaţia dintre cei doi tineri se deteriorează şi tensiunile dintre familii trec printr-o perioadă de confruntări verbale şi fizice, familiei i se raliază atât celelalte rude, cât şi prietenii din vecinătate. O adevărată vendetă se construieşte, iar conflictele sunt purtate pe la ispravnici, apoi pe la protopopi, la divan, la Mitropolie. Acuzaţiile pot fi interpretate şi drept un complot regizat din umbră de un alt tânăr din sat, autorul adevărat al faptelor, care încearcă astfel să-şi salveze propria piele59. Cazurile sunt numeroase şi doar intervenţia clericilor scoate la iveală adevăraţii autori ai faptelor, tensiunile de la nivelul comunităţii şi mai ales starea precară a fetelor care se lasă manipulate pentru a nu rămâne dezonorate.

Amorul: “neguţătorie” şi plăcere

Seducţia structurează trei tipuri de comportamente: femei seduse şi abandonate care acuză seducătorul, femei seduse dar care acuză o altă persoană decât seducătorul şi femei care acuză construind întreaga intrigă amoroasă fără ca faptele să existe, fabricând, de fapt, din nimic un întreg scenariu care le-ar putea ajuta să profite.

59 Vezi cazul lui Petre din satul Baci, judeţul Vlaşca. BAR, mss. 4024, II. 87 v-88 r, 12 ianuarie 1798.

60 Vezi cazul Mariei din satul Belciugatul, judeţul Ilfov, BAR, mss.

3932, II. 132 v-l33 r.

Fete care nu mai au răbdare să aştepte încearcă să forţeze mâna pretendentului, şantajează prin lansarea de “vorbe şi zvonuri” prin sat sau mahala. Odată intrate în această moară nu mai pot da înapoi şi se antrenează într-

un proces juridic prin construirea de acuzaţii. Strânse cu uşa, ruşinate, ameninţate, ajung să recunoască în faţa clericilor şi în auzul tuturor “că dragoste ar fi avut amândoi, dar împreunare nu” 60. Femei, care cuprinse de panică odată ce sarcina avansează, acuză în disperare pe oricine ar putea deveni un potenţial partener, un potenţial agresor. Sărăcia, mizeria, foametea, goliciunea le fac să treacă peste ruşine şi umilinţă şi să acuze, să strige, să blameze un oarecare. Orice bărbat din proximitate devine o ţintă spre care se îndreaptă întreaga nemulţumire; spusă şi repetată la infinit, acuzaţia ajunge şi devine credibilă pentru anturaj, pentru victima însăşi. Niţa din mahalaua Agiului nici nu mai ştie cu cine s-a împreunat ultima oară şi care este adevăratul tată al copilului pe care îl poartă, aşa că în jalbă acuză un bărbat fără nume, un bărbat imaginar ce plecase de mult din mahala, aflându-se în situaţia paradoxală de a nu avea cu cine să se judece61. Zamfira din satul Căscioarele, judeţul Ialomiţa, a păcătuit cu Dumitru atunci când acesta a fost găzduit în casa părinţilor ei ceva timp. Peste ceva vreme, când Dumitru a părăsit comunitatea, iar sarcina a devenit vizibilă, a trebuit să reacţioneze pentru a nu rămâne singură, pentru a-şi salva onoarea, pentru a răspunde întrebărilor celor din jur. Aşa că îl acuză pe Stan, vecin şi sătean, holtei, potenţial pretendent, potenţial seducător62.

61 BAR, mss. 641, f. 107 r.

62 BAR, mss. 645, f. 33 r.

Femei care cunosc de-a fir a păr întreaga viaţă a bărbatului, ştiu ce avere are şi ce poate oferi, ştiu ce loc ocupă în comunitate şi care-i sunt sensibilităţile, punctele slabe care l-ar putea face să cedeze. Alături de familie, sau lăsându-i locul, femeia se antrenează într-un proces, ştiind că datoria unui seducător este să-şi înzestreze victima sau s-o ia de soţie. Mame, taţi, fraţi, unchi “neguţătoresc” cinstea fiicei, surorii, nepoatei, acuză, se târguiesc, se lamentează. Pentru unii este o afacere profitabilă şi înainte

de a ajunge la tribunal au şantajat în stânga şi-n dreapta, oprindu-se la cel mai slab, la cel ce ar putea ceda mai mult. Scopul nici măcar nu mai este căsătoria, ci “agoniseala”, “procopseala”, mânuind cu îndemânare “meşteşugul neguţătoriei”, speculând sensibilităţile celorlalţi, accentuând ruşinea, deplângând o sărăcie mai mult sau mai puţin reală63.

Seducţia şi construirea intrigii devin aşadar la un moment dat o afacere. Construirea intrigii respectă punct cu punct scenariul cunoscut şi folosit deja de fete în jalbele lor. Îndemnată de alţii, fata se supune, iar de cele mai multe ori este manipulată, învăţată ce să spună, cât să spună şi pe cine să acuze. Publicitatea din jurul unor astfel de procese, dezonorante, îi convinge totuşi pe unii să accepte repede şi tacit o înţelegere cu părinţii fetei pentru a nu da amploare evenimentului, pentru “a nu-şi sparge casele”, pentru a-şi păstra clienţii atunci când este vorba de meseriaşi, prăvăliaşi sau negustori. Altele folosesc acest mijloc pentru a face presiuni asupra stăpânilor care nu-şi respectă angajamentele. Voica din mahalaua Biserica cu Svinele, supărată că stăpânul ei, postelnicul Ianache Ghinpescu, de trei luni nu-i dă “simbrioara”, profită de absenţa acestuia din Bucureşti şi dă jalbă la Mitropolie cu acuzaţia de “stricare de feciorie”. Când postelnicul se reîntoarce este ridicat pe sus cu mumbaşir şi dus la gros (închisoare). La judecată, fata recunoaşte că, învăţată de alţii, “au zis această năpastă”, dar şi pentru că ea îşi vrea cei 5 taleri, simbria pe trei luni, pe care pârâtul refuza să-i plătească64.

63 BAR, mss. 3935, II. 65 r-66 v, 15 octombrie 1819. Ştefan acuză şi neguţătoreşte virginitatea fiicei sale de fiecare dată când are ocazia, astfel încât ajunge destul de des la Mitropolie în încercarea de a câştiga ceva.

64 BAR, mss. 638, f. 66 r, 7 ianuarie 1783.

Altă dată, scenariul seducţiei este reconstituit cu

toate elementele necesare unei cât mai mari credibilităţi. Haine deşirate, semne, lacrimi, discurs, toate acestea sunt folosite pentru a convinge şi pentru a triumfa asupra lumii masculine. Fata nu este niciodată singură şi nici nu poate manipula un scenariu de o asemenea amploare: părinţii sau fraţii şi uneori vecinele sunt alături de ea, trăgând din umbră sforile. Iat-o pe Voica din mahalaua Apostol, personajul principal în intriga dintre Stana şi părintele Gavrilă, duhovnic al mănăstirii Radu-Vodă.

Era la începutul lunii martie 1785, Stana se întorcea de la chilia călugărului Gavrilă căruia îi plătise chiria pentru bordeiul pe care îl ocupa împreună cu mama ei, Vasilica văduva, pe pământul mănăstirii. Întâlnirea cu vecina Voica va dezlănţui drama în care fata s-a lăsat prinsă cu naivitate. Voica îşi începe tirul întrebărilor obişnuite între vecine: unde ai fost, ce-ai făcut, ce s-a întâmplat. Fata povesteşte cu inocenţă şi cu vervă întâlnirea ei cu ieromonahul şi glumele pe care acesta le face ori de câte ori se încrucişează, glume bineînţeles cu conotaţie sexuală. Imaginaţia vecinei începe imediat să lucreze, nu are prea mult, dar poate construi foarte repede un scenariu. Are nevoie doar de două zile, timp în care o convinge pe fată că “ia va scoate 300 taleri de la duhovnic”. Şi astfel, fără ştirea mamei, Stana depune plângere la Mitropolie în care îl acuză pe Gavrilă că “atunci la datul paralelor ar fi apucat-o numitul ieromonah în chilia sa şi cu sila i-ar fi stricat fecioria ei”. Şi ca totul să pară cât mai credibil, Voica reface cu ingeniozitate tabloul seducţiei: “şi spre semnele feţi ţi] i mele au tăiat o creastă de găină de mi-au mânjit iia”. Alungată de mamă, fata găseşte adăpost tot la Voica unde stă ascunsă cinci săptămâni în podul casei. Că este o afacere tipic feminină, ne-o spune şi Anghelina, vecină cu Voica, chemată să mărturisească de le-a văzut pe cele două împreună sau nu. Dacă Anghelina este sigură că cele două au pus totul la cale, soţul ei, Istrate brutarul, nu ştie decât ce “mi-au spus

nevasta”. Dar nimeni n-a luat în considerare un element foarte important care până la urmă a înclinat balanţa în defavoarea lor: virilitatea călugărului. Judecata ajunge la concluzia că Gavril este prea bătrân pentru a mai reprezenta un pericol pentru tinerele fete: “şi mai vârtos că după cum ne-am adeverit este şi om secatu de surpătură şi se află şi trecut în vârsta bătrâneţilor”.

Drama se termină trist pentru tânăra fată: surghiunul la mănăstirea Viforâta. Nu ştim din păcate ce s-a întâmplat cu instigatoarea acestui proces, vecina Voica65.

Descoperite că au pârât pe nedrept, că s-au aruncat în spinarea unuia sau altuia, că au aruncat năpastă asupra vreunui jeluitor nefiind vinovat, femeile sunt mai întâi dojenite, apoi certate cu bătaie şi în cel mai rău caz surghiunite pe la mănăstiri. Ceea ce îi sperie şi îi surprinde pe judecători este perseverenţa cu care unele dintre jeluitoare se înverşunează să-şi poarte intriga pe la toate departamentele de judecată fără ruşine, cu îndrăzneală, cu agresivitate chiar. Stana din Crângaşi, judeţul Vlaşca, strigă şi acuză că Radu este vinovat în săvârşirea păcatului cu ea; n-o sperie nici mărturiile satului care îi sunt împotrivă, nici jurământul flăcăului, nici deconspirarea adevăratului vinovat. Pentru atâta îndrăzneală părinţii clerici propun să fie pedepsită mai întâi pentru că “nu şi-au păzit cinstea să se fi cununat mai întâi pre lege cu bărbat şi apoi să se dea pă sineşi spre împreunarea trupului”. Apoi pentru că “rău şi fără cale s-au sculat ia cu această pâră asupra Radului”. Şi nu în ultimul rând pentru că între ei se afla şi ceva rudenie, cumetri fiind66.

Lumea slugilor

Dragostea dintre servitorii din aceeaşi casă, dintre stăpân şi slugă se lasă mai degrabă bănuită decât descoperită. Se vorbeşte foarte mult, dar se ştie foarte puţin. De fapt, acest amor născut în promiscuitatea odăilor este considerat de unii un fenomen banal67, de alţii cel mai răspândit şi cel mai aproape de ilicit68, deşi mai mulţi

un loc comun la care fac referire fără a fi nevoie de notele de subsol69. Analizele sunt inexistente în ceea ce priveşte spaţiul românesc70, dar ele pot fi suplinite prin documentele de arhivă care ne dezvăluie această lume cu ambiguitatea şi secretele ei, cu tarele şi calităţile ei, cu solidarităţile şi denunţurile ei.

Convieţuirea în acelaşi spaţiu şi timp duce la apropieri, intimitate şi inevitabil la prinderea în jocul seducţiei. Legăturile se fac şi se desfac foarte repede şi nu ajung întotdeauna în faţa instanţei. Întâlnirile sunt numeroase: prin curţi, odăi, pivniţe, bucătării, holuri, grădini, grajduri, deoarece activităţile cotidiene favorizează ciocnirile, glumele, poveştile, compătimirile, solidarităţile. În plus, nopţile şi le petrec tot împreună, pe prispa casei, în acelaşi pat, în grajduri, în poduri. Veniţi de departe, plecaţi din lumea lor, curtea boierului sau prăvălia stăpânului ţin loc de familie, aici mănâncă, aici dorm, aici găsesc refugiu în vreme de necazuri, aici se bucură la sărbători. În fapt, curtea, prăvălia, prezenţa celorlalţi oferă siguranţă, securitate, un adăpost atât la bine cât şi la rău. Familiaritatea acestei lumi le dă curaj, încredere, îndrăzneală. În acest univers, cuvintele se prăvălesc fără încetare într-o artă a galanteriei fără sfârşit. Vorbe spuse pe scara pivniţei, vorbe aruncate în grabă unei nou-venite, glume obscene schimbate la fântână, urmate îndeaproape de gesturi, ciupituri, mângâieri pe sâni şi strângeri în braţe, ridicarea fustelor, în joacă, incitaţi de ceilalţi, pentru privirile celorlalţi. Legăturile amoroase se nasc la fel de repede. Rada fata este descrisă de celelalte

68 J. DEPAUW, art. cât, p. 1163.

69 Vezi în acest sens analiza lui Pompiliu ELIADE, *Influenţa franceză asupra spiritului public în România. Originile. Studiu asupra stării societăţii româneşti în vremea domniilor fanariote,* Humanitas, Bucureşti, 2000.

70 Pentru spaţiul occidental vezi bibliografia.

slugi din curtea boierului Hagi Moscu ca femeie veselă şi desfrânată, astfel încât nu este slăbită de avansuri şi cereri. Se spune că este cunoscută “după multă dăsfrânare şi întinsoare ce avea cu toţi din curte şi pă afară cu care să întâmpla”. Reputaţia ei îi dă curaj lui Vasile holteiul care mărturiseşte că a căzut în păcat cu Rada de patru ori “în pridvor”, “în curte”. Un alt curtenitor al fetei este Costache, chelar în curtea aceluiaşi vistier Hagi Moscu. Acesta cochetează cu fata şi-i “bate capul” cu promisiuni de căsătorie până într-o seară când, trimisă de stăpână în pivniţă, Costache se ia după ea. Iată scena povestită de Rada: “Într-o seară trimiţându-mă coconita să iau puţin oţet din pivniţă au mersu să-mi dea (Costache - ***n.n.).*** Şi apucându-mă înăuntru îndată au tras zăvorul şi au stins lumânarea şi precum zic apucându-mă în silă şi nemaiputând lupta şi striga cu totul am fost biruită, lăsându-mă ca o moartă”.71 Stan, calfă în prăvălia lui Stan croitorul din Cra-iova, povesteşte dragostea lui cu Maria, slujnică în aceeaşi casă: “că să scula noaptea Mania şi intra ia în prăvălie la mine şi să culca cu mine. Şi eu nu vream să fac împreunare cu dânsa, iar deaca am auzit prin alţii cum că au mai prins-o şi cu alţii şi că au bătut-o la căpitănia dă lefegii pentru aceia m-am lăsat de am păcătuit cu dânsa”.72

În această lume, acuzaţiile pot fi greu de dovedit dacă ţinem cont de complicităţile şi disponibilităţile personajelor, de familiaritatea gesturilor, de fragilitatea graniţei între permis şi nepermis, de plăcerea nedisimulată a cochetăriei. Această participare la flirtul cotidian contaminează imaginea, reputaţia, conduita slujnicei. Cum poate dovedi Rada că a fost violată de Costache chelarul, când ea zi de zi se amestecă şi se amuză prin curtea boierească? Chiar dacă ar fi adevărat, cine ar credita spusele ei? Iar situaţia Radei este unanimă pentru toate aceste slujnicuţe ale căror poveşti nu mai valorează mare lucru. Cei care până mai ieri s-au amuzat şi au profitat de

naivitatea, nurii, joaca devin aspri judecându-le, discreditându-le. Puţine sunt totuşi cele care se aventurează în deschiderea unui proces, puţine au îndrăzneala de a risca să acuze, să târască în ruşine întreaga curte, întreaga prăvălie. Stăpânii nu privesc cu ochi buni aceste devieri şi preferă să-şi concedieze slujnicele, să le gonească fără să le plătească simbria, să le denunţe la spătărie, agie, căpitănie pentru “relele lor urmări”. Zoiţa intră slujnică la Petre croitorul, dar stăpân vigilent, acesta o chestionează cu insistenţă ori de câte ori apare ba cu o rochie nouă, ba cu o civilichie de ghermeşut. Cum fata nu şi le poate permite din simbrioara ei, stăpânul intră la bănuieli şi-o alungă “temându-se mai vârtos ca să nu-i vie vreo necinste la casa lui după urma ei” 73.

Şi totuşi unele trec peste orice obstacol, se înarmează cu răbdare, cu îndrăzneală, cu agresivitate şi poartă jalbă după jalbă sperând măcar un ajutor la “scăpătăciunea lor” din moment ce se află din nou pe drumuri. În plus, apariţia sarcinii pune în evidenţă infidelitatea conjugală în cazul unei soţii şi o conduită desfrânată în cazul unei tinere fete. Sarcina devine un semnal de alarmă care-i mobilizează pe toţi cei din jur, indiferent de natura implicării lor într-o astfel de problemă. Pentru a-şi ascunde sarcina, femeia acceptă să-şi părăsească slujba, să se instaleze la rudele ibovnicului sau în vreo casă închiriată, să înghită noile promisiuni, noile minciuni. După naşterea copilului sau chiar înainte, sunt uitate de ibovnicii ce s-au întors în curtea boierească unde alte tentaţii, alte fete tinere îi aşteaptă.

71 BAR, mss. 644, II. 203 v-205 r.

72 BAR, mss. 646, II. 33 r” v.

Mult mai complicate sunt relaţiile dintre slujnice şi stăpâni. Raporturi inegale, raporturi de forţă, raporturi în care se înfruntă reputaţii diferite. În acelaşi timp, trebuie subliniatcă documentele dezvăluie legături destul de complexe şi personaje diferite. Figura clasică a slujnicei

abuzate, figura stăpânului lasciv, puternic şi crud constituie doar o părticică din imaginile desprinse dintr-o lume reală unde în fapt se reîntâlnesc în acelaşi loc, la aceeaşi epocă slujnice viclene ce ştiu să şantajeze stăpâni temători pentru reputaţia şi casa lor, slujnice practice ce ştiu să profite de amorul înrobitor al stăpânului. Secretul, obscuritatea, zidurile prăvăliei, pereţii caselor constituie un obstacol în difuzarea unor astfel de iubiri. Zvonurile, bănuielile, suspiciunile le împing către publicul gata să le devoreze74.

Micii prăvăliaşi, micii negustori, micii artizani angajează una sau două slujnice pentru treburile mărunte din casă. Un contract, adeseori oral, stabileşte atribuţiile fiecăruia: simbria, hrana, hainele sau timpul liber. Contractul nu prevede bineînţeles hărţuirea sexuală a stăpânului sau a fiului acestuia, admonestările, bătăile sau anularea înţelegerii. Slujnica, tânără sau văduvă, măritată sau divorţată, se lasă târâtă în aceste aventuri din naivitate, din calcul, din neputinţă. Odată intrată, lucrurile se complică, tentaţiile ademenesc, presiunile grăbesc, ameninţările sperie, astfel încât cercul devine din ce în ce mai vicios, iar salvarea nu se întrevede de nicăieri. Acceptarea avansurilor stăpânului este strâns legată de păstrarea slujbei. Curtea este de multe ori inexistentă şi de la vorbe la fapte nu este drum lung. Cerne, neguţătorul din mahalaua Gorganului, o angajează pe Dina să-i fie slujnică în casă, dar chiar de-a doua zi pleacă cu ea din Bucureşti într-o casă la ţară. Violată, Dina îi este slujnică şi amantă până la naşterea unui copil75; Ilinca se plânge de Gheorghe, grămătic bisericesc, că “băgându-mă slujnică la dânsul m-au apucat cu zor dă mi-au stricat fetiia” 76; iar Bălaşa îl acuză pe Riga care la nici trei zile de la începerea slujbei a “căzut în păcatul împreunării trupeşti cu mine” 77. Relaţii consumate în grabă, relaţii sfârşite odată actul săvârşit, acolo unde o stăpână supraveghează atent. Relaţii durabile atunci când stăpânul este celibatar şi are totuşi

nevoie de o femeie şi o slujnică în casă.

Pentru a obţine ce vor, stăpânii nu se sfiesc să facă abuz de putere şi de violenţa. Nu se dau în lături nici de lapromisiuni. Popa Toma îi promite Penei rânduri de haine şi salbe de galbeni, iar într-o seară “viind beat şi-au scos preoteasa cu bătăi din casă afară şi s-au apucat de fata aceasta de au stricat-o. Şi ca să nu ţipe i-au astupat gura. Şi această faptă de două ori au făcut-o într-acea noapte”. Speriată, copila aleargă acasă de “ău spus pricina”. Dar lupta juridică nu-i dă câştig de cauză, căci preotul are de partea sa tovarăşii din mahala, prestigiul, puterea78. Denunţarea unui astfel de stăpân implică riscuri mult mai mari decât păstrarea secretului: pierderea slujbei, dezonoarea, imposibilitatea de a găsi o altă slujbă. Cu relaţii printre ceilalţi prăvăliaşi, el poate oricând să-şi folosească reţeaua pentru a stopa angajarea slujnicei “hecinstite”, defăimătoare său pur şi simplu abuzate. În aceste medii, şantajul este cât se poate de normal şi este folosit atât de stăpân, cât şi de slujnică, de stăpân pentru a obţine favoruri, de slugă pentru a câştiga bani sau pentru a se răzbuna. La fel de dese sunt complicităţile dintre cei doi în înlăturarea soţiei nedorite.

În subminarea autorităţii ei şi în final în înlocuirea ei. Nu sunt poveşti romantice cu iubiri şi declaraţii de amor, ci practice, în care slujnica acceptă să devină amanta stăpânului cu speranţa că-şi poate depăşi condiţia, că viitorul nu mai este atât de sumbru, că hrana şi îmbrăcămintea nu-i vor mai lipsi. Iluzia câştigării unei averi, iluzia acaparării unei poziţii sociale îi dă curaj, iar sprijinul stăpânului-amant o ajută să domine celelalte slujnice, să viseze la locul adevăratei stăpâne79. Maria, slujnică în casa lui Antonie brutarul, îi devine în scurt timp amantă şi aşa cum se destăinuie celeilalte slujnice, Ioana, prietenă bună, “stăpână-său ar fi stricat-o şi că ar fi avut-o şi în urmă întru ale sale petreceri”. De la Ioana au aflat repede Dobre calfa, Catrina soţia, soacra, apoi vecinii.

Pentru a deturna atenţia celorlalţi de la amorul lor devenit public, Antonie şi Maria pun la cale o înscenare de zile mari în care un vecin, aşa-zis ibovnic al Catrinei, este prins la trei ceasuri din noapte în odaia acesteia. La judecată, amant şi amantă se apără, îi denunţă pe ceilalţi, se susţin, narează aceeaşi poveste. Încercările soborului de a-l întoarce din drum pe Antonie sunt zadarnice, deoarece refuză orice sfătuire, o ameninţă cu moartea pe Catrina şi îi afirmă mai departe vinovăţia. Soborul nu se lasă însă păcălit şi pentru a pune capăt amorului, pentru a înăbuşi orice urmă de deviere conjugală o trimite pe Maria în surghiun la mănăstire, refuzându-i soţului amorezat divorţul80.

În tot cazul, astfel de legături stârnesc reacţiile celor din jur pentru că, dincolo de dragostea profundă sau interesată, implică puterea economică a unei familii. Cu o rochie, o giu-bea, un pogon de vie, două vaci, trei oi, ibovnica este dăruită, câştigată pentru alte partide de sex, i se închide gura pentru a nu denunţa, i se câştigă încrederea. Denunţaţi de soţii, soacre, vecini, slujnice, stăpânii reuşesc să se salveze, oferind încă ceva tinerei, un angajament părinţilor clerici, promisiuni de îndreptare tuturor. Slujnica, la rândul ei, are însă curajul să treacă peste diferenţele sociale, peste reputaţia preotului, prăvăliaşului, meşteşugarului, negustorului şi să-i târască într-un proces public. Soborul, chiar dacă aminteşte de “obrazul cinstit” al pârâtului, nu se sfieşte să-l judece pentru faptele sale, să-i ceară un compromis, o sumă de bani pentru sărăcia fetei.

Boierul nu scapă nici el de aceste legături ilicite. Slujnice sau roabe îi devin amante pentru o noapte, o zi sau pentru totdeauna. Dumitrana este slujnică de şapte ani în casa “cocoamei Zmaranda”, de atunci “are a face cu bărbatul dumneaei” provocând mare “dihonie” între soţi81; Mina îl acuză pe boierul Iancu Cocorăscu că “mergând la dumnealui clucerul Bălă-ceanu”, unde ea era

slujnică, şi "plăcând-o" a sedus-o, înduplecând-o cu făgăduieli că o va înzestra82; Vlada acuză şi ea un alt boier care într-un moment al vieţii ar fi sedus-o şi "îngrecat-o" 83. "Ipochimeni cinstiţi", boierii nu se lasă şantajaţi; de altfel, se observă că fetele nu îndrăznesc să ceară decât cel mult o zestre, de căsătorie nici nu poate fi vorba. Tribunalul tratează diferit acest tip de afaceri; obraze de cinste, boierii sunt crezuţi fără să li se pună la îndoială cuvintele, fără să li se ceară dovezi, martori sau jurăminte. Şi totuşi Prea Sfinţia Sa nu se poate abţine să nu le ceară să se milosti-vească de sărăcia fetelor, să le miluiască cu ceva, măcar ca ajutor la măritiş sau ca o milă "ca să-i pomenească": Mina se alege cu 40 de taleri, Vlada cu 50 de taleri.

Amorul cu roabele-ţigănci este şi mai ascuns în întuneric, informaţiile sunt şi mai precare; ele se păstrează doar atunci când boierul sau boieroaica dau o oarecare vizibilitate acestei relaţii prin adoptarea bastarzilor sau menţionarea lor în testament, în acest mod aflăm de legătura medelnicerului Costache Sefendache cu o roabă ţigancă, legătură din care a rezultat o fiică, Voica. Boierul, "ca unul ce şi-au ştiut sângele său au dezrobit-o şi au numit-o şi o numeşte fiică a dumisale", se ocupă de fată ca de propriul copil măritând-o şi înzestrând-o84. Obişnuinţele unor astfel de practici nu sperie cucoanele, mult mai temătoare în faţa unei adevărate concurenţe reprezentate de o femeie de acelaşi rang care ar fi putut pretinde căsătoria. Or amorurile cu "nişte biete roabe" nu sunt decât "plăceri trecătoare, ca nişte stele sclipitoare", aşa cum poetic se exprimă Porfira Cantacuzino-Paşcanu atunci când află că soţul ei, Dumitrache mare logofăt, are o relaţie cu ţiganca Măria85.

Slujnicuţe sau roabe, unele dintre servitoarele din casele boiereşti au rol explicit sau implicit de a-i iniţia pe feciori în primii paşi din viaţa lor sexuală. Crescuţi în colibele acestora, dormind în acelaşi pat, respirând aceeaşi

atmosferă fetidă şi stricată", ascultând aceleaşi "lucruri neruşinate" "pe la al zecelea mult al doisprezecilea an, se deşteaptă într-înşii pornirea dorinţelor rele, stricându-le atât starea fizică, cât şi cea morală", ne asigură medicul Constantin Caracas86. Informaţia sa este de primă mână, întrucât vorbeşte nu numai în calitatea sa de locuitor al capitalei, ci şi ca medic, venit în contact cu astfel de cazuri când copii de boieri de numai 10 - 12 ani, bolnavi de sifilis, solicită tratament. De altminteri, medicul nu este deloc mulţumit de această pătură socială: doicile sunt în mare parte bolnave de sifilis sau de alte boli venerice ca rezultat al unei vieţi dezordonate şi imorale, slugile se comportă de aceeaşi manieră, astfel încât rătăcesc deseori drumul, părăsindu-şi "meseriile şi ocupaţiile pentru plăceri, se dedau la furtişaguri, escrocherii, beţii şi alte nenumărate pasiuni rele". De aici se recrutează marea masă a prostituatelor ce viermuiesc peste tot în oraş şi cu ajutorul lor se propagă sifilisul. "Din care cauză, conchide Caracas, lipsesc servitorii buni şi vor lipsi încă multă vreme."87

Despre legăturile amoroase ale boierilor cu slujnicele sau roabele sale s-a vorbit foarte mult în istoriografia românească şi mai mult în discuţiile particulare. Loc comun, dragostea boierului pentru slujnicuţele sale păstrează încă iz de romantism şi a trecut de mult în folclor, iar poetul popular le-a surprins în versurile sale. Iată una din poezii: "La coşarul dărâmat / Stă boierul răzimat / Numai aur îmbrăcat. / Cântă: inima-i e foc / Dragostea-i n-are noroc. / El trămite slugile / Să-i dea Dina buzele, / Buzele, naramzele. / Dina, cu gura-i de rag, / Zice: «altul-mi este drag, / Ca mine băiat sărac!»" 88

***Ibidem,* pp. 89 şi 125 - 126.**

G. Dem TEODORESCU, *Poezii populare,* p. 375.

BISERICA, STATUL ŞI SEDUCŢIA

JDragostea" este un amestec între popă, protopop, ispravnici, tribunal ecleziastic89, departamente de

judecată, pentru că ea presupune legătura dintre laic şi religios, păcatul trupesc şi căsătorie, ordinea publică şi moralitatea individuală. Seducţie, rapt, viol sunt procese disputate atât de Biserică, cât şi de puterea laică. Cum majoritatea documentelor provin din anii 1750 - 1830, putem observa un amestec continuu între cele două instituţii în rezolvarea şi reglementarea acestor probleme. “Stricarea fetii” este considerată un delict foarte grav rezervat justiţiei princiare, dar aceasta deleagă rezolvarea acestor procese fie departamentelor de judecată90, fie mitropolitului.

Îndreptarea legii (1652) şi ***Codul Penal*** (1783) sunt manualele folosite de judecători în instrumentarea pricinilor. Primul cod se ocupă pe larg de “ceea ce fac silă featelor dă le strică fetia”, glavele 251, 252, 253, 254 analizând situaţii, cazuri şi probleme, propunând o serie de soluţii de la cele mai aspre până la libertatea judecătorului. De altfel, glava 252, zăceala 9 rezumă toată această “confuzie legislativă” în care totul este posibil: “un fel de pravile zic să se certe după voia judecă-toriului, altele zic să-i trimită la ocnă, altele zic să li se facă moarte”. Pedepsele sunt însă mult mai numeroase şi se aplică ţinând cont de reputaţia, voinţa, vârsta, statutul social al fetei, înzestrarea, tăierea nasului, trimiterea la ocnă, confiscarea bunurilor, defilarea prin târg, pedeapsa capitală, toate acestea se află la dispoziţia judecătorului; el poate îmblânzi pedeapsa sau o poate înăspri, plecând de la circumstanţe, calitatea persoanelor, cunoştinţele în materie de drept. Se adaugă canonul care merge de la pierderea dreptului de cuminicare la afurisenie menţinut până la pocăirea păcătosului şi împlinirea pedepsei bisericeşti91.

Codul penal are numai patru articole referitoare la seducţie. Stricarea de feciorie cu voia fetei se pedepseşte cu logodirea părţilor, dacă părinţii se opun, atunci bărbatul este dator să răscumpere “fetia” cu o litră de aur;

scăpătatul scapă doar cu confiscarea a jumătate din avutul său; săracul este bătut, tuns şi surghiunit. Dacă a fost fără voia fetei, seducătorul este pedepsit cu tăierea nasului şi confiscarea a jumătate din avutul său ce urma a se da fetei92.

Cazurile de seducţie ajung la Mitropolie pentru că implică două competenţe de natură bisericească: păcatul curviei şi căsătoria. În circularele trimise în teritoriu, protopopul primeşte printre atribuţiile sale şi pe cele referitoare la supravegherea morală a enoriaşilor săi: “să aibă orânduitul protopop a căuta şi pricinile ce s-ar întâmpla între mireni împotrivitoare legii, care se cuvin a se teorisi bisericeşte, cum pentru curvii, pentru hrăpiri de fete, pentru amestecarea sângelui, pentru fermecătorii, pentru vrajbă şi neunire între bărbat cu muierea lui, şi pentru care dintr-acestea pricini se cade să aibă [al însciinţa aici la Prea Sfinţia Sa părintele mitropolit, ca să facă cea după pravilă hotărâre.”93 Cartea trimisă protopopilor la 15 noiembrie 1783 retrasează aria largă a competenţelor tribunalului ecleziastic în materie de familie, individ, moravuri94.

După cum se ştie, nunta este una dintre tainele administrate exclusiv de către Biserică. Jalba pentru seducţie are ca cerere principală căsătoria, or, numai Biserica poate decide în această materie. La 14 februarie 1792, domnul îşi declină competenţa în procesul de seducţie intentat de Bălaşa, văduvă din Bucureşti, lui Rale bulucbaşa, considerând că, fiind la mijloc “pricină de cununia sau necununia lor”, această cauză nu poate fi cercetată şi soluţionată decât de mitropolit, “ca treabă ce trebuie să se caute şi să se hotărască de către Prea Sfinţia Sa părintele mitropolit” 95. Pe tot parcursul secolului, cele două puteri, laică şi ecleziastică, se ajută şi se încurcă reciproc în rezolvarea unor astfel de pricini. Inexistenţa unei delimitări clare între atribuţiile unui departament sau altul face ca litigiile să fie judecate şi de-o parte şi de alta.

De la 1750 şi până la 1830 noi le regăsim deseori în ograda Mitropoliei, dar asta nu înseamnă că unele dintre ele nu îşi găsesc rezolvarea la isprăvnicia judeţului sau la departamentul de cremenalion. Ci pur şi simplu, judecătorii acestor instanţe dau o soluţie unei pricini care li s-a propus de chiar actorii sociali sau care le-a fost trimisă de la cancelaria domnească. Totodată, Biserica este din ce în ce mai des secondată de puterea politică care îi preia competenţele, chiar dacă aceasta încearcă să se opună amintindu-i că anumite pricini au fost judecate dinainte vreme de fraţii mitropoliţi, şi cere revenirea la vechea stare de lucruri96.

96 BAR, mss. 648, f. 105 v, 31 decembrie 1815.

De altminteri, nemulţumiţi de rezoluţia pusă de tribunalul ecleziastic, împricinaţii se pot adresa domnului cerând rejudecarea pricinii. Mulţi dintre împricinaţi apelează într-o primă instanţă tot la domn, acesta fiind văzut ca singurul capabil să-şi "pogoare" dreptatea asupra lor. Apariţia departamentelor de judecată nu-i împiedică să continue să apeleze la judecata domnească. În aceste condiţii, multe din pricinile judecate la Mitropolie ajung după o perioadă de timp din nou la domnie. Unii omit să amintească că procesul s-a judecat deja la soborul Mitropoliei. Alţii îşi prezintă nemulţumirea faţă de sentinţa dată şi cer intervenţia domnului. Şi într-un caz şi în celălalt, ajung tot la Mitropolie. Domnul sau mai bine zis cancelaria domnească, reprezentată de un mare dregător (marele medelnicer, marele paharnic, marele serdar, marele logofăt), înregistrează plângerea şi o trimite din nou la Mitropolie cu cerinţa de a primi un raport cu cercetarea şi rezoluţia. Deşi îi recunoaşte ca vechi clienţi ai soborului, regăsiţi şi în paginile condicilor, mitropolitul reia cercetarea, dar ţinând cont şi de documentele anterioare. Smaranda din Bucureşti se adresează cu o jalbă Prea Sfinţiei Sale părintelui mitropolit, dar "pentru că nu mi-am aflat nicio dreptate" încearcă şi la marele divan,

îndreptată către un departament de judecată, femeia este nemulţumită şi de sentinţa primită aici, din nou adresează o plângere către marele divan. Acesta o trimite la Mitropolie cu următoarea rezoluţie pe jalbă “Prea Sfinţia Ta părinte mitropolit vei teorisi Prea Sfinţia Ta judecata aceasta şi în ce chip vei găsi cu cale să arăţi în scris divanului cu zapciul cel orânduit” 97.

Cum hotărârea nu este niciodată definitivă, un proces se poate judeca şi rejudeca ori de câte ori împricinaţii au chef. Astfel procesul Maricăi din Perieţi, judeţul Ilfov, se judecă la 9 mai 1792, 19 iulie 1792, 26 mai 1793, 4 mai 1794. Femeia s-a perindat de la ispravnicii de judeţ, la departamentul de cremenalion, la marele divan, la domn şi de fiecare dată a ajuns la Mitropolie.98 în aceeaşi situaţie se află şi Aniţa, care se judecă în 1787 cu Nicola cojocarul, câştigă procesul, iar Mavrogheni îl obligă să se căsătorească; până la urmă cei doi cad la învoială şi femeia se mulţumeşte cu 200 de taleri. Patru ani mai târziu, sub pretext că bărbatul a continuat s-o frecventeze şi mai ales să-i tăgăduiască iarăşi căsătoria, Aniţa dă altă jalbă şi un nou proces reîncepe99. Trebuie însă remarcat că practica consemnării fiecărui proces capătă importanţă nu numai ca jurisprudenţă, ci şi ca sursă de verificare şi de control a fiecărui proces. De multe ori se caută în condică maniera de rezolvare a unei pricini pentru a fi folosită ca exemplu sau ca punct de plecare, dar şi de mai multe ori chiar împricinaţii sunt regăsiţi printre rândurile condicilor ca mai vechi clienţi ai soborului.

Pitace, sexualitate şi păcat

BAR, mss. 653, f. 18 v-l9 r.

BAR, mss. 653, f. 53 r” v, 62 r şi DANIC, mss. 140, f. 142 v-l43 r. V.A. URECHEA, *op. cit.,* vol. IV, p. 107 - 108.

Biserica este iniţiatoarea unor porunci care au drept scop reglementarea raporturilor dintre tinerii unei parohii. Ea se sesizează mai ales atunci când este asaltată de

jalbele femeilor pentru judecarea acestor pricini. Primul pitac datează din 1792, ceea ce presupune că, până la acea dată, tribunalul ecleziastic s-a confruntat cu un număr important de femei care au acuzat "stricarea fecioriei". În 1791, tribunalul rezolvă 14 astfel de cereri, dar trebuie să ţinem cont şi de altele rezolvate de protopopi, ispravnici, departamente de judecată. Faţă de anii precedenţi, cifra este cea mai mare, ea culminează cu informaţiile din provincii care i-au parvenit mitropolitului Cozma şi care îl îngrijorează, astfel încât se vede nevoit să ia măsuri.

Anaforaua mitropolitului Cozma din 4 iulie 1792 analizează şi informează domnia, oferindu-i date şi soluţii pentru reglementarea procesului ce ajunge să ia proporţii nebănuite. Mitropolitul începe cu punerea în evidenţă a importanţei nunţii ca taină bisericească ce trebuie să fie "cinstită" şi mai ales cu "patul nespurcat". Apoi urmează o detaliată analiză asupra seducţiei şi asupra celor care sunt prinşi în mrejele ei. Fenomenul se înregistrează numai în rândul celor de jos, "proştii locuitori", cum îi numeşte Prea Sfinţia Sa referindu-se de fapt la poziţia socială şi economică a acestora. După cum însuşi mitropolitul recunoaşte şi după cum o probează şi documentele, avem de-a face cu relaţii premaritale între tinerii aceleiaşi parohii, o sexualitate care acum, la sfârşit de veac, scapă de sub controlul comunităţii, al Bisericii şi implicit al puterii. Pe de altă parte, sărăcia este componentă importantă în manifestarea unor astfel de conduite. Între pierderea virginităţii, cu speranţa că poate se vor mărita, şi celibat fetele preferă prima variantă chiar dacă presupune şi riscul dezonoarei. "Îndrăgindu-se cu unii-alţii (mai nainte de cununia cea după lege), fetele cad şi la fapta păcatului curviei cu nădejdea că-l va cere de bărbat", dar o dată "păcatul împlinit", "înşelătorii se întorc, se căiesc, nu le primesc". Relaţia care începe atât de simplu şi de cele mai multe ori din dragoste sfârşeşte aşadar în faţa tribunalului unde tinerii "se sting cu cheltuielile". Dar

fenomenul are repercusiuni mult mai profunde. Zapciii laici şi ecleziastici intervin imediat, bârfa purtată prin comunitate “publicuieşte” relaţia, pretext cunoscut pentru a percepe “gloabe şi geremele”. De frica lor, multe dintre fete “îşi omoară copiii şi peste fapta curviei se fac şi ucigaşe de prunci”. Analiza mitropolitul merge şi mai departe, pierderea sufletului prin acceptarea jurământului: “mulţi tineri ca să-şi apere fapta, sau de ruşine ca să nu se arate vinovaţi, sau de nevoie nevrând ca s-o ia de nevastă, ci primesc blestem, fac înfricoşate jurăminturi ca să scape de pâra fetelor. Şi aşa amândouă părţile rămân într-o căire neîndreptată, unul cu pierderea sufletului, alta cu pierderea curăţeniei feciorii ei şi rămâne ca o curvă”. Plus, de frica ruşinii, a singurătăţii, speriate de sarcină multe fete “îşi strică fecioria cu unii” şi apoi “cad în spinarea altora”. Este o descriere cât mai exactă a întregului proces cu toate tarele lui, aşa cum poate fi foarte bine observat şi de-a lungul tuturor jalbelor, mărturiilor sau rezoluţiilor. Biserica cunoaşte atât fenomenul cât şi neajunsurile lui, tertipurile practicate de fete sau holtei, intervenţia înfricoşătoare a zapciilor. Rezultatul: infanticidul şi crearea unei situaţii profitabile pentru “neveste-văduve” care “fără ruşine” îşi “dezgolesc curvia” şi apoi cer judecăţi şi “îndreptări”.

Măsurile propuse sunt însă destul de slabe şi par mai degrabă sfaturi care pot fi ascultate sau ignorate, decât reglementări cu putere de lege, care să atragă după sine sancţionarea şi stoparea fenomenului. Astfel, părinţii sunt sfătuiţi să-şi supravegheze mai bine copilele şi mai ales să se ocupe de măritişul lor, alcătuindu-le o zestre şi găsindu-le un soţ potrivit rangului şi averii lor. De asemenea, fetele sunt ameninţate că jalbele lor, pentru “a dobândi silnice şi ruşinate cununii sau alt folos de câştig cu împlinire de bani”, nu vor mai fi primite la nicio judecată. Numai plângerile susţinute de probe - “împreună cu semnul feciorii” - vor fi primite şi cercetate conform “sfintelor

pravile”. În plus, se prescrie abolirea gloabei vinovată de atâtea infanticide. Anaforaua este trimisă spre citire şi aprobare domnului considerându-se că “cu acest mijloc socotim că se va înceta şi se va tăia acest rău obicei şi neligiuite fapte, multe fete sau muieri văduve îşi vor păzi curăţenia lor tăindu-li-se nădejdea, că vor fi ascultate şi primite la judecată”. Anaforaua devine pitac domnesc şi la 4 iulie, domnul Mihai Şuţu trimite o copie după anaforaua mitropolitului cu propria sa decizie la marele agă şi la marele spătar, iar pe 5 iulie ea este trimisă la toate judeţele şi la caimacamul Craiovei100.

Pentru anii 1792 şi 1793, se regăsesc doar 9 cazuri, ceea ar presupune că locuitorii s-au speriat, că fetele şi-au păstrat curăţenia sau că pur şi simplu cazurile n-au mai ajuns în atenţia departamentelor pentru a-şi oferi consilierea. Şi totuşi, în 1793, se revine asupra deciziei pentru că se observă că ea a adus mai mult rău decât bine. Noul mitropolit Filaret constată că, deşi pricinile nu mai ajung la judecată, ele există fiind constatate de el, dar şi de episcopii de la Buzău şi Râmnic, neimplicarea ar însemna, după opinia lui, închiderea ochilor şi trecerea cu vederea a unui fenomen care oricum se întâmplă. Or, revenirea lui în spaţiul juridic ar însemna cunoaşterea cu posibilitatea de a-l controla dacă de stârpire nici nu poate fi vorba. Aşa că propune, nici mai mult nici mai puţin, anularea vechilor pitace şi revenirea la vechile obiceiuri: “arătăm Mariei Tale că ar fi cu cale să urmeze toate cele vechi obiceiuri, adică de a fi cercetate aceste pricini şi înfrânate, care se vor cuveni de către politiceasca oblăduire, care de către duhovnicească, ca să nu ne arătăm că cu ştire îngăduim fărdelegiuire şi ne socotim părtaşi dăsfrânării”. 101

VA. URECHEA, *op. cit.,* vol. IV, pp.101 - 105. DANIC, mss. 143, f. 194 v-l95 r.

Dar anaforaua mitropolitului Cozma de la 1792 este reluată sub aceeaşi formă la 1805. Porunca domnească din 24 august nu schimbă nimic din maşinile anterioare

prevăzute de mitropolitul Cozma; ea este trimisă ispravnicilor de judeţe, marelui spătar şi marelui agă102. Reluarea acestui pitac a fost determinată de numărul constant de cereri adresate departamentelor de judecată spre soluţionare: 11 la 1800, 15 la 1801, 11 la 1802, 14 la 1803, 10 la 1804, 9 la 1805 şi încep să scadă din nou în anii următori. Ele ar trebui bineînţeles completate cu cazurile instrumentate de ispravnicii de judeţe şi de episcopi pentru că îngrijorarea puterii este insuflată de aceşti factori de decizie locali confruntaţi în mod evident cu plângerile supuşilor.

102 V.A. URECHEA, *op. cit.*, vol. VIII, pp. 428 - 429.

103 Ibidem.

104 BAR, mss. 3935, II. 65 r” v, II. 227 v-228 r, mss. 4027, II. 95 r” v.

15 octombrie 1819, 16 aprilie 1822, 12 februarie 1829.

105 BAR, mss. 3$35, II. 230 r” v, 10 decembrie 1822.

Pitacul este reluat în 1819, în 1828 şi, de fiecare dată, întărit cu pecetea domnului. În 1819 se reaminteşte că acest fel de pricini au tot fost oprite de Mihai vodă Şuţu, dar că fetele au continuat să se adreseze instanţelor sperând “că şi dă nu se vor lua în căsătorie dar le vor înzestra” 103. Insistenţa pentru controlul şi mai ales încadrarea procesului într-un cadru social legal este reiterată. Clericii tribunalului ecleziastic încep să invoce din ce în ce mai des pitacele mitropolitului ce străbătuseră deja parohiile, plasele, judeţele. Când se prezintă un proces, ei nu se sfiesc să amintească actorilor că astfel de “davagealâcuri” sunt “poprite prin tăstamenturi domneşti” 104 sau “că astfel de davale sunt aridicate cu docă arhiereşti ana-forale şi hotărâri domneşti: una a răposatului părinte Cozma mitropolit în zilele răposatului domn Mihai vodă Şuţu şi alta a părintelui Dositei mitropolit

în zilele răposatului domn Alexandru Ipsilanti, domn întru a doua domnie” 105. Şi totuşi asta nu-i împiedică să instrumenteze cazul, să găsească o soluţie, să impună un compromis.

Gloaba pântecelui

Orice relaţie sexuală în afara căsătoriei este considerată un păcat şi un delict pedepsit atât prin canon bisericesc, cât şi printr-o pedeapsă politicească, fie că este vorba de gloabă, de bătaie sau de închisoare. Gloaba pântecelui, duşegubina, şu-gubina, geremea, sau simplu gloaba este o amendă percepută pe păcatul trupesc. Orice relaţie sexuală înainte de căsătorie sau în afara căsătoriei este sancţionată: curvia, preacurvia (adulterul), amestecarea de sânge, răpirea, stricarea de feciorie etc.106. Se poate spune că ea încearcă de fapt să circumscrie sexualitatea în cadrul restrâns al familiei, să evite infanticidul, bastarzii, prostituţia. Obicei cutumiar foarte vechi, gloaba începe să intre cu secolul al XVTH-lea în seria de reglementări laice şi ecleziastice ale celor două puteri. Vornicii, protopopii, ispravnicii sunt principalii încasatori, deoarece ei au printre atribuţii moravurile populaţiei din judeţe107.

106 Ovid SACHELARI şi Nicolae STOICESCU (din), *Instituţii feudale din ţările române. Dicţionar,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 1988, pp. 180, 119 - 120, 207 - 208. Vocile *gloabă, duşegubina* şi *concubinaj.*

107 Val. Al. GEORGESC şi Petre STRMAN, *Judecata domnească în Ţara Românească şi Moldova, 1611 - 1831,* partea I, *Organizarea judecătorească,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 1981, pp. 123 - 125;

Nicolae IORGA, “Documente câmpulungene”, în *Studii şi documente,* tom V, p. 358, tom VH, Bucureşti, 1904, pp. 53 - 54, 21 mai 1762. În Moldova, gloaba este percepută atât de protopopi,

cât şi de vornici în funcţie de statutul social al persoanei care a comis greşeala - laic sau cleric. Ca regulă generală, bărbatul plăteşte gloaba vornicului, iar femeia plăteşte ciubotele (osteneala) protopopului. Ioan ANTONOVICI, *Documente bârlădene,* Bârlad, 1911, vol. I, pp. 6 - 7, 15 mai 1741.

Cuantumul este destul de diferit de la an la an şi de la judeţ la judeţ. El este reglementat de pitace şi nizamuri bisericeşti, dar depinde în mare parte de dregători, protopopi şi ajutoarele acestora. Astfel la 1714, mitropolitul Antim Ivireanul stabileşte ca “protopopul să globească pre fată cu bani 200, iar pre fecior să-l globească voiniceii cu bani 400” 108. La sfârşitul secolului, gloaba se ridica la 300 de bani, ridicaţi numai de la persoana vinovată109. La 1720, un bărbat ce a curvit cu o văduvă plăteşte 3 taleri, în timp ce un holtei trebuie să dea 7 taleri şi jumătate110. În aprilie 1793, Barbu şi Petre, cuscri din satul Mirceşti, judeţul Ialomiţa, se plâng mitropolitului că protopopul plăşii i-a globit pe amândoi, pe unul cu cinci taleri şi jumătate, iar pe celălalt numai cu cinci taleri, sub pretextul că “feciorul… ar fi avut păcat cu fie-sa până a nu se cununa” 111. Tot de protopopul plăşii se plânge şi Dragomira din satul Buftea, judeţul Ilfov, acesta îi confiscă o ghiordie (haină scurtă femeiască) drept gloabă pentru că fiica ei, Lila, păcătuise cu holteiul Neagu.112 Gloaba este adânc înrădăcinată în mentalitatea colectivă, iar cel care a comis un păcat trupesc ştie că trebuie să plătească şi, oricât se va ascunde, nu va scăpa. De exemplu, Marin, prins că a păcătuit cu stăpâna sa, fuge de teama bătăilor aplicate de soţul acesteia, dar nu uită să lase banii de gloabă unui diacon căruia îi cere să-i achite datoria113. De altfel, la judecată părinţii clerici îi pun pe tineri să înscrie în angajamentul lor pedeapsa cu perceperea gloabei în cazul în care recad în păcat sau nu respectă învoiala oferită.

108 Antim IVIREANUL, *Opere. Didahii,* ed. Gabriel ŞTREMPEL.

Minerva, Bucureşti, 1996, p. 355.

109 DANIC, mss. 141, II. 89 r-90 v, 5 decembrie 1795.

110 N. IORGA, *Studii şi documente,* tom XIV, p. 294.

111 DANIC, mss. 143, f. 144 v.

112 BAR, mss. 641, il 192 v-l93 r, 20 ianuarie 1797.

113 DANIC, mss, 143, II. 103 v-l04 r, 4 martie 1793.

În practică se observă că gloaba reprezintă o mare atracţie pentru orice protopop, mergând până la a face “prepuneri şi năpăşti ca să globească fără dă nu a fi vină dovedită114”. Pitacele domneşti care se referă la stricare de feciorie analizează şi problema gloabei, considerată factor important ce contribuie la uciderea pruncilor de către mamele nemăritate din teama de a nu fi descoperite. Iată mărturia mitropolitului Cozma în anaforaua sa adresată domnului: fetele “se întâmplă de nasc copii, şi ca să nu fie ruşinea lor vădită, şi pentru ca să scape de ispravnici, de zapcii, de protopopi a nu le globi precum sunt obişnuiţi, ele îşi omor copiii, şi peste fapta curvii se fac şi ucigaşe de prunci”. El propune domnului să ceară slujbaşilor laici, în speţă “boierilor ispravnici de prin judeţe, căpitanilor, zapciilor de prin plăşi” “să nu mai globească sau pre fete sau pretineri” din moment ce nicio pricină de stricare de feciorie urma a nu mai fi primită la judecată115. În ceea ce îi priveşte pe protopopi, încă din anii trecuţi se încercase prin numeroase pitace trasarea atribuţiilor ce le reveneau, maniera lor de rezolvare. Chiar dacă aveau printre sarcini păcatele trupeşti, ei nu mai aveau dreptul de a percepe gloaba. Fiecare caz în parte urma a fi cercetat, analizat, soluţionat; pentru efortul său, protopopul putea cere 2 taleri şi jumătate de la partea

femeiască “pentru osteneală şi slujba ce face la cercetarea acestora, iar nu cu nume de gloabă sau geremea” 116. Taxa percepută poartă numele de “dichioma”. Cuvântul nu s-a împământenit şi nici nu a fost folosit în anii următori, dovadă că nu s-a aplicat această nouă măsură în care vechea amendă căpăta nume nou şi alt tip de justificări.

***114 Acte judiciare din Ţara Românească, 1775 - 1781,* ediţie întocmită de Gh. CRONŢ, Al. CONSTANTINESCU, A. POPESCU, T. RĂDU**

LESCU, C. TEGĂNEANU, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1973, pp. 744 - 745, 1 martie 1779.

115 VA. URECHEA, *op. cit.,* IV, p. 102, 4 iulie 1792.

***116 Ibidem,* pp. 368 - 369, 15 noiembrie 1783.**

Într-o anafora a mitropolitului din 2 decembrie 1795, gloaba reapare, astfel se hotărăşte că pentru “călcări de lege” se va globi “partea cea greşită”, dar numai cu 300 de bani “după vechiul obicei”, protopopii fiind ameninţaţi cu certarea dacă se lăcomesc mai mult117. Din 5 decembrie 1795 anaforaua devine pitacul domnesc prin care se încearcă reglementarea abuzurilor săvârşite de protopopi prin judeţe. Se constată că, fără să aibă vreun motiv temeinic, fără să deţină informaţii sigure, ci bazându-se doar pe pâră şi zvonuri, protopopii ridică bărbaţi, holtei, muieri văduve, fete, îi bat, îi pun în fiare şi apoi îi globesc. Se recomandă iarăşi să se ia doar 300 de bani de la partea vinovată, “dichioma”, percepută pentru osteneala de a rezolva pricini şi nu drept gloabă.118

Astfel gloaba este desfiinţată de către unii domni şi reînfiinţată de alţii, deşi toţi sunt de acord că această amendă cutu-miară provoacă numeroase abuzuri. Alexandru Ipsilanti o interzice prin actul din 6 iulie 1777, dar este reînfiinţată de Nicolae Caragea la 22 septembrie 1782. Este din nou desfiinţată la 4 iulie 1792, dar reînfiinţată la 9 decembrie 1795, interzisă iar în 1805 şi se

pare că este încă percepută ilegal, pentru că la 18 septembrie 1814 Ioan Caragea cere mitropolitului să o desfiinţeze, considerând că Biserica nu trebuie decât “să dea sfaturi duhovniceşti şi ispovedania” şi nu să ceară bani119. Această confuzie a creat, bineînţeles, abuzuri atât din partea ispravnicilor şi zapciilor, cât şi din partea protopopilor, toţi dorind perceperea gloabei fie şi bazată pe simple zvonuri, fie pe fapte reale, fie prin năpăstuirea unora şi altora.

Dincolo de amendă, întemniţarea “îndrăgostiţilor” se practică. Holtei şi fete, amanţi şi amante, bărbaţi şi femei ajung în închisorile puterii unde sunt reţinuţi câteva zile, câteva săptămâni sau câteva luni. Motivul întemniţării este pentru toţi acelaşi: păcatul trupesc. Măsura se aplică uneori chiar şi după perceperea gloabei, închisoarea fiind considerată ca unica soluţie în a-i ţine la distanţă pe parteneri, mai ales atunci când trăiesc în aceeaşi parohie iar şansele de a recădea în păcat sunt destul de mari. Aşa se întâmplă în cazul fiicei Vasilichii din Negreni, judeţul Olt, “pusă la opreală” pentru că a căzut în păcat cu Gheorghe, văr de-al doilea. Eliberată la insistenţele mamei şi ale holteiului, fata este reîntemniţată când se constată că păcătuieşte fără întrerupere cu vărul său şi mai ales după ce se naşte un copil120. Radu şi Floarea din satul Baci, judeţul Vlaşca, sunt denunţaţi de către preot şi vecini “cum că au căzut în fapta păcatului”; ridicaţi de zapciii plăşii, bătuţi, căzniţi tinerii ajung până la urmă la Mitropolie. Aici ancheta efectuată de preoţii tribunalului ecleziastic demonstrează că “ar fi avut amândoi dragoste” încă din copilărie, dar “nu sunt vinovaţi faptei păcatului” 121.

Închisori ale protopopilor se află pe lângă fiecare protopopiat. Să nu ne imaginăm că sunt închisori în adevăratul sens al cuvântului, ci doar simple camere închise din toate părţile ce pot primi un lacăt pentru a izola persoana vinovată de restul lumii. Ca şi gloaba, ele sunt

interzise de către domni fără prea mare succes122. Dar cum atribuţiile fiecărui departament de judecată sau ale fiecărui dregător nu sunt clar stabilite, amestecul şi concurenţa între laic şi religios sunt fapte evidente, după cum o arată şi cazul prezentat mai sus.

Pitacul lui Alexandru Moruzi din 5 decembrie 1795 oferă informaţii importante cu privire la procedurile operate de protopopi, dar şi de dregătorii locali, în analizarea pricinilor ce le revin în materie de moravuri. În fapt, instrucţiunile trimise de Vodă, la cererea mitropolitului, pun în evidenţă practicile cotidiene prin care sexualitatea este sugrumată, blamată, interzisă. Astfel, se cere protopopilor să păzească nizamul prin care "fâiară, bici, butuc, bătaie, înjurături şi jafuri de gloabe să nu auzim domnia mea mai mult că le fac protopopi" care aveau obiceiul "să ridice şi să arate vreo muiere văduvă, veri fată, veri muieri măritate numai după vorbe şi pâra cuiva că au auzit". Se poate interveni numai când "un bărbat va merge de sirieşi la protopop ca să ceară îndreptarea soţiei lui ori un pârât, tată-său, mumă-sa, pentru fata lui sau rudenii, cea de aproape, pentru rudele sau când ispravnicii judeţului va orândui la protopop pricină ca aceasta, atunci are a cerceta, a înţelepţi şi a face îndreptarea cea cuvioasă şi cu învăţătură bisericească şi duhovnicească şi numai de a închide parte muierească pentru înţelepţire şi cu cererea părinţilor lor sau rudelor lor, slobozim. Iar luare, bici, bătu să nu aibă de a-i bate, nici de a-i globi, pentru că biciul preotului iaste cuvântul lui Dumnezeu în gura lui cu care trebuie să înveţe şi să îndrepteze pe norod" 123. "Că biciul preotului iaste cuvântul lui Dumnezeu în gura lui", frumoasă parabolă cu ajutorul căreia vodă Moruzi încearcă să trezească umanitatea unei categorii sociale obişnuite să se îmbogăţească pe seama unui păcat cât se poate de simplu, dar practicat de toţi: dragostea. Se constată totuşi că familia, soţul, rudele au încă dreptul să-l denunţe pe cel

care “greşeşte”, pe cel care nu se supune, pe cel care iubeşte altceva decât ceea ce îi este prescris, pe cel care se abate de la ceea ce se consideră a fi drumul bun şi drept.

Conflictul între laic şi ecleziastic devine din ce în ce mai evident pe măsură ce Statul capătă forme administrative şi juridice din ce în ce mai vizibile. Zapcii, zabiţi, ispravnici se “obrăznicesc” să judece chiar pe slujbaşii Bisericii, să se amestece în pricini ce aparţin de regulă Bisericii, să impună căsătorii forţate numai pentru a percepe gloaba şi gândind că din moment ce au acceptat să se cunune înseamnă că au şi păcătuit. Aceasta este analiza unui pitac bisericesc de la 1819 prin care se solicită intervenţia hotărâtă şi imediată a domnului pentru a delimita atribuţiile fiecărui departament, pentru a evita abuzurile. Interzisă prin reglementari domneşti, gloaba este încasată totuşi de slujbaşii laici sub pretext că nu pe ei îi vizase pitacul. Şi pentru a face rost de bani, pun la cale înscenări, intervin bazându-se pe zvonuri, nu fac cercetări, nu-i interesează realitatea. Să ascultăm descrierea mitropolitului cu privire la extinderea şi gravitatea acestui fenomen: “Dar pentru că au numit numai pă protopopi aşa curgând pricina din care s-au dat îndemnare a să face acele porunci, au găsit mijloc zapcii isprăvniceşti ca să globească ei cu cuvânt că pentru dumnealor nu să cuprinde porunca şi aşa i-au globit şi globesc în multe chipuri, atât pă partea bărbătească, cât şi pă partea fămeiască, pe alţii îndata-şi după cununie fără a fi mai nainte zvon de păcaturi îi globesc puind mai nainte acest cuvânt că nu este cu putinţă a nu fi avut ei păcaturi amândoi înainte de a să lua în căsătorie. Încă şi alt rău mai turnează, că ieşind nume de păcaturi la vreo fămeie căsătorită şi o globesc şi îndata-şi fără nicio cercetare de este adevărat sau nu, o pun la închisoare fără a şti bărbatul ei şi aşa răceşte inima bărbatului despre soţia lui că şi de nu o lasă dar apururea urmează tot rău între

dânşii din bănuielile ce [sunt] asupra ei”. 124

Se cere cu insistenţă abolirea gloabei, măsuri punitive şi dure care să stăvilească cât de cât apetenţa slujbaşilor laici şi ecleziastici: “Deci pentru toate acestea arătate pricini ne

BAR, mss. 3935, II. 38 v-39 v, 28 iulie 1819.

rugăm ca eu straşnicele Mariei Tale porunci să se facă oprire şi înfrânare ca nici protopopii să nu să îndrăznească a lua acest fel dă gloabe, nici dumnealor boierii ispravnici, nici zapcii dumnealor sau alţi zabiţi politiceşti. Şi pentru ca să aibă sfială a nu să mai întinde la acest fel de fapte rele să aibă poruncă arhierei eparhiilor ca să aibă luare aminte şi cum şi de acum înainte [de] se vor mai urma să înştiinţeze părintele.”125 Justiţia laică şi bisericească operează în aceeaşi manieră, iar la 1819 protopopi şi ispravnici se întrec în punerea în aplicare a unor măsuri interzise de nenumărate ori prin pitace domneşti sau biericeşti, a căror valoare nu contează însă prea mult în judeţe şi plase, acolo unde adevăratul stăpân este cu totul altul.

Ibidem.

Toleranţă şi clemenţă, măsuri neduse niciodată până la capăt, ameninţări nefinalizate şi pitace reiterate, abrogate, reinventate, ignorate, control insuficient asupra propriilor slujbaşi, amestec între laic şi ecleziastic, fac ca până la urmă arbi-trariul şi compromisul să fie mai importante decât aplicarea cu tenacitate şi consecvenţă a unor reguli propuse şi gândite chiar de către instituţia ce prima le încalcă. Se nasc astfel practici ce devin “norme”, laxităţi în inima sistemului ce vor fi speculate de subiecţii sociali. Vom încerca să analizăm aceste practici, urmărind în permanenţă raportul dintre declaraţiile personajelor, atitudinile judecătorilor, discursul pravilelor şi al pitacelor, soluţiile născocite şi gradul lor de aplicabilitate.

Practica juridică şi inventarea de soluţii

Analiza timpului, a spaţiului, a manierei, a

modalităţilor animă spiritele în sala de judecată. Când? Unde? Cum? Cu cine? Răspunsurile ar trebui să lămurească, dar şi să potolească dorinţa de a şti, de a cunoaşte, de a afla a judecătorilor. Curiozitatea asupra acţiunii în sine naşte întrebări de genul: “am întrebat pe numita câtă vreme iaste de când au avut împreunare cu pârâtu”; “cercetând pă fată când şi în ce loc s-au întâmplat fapta”; “cercetând-o pentru stricarea fecioriei ei, când s-au întâmplat” sau “întrebându-se de i-au fost cu voie”.

De asemenea, se analizează intenţia gestului, a actului, a faptelor. Gestul a fost gândit, premeditat sau pur şi simplu spontan? Promisiunile antrenează şi intenţia de a le duce la bun sfârşit sau au fost făcute la beţie, în joacă, în glumă? Acceptarea actului a presupus faptul că fata cunoştea consecinţele acestuia sau a fost într-adevăr ademenită în capcana amorului? Intenţia pune probleme judecătorilor care se precipită în întrebări pentru a lămuri şi a afla gândurile fiecărui partener.

Fata primeşte o mare parte din responsabilitatea actului, ea trebuie să fie prevăzătoare, să ghicească intenţiile bărbatului, să nu se lase înşelată de iluzia promisiunilor şi drăgălăşenia gesturilor, să nu se pună în situaţii neclare, să nu meargă în locuri ce nu pot fi supravegheate. Chira încearcă să se prezinte la judecată ca o victimă a holteiului Năstasie. Întrebările insistente ale judecătorilor scot la iveală că, de fapt, fata s-a lăsat antrenată în jocul dragostei şi “în dulcele Sâmpietrului, cu vreo cinci zile până în sfeti Arhangheli, într-o seară, au mersu numita fată la conacul lui Anastasie şi că într-acea seară au apucat-o şi au căzut în păcat cu dânsa”. Chiar dacă într-o primă fază judecătorii încearcă să-l convingă pe june să accepte căsătoria, în faţa refuzului, se îndreaptă spre fata care devine responsabilă de fapta ei din moment ce “am mersu eu de la casa părinţilor miei la conacul numitului noaptea fiind”, aşadar conştientă de pericolul ce ar putea apărea126, în aceste cazuri, recunoaşterea faptei,

şi implicit a vinovăţiei, nu mai devine un cap de acuzare din moment ce fata se află pe poziţie de egalitate în construirea relaţiei prin participarea voluntară la propria seducţie. Ştefana din satul Ştefeşti, judeţul Ialomiţa, o recunoaşte cu seninătate: “această cădere a mea în păcat cu dânsul n-au fost la vreun loc pustiu sau să fi fost împreunarea mea cu dânsul în vreo silnicie, ci au fost cu bună-voia mea şi în sat. Care şi după împreunarea ce am [mai] avut tot cu dânsul, nu am arătat pe loc, ori la vreo judecată sau la preotul şi pârcălabul satului ca să mi se cunoască curăţenia fetii, ci am tăinuit tot până când am şi rămas grea”. Ianache holteiul, la rândul său, nu neagă nici actul sexual, nici paternitatea copilului, ci pur şi simplu refuză să ducă la bun sfârşit o legătură în care s-a implicat probabil şi datorită disponibilităţii fetei127.

În alte situaţii, se merge până la culpabilizarea fetei care nu numai că devine responsabilă de producerea actului, ci este chiar singura vinovată. În plus, participarea activă a fetei este evidentă atunci când totul se desfăşoară în mijlocul comunităţii, în sat, în mahala, în casă, în curte, pe prispă, unde un simplu ţipăt poate antrena prezenţa umană, aşadar salvatorii de care ar avea nevoie, în cazul unui viol, unui amor nedorit.

Sau iată cum se construieşte discursul clericilor în cazul Mariei din satul Petreşti, judeţul Vlaşca, sedusă şi abandonată de Stoica, fratele popei Trandafir: “dar şi pe mine m-au învinovăţit judecata pentru căci n-am arătat la rudele mele sau la duhovnic sau la altcinevaşi de săvârşirea păcatului, cum şi pentru căci am tăcut în diiastimă până când am făcut copilul fiind cu şăderea tot într-un sat cu numitul de am auzit şi am văzut atât eu cum şi rudele mele când s-au logodit, şi când s-au însurat” 128. Aşadar, prezenţa ei la tribunal, după mai bine de nouă luni de la producerea faptelor, nu poate fi văzută decât ca o “năpăstuire”, o punere în scenă. Tăcerea fetei, păstrarea secretului, ascunderea sarcinii, ignorarea deflorării

anulează veridicitatea faptelor.

Apoi se trece la analiza promisiunilor, a valorii cuvintelor pronunţate, a locurilor în care au fost pronunţate, a timpului, a persoanelor, a responsabilităţilor. Fata sedusă îşi fondează cererile pe promisiunile de căsătorie, ele devin argumente principale în construirea şi formularea unei jalbe. Judecătorii însă, cu excepţia anumitor situaţii, nu le acordă aceeaşi importanţă. Ei propun căsătoria fiecărui cuplu, dar nu ca urmare sau ca ducere la bun sfârşit a unor promisiuni presupuse, ci ca unică soluţie de a pune capăt unei situaţii critice: stingerea conflictului ce mocneşte în interiorul unei parohii.

Urmează studierea diferitelor variante oferite de pârâţi, de martori, de părinţi, de vecini. Dacă Anastasia a recunoscut că “s-a împreunat” cu Iane căpitan în “dulcele Crăciunului”, iar Gheorghe căpitan susţine că şi el a avut dragoste cu pârâta, dar în postul Sfinţilor Apostoli, atunci să explice dumneaei de ce a aşteptat “atâtea luni trecute la mijloc”?

BAR, mss. 644, II. 175 v-l76 r.

De ce îl acuză pe Iane şi nu pe Gheorghe care a avut aşadar întâietatea? 129 Fiecare amănunt este speculat, disecat, valorificat. Ana de la Mogoşani, judeţul Vlaşca, susţine că miercuri, în săptămâna Luminată din primăvara lui 1801, a avut împreunare cu Manea holteiul. Pârâtul, la rândul său, o contrazice susţinând sus şi tare că “dă luni, a doua zi dă Paşti” a plecat la naşul său în satul Moşoaia, judeţul Teleorman, “unde s-au zăbovit o săptămână” 130.

Judecătorii sunt martori la scene tragice, bizare, melodramatice. Până mai ieri iubiţi, amanţi, îndrăgostiţi, concubini, aceiaşi parteneri, ajunşi la tribunal, devin dintr-odată duşmani, fiecare încearcă să se apere, să se legitimeze, să transfere responsabilitatea actului pe umerii celuilalt, să strige mai tare. De la timiditate şi jenă la îndrăzneală şi ipocrizie, de la minciună şi umilinţă la sfidare şi nesupunere, toate aceste sentimente umane

defilează prin faţa clericilor. La 1804 iunie 6, soborul judecă procesul dintre Felda şi Ion, ambii din Tingani, judeţul Ilfov. Între timp, holteiul a sedus-o şi pe Dinca din Bucureşti, aşadar tribunalul are în faţa sa două fete care cer acelaşi bărbat. Scenele reţinute sunt cât se poate de melodramatice. Felda insistă şi imploră, cerându-l de soţ în virtutea întâietăţii - “că numitul au căzut mai întâi cu mine în păcatul stricării fecioriei”. De partea cealaltă, Ilinca “au strigat lângă dânsul, zicând ia că nici într-un chip nu îl lasă, ci îl cere de bărbat, agăţându-să mai vârtos de dânsul şi ţiindu-l de haina lui”, neslăbindu-l niciun minut din ochi de frică să nu-l piardă131.

În astfel de litigii, rareori se face apel la prevederile legii. Dacă în cazurile de divorţ prevederile legii, cu articol, paragraf, listă, sunt inserate în sentinţa finală132, acum se recurge la o procedură sumară în care se încearcă aplanarea conflictului şi împăcarea părţilor. Totuşi întrebările judecătorilor, analiza minuţioasă a actorilor sociali, soluţiile avansate demonstrează faptul că cel puţin atunci când pricina se judecă în faţa tribunalului ecleziastic, glavele şi zăcealele Pravilei fuseseră deja citite, asumate, informaţia fiind folosită într-o formă sau alta. Pedepsele însă nu sunt atât de dure, iar tăierea nasului prevăzută atât în ***îndreptarea legii,*** cât şi în ***Codul penal*** nu se întâlneşte niciodată. La ocnă ajung doar câţiva acuzaţi care se dovedesc refractari şi nu acceptă niciuna dintre soluţiile propuse, deşi vinovăţia lor este clară.

Mitropolitul judecă fiecare caz în parte încercând să găsească soluţii, plecând de la particularităţile problemei propuse spre judecare. Dragostea şi sentimentele sunt lucruri care-i scapă de cele mai multe ori printre degete, greu măsurabile, greu de dovedit, greu de infirmat. Aceleaşi fapte, aceleaşi valori sunt interpretate în funcţie de partea care refuză să accepte compromisul propus. Poate că părinţii-clerici nu au o pregătire juridică excepţională, dar sunt buni cunoscători ai oamenilor şi ştiu

cum să-i manipuleze, să-i înfricoşeze şi să-i convingă de justeţea "dreptăţii" oferite. Arbitrarul este la el acasă, atunci când mitropolitul are de judecat astfel de cazuri. Chiar dacă un anumit număr de procese poate fi înscris într-un anumit tipar, celelalte sunt însă unice prin problemele pe care le ridică, prin soluţiile inventate, prin modalităţile de acceptare a compromisului propus.

Judecătorii au, în acest tip de pricini, o mare libertate în cercetarea şi interpretarea faptelor. Nu trebuie omis că, de cele mai multe ori, ceea ce îi ghidează în alegerea unei soluţii sau a alteia este chiar statutul socio-economic al părţilor. Cel mai concludent caz este cel al Niţei din mahalaua Argintarului care insistă cu plângeri la Mitropolie împotriva unui bărbat fugit de mult din capitală. În absenţa acuzatului, în mod normal, instanţa nu se poate pronunţa, mai ales dacă nu există rude care să preia punerea în aplicare a sentinţei. Dar în acest caz, mitropolitul, sătul de numeroasele plângeri depuse de femeie, preia asupra sa atribuţiile acuzatului, miluind-o cu "o roche de algea şi o civilichie şi bani gata îl. 10". În schimb, femeia promite să nu mai supere auzul Prea Sfinţiei Sale cu nenumărate jalbe133.

Semne şi dovezi în faţa soborului de clerici, cele două părţi sunt rugate să-şi susţină acuzaţiile cu probe sau cu martori, căci judecătorii au deja o experienţă juridică şi ştiu că "spusele numai cu gura" nu pot fi luate în seamă. În plus, Pravila recomandă judecarea acestui tip de pricini pe baza unor probe solide şi. a unor martori de încredere. O fată, pentru a dovedi că a fost sedusă fără voia ei, trebuia să demonstreze că s-a opus şi a strigat pentru a fi auzită de vecini şi de toţi cei care treceau întâmplător pe drum (zăceala 1). Apoi ea trebuie să se prezinte la judecată imediat după consumarea actului sexual cu probele feciorii ei: "arată-se cum se-au stricat fetiia featei, presânge ce se va arăta pre hainele ei şi pre iia featei" (zăceala 2). Lipsa de reacţie imediată şi păstrarea secretului devalorizează

actul în sine. Trecerea timpului lucrează în favoarea bărbatului, el duce la distrugerea probelor şi, mai ales, la diluarea credibilităţii acuzaţiilor. Dacă jeluitoarea nu poate prezenta toate aceste probe, instanţa îi mai dă o şansă, ea are dreptul să jure că acuzatul a fost primul şi singurul bărbat din viaţa ei şi mai ales că “şi-a petrecut viaţa cu cinste”. În această situaţie ea are nevoie de susţinerea martorilor din comunitate (zăceala 3) 134. În practică putem constata că doar două fete se prezintă la Mitropolie cu dovezile feciorii, dacă ar fi s-o excludem pe Stanca din mahalaua Apostolului care a înscenat totul. Alte două fete pun în scenă primul tip de probă, ţipete, haine deşirate, atragerea comunităţii şi mărturia publică. În rest, toate celelalte 206 cazuri intră cu greu în prevederile glavei 254.

Pătrana din mahalaua Delea, încrezătoare în promisiunile făcute de Ene, acceptă să-i deschidă uşa casei atunci când acesta bate la poartă într-o zi când tatăl era “dus afară la ţară”, iar mama era “dusă la târg”. “Împresurată cu sila”, Pătrana îşi pierde fecioria pe laviţa din propria casă. După consumarea actului sexual, băiatul se răzgândeşte şi refuză căsătoria promisă. Probele zdrobitoare aduse de fată la judecată îl obligă însă să revină asupra primei intenţii, căci “după semiiili feciorii ei, fetii, ce s-au văzut pă iia cu care au fost îmbrăcată atuncea m-am cunoscut eu în vină”. Fata mai prezintă şi alte dovezi pe care Ene nu s-ar fi aşteptat să le folosească sau de care pur şi simplu uitase: “dar peste acel semn mai arată Pătrana fata şi un inel al mieu i o basma ce mi-au rămas atuncea în casă la dânsa” 135. Pentru a-şi asigura victoria, imediat după consumarea actului, fata arătase toate aceste “probe” preotului şi vecinilor mahalagii care o însoţesc apoi la Mitropolie, dând astfel credibilitate şi forţă acuzaţiilor.

La judecată, în faţa soborului de clerici, cele două părţi sunt rugate cu insistenţă să-şi prezinte dovezile care pot susţine veridicitatea acuzaţiilor. “Neaducând niciun

semnu ca să poci dovedi că am avut împreunare cu numitul de faţă", recunoaşte Maria, ale cărei spuse nu pot fi susţinute şi care nasc suspiciuni: "ci dând judecata bănuială că numai aşa cu năpăstuire m-am pus eu în spinarea numitului că mi-au stricat feciorila" 136. Dovada cea mai clară şi care probează întotdeauna

BAR, mss. 641, f. 107 v, 29 octombrie 1794. *Îndreptarea legii,* p. 256.

BAR, mss. 641, f. 90 v-91 r, 28 august 1794. BAR, mss. 641, II. 93 v.

veridicitatea acuzaţiilor este cămaşa pătata cu sânge. Judecata admite însă şi alte obiecte uitate de seducător în patul fetei seduse. De cele mai multe ori însă fetele nu pot prezenta nici semne, nici indicii, nici probe, iar judecătorii notează sec: "cerându-i-se vreo dovadă ca să o adevereze judecăţii nu avu, nicio ***dovadă,*** nici cu ***mărturii,*** nici ***alt fier.***

Totodată, clericii insistă pe aflarea locului şi timpului desfăşurării primei întâlniri, încercând să vadă dacă informaţiile oferite de fată şi de băiat se suprapun. Un pic de neatenţie în relatarea faptelor, o proastă memorie pot influenţa decizia soborului. În povestea ei, Maria afirmă că deflorarea a avut loc "într-o zi de dimineaţă" "la apă" "în curtea cea veche", în timp ce Neacşu cojocarul oferă o altă variantă, "au avut împreunare... dar nu în curtea cea veche... ci într-alt loc, într-o cârciumă" 137. Deflorarea nu mai poate fi aşadar considerată ca act de acuzare principal, transformându-se într-o relaţie sexuală pasageră mai puţin gravă: cârciuma este un loc al pierzaniei, nicio fată cu minte nu i-ar fi călcat pragul. Locul, timpul devin indicii în stabilirea faptelor, în fixarea evenimentului într-un cadru reperabil. Ele ajută tribunalul să împartă responsabilităţile actului. Se încearcă aflarea gradului de participare a fiecăruia: dacă a fost cu voia sau fără voia fetei, dacă victima s-a implicat provocând de fapt "consumarea" unei relaţii, dacă a fost doar victimă pasivă,

agresată de forţa şi violenţa masculină.

Satul, mahalaua, casă, fântâna sunt considerate drept locuri populate cu oameni a căror intervenţie trebuie solicitată prin ţipete şi strigăte de ajutor; cu alte cuvinte, fata nu mai poate fi o victimă inocentă dacă asistă la propria seducere fără să acţioneze într-un fel. Pădurea, tufişurile, grădina, izlazul, pivniţa sunt locuri destul de izolate unde victima ar putea fi surprinsă şi seducţia transformată repede în viol. Noaptea este mai periculoasă decât ziua, duminica mai solitară decât oricare altă zi a săptămânii, sărbătoarea mai plină de riscuri decât un timp normal. Informaţiile de acest tip sunt deosebit de importante mai ales când se vrea stabilirea paternităţii copilului. Tribunalul îi descoase practic pe împricinaţi pentru a fixa cât de cât timpul conceperii copilului, suprapunând fragmente de istorii trecute şi prezente narate.

Martori, vecini şi reputaţii

Ancheta la faţa locului se efectuează în puţine cazuri. Ea coincide cu cercetarea faptelor, dar şi cu obţinerea de mărturii de la vecini sau de la alte persoane din comunitate cunoscătoare ale părţilor aflate în litigiu. Mărturiile se conturează în jurul a două teme principale: reputaţia celor doi tineri în parohie şi legitimitatea legăturii. Martorii sunt chestionaţi cu privire la atitudinea bărbatului faţă de fată, gesturile, frecvenţa întâlnirilor, familiaritatea. Dar nu numai atitudinea bărbatului contează, ci şi conduita femeii este la fel de importantă pentru că parohia urmăreşte atent comportamentul fiecăruia. Adjectivele atribuite fiecărei etape descriu nu numai intenţia unei relaţii, ci şi răspunsurile partenerilor. Curtarea include anumite gesturi particulare ce pot fi cu uşurinţă recunoscute şi înţelese de cei din jur. De fapt, ele le sunt adresate vecinilor şi celorlalţi bărbaţi de însurat din comunitate care trebuie să recunoască că fata este deja angajată şi nu mai poate accepta curtea altcuiva. În funcţie

de ritualul urmat, comunitatea decide dacă băiatul avea gânduri serioase, “au avut-o ca pe o soţie”, sau numai s-a distrat şi “mergea la ea ca la o cârciumă”. “O coabitare socială fără constrângeri este imposibil de imaginat” 138.

Ibidem.

N. ELIAS, *La société de cour,* Calmann-Levy, Paris, 1974, p. 303.

Iar tinerii se supun normelor nescrise ale comunităţii în care trăiesc139. Comunitatea, la rândul ei, împarte responsabilităţile în funcţie de comportamentul fiecăruia. Când Dumitra, din satul Crăsani, judeţul Ialomiţa, se prezintă la judecată, pe lângă tată, mamă, rude, ea este însoţită de două vecine, Dumitrana şi Iana, gata să jure că Barbu, prin comportamentul său, a lăsat tuturor să se înţeleagă că este gata să se însoare. Retragerea băiatului şi mai ales negarea faptelor nu-i sunt de folos în faţa zdrobitoarelor mărturii ale rudelor şi ale vecinătăţii care atestă intenţia comportamentului, acceptând tacit conduita fetei, înşelată, ca toţi ceilalţi, de aparenţele unui ritual marital140.

Pentru detalii vezi Constanţa VINTILĂ-GHIŢULESCU, “Vecini, reputaţii şi control social în societatea românească (sec XVHD” ***RIS***

nr. 8, 2003 - 2005.

140 BAR, mss. 636, II. 96 v-97 r, 30 octombrie 1781.

141 BAR, mss. 651, mss. 137 v-l38 r.

Ochiul colectiv ştie să împartă responsabilităţile cu precizie, plecând de la simplul comportament al tinerilor. Când Necula din satul Raşii, judeţul Ialomiţa, strigă şi se lamentează acuzându-l pe Tudor că noaptea ca un “tâlhar” i-a călcat casa “hoţeşte”, în timp ce el era plecat la câmp, “spăimântându-i şi siluindu-i fata”, când Tudor se apără jurând că nu se ştie vinovat, satul întreg mărturiseşte că adevărul este cu totul altul, iar fata şi holteiul sunt deopotrivă implicaţi şi deopotrivă vinovaţi: “că pârâtul ar fi

făcut stricarea feciorii fetii cu adevărat, dar însă nu cu sila precum tată-său arată, ci cu a ei voie, mai vârtos aflându-se om în casă când s-au săvârşit fapta cu voia fetii, fără a face nimeni strigare” 141. Martorii aduşi chiar de tată şterg din gravitatea acuzaţiilor, denunţă sperjurul băiatului, schimbă cursul întregului proces care de la pedeapsă grea (cerută de Necula) se reduce la eterna şi banala învoială.

Acuzaţiile masculine trebuie la rândul lor să fie susţinute, probate cu martori. Când un bărbat acuză aruncând vorbe de genul “ar fi avut petrecerea necinstită” şi din acest motiv nu vrea s-o ia de soţie, tribunalul îi cere să aducă martori care cunosc “politiia desfrânată” a fetei în cauză. Dumitru, holteiul din mahalaua Sfânta Vineri, aduce la Mitropolie şapte martori care susţin că Maria din mahalaua Popa Cozma n-a fost fecioară la prima lor împreunare. Martorii sunt toţi nu din mahalaua unde fata îşi are locuinţa, ci vecini şi tovarăşi de afaceri ai băiatului. Iată-i, aşa cum au fost transcrişi în condica Mitropoliei: “Ioniţă işlicari Ioniţă cojocari Chiriiac cojocari Iane lipscanul şi cu meşteşugu condoragiui Gheorghe cojocari Marco bărbierui Lazăr croitoru toţi aceştia din mahalaua Sfântu Gheorghe cel Vechi”. Mărturia lor este unanimă: “jeluitoarea este cu ponosuri dă umblete rele”. Solidaritatea masculină este evidentă, dar aici este vorba în acelaşi timp şi de o soudaritate de breaslă, toţi mici meşteşugari şi probabil cu strânse legături comerciale cu tatăl băiatului, Gheorghe neguţătorul, care îşi are prăvălia tot în mahala. Mărturia lor s-a conturat în jurul cinstei şi a comportamentului fetei pe care probabil unii au frecventat-o, dat fiind eticheta de prostituată pe care i-o atribuie fără să reflecteze prea mult142.

142 BAR, mss. 3932, II. 20 r” v.

Mărturia se creionează în jurul comportamentului manifest al fiecăruia, aşa cum este el perceput de vecini sau de alţi martori, subliniind anumite trăsături, nuanţând

anumite aspecte, punctând diferenţa între ceea ce se ştie, ceea ce s-a văzut, ceea ce s-a auzit, ceea ce s-a aflat de la alţii. Dacă comportamentul Mariei din mahalaua Argintarilor este vizibil şi clar pentru toţi vecinii, nu acelaşi lucru se întâmplă în cazul Saftei din mahalaua Fântâna Boului. Ambele cârciumărese, cele două fete sunt descrise diferit în aceleaşi circumstanţe: un proces de seducţie intentat clientului asiduu şi "îndrăgostit". Maria este percepută de vecini ca o fată destrăbălată care mănâncă, bea, dansează "cu unii, cu alţii, cu străini", cu cine se nimereşte în cârciumă. Safta este mai degrabă slujnica supusă care serveşte clienţii, dar fără "să se amestece" cu ei, nici nu părăseşte cârciuma în compania lor. Iată aşadar două comportamente diferite în acelaşi context, trebuie însă specificat că în primul caz mahalagii vecini mărturisesc şi denunţă, nemulţumiţi de atitudinea fetei care le tulbură deseori liniştea somnului. În cel de-al doilea caz sunt tovarăşii acuzatului; ei se arată destul de reţinuţi în declaraţii pentru a nu-l inculpa pe cel care îi chemase să-l apere: "iar cu ochii noştri n-am văzut făcând alte fapte, nici cu numitul Tănase, nici cu alţii. Iar că au luat-o Tănase şi au dus-o la altă casă am auzit de la alţii" 143. Se marchează diferenţa între "ochii care au văzut" şi ceea ce a circulat ca bârfa la un moment dat prin mahala.

Se fac mărturii asupra comportamentelor, conduitelor, gesturilor. Se povestesc scene, se redau cuvinte, se descriu poziţii, locuri, fapte, timpuri. Se poate privi peste gard, prin giaura cheii, pe fereastră, prin gura podului, din frunzişul copacilor. Gemetele, suspinele, vorbele pot fi auzite din spatele uşilor, din dreptul ferestrelor, de pe prispă, de sub pat.

Într-o seară, "după lăsata secului de postul cel mare", căutându-şi prietenul, Gheorghe holtei este fără să vrea martorul unei scene pe care o povesteşte apoi cu dezinvoltură: "Într-o seară, chemând dumnealui vornicul Golescu pe un Marin slugă a dumnealui, şi nefiind Marin

aici, eu am mersu să-l caut. Şi ducându-mă păn grădina dinapoia caşilor ce să vecineşte cu casa numitei Catrinii, am văzut pă numitul Marin cu numita Catrina, într-acea grădină, în scaieţi, săvârşind păcatul amândoi”. Fără să stea prea mult pe gânduri, îi strigă: “Marine, te cheamă boierul!” La rândul său Marin îi răspunde fără prea mare jenă: “Fugi de aici, că viu acum!” Gheorghe continuă scena care i se pare cât se poate de normală: “Şi depărtându-mă de acolea, în urmă au venit şi el şi s-au dus la stăpână-său. După acia, trecând trei zile la mijloc, am avut şi eu cu dânsa a face păcatul”, probabil în spatele aceleiaşi grădini, în aceiaşi scaieţi144. În acest caz, acuzatul nu este nici Gheorghe, nici Marin, ci Antonie, slugă boierească, care, ca şi tovarăşii săi, a păcătuit într-o seară cu Catrina printre scaieţii din spatele casei. Catrina a ales pe unul dintre ei, dar ar fi putut fi la fel de bine alege pe oricare altul. Aşadar prin mărturisirea aceloraşi fapte bărbaţii se apără, atenuând gravitatea acuzaţiilor, anulând veridicitatea acestora, schimbând în fapt cursul procesului ce se redirecţionează către acuzatoare.

...”şi văzând că nu voi lua nimic”...

Raporturile dintre bărbaţi şi femeie ajung să devină o marfă ce poate fi uşor “negociată”. Femeia îşi oferă trupul în schimbul promisiunilor de căsătorie, cel mai adesea, sau în schimbul altor mici cadouri. Nerespectarea termenilor “contractului”, sau mai bine zis a sorocului - “mi-au promis că după Paşte ne vom lua” -, implică apelul la o a treia parte, cu ajutorul căreia se speră că se vor putea pune în practică promisiunile date. 85 din cele 210 cazuri s-au încheiat cu acceptarea unei învoieli, de cele mai multe ori propusă chiar de clericii de la Mitropolie. Sub pretextul evitării jurământului, părţile sunt sfătuite să se împace. Efectele negative ale prestării unui jurământ strâmb sunt accentuate, împricinaţii sunt înfricoşaţi şi chiar ameninţaţi cu impunerea unor pedepse mult mai aspre. Pe de altă parte, clemenţa mitropolitului se manifestă

143 BAR, mss. 636, f. 78 r, 31 august 1781; mss. 638, f. 120 v, [10 august 1783].

cu largheţe ori de câte ori apare ocazia. Chiar dacă bărbatul este nevinovat şi gata să presteze jurământul, mitropolitul îl convinge că ar fi mai bine să ajungă la o înţelegere cu jeluitoarea şi s-o miluiască cu o sumă de bani, dată fiind starea ei de "scăpătăciune şi sărăcie". Şi asta după ce mitropolitul insistase asupra căsătoriei dintre cei doi. Dacă nu reuşeşte să-l înduplece pe bărbat, fie că este vinovat sau nu, să-i dea ceva femeii din faţa lui, mitropolitul se apleacă chiar el asupra nefericirii acesteia, impresionat mai ales de sărăcie. Suma nu depăşeşte niciodată 50 de taleri, ea este echivalentă cu ceea ce ar ceda un bărbat vinovat. Mila este mai totdeauna justificată ca "un ajutor la măritiş". Acest ajutor nu este însă acordat tuturor fetelor care au pierdut procesul. Selecţia este aleatorie şi depinde probabil de dispoziţia Prea Sfinţiei Sale. De exemplu, el o miluieşte pe Maria, fata unui preot din Valea Călugărească, judeţul Prahova, cu 50 de taleri, deşi aceasta câştigase procesul 145. Am putea presupune că această "milă" se datorează meseriei tatălui, preot, deci în custodia Bisericii, obligată să-şi sprijine slujbaşii. Dar o face şi în alte cazuri care nu mai au nimic de-a face cu Biserica.

Tocmeala (sau învoiala) ar putea fi considerată o răscumpărare a virginităţii fetei. Seducătorul are, potrivit discursului din jalbă, obligaţia morală de a înzestra fata pe care a înşelat-o cu promisiuni de căsătorie. "Preţul virginităţii" este în realitate un ajutor material cu care fata speră că se poate mărita mai uşor. Dacă Pravila prevede înzestrarea în raport cu poziţia socială a fetei, în practică observăm că "zestrea" apare ca o continuă negociere între părţi sub atenta supraveghere a Bisericii şi că suma reflectă mai degrabă poziţia socială a băiatului şi capacitatea economică a acestuia. "Zestrea" oferită de seducător este în realitate mult mai mică decât o zestre

normală şi infinit mai mică decât cea prevăzută de lege. Dacă tocmeala poate fi văzută ca o pedeapsă suportată de bărbat, atunci ea este mult mai blândă, în comparaţie cu prevederile codului de legi. Chiar dacă lasă impresia că favorizează femeia, în fapt bărbatul este cel favorizat, protejat. Cu o vacă, trei rochii, sau 20 de taleri scapă de confiscarea averii, de ocnă de pedeapsa capitală; prevederi destul de grave ale legii scrise pe care mulţi dintre ei nici nu le cunosc, la care, de altminteri, judecătorii nu fac apel decât în cazuri extrem de rare. Totodată, nu trebuie uitat că aceste învoieli se desfăşoară prin mijlocirea mitropohtului, soborului, ispravnicilor, judecătorilor: o soluţie impusă de tribunal şi transformată în practică prin intensa ei utilizare de-a lungul întregii perioade studiate. O învoială dusă până la capăt şi pusă în aplicare se datorează judecătorilor-arbitri.

Deşi mulţi pârâţi îşi recunosc vina, ei refuză totuşi să plătească pentru “greşeala comisă”, considerând că au plătit după fiecare întâlnire sau că femeia s-a oferit de bunăvoie. Unii se revoltă şi îşi strigă nemulţumirea, afirmând că nu înţeleg de ce trebuie să plătească numai ei sau de de să plătească când. fata este la fel de vinovată prin acceptarea actului. Alţii sunt săraci pur şi simplu şi nu au de unde ceda o vacă şi-o rochie; Cum relaţiile au loc înaintea căsătoriei, bărbaţii se află încă sub tutela economică a tatălui, şi până la urmă din patrimoniul comun ş-ar rupe o parte pentru a acoperi o “greşeală”, deci familia întreagă fiind nevoită să suporte şi să accepte “paguba”.

Suma este sugerată de către clerici plecând de la situaţia financiară a acuzatului. Astfel, Lila din Buciumeni, judeţul Ilfov, primeşte de la Neagu din Buftea, acelaşi judeţ, 20 de taleri şi o vacă146; fecioria Mariei din Măgura, judeţul Vâlcea.

BAR, mss. 641, II. 192 v-l93 r.

valorează “o rochie şi o vacă”. Dar pentru că fata a

insistat pe o ghiordie, procesul a fost reluat şi în final fata are haina dorită147; negustorul Ioniţă îi oferă Sandei, cu care are doi copii, 400 de taleri, o casă şi toate hainele pe care i le-a făcut cât au fost împreună. Suma este considerabil mai mare atunci când la mijloc se află copii. În funcţie de numărul acestora, ea creşte sau scade. Ianache, holteiul din Ştefeşti, judeţul Ialomiţa, este obligat de instanţă să-i plătească Ştefanei 850 de taleri, bani pentru răscumpărararea fecioriei, dar şi pentru întreţinerea copilului148.

147 BAR, mss. 4024, II. 37 v.

148 BAR, mss. 645, II. 122 v-l23 r.

149 BAR, mss. 641, f. 122 v, [23 februarie-26 februarie 1795].

Prea Sfinţia Sa părintele mitropolit îşi foloseşte cu abilitate puterea de convingere. La sfârşit, după ce părţile au fost prelucrate în taină şi separat, fiecare are convingerea că acel compromis propus este cel mai bun şi că se află în avantaj faţă de adversar. În acest caz, Prea Sfinţia Sa încearcă să impună soluţia pe care o are deja în minte cu “armele” pe care chiar femeia i le oferă în jalba sa. Iată cum o convinge pe Sanda, ţărancă din Poiana Lungă, judeţul Dâmboviţa, să accepte învoiala de mai sus. După cum singură mărturiseşte, femeia a acceptat toate avansurile bărbatului şi pentru că spera să se căsătorească, “şi dumnealui întâmplându-se a veni după neguţătorie pă acolo, m-am îndrăgit cu dumnealui amăgindu-mă cu firea că-l voi lua drept bărbat, fiind eu fată”. Mai întâi, mitropolitul o convinge că o astfel de căsătorie este imposibil de realizat, date fiind diferenţele sociale dintre ei. Aşadar fata ar trebui să renunţe la pretenţiile sale de căsătorie şi să accepte ceea ce i s-a propus, mai ales că “împreunarea mea cu dumnealui au fost cu voia mea”. Dacă insistă, ea poate pierde totul şi atunci, decât nimic, mai bine banii149. De altfel, multe dintre ele recunosc că decât să piardă, renunţă la căsătoria

visată şi acceptă compromisul. “Dar socotindu-mă eu şi văzându-l cu totul spre a face jurământ şi văzând că nu voi lua nimic au stătut părinţii clerici mijlocitori către tată-său de l-au făcut şi mi-au dat taleri 15 bani gata şi o vacă şi un gonitor”, mărturiseşte Maria din Trântava, judeţul Ilfov150.

De cele mai multe ori fetele ştiu că nu pot conta pe o căsătorie, chiar dacă o doresc. Înainte de a ajunge la judecată s-au convins de irealitatea cererii lor în urma disputelor avute cu acuzatul şi familia lui. Abandonate pe prispa casei seducătorilor de către propriile familii, multe sunt alungate cu ciomagul, bătute, ocărite, hulite. Şi atunci de ce au mai apelat la actul de justiţie? Ce le poate oferi? Un acord, un pact economic care să le “îndulcească” situaţia, să le ajute să spere într-o viitoare căsătorie. Actul de justiţie este o umilinţă publică pe care din răzbunare, împinse de familii, din sărăcie, multe îl suportă fără să facă cel mai mic comentariu. Umilinţa şi supusenia sunt însă vizibile în fiecare linie a unei învoieli, dat fiind că femeile vin acolo pregătite să accepte orice, important fiind să nu plece cu mâna goală. Pretenţiile lor se schimbă în funcţie de pârât, de judecători. Dacă în jalbă îşi afirmă şi îşi argumentează pretenţiile de căsătorie, în faţa judecătorilor încep deja să se manifeste primele îndoieli asupra realităţii împlinirii acestora şi se lasă convinse de necesitatea unei învoieli. “Şi văzând că nu voi lua nimic”, iată vorbele magice care reuşesc să le facă să renunţe la căsătorie şi să accepte un “altceva”.

La tribunal, bărbaţii devin adevăraţi detractori, “vrăjmaşi” gata să le devoreze; refuzul maliţios şi batjocoritor al acestora le convinge că o “căsătorie cu sila nu se poate face”. Dezamăgirea profundă se citeşte în cuvintele Saftei din Urluiani, judeţul Teleorman, sedusă şi apoi abandonată de Gheorghe, care sătulă de judecată, de umilinţă, renunţă practic la orice pretenţie: “cu bunăvoia mea l-am iertat de jurământ (de vreme

BAR, mss. 638, f. 181 v.

ce n-au vrut să mă ia întru căsătorie) şi l-am lăsat în plata lui Dumnezeu” 151.

Cunoscând firea oamenilor şi mai ales pentru a evita alte procese şi reluarea neînţelegerilor după părăsirea instanţei, învoiala devine întotdeauna un act scris dat la mâna fetei. Acest act poartă “semnătura” fetei şi a rudelor care au însoţit-o. “Semnătura” este de fapt numele iscălit de către diacul de cancelarie, dar întărit de degetul persoanei respective: “Însă eu iscălindu-mă mai jos mi-am pus numele şi degetul în loc de pecete”. Amprentele digitale însoţesc numele persoanelor care au trecut prin faţa tribunalului. Alteori, când documentul este numai o transcriere în condica cancelariei mitropolitane, amprentele digitale sunt înlocuite cu mici pete de cerneală pe care logofătul le desenează în dreptul numelor. Sau acelaşi logofăt desenează mici cercuri. Toate acestea marchează trecerea prin faţa instanţei şi acceptarea unei soluţii, acordul pentru restabilirea ordinii sociale.

Bărbatul primeşte şi el un act scris atunci când el este cel care are câştig de cauză. De asemenea, învoiala nu este numai un act scris, ea se tranzacţionează pe loc sub ochii judecătorilor. Această practică s-a impus deoarece odată reîntorşi acasă, partea care a pierdut procesul refuză să-şi asume datoriile stabilite în faţa instanţei şi certurile reîncep, plimbările pe la tribunale se reiau. Banii sunt daţi deplin în mâinile celui care a câştigat, dar celelalte obiecte cerute nu sunt întotdeauna la îndemână, aşa că ele sunt prinse în actul de învoială. Se stabilesc termene, se dau soroace, se acordă răgazuri: “pe care bani i-am primit pă deplin în mâna mea, şi vaca cu gonitorul să aibă a mi le da acasă” 152.

151 BAR, mss. 638, II. 28 v-29 r.

152 BAR, mss. 638, f. 181 v.

Dar pentru că nu au încredere unii în alţii şi pentru că autoritatea lucrului judecat nu există, jeluitori şi pârâţi

insistă pe întărirea actelor de către mitropolit: "la care dând fierbinte rugăciune au întărit şi cu pecetea Prea Sfinţiei Sale spre mai bună adeverinţă şi pohtind şi părinţii clerici l-au întărit cu iscăliturile".

Învoiala include şi o latură punitivă. Tribunalul, prin tocmeala realizată, a reuşit să stingă un conflict, să restabilească un echilibru. Cum oamenii sunt totuşi destul de complicaţi şi nu se supun decât cu greu unor pacte sociale, în sentinţa finală sunt introduse şi "ameninţări" penitenţiale care să-i sperie pe actorii sociali şi să-i facă să reflecteze de două ori înainte de a relua pricina. Ameninţările sunt adresate în egală măsură bărbaţilor şi femeilor, responsabili sau nevinovaţi în comiterea actului. "Să fiu pedepsită cu bătaie politiceşte şi nici la judecată zisele mele în seamă să nu se ţie" 153, este ameninţată Maria integrând şi memorând eventuala pedeapsă ce i-a fost repetată în instanţă, apoi iterată în rezoluţia finală. "Atunci să mă pedepsească după Pravilă ca un stricător dă feciorie, făcându-mă judecata ca şi fără de voia mea să mă cunune cu numita", admite Ene154. "Iar care din noi nu se va ţinea de acest aşezământ şi ne vi) în mai scula la vreo judecată politicească sau bisericească să fim izgoniţi cu bătaie şi cu gloabă", se supun deciziei soborului Ion croitorul şi Zamfira din Bucureşti după ce au transformat dragostea lor într-o "roche de alagea şi-o căldare".155

Jurământul

Jurământul este soluţia pe care soborul o alege după ce a epuizat toate celelalte mijloace de convingere. Acceptarea lui se face în cazul în care nu există niciun fel de probă care

Ibidem.

BAR, mss. 641, II. 90 v-91 v. BAR, mss. 640, f. 6V.

să susţină acuzaţiile jeluitoarei sau apărarea pârâtului156. El este propus de părţi ca soluţie necesară pentru descoperirea adevărului. Acuzaţi sau acuzatori pot

face apel în egală măsură la prestarea jurământului pentru a-şi susţine veridicitatea spuselor.

Jurământul este pus în scenă cu ajutorul corpului şi al cuvântului şi capătă valoare numai în prezenţa martorilor. Sacrul este indispensabil în prestarea unui jurământ, el nu există decât în interiorul sacrului. Din acest motiv, jurământul este administrat numai de către Biserică şi în prezenţa slujitorilor ei. Orice persoană care a acceptat jurământul ca probă importantă în descoperirea adevărului este trimisă la Mitropolie pentru a presta jurământul şi a primi actul scris cu descrierea ritualului şi a gesturilor prestatorului. Condicile ţinute de cancelaria mitropolitană păstrează o serie de documente cu procese care nu ţin de competenţa Bisericii, dar care ajung la ea datorită necesităţii prestării jurământului. Acceptarea unei astfel de probe îl leagă pe individ direct de divinitate. El poate scăpa de acuzaţiile aduse pentru moment, dar îşi încarcă sufletul nu numai cu un păcat care poate fi trecut cu vederea la Judecata de Apoi, păcatul cărnii, ci şi cu un sperjur cu atât mai grav, cu cât el este făcut într-un loc sacru şi într-o atmosferă sacră. Dacă cei din jur pot fi păcăliţi, Dumnezeu nu, iar răzbunarea sa nu va întârzia să apară. Oamenii cred cu tărie în răzbunarea divină şi mai ales în Judecata de Apoi. Legenda culeasă de mitropolitul Neofit Cretanul în preumblările sale prin ţară din vara anului 1735 demonstrează acest lucru157.

Prestarea jurământului se face în orice zi a săptămânii, atunci când se judecă o pricină. Actorii ar putea fi încadraţi în schema propusă de François Billacois: un oficiant, un public, un destinatar şi un jurător158. Preotul este cel care se ocupa de respectarea cu stricteţe a etapelor jurământului. Dar el, singur, nu poate acorda autenticitate ritualului. Numai soborul are acest drept, iar preotul rămâne un oficiant cu rol de administrare a ritualului. Publicul este format din clericii soborului, părinţii părţilor implicate, tovarăşi, martori, prieteni. Ei

transformă jurământul într-un act public[159]. Jurământul se face întotdeauna în prezenţa persoanei care a făcut recurs la acest tip de probă, persoana căreia îi este adresat. Ea trebuie să răspundă dacă “s-a mulţumit”, cu alte cuvinte dacă renunţă la acuzaţii. Judecătorii sunt interesaţi s-o convingă să nu mai reia procesul şi “să nu mai supere pe numitul (acuzatul) şi auzul urechilor Voastre (instanţa) cu astfel de pricini”. Mulţumirea sa este foarte importantă în restabilirea ordinii sociale. Recursul la jurământ implică încrederea în individul care urma să jure. Până în ultima clipă, femeia crede că bărbatul care o înşelase nu va avea curajul să-şi ascundă vinovăţia în spatele unei probe atât de dificile din punct de vedere spiritual.

Bărbaţi şi femei au deopotrivă dreptul de a presta jurământ. Chiar şi un cleric poate face apel la jurământ, atunci când o acuzaţie apasă asupra sa, iar alt tip de probe pentru a-şi arăta nevinovăţia nu există. În cazul proceselor de seducţie, femeia cere jurământul în lipsa altor probe şi ca o ultimă soluţie în aflarea dreptăţii: “jeluitoarea răspunse, zicând că să jure preotul cum că nu se ştie vinovat la fapta păcatului şi va rămânea în pace şi nesupărat”. Desfăşurarea ritualului presupune pregătirea sufletului, a trupului şi a locului sacru. Nu există o preferinţă pentru o biserică anume. Pentru că pricinile se judecă la Mitropolie, slujbaşii acestei instituţii preferă biserica din incintă pentru că le este la îndemână. Părţile primesc un soroc de trei zile pentru a reflecta asupra efectelor spirituale ale unui jurământ strâmb şi pentru a se pregăti sufleteşte. După expirarea răgazului, cele două părţi merg în biserică. Aici are loc o a doua pregătire spirituală, când un pasaj din Biblie este citit, iar preotul le cere actanţilor să renunţe la acuzaţii şi să se împace. Urmează prestarea jurământului, când o serie de “obiecte-simbol”[160] sunt folosite pentru a scoate în evidenţă importanţa spirituală a actului. Băiatul, în faţa fetei, jură cu mâna pe Evanghelie că nu se ştie vinovat. O serie de

alte gesturi însoţesc actul: îngenuncherea în faţa altarului sau a icoanelor, semnul crucii, sărutarea Evangheliei, a crucii şi a sfintelor icoane. Textul pronunţat nu ne este cunoscut, ci doar o formulă care reduce întreg ritualul: "a jurat că nu se ştie vinovat cu numita". Oficiantul are misiunea de a observa gesturile şi mimica jurătorului. El informează organele de judecată dacă jurământul s-a făcut "fără nicio sfială" sau dacă jurătorul n-a putut duce la capăt ritualul. Observaţiile sunt trecute într-un act scris, întărit cu semnăturile clericilor. Alături de prestator se află şi martorii, în cazul preotului Toma, de exemplu, "ceilalţi preoţi de la Sfântu Gheorghe, tovarăşii numitului preot" care "au fost faţă de au văzut cu ochii săvârşirea jurământului" 161. Acest act îl absolvă pe acuzat de orice vină. El poate reveni la viaţa normală ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

Mitropolitul Dositei constată în anaforaua din 1792 că prea mulţi bărbaţi acceptă cu uşurinţă prestarea jurământului pentru a scăpa de cerinţele fetelor. Se observă că unii dintre acuzaţi prestează jurăminte false fără să se teamă de mânia divină şi de ziua Judecăţii de Apoi. Pe de altă parte, chiar comportamentul împricinaţilor în faţa instanţei ridică o serie de semne de întrebare cu privire la sinceritatea lor. Dacă într-o primă fază a cercetării ei sunt gata să presteze jurământ pentru a scăpa de acuzaţii şi ajung chiar până în faţa altarului, în cele din urmă renunţă, în ultimul moment, şi acceptă învoiala propusă de clerici. Să fie oare vorba de o manipulare a instanţei pentru a ajunge la un compromis cât mai aproape de dorinţele şi posibilităţile acuzaţilor? Sau constrângerile spirituale presupuse de acest tip de probă s-au diluat vizibil la acest sfârşit de secol? O parte din răspuns ni-l oferă mitropolitul Dositei care constată că jurământul este acceptat cu uşurinţă de tineri pentru a scăpa de "pâra fetelor" şi fără a se gândi la căinţă sau judecată divină162.

De multe ori totul este pregătit pentru săvârşirea

jurământului, dar fata îl opreşte pe acuzat gândind că răzbunarea se poate abate nu numai asupra lui, ci şi asupra ei. Şi în mijlocul bisericii îi cere să se oprească, preferând să piardă decât să-şi încarce propriul ei suflet cu teribilul blestem. Ileana din mahalaua Arhimandritului trăieşte cu Ioan Braşoveanul de şase ani, dar când acesta nu vreau s-o ia de soţie sub pretext că n-a fost fecioară în prima noapte, fiind gata chiar să jure în faţa clericilor, cedează şi renunţă la toate pretenţiile ei de căsătorie. "N-am vrut nici într-un chip ca să-l las să jure pe numitul Ioan, socotindu-mă ca nişte tineri ce suntem să nu să facă vreo vătămare de suflet ori la mine sau la el, ci din bunăvoia mea, nesilită de nimenea, faţă fiind şi părinţii clerici şi alte obraze de cinste, cum şi mumă-mea, am primit ca să-mi dea

***Ibidem,* p. XVII. BAR, mss. 640, f. 19 v.**

numitu taleri 60 şi să lipsească jurământul de la mijloc" 163, acestea sunt discursul şi reacţia fetei. În fapt, teama de răzbunarea divină se amestecă cu teama de a pierde orice, de a nu rămâne după şase ani cu nimic, ba chiar cu "ponos". Aşadar nu trebuie luat în considerare numai factorul religios, ci şi cel economic, la fel de important în aceste intervenţii care opresc la jumătate prestarea unui jurământ, acceptându-se compromisul iniţial, propus deja de tribunalul ecleziastic.

Dacă bărbaţii sunt bănuiţi de sperjur, în aceeaşi situaţie se află şi femeile, care în disperare de cauză trec peste orice şi acceptă să jure orice cu speranţa de a câştiga ceva aici pe pământ şi în viitorul imediat. Calea din satul Deasul, judeţul Teleorman, jură cu mâna pe Evanghelie şi în faţa părinţilor clerici că Grigore din acelaşi sat i-a promis căsătoria. Peste ani, când se mărită cu un altul, femeia recunoaşte că a minţit cu ani în urmă aruncând acuzaţii mincinoase asupra bărbatului: "când au fost atunci la măritarea mea, am şi mărturisit drept înaintea Prea Sfinţiei Sale părintele mitropolit pă cum cu

rău şi cu năpastă am fost năpăstuit pă numitul Grigore la fapta curviei ce arătam”. Căinţa Calei, mărturisirea păcatului sperjurului şi asumarea greşelii îi aduc iertarea bisericească prin citirea unei “molitve de iertăciune” 164. Pentru mulţi alţii însă nu se cunosc date astfel încât să se poată trasa o hartă a sperjurului; acesta rămânând de fapt o problemă între individ şi divinitate. Deşi atrage atenţia asupra implicaţiilor spirituale, Biserica nu mai poate face mare lucru în lupta cu timpul.

Virginitate: onoare şi dezonoare

Onoarea feminină se defineşte în funcţie de puritatea sexuală a fetei şi de păstrarea fidelităţii conjugale a femeii măritate. Aceasta structurează şi determină un întreg comportament în care controlul limbajului, al trupului, al minţii sunt la fel de importante. Fata trebuie să-şi păstreze fecioria, să fie modestă şi supusă. Să nu se aventureze în afara spaţiului controlat de familie, rude, vecini. Pitacele ecleziastice insistă până târziu în secolul al XK-lea pe buna conduită a tinerei în familie, parohie, comunitate. Taţi şi mame sunt sfătuiţi să se implice şi să contribuie la menţinerea ordinii domestice prin înconjurarea fetelor cu o “educaţie” în care controlul ocupă locul principal. Copilă la 12 - 14 ani când începe să fie curtată, fără minte, mai supusă “patimilor” decât un băiat, mai puţin stăpână pe sineşi, ea are nevoie de ochii celorlalţi pentru a fi avertizată asupra pericolului, pentru a fi protejată, ajutată să înţeleagă. Din acest motiv curtea ar trebui să se desfăşoare întotdeauna în prezenţa unei a treia persoane, din acest motiv ar trebui măritată atunci “când vremea i-a sosit” fără să mai aştepte sau să prelungească un soroc ce natural nu mai poate fi prelungit.

Am văzut că fata sedusă poartă o parte din responsabilitate în jocul seducţiei, iar clericii notează adeseori sec că vina deflorării îi aparţine în parte ei şi părinţilor care n-au ştiut s-o supravegheze, s-o sfătuiască cum trebuie să-şi păzească cinstea şi mai ales s-o mărite la

timp. Onoarea lor este terfelită pe uliţele satului, purtată din gură în gură de vecini, discutată, analizată, disecată la cârciumă, la porţile bisericii, la fântână. Din acel moment fiica lor va fi o fată “cu ponos”, “cu nume şi zvon”, “stricată”, “ca o curvă”. Ea va fi asociată cu o femeie uşoară, oricând gata să răspundă şi altor bărbaţi.

Şi totuşi dezonoarea adusă de deflorarea spontană sau voită a unei fete este mai complicată decât pare la prima vedere.

Dacă ruşinea deflorării este atât de mare, de ce este transformată într-o afacere publică prin prezentarea ei în justiţie? Publicitatea din jurul actului social şi juridic în acelaşi timp ar duce la lărgirea numărului celor care sunt informaţi de reputaţia fetei şi ar scădea deci posibilitatea de a mai găsi un potenţial partener în cercul restrâns al satului, mahalalei sau micilor vecinătăţi. De ce nu se păstrează “secretul” în interiorul familiei sau la nivelul parohiei? Părinţii şi jeluitoarele flutură această dezonoare prin faţa justiţiei, accentuând gravitatea statutului persoanei în mijlocul comunităţii. “Cu ponos”, “ca o curvă”, “cu nume şi cu zvonu”, fata poartă stigmatul dezonoarei pe frunte, “gura lumii” o sancţionează şi o aruncă în marginea comunităţii printre cei lipsiţi de consideraţie socială. Toată această retorică din jurul onoarei/dezonoarei are o logică: manipulând una sau alta, femeia încearcă să-şi apere propriile interese.

Poate oare un câştig de cauză să antreneze şi o “reparare” a onoarei pierdute? învinovăţirea şi recunoaşterea publică a faptei de către bărbatul acuzat şterge această dezonoare? Da şi nu în acelaşi timp. Câştigarea unui proces îi aduce recunoaşterea veridicităţii acuzaţiilor sale, iar vina se divide în mod egal între parteneri, apoi “despăgubirile materiale” o pot ajuta să ofere altcuiva un “preţ” în locul virginităţii pierdute. Una dintre fete spune la un moment dat: “au mijlocit părinţii clerici dă m-au miluit numitul cu taleri 40 să nu rămâiu dă

totul scârbită” 165. Tocmeala acceptată de bărbat presupune recunoaşterea culpabilităţii masculine şi micşorează întrucâtva vina feminină… Pata” rămâne pe obrazul ei, chiar dacă nu este marcată cu fierul roşu. Gura lumii îl va pune în gardă pe orice bărbat ar accepta-o cu privire la aventurile ei, care au traversat comunitatea la un moment dat. Că lucrurile stau astfel ne-o spun angajamentele în care pretendenţii unor astfel de fete se angajează ca pe viitor să nu le “reamintească nimic din trecutul lor”, lipsa virginităţii să nu devină subiect de ceartă sau de bătaie. În fapt, aceşti bărbaţi sunt obligaţi să şteargă din memorie o parte neplăcută din viaţa acestor fete. Chiar dacă ar vrea s-o facă, ceilalţi membri ai comunităţii sunt acolo pentru a le aduce aminte cu cine s-au însurat.

Printr-un proces, părinţii încearcă să obţină cel puţin un ajutor material, un preţ al virginităţii. Şansa de a se căsători cu altcineva scade considerabil, din acest motiv fata şi părinţii insistă pe o despăgubire materială cât mai mare care prin cuantumul ei să atragă totuşi pe cineva. Pierderea unui astfel de proces aduce cu sine nu numai pierderea unor recompense materiale, dar şi defăimarea fetei şi a neamului ei: “să rămâie fata lor ca o curvă”, sună sentinţa mitropolitului în procesul dintre Maria fata şi Pavel flăcăul din Izvoare, judeţul Vlaşca166.

Onoarea bărbatului are de suferit numai atunci când ocupă o poziţie socială diferită de cea a acuzatoarei sau atunci când are un renume în comunitate. O jalbă este precedată de zvonurile şi bârfele care circulă în parohie pe seama legăturii amoroase existente între cei doi. Uneori, chiar femeia lansează aceste zvonuri pentru a-l şantaja pe acuzat în speranţa că acesta de ruşinea lumii nu va ajunge la un proces şi va continua s-o întreţină. Astfel Ilinca, prostituată renumită, din mahalaua Poarta Târgului de Afară, profită de relaţia ei cu Andronie vameşul pentru a stoarce de la acesta cât mai mulţi bani. “Ca să nu mai

categorisească numele pârâtului, fiind om cinstit", mitropolitul îi recomandă să-i dea femeii ceva

BAR, mss. 643, f. 51 r.

BAR, mss. 638, f. 151 r.

bani. Dar aceasta nu are de gând să renunţe atât de uşor şi dă altă jalbă, ştiind bine că Andronie ţine foarte mult la reputaţia lui. Aşadar, "cunoscându-l cu putere de chiverniseală şi om cinstit, socotise ia că cu acest fel de pornire îl va înfricoşa de a-i da oricât îi va cere dă cheltuială ca să nu-şi strice ipolipsisul" 167.

Văduva Arghira din mahalaua Colţea din Bucureşti cunoaşte foarte bine avantajele unei "bune poliţii", încrâncenarea cu care fiecare individ încearcă să şi-o apere, dar şi vulnerabilitatea ei. Fostă amantă a ciubuciului Ispas, ea îl şantajează ori de câte ori are ocazia ameninţându-l cu scandal în public, cu jalbe la mitropolit şi la domn. "Ipochimen de cinste", cu casă şi prăvălie, Ispas cedează într-o primă fază şi, pentru a evita scandalul şi dezonoarea, îi dă 50 de taleri. Ştiind că poate obţine mai mult, văduva creează scene după scene pe care le aruncă în joc în funcţie de context. Aflând că Ispas s-a căsătorit, Arghira îi face o vizită. Iată cum o descrie reclamatul: "m-am pomenit la săptămână cu numita la casa mea, unde după ce înaintea soţiei mele, luaţi de o săptămână, m-au ocărit şi m-au necinstit căutând am sparge casa". Nu se descurajează când jalbele ei sunt respinse rând pe rând atât la Mitropolie cât şi la divan, ci merge mai departe mizând pe impactul vizual al scandalului şi pe defăimarea cotidiană. Aşa că îl "înfricoşează" cu "supărări şi necinste la prăvălia lui". Dimineaţa devreme îl pândeşte când deschide obloanele şi soseşte şi ea când clientela începe să se adune pentru a-şi arunca acuzaţiile, insultele şi blestemele. Scenele adună trecătorii şi mai ales vecinii care nu scapă niciun detaliu: "ducându-se pârâta Arghira la prăvălia lui în târgu, şi el prinzând de veste, fiindu-i ruşine de neguţători s-au ascuns, iară pârâta l-au necinstit

cu feluri de ocări nesuferite, făcându-l de rizil

BAR, mss. 3934, II. 8V-9V, 3 martie 1802.

În mijlocul neguţătorilor, în uliţă, căutându-l şi păn prăvălie, şi încă cu mare strigare întru auzul şi al soţi ţi] i lui, şi a muşteriilor dimprejur”. După toate aceste scene, Ispas se vede nevoit să facă apel la justiţie care surprinde foarte bine jocul Arghirei: “[gândea] că cu acest fel de pornire îl va înfricoşa pă jeluitor de a-i da oricând îi va cere de cheltuială ca să nu-şi strice ipolipsisul” 168. Având ceva de apărat, reputaţia, negustori, căpitani sau chiar meşteşugari se tem vizibil de implicarea într-un scandal public. Ei se lasă şantajaţi numai pentru a evita o dezonoare publică, dar acceptarea îi împinge într-un cerc vicios care riscă să nu aibă finalitate imediată. Dar pentru bărbaţi reputaţia sexuală nu are aceeaşi importanţă ca şi pentru femei. Virilitatea este valorizată, ea este cea care contează mai mult în ochii celorlalţi bărbaţi.

168 BAR, mss. 3934, II. 70 r-71 v, 17 iulie 1803.

169 Véronique DEMARS-SION, *Femmes seduites et abandonnées,* pp. 163 - 164.

***110 Ibidem, p.* 173.**

A-şi pierde virginitatea este echivalent pentru o fecioară cu pierderea onoarei şi devine cea mai gravă “greşeală pe care o putea comite” 169.O fată dezonorată este “devalorizată” 170 în schimbul matrimonial şi potenţialitatea unei căsătorii scade considerabil. E adevărat că limitele sursei de care dispunem nu ne permit să observăm dacă aceste fete s-au căsătorit, cu cine, în ce moment şi cum evoluează relaţia conjugală. Doar ceva mărturii ici şi colo, fragmentare, când o astfel de fată, ascunzându-şi deflorarea, ajunge să se căsătorească, iar soţul revoltat divorţează puţin după. Sau când, o fată sedusă, trecând apoi prin etapa prostituţiei, se căsătoreşte, dar din diverse motive se ajunge la divorţ, iar soţul îşi argumentează jalba reluând şi povestind toate aceste episoade din viaţa trecută a soţiei.

“Căsătorie cu ponos”.

Din cele 210 cazuri în care fete, femei sau văduve au cerut cu tărie căsătoria aşa cum bărbatul le promisese înainte de a le seduce, doar 34 au câştig de cauză şi primesc ceea ce şi-au dorit cel mai mult. Fiecare din cele 34 de căsătorii îşi are propria poveste plină de peripeţii. Căsătoria a fost soluţia propusă de mitropolit pentru toate cuplurile venite, fie că bărbatul era sau nu vinovat de toate acuzele aduse, fie că era sau nu el cel care avusese sau nu relaţii apropiate cu jeluitoarea. Dar insistenţele mitropolitului sunt dozate în funcţie de problemele fiecărui cuplu, de gravitatea acuzaţiilor. Atunci când nu există motive serioase, când tinerii sunt apropiaţi ca vârstă, stare socială şi au mai avut şi dragoste înainte de a ajunge la tribunal, soborul şi Prea Sfinţia Sa nu mai pot fi convinşi că soluţia optimă pentru cei doi nu este căsătoria.

Într-o primă fază bărbatul respinge căsătoria, dar după “sfătuirile primite de la părinţii clerici” el pare convins şi acceptă. Odată întors în sat, refuză să ducă la bun sfârşit nunta promisă şi sfătuit de data aceasta de familie, fuge aşteptând potolirea lucrurilor. Iată-l pe Oprea din Bucureşti, îndrăgostit de fata căpitănesei Ioana, care acceptă în faţa instanţei s-o ia în căsătorie, dar “când au fost să se cunune au făcut rugăciune ca să i s-a dea soroc dă 3 zile până va înştiinţa pă tată-său ca să se afle la nuntă, fiindcă lui nu i se întâmplă de cheltuială”. Crezându-se în bunele sale intenţii, holteiul primeşte sorocul cerut. El profită însă, fuge şi se ascunde. Nici mama văduvă, împovărată cu alte fete de măritat, nu se lasă păcălită de tertipurile holteiului, şi insistă la spătărie să-l găsească pe “tâlhar”. Adus din nou la Mitropolie, tânărul îşi reia promisiunea, dar din nou cere un răgaz necesar venirii tatălui său la nuntă. Bineînţeles că se foloseşte de acest nou răgaz pentru a fugi şi a se ascunde, ajutat de această dată chiar de tată. Când a treia oară apare la judecată, clericii îl întreabă ce are de gând.

Indecis între înzestrare şi căsătorie, Oprea alege în cele din urmă să se însoare171.

Staico holteiul este şi mai încăpăţânat. După câteva zile de închisoare promite că se va căsători şi cere răgaz până după post, "fiind în păresimi". Dar postul terminat, termenul trecut, băiatul nu are de gând să treacă la fapte, aşa că Stanca se plânge din nou marelui agă. Chestionat din nou, iată ce răspuns dă: "că de luat o voi lua, dar casă cu mine nu va face, zicând eu că nu va scăpa zdravănă din mâinile mele sau cu viaţă şi încă voi lăsa-o şi voi fugi". Din nou cele câteva săptămâni petrecute la gros îl fac să se răzgândească şi "decât să pier la închisoare am primit fără niciun fel de pricină şi voesc ca să mă cunun cu numita Stanca". Soborul îl obligă să adauge în angajamentul său următoarele: "toată viaţa mea să am a trăi bine cu dânsa" 172.

Pentru a evita astfel de situaţii, bărbatul se obligă în scris că va face nunta, i se fixează soroc şi se merge mai departe prin stabilirea cu precizie a datei: "şi ne-au pus soroc ca după Paşti să ne cununăm", mărturiseşte Neculai din Târgul Cucului, după ce înainte mitropolitul îl obligase să schimbe inele de logodnă cu fata sedusă, în prezenţa membrilor soborului pentru a pecetlui simbolic acordul încheiat173. Pentru alţii găseşte chiar naş şi-i obligă să oficieze cununia în Bucureşti, convins fiind că odată întorşi la casele lor aprobarea dată de fiică poate fi retractată şi conflictul reînceput.

171 BAR, mss. 3932, II. 76 v-77 r, 23 iulie 1800.

172 BAR, mss. 638, f. 194 v, 2 mai 1784.

173 BAR, mss. 4024, f. 13 v.

Dar cum "dragoste cu sila nu se poate", cum "taina nunţii" este un lucru foarte important, Biserica nu insistă. Nu acelaşi lucru se întâmplă în spaţiul laic unde judecătorii sunt mult mai tranşanţi, mult mai grăbiţi să rezolve într-un fel sau altul o problemă atât de complicată cum este iubirea. Pe vremea domnului Nicolae Mavrogheni (1786 -

1790), bărbatul, vinovat sau nu, plăteşte mai degrabă pentru faptul de a se lăsa acuzat. Odată intrat în vizorul justiţiei domneşti, niciuna din "îngă-duinţele" justiţiei ecleziastice nu-i mai este permisă. Simpla acuzaţie îl transformă în vinovat, iar neacceptarea împăcării cu femeia acuzatoare îi atrage pedeapsa: bătaie, ocnă, căsătorie silită. Cunoscându-i "faima" şi nevrând să ajungă la ocnă.

O serie de flăcăi cedează acceptând orice compromis şi chiar căsătoria cu forţa.

Astfel Constantin Poenarul, mic boier de peste Olt, este silit să se căsătorească cu Maria, nepoata popii Cozma din Dărmăneşti, judeţul Prahova, deşi răscumpărase fecioria fetei într-un proces anterior cu 40 de taleri şi 2 grămezi de fân. Rudele fetei, profitând de faima domnului redeschid procesul şi căsătoria se face. Vodă îl ameninţă pe tânărul june că "de nu o va lua, va să-i taie şi capul". Procesul se rejudecă peste 8 ani, când Maria îl aduce din nou în faţa instanţei pe motiv că a părăsit-o la 6 zile după căsătorie. Despărţirea este imediat acordată, dar mitropolitul Dositei nu se poate abţine să nu-l apostrofeze cu următoarele cuvinte: "trebuia cum a lipsit domnul Mavrogheni din ţară, să-şi fi căutat dânsul izbrănirea acestei pricini, iar să nu o lase într-atâta curgere de vreme nădăjduind că-l are de bărbat". 174 Se observă foarte bine această implicare a laicului în problemele individului, deşi

I le cedează Bisericii. În acelaşi timp este de remarcat grija Bisericii care încearcă să-şi apropie nu numai cauza, ci şi individul gata să-l ajute, gata să-l sprijine, gata să-i ofere o soluţie.

Nunta este o taină administrată de Biserică şi care trebuie să rămână în spaţiul religios şi nu trebuie batjocorită, mânuită.

V.A. URECHEA, *op. cit.*, vol. VI, pp. 42123, 31 iulie 1794.

murdărită de laicii care nu-i cunosc importanţa.

Discursul ei se conturează din ce în ce mai clar pe măsură ce domni, boieri sau numai simpli slujbaşi se amestecă, decid, căsătoresc cu forţa. La nivel local, mai ales, ispravnici şi judecători se pronunţă în acest sens, cununând şi căsătorind cupluri în care bărbatul este ameninţat, bătut, închis, în care consimţământul este obţinut “în silnicie”. Astfel de situaţii sperie Biserica, care îşi sfătuieşte slujbaşii să cerceteze cu grijă şi “cu mare luare-aminte” fiecare caz, fiecare partener, fiecare jalbă. Dincolo de simpla cercetare, de simple sfaturi să nu se amestece, “să nu îndrăznească mai mult”. Dar mai presus de toate să încerce să evite implicarea politicului sau şi mai rău să se purceadă la o colaborare cu acesta: “sau să dai vreo supunere zabitului locului politicesc a da vreo voie de a face căsătorie silită”. În plus, consimţământul tinerilor începe să capete importanţă, iar Biserica să ţină cont de acordul ambelor părţi, de înclinarea fiecăruia, de dorinţele exprimate sau nu cu voce tare. Taina nunţii “este mare” şi hărăzită “numai acelora care întru plăcere şi dragoste să însoţesc”, ea nu poate fi obţinută prin “siluirea canoanelor”, prin “sminteală” sau “năpăstuire” 175.

175 BAR, mss. 4027, II. 83 r” v, 16 iunie 1828; fi. 95 r” v, 12 februarie 1829.

176 V.A. URECHEA, *op. cit.,* vol. IV, pp. 105 - 108, 10 şi 12 octombrie 1791.

Alte procese rejudecate după mazilirea domnului Mavrogheni dovedesc că învoielile sau căsătoriile au fost acceptate de frica pedepsei cu moartea. Unii dintre ei au plătit sume mari de bani pentru a-şi păstra celibatul, alţii pentru a-şi păstra reputaţia sau pur şi simplu pentru a nu ajunge în închisorile puterii176. Acuzaţiile aduse de Anastasia din Bucureşti lui Dumitraşco definesc cel mai bine maniera de a profita de pe urma unei practici cu valoare de normă. Anastasia îl acuză pe Dumitraşco că i-a înşelat fata, deflorând-o şi dezonorând-o; vodă Mavrogheni propune fie s-o înzestreze, fie să se căsătorească cu ea.

Băiatul fuge nemaiaşteptând rezultatul cercetării, ştiind că "domnul Mavrogheni după cum îi era firea de atuncea [...] cununa cu sila". Surpriza se produce patru ani mai târziu, la 3 martie 1794, când mama insistentă reia procesul. De data aceasta acuzat este fratele flăcăului, neguţătorul Sfetco. Acuzaţiile sunt destul de grave, că şi-a ajutat fratele să fugă şi că i-a mituit pe toţi judecătorii pentru a-i acoperi dreptatea. Procesul este redeschis, vechile documente readuse la lumină, vechii judecători interogaţi. Păstrarea anchetei din anii '90 îi ajută pe părinţii clerici să vadă că, de fapt, fata era fecioară, aşa cum rezulta din raportul trimis de la schitul de maici unde fusese cercetată, aşadar acuzaţiile de acum fiind false177.

"Căsătoria cu ponos" se dovedeşte a fi un proces destul de anevoios în care răbdarea tuturor este solicitată, dar oamenii nu au răbdare, mai ales partea păgubită. Intenţiile tânărului nu sunt niciodată clar definite, căci ele pot fi retractate, amendate, sporite. "Curtat" de fată, de părinţi, de clerici, el îşi poate spori pretenţiile, îşi poate anula deciziile anterioare, într-un cuvânt este stăpânul jocului. Umilă, supusă, sedusă, fata aşteaptă, "trage nădejde", bate la porţile justiţiei atunci când lucrurile se schimbă mai repede decât prevăzuse. Părinţii fetei strigă cu disperare că nu se poate "să o înşele cu vorbe şi pă ticăloasa fii-mea să o lase cu zvon şi cu copil dă gât şi înşelată de un şiret ca el" 178. Tribunalul ecleziastic încearcă să fie împăciuitor, să găsească de fiecare dată soluţii, să stingă conflictul, să ofere sfaturi: "am mijlocit cu îndăstulă sfătuire pârâtului ca să o ia pă fată în căsătorie, mai vârtos aflându-se amândocă părţile iertaţi. Şi pârâtul nicicum nu primi a o lua.

DANIC, mss. 140, f. 141 v-l42 v. BAR, mss. 3932, II. 62 r" v.

La care ni s-a pare a fi cu cale, în vreme ce nu voieşte a o lua dă soţie să fie silit a o înzestra."179

Nu trebuie deloc neglijată problema zestrei.

Acceptarea unei astfel de căsătorii îi dă îndrăzneală bărbatului să se tocmească, să pretindă mai mult, să ameninţe că de nu primeşte "zestre îndăstul" o lasă şi fuge. La rândul său, se vaită că el este sărac şi n-are cu ce hrăni o gură în plus (sau două), dar dacă părinţii fetei se îndură să-i dea boi, vaci şi moşii, el o ia. Nunta făcută, acordul încheiat, ginerele îşi poate arăta din nou nemulţumirile: cu zestrea în braţe, soţia este retrimisă la casa părintească cu vorbă să mai ceară peste ce-a primit180. Sau cere şi stabileşte propriile reguli cu privire la comportamentul soţiei, vizitele socrilor, relaţiile cu cumnaţii. Vrând, nevrând părinţii sunt nevoiţi să semneze "aşezământ" ce cuprinde "cum să se urmeze petrecerea traiului" din care ei sunt excluşi.

Se poate bine observa că astfel de căsătorii negociate în faţa tribunalului nu sunt durabile şi mai ales debutează de a cu un scandal. Siliţi, sfătuiţi, ameninţaţi, încântaţi, bărbaţii cedează în cele din urmă şi se lasă antrenaţi într-o căsătorie. Indiferent care ar fi fost sentimentele partenerilor înainte, traversarea unui proces unde s-au spus vrute şi nevrute, unde s-au făcut acuzaţii false sau adevărate, grave sau mai puţin grave, unde denigrarea celuilalt a constituit miza, toate acestea i-au schimbat iremediabil pe cei doi. Astfel încât ca soţ şi soţie continuă disputa "la ei acasă" sau abandonează fugind în lume. Multe dintre jeluitoare o recunosc: "că cununie cu sila nu să poată face, socotind că în urmă nu va fi viaţă bună între noi" şi preferă învoiala propusă de părinţii clerici181.

Părinţii şi seducţia

BAR, mss. 643, f. 93 r.

Vezi BAR, mss. 641, II. 49 v-51 r, 30 februarie 1794.

Părinţii intră deseori în acest joc al seducţiei şi de cele mai multe ori îşi poartă la tribunal propriile ambiţii, propriile orgolii ignorând dorinţele sau sentimentele celor pentru care se află acolo. Într-o primă etapă, ei încurajează

relaţia dintre tineri, ba chiar insistă pe stabilirea celor doi împreună182. Ruperea bruscă a acestei relaţii apare pentru mulţi dintre ei ca o dezonoare adusă familiei pentru că nu trebuie uitat că totul se joacă în mijlocul comunităţii, sub ochii vecinilor, mahalagiilor, sătenilor. Curtea făcută fetei are o anumită semnificaţie şi îi îndepărtează pe ceilalţi potenţiali pretendenţi odată ce aceasta şi-a exprimat preferinţele pentru un anumit partener. Neconcretizarea acestui ritual naşte bănuieli, incită gura lumii să şuşotească, să analizeze, să interpreteze. Explicaţiile, reconcilierile şi arbitrajele publice sunt necesare pentru a sparge reticenţa existentă între familiile implicate în “dragostea” ce din motive diferite se transformă în litigiu. Părăsirea fetei devine un afront, iar fata, chiar dacă a greşit, este membră a grupului familial, onoarea ei este parte din onoarea familiei. Deflorată, însărcinată sau cu un copil, ea este admonestată, pedepsită, bătută de taţi, fraţi sau unchi, dar în rare cazuri îndepărtată din familie. Problema ei solidarizează familia, rudele, prietenii care acţionează într-un singur glas. Seducţia devine o afacere a întregului neam, disputa fiind mutată din sat sau mahala în curtea Mitropoliei.

Există însă şi relaţii pe care familiile nu le cunosc. Fata se îndrăgeşte cu un oarecare din sat şi temându-se probabil de atitudinea părinţilor păstrează secretul. Unii dintre ei chiar declară că “n-au simţit când au avut întâlnire” şi află surprinşi destul de târziu, când fata este însărcinată sau când holteiul se căsătoreşte cu o alta, iar fata abandonată cere cu disperare ajutor.

Rareori fata se prezintă singură la tribunal. Din umbră acţionează mamele, taţii, fraţii, mătuşile, unchii şi alte rude mai mult sau m-au puţin apropiate familiei. Prezenţa lor poate fi dovedită de “semnăturile” de la sfârşitul documentelor, chiar dacă pe parcursul desfăşurării procesului existenţa lor este deseori ignorată. Cel mai adesea, fata este susţinută în demersurile ei de

către mamă. Existenţa unui bărbat în casă nu o împiedică pe mamă să preia iniţiativa, să folosească toate micile relaţii de care dispune, să insiste să i se facă dreptate. Sau taţi care construiesc jalbe, uitând să treacă numele fetei, iar deflorarea devine un afront adus lor, o ofensă ce nu poate fi îndreptată decât prin pedepsirea exemplară a "mişelului" ce s-a obrăznicit, semeţindu-se la cinstea sau zestrea ce i s-ar putea oferi. Să-l ascultăm pe Necula din satul Raşii, judeţul Ialomiţa, revoltat, furios că Tudor i-a sedus fata: "având o copilă de vârstă, cerând-o el şi eu nevrând să o dau după dânsul, din pizmă şi răutate au pus gând rău ca să-şi bată joc de casa mea, fiindcă acum în trecutele zile găsind cu mult prălej, când eu lipsind la câmp după luncă, carele din preună şi cu un Dobre tovarăşu' său viind noaptea şi călcând casa hoţeşte, fiind fata singură, au intrat înăuntru şi apucând-o şi-au bătut joc de dânsa, stricându-i fetiia cu zoru ca un tâlhar. Din care această nesuferită urmare şi siluire ce au făcut fetii atunci s-au spăimântat, şi el tare speriindu-se foarte dă jeluirea fetii după cum adeverinţa mărturiilor ce mi-au dat la mână arată. Şi aşa ticălosul, văzându-mă într-atâta necaz şi nevoi, la vârsta şi starea ce mă aflu acum cu casa şi copila în ponosul oamenilor am căzut aici la Sfânta Mitropolie unde judecându-mă cu dânsul, fiind faţă şi fata. După mijlociri dă isterisiri ce au lucrat mi s-au făcut mare năpăstuire şi nedreptate, căci până a nu să face mai întâi vreo amănuntă cercetare, ori aici sau acolo la faţa locului, după urmările lor, l-au apărat judecata făcându-l pă dânsul din vinovat bun şi pe noi din drepţi strâmbi". Respins la judecată sub pretext că aceste pricini nu se mai judecă conform nizamului ce fusese dat în 1805 (procesul se judecă în 1808), Necula nu se lasă şi nici măcar nu-i trece prin cap să abandoneze o aşa luptă. Acasă, în sat, conflictul este în plină dezvoltare: tatăl ameninţă, holteiul se laudă, rudele se aliază şi scandalul se află pe buza prăpastiei. Câteva zile mai târziu, Necula dă jalbă la

marele divan, reluând toată istoria şi exprimând fără sfială întreaga sa furie împotriva celui care după părerea lui l-a necinstit, lamentându-se, împroşcând cu insulte, oferind soluţii, construind hiperbole: “dar însă cum au făcut acest vrăjmaş de om dă mi-au bastardăşit noaptea casa ca un tâlhar precum arăt mai sus, ci la cele ce dă bunăvoia lor să amăgesc şi în urmă să căiesc, ci fiindcă el ca un duşman ce mi-au fost mai asupra-mi cele rele. Totdeauna să laudă în sat şi îşi bate joc zicând că are bani şi nu îi iaste voia să ştie dă nimeni, că dă şi să cortoroseşte. Dă aceia fierbinte mă rog marelui divan să se milostivească asupra ticăloşiei mele să fie prea cinstită poruncă spre a să orândui mumbaşir străjnic dă unde se va cuveni ca mai întâi să facă cercetare în frica lui Dumnezeu acolo în faţa locului prin vecinii dimprejur şi alte mărturii dă faptele şi urmările noastre. Şi apoi să-l ia să-l aducă aici ca să stăm cu dânsul dă faţă să-mi aflu dreptatea, atât la aceasta, cât şi lui să i să facă cuviincioasă răsplătire spre pilda şi altora, ca să nu calce altă dată casele oamenilor şi să împresoare noaptea fetele creştinilor să le baţicorească cu de-a sila, care nici turcii, nici alţi ostaşi nu fac unele ca acestea”. Nizam ne nizam, la cererea marelui divan, mitropolitul reia cercetarea şi astfel constată că tinerii nu sunt niciunul, nici altul atât de nevinovaţi cum încercaseră să se prezinte: holteiul jurase strâmb deşi se împreunase cu fata, iar fata minţise atunci când strigase în gura mare “că cu silnicie se întâmplase totul”, ci cu voia ei, în casă, noaptea, în prezenţa altor membri ai familiei; aşadar dacă n-ar fi vrut ar fi avut toate mijloacele pentru a se apăra. Până la urmă tatăl reuşeşte să scoată 150 de taleri de la holtei, ceea ce presupune o recunoaştere a vinovăţiei sale, vinovăţie cunoscută, de altfel, de tot satul care tocmai descâlcise pentru părinţii clerici natura relaţiei183.

183 BAR, mss. 651, II. 137 v-l38 v, 27 octombrie 1808.

De partea cealaltă, în familia holteiului, tatăl este cel

care influenţează decizia fiului. El este cel care-l sfătuieşte să se opună, motivele fiind şi ele diverse. În toamna anului 1795, conflictul dintre Matei şi Belcin aprinde satul Cioacile din judeţul Râmnicu Sărat. Ţăran înstărit, cu slugi şi ceva avere, Belcin îi cere lui Ioniţă să-şi ducă la bun sfârşit promisiunile de căsătorie date fiicei sale, Voica, prin săvârşirea nunţii. Cei doi s-au îndrăgit multă vreme şi au început chiar o viaţă sexuală împreună, în secret. Când sarcina a devenit vizibilă, anturajul a reacţionat imediat: tatăl şi-a luat fiica şi-a lăsat-o pe prispa casei seducătorului, cunoscut de tot satul. Ioniţă şi-a primit aleasa, ştiindu-se vinovat, dar sub presiunea familiei şi mai ales a tatălui o alungă după numai trei zile. De ruşine, de teamă, Voica se refugiază în pădure unde naşte un copil, ucis, nu se ştie din ce motive, de argatul ce-o însoţea. Este momentul care declanşează un adevărat război între cele două familii având-u-i în frunte pe Belcin şi Matei, taţii şi deci şefii clanurilor respective. Opoziţia înverşunată a lui Matei îl poartă pe Belcin mai întâi la ispravnicii de judeţ, mai apoi la episcopia Buzăului şi în sfârşit la Mitropolie. Înfruntarea dintre cele două familii este evident o înfruntare între capii familiilor pentru că tinerii se dovedesc gata să se căsătorească, dar nu pot trece la act din cauza dezacordului părinţilor. Soborul pricepe foarte repede că “toată pricina este din cauza tatălui”, adică Matei, şi încearcă să favorizeze cuplul. În acest moment cuplul este cel care contează, dat fiind că nu există motive reale de neconstituire a unei familii, existând acordul de principiu al partenerilor. Ameninţat că va fi dat pe mâna lui Vodă, dacă nu-şi dă acordul, Matei se vede obligat nu numai să-şi accepte nora şi zestrea acesteia, ci şi să alcătuiască o “zestre” echivalentă pentru fiul său, mai mult, să participe la oficierea cununiei care urmează a se concretiza pe loc. Toate acestea sunt cuprinse în angajamentul său, din care iată un fragment: “fiindcă fii-miu Ioniţă, din învăţătura mea, nu vrea nici într-un chip a

lua pă Voica, fata numitului Belcin întru căsătorie, să am a-i da toată voia a o lua, neoprindu-l întru nimic ca unul ce este şi vinovat cu dânsa, dându-i şi părticica ce i se va cădea din casă. Şi să aibă a să cununa aici în Bucureşti, cu numita fată, cum şi după ce va merge acasă să-i las a trăi cu linişte neamestecându-mă întru nimic la traiul lor, ci încă să-l mai ajut cu ce îmi va mai da mâna după puteri". 184

184 BAR, mss. 641, II. 151M54V, 16 şi 18 februarie 1796. Pentru alte exemple spectaculoase vezi şi BAR, mss. 636, II. 109M10 r, 2 februarie 1782.

Diferenţele sociale constituie un motiv temeinic pentru neacceptarea unei căsătorii, chiar dacă părinţii nu s-au opus în mod evident frecventării tinerilor. Real sau ireal, statutul social pe care şi-l construieşte fiecare familie mai întâi în propria imaginaţie şi apoi în comunitate joacă un rol important în antrenarea părinţilor în a-şi manifesta vizibil opoziţia. Deşi abia perceptibile pentru istoricii de azi, pentru ei, cei din trecut, diferenţele sociale sunt clare şi fiecare familie ţine la prestigiul ei, la statutul social pe care a reuşit să-l impună în comunitate. Mitropolitul cunoaşte orgoliile acestor familii şi le "prelucrează" separat, oferindu-le argumente pro şi contra în funcţie de soluţia pe care vrea s-o impună. Dacă diferenţele sociale sunt într-adevăr foarte mari, el pune accentul pe necesitatea unei învoieli între părţi. Dacă orgoliul este mai mare decât diferenţa socială presupusă, el se ocupă de familia care se opune, mergând de la sfaturi la ameninţări.

Zapisul de împăcare angajează întreaga familie, "eu şi rudeniile mele", el fiind făcut în nume individual, dar şi în numele familiei care se angajează să respecte toate clauzele înţelegerii. Aceste prevederi sunt luate pentru a evita reluarea plângerii din îndemnul vreunei rude, dar şi pentru a pune capăt vendetelor personale. Dacă procesul se desfăşoară într-un cadru juridic aflat sub controlul puterii, răzbunarea antrenează familiile, rudele şi prietenii

afectând, de fapt, ordinea din comunitate.

Fuga fiului trece responsabilitatea procesului pe umerii capului familiei. Mai întâi, familia primeşte soroc de câteva zile spre a-şi căuta şi a-şi aduce fiul la judecată. Dacă este de negăsit, după cum se întâmplă în toate cele şapte cazuri, tatăl preia greşeala fiului şi îl reprezintă în instanţă în faţa familiei fetei. Opoziţia atrage după sine pedeapsa. Popa Radu este aruncat în închisoarea Mitropoliei pentru fiul său care nu este de găsit, iar fata vrea cu orice preţ căsătoria cu acesta şi nu o învoială. Dar după ceva timp, când speranţe să mai apară nu sunt, ea acceptă cei 100 de taleri, iar preotul este eliberat185. Tot tatăl execută şi sancţiunea aplicată fiului, de

BAR, mss. 4024, f; 79 v.

cele mai multe ori o învoială privind înzestrarea fetei, ceea ce înseamnă că el trebuie să se ocupe de plată în sorocul fixat în zapis.

Copiii din flori

Bastarzii rezultaţi din aceste legături ilegitime nu sunt lăsaţi la voia întâmplării de către instanţa de judecată. De altfel, una dintre cerinţele fetei-mame este aceea ca bărbatul să-şi asume responsabilitatea creşterii copiilor. Dovedirea paternităţii se rezumă de cele mai multe ori la întrebări simple ce se pun presupusului tată asupra implicării lui în relaţie. Bărbatul neagă, într-o primă instanţă paternitatea, aruncând întreaga vină asupra femeii pentru că, deşi ţiitoarea lui, nu şi-a păstrat “cinstea împreunării numai cu el”, ci “a mers şi cu alţii”. Şi în acest caz el nu mai poate fi sigur dacă copilul este sânge din sângele lui. În acest moment, acuzatoarei i se impune acceptarea probei jurământului. Saftajură, cu mâna pe Evanghelie, că copilul pe care îl poartă în pântece este al lui Apostol cojocarul şi că odată devenită femeia lui, ea şi-a păstrat “cinstea” şi “n-a mai avut împreunare şi cu alţii”, aşa cum o acuză bărbatul în încercarea de a scăpa de mamă şi copil186. Sarcina şi naşterea unui copil constituie

o etapă decisivă în supravieţuirea cuplului. Asumarea unor noi responsabilităţi îl sperie pe bărbat care alege acest moment pentru a se retrage.

Instanţa încearcă să împartă responsabilitatea creşterii copiilor ambilor părinţi, în ciuda faptului că nu sunt căsătoriţi. Repartizarea acestora se face în funcţie de reputaţia şi puterea economică a fiecărui părinte în parte. Dacă mama se bucură de o proastă reputaţie în comunitate, ea păstrează copiii doar

BAR, mss. 643, f. 124 v.

În primii ani de viaţă, după care vor fi încredinţaţi spre creştere tatălui. Dar dacă este femeie cinstită, tatăl are obligaţia de a-i plăti o rentă lunară numai şi numai pentru creşterea copiilor până când aceştia vor fi capabili să muncească şi să-şi câştige singuri existenţa. În cazul fetelor, tot tatăl are obligaţia de a le înzestra şi mărita. Astfel, Ilie croitorul din Bucureşti recunoaşte că este tatăl unei fetiţe de un an, dar refuză să se căsătorească cu Zmaranda văduva. Femeia, împovărată cu alţi trei copii, rezultaţi dintr-o căsătorie anterioară, porneşte din nou jalbă, nemulţumită de întârzierea plăţii promise: "dar pentru creşterea copilei mică ce iaste netăgăduită la judecată de dânsul, la judecată au spus că iaste a lui, şi ni s-au hotărât ca pentru creşterea copilii să-mi dea toată zioa zece parale, însă şi pă anul trecut să-mi împlinească doiciia şi cazna mea, după cum iaste ştiut ce trebuie la copil mic. Şi până acum numitul zapciu nicio împlinire de bani nu mi-au făcut". Instanţa ecleziastică stabileşte din nou atribuţiile tatălui, obligându-l ca în fiecare zi să-i plătească Zmarandei 10 parale până la măritişul fetei. Atunci el va trebui s-o mărite şi s-o înzestreze "după starea şi puterea lui" 187.

187 BAR, mss. 653, II. 18 v-l9 v, 25 iulie 1791.

188 Este suma care se stabileşte în procesul dintre Vlada şi Dinu din satul Rădeşti, judeţul Muscel. DANIC, mss. 1558, II. 37 v-38 r.

De cele mai multe ori, tribunalul înclină balanţa către responsabilitatea masculină şi îi încredinţează în majoritatea cazurilor obligaţiile economice ale creşterii şi întreţinerii unui copil, fixând lunar sau anual o anumită sumă. Ea variază: 5 taleri în primul an, 10 taleri în următorii doi ani188. El poate primi chiar copilul, fie după ce a trecut de pericolul morţii infantile, la trei ani, fie imediat la naştere: “când se va întâmpla a naşte copil sau fată după socoteala vremi şi a lunilor până la sorocul de nouă luni, atunci acel copil să aibă a şi-l primi numitul Ioan ca să şi-l crească”, se decide în cazul Feldei din Tingani, judeţul Teleorman189.O astfel de măsură presupune recunoaşterea din partea tribunalului ecleziastic a vulnerabilităţii poziţiei feminine: sedusă, deflorată, săracă, cu un copil în braţe, iată, aşadar, o imagine care nu mai atrage lumea masculină, femeia iese în fapt de pe piaţa matrimonială şi se poate îndrepta către prostituţie, un pericol pentru ordinea socială. Din acest motiv, tribunalul încearcă s-o elibereze de sarcina unui copil, să-i dea o zestre minimă şi s-o reintroducă în circuitul matrimonial, căci o fată măritată intră în acelaşi timp sub clopotul ordinii domestice.

Prezenţa unui copil este judecată de mamă ca o grea povară. Ea îşi poartă jalba pentru a cere ajutor în creşterea lui mergând până la abandonarea acestuia în braţele tatălui: “să-şi ia copiii şi să şi-i crească”, reclamă unele dintre ele. Altele îi văd ca un real obstacol în propria lor supravieţuire, deoarece, mai ales în primii ani, le solicită toată energia, tot timpul, ne-maiputând munci pentru a se întreţine. Soluţia încredinţării nou-născutului la doică se practică mai ales în mediul urban unde mama, la rândul său, se angajează ca doică sau ca slujnică. Sarcina plăţii doicii este atribuită tot tatălui.

BAR, mss. 646, II. 148 r-l49 r. BAR, mss. 643, f. 33 r.

Veniţi pe lume fără a fi doriţi, “copiii din flori”,

bastarzii sunt uneori respinşi de ambii părinţi. Pentru a evita un eventual infanticid, clericii se străduiesc să găsească cât mai repede o soluţie viabilă: rudele, adopţia şi, în fine, Qrfanotrofia. Dumitrana, din mahalaua sfântul Nicolae din Prund, îşi încredinţează copilul spre “creştere la odobaşa dă lipscani”. Nu-l poate păstra căci tatăl este soţul verei sale bune, aşadar o relaţie incestuoasă 190.

Neculae Mareş vs ***Ruxandra din Bucureşti***

Deja cu secolul al XIX-lea, analiza duhovnicescului departament devine din ce în ce mai sofisticată şi mai atentă la toate elementele care ar fi putut să-l ajute să identifice sau măcar să stabilească responsabilităţile fiecărui părinte. Expertiza evoluează, probele se diversifică, iar discursul judecătorilor se pierde în comparaţii, analize, presupuneri, ipoteze. Tot acum, documentele devin mai vorbăreţe, mai atente în a reţine detalii, a prezenta fapte, şi asta pentru că actorii se dovedesc mai inventivi, mai dornici să comunice, să-şi etaleze întreaga viaţă, întreaga suferinţă.

Judecată şi rejudecată, pricina dintre Neculae Mareş şi Ruxandra (Lucsandra) ajunge să nu se mai termine, iar deciziile succesive şi contradictorii miră chiar şi instanţele ecleziastice, începută sub Alexandru vodă Şuţu (1819 - 1821), pricina este reluată în aprilie 1822, ca să se săvârşească abia în decembrie 1822. Motivul este acelaşi: cine îşi asumă grija copiilor? Fără să se căsătorească cu Ruxandra, Neculae Mareş o întreţine ani buni ca ţiitoare. “Într-acea lungire de vreme” s-au născut şi trei copii “parte bărbătească”, pe care Neculae nu-i mai vrea şi explică la judecată că are o oarecare bănuială: “apărându-se în jalba sa că nu ar fi copiii făcuţi cu el, ci cea că ia fiind muiere slobodă, i-ar fi dobândit cu deosebite obraze şi că nu să îndatorează a creşte acest fel de copii cu bănuială, nici a lua în silă muiere care atâta vreme au trăit în chefurile sale, măcar că au fost şi el unul dintre aceia cu care au făcut ia copil”. Atitudinea lui Neculae este contradictorie,

incoerentă şi mai ales inexplicabilă atât pentru mamă, cât şi pentru judecătorii care în câteva rânduri tot încercaseră "să izbrănească" pricina, ba la dumnealor boierii divanului, ba la Prea Sfinţia Sa episcopul Costandin al Buzăului, ba la părintele Troadas, vechil al Mitropoliei, şi în sfârşit la Prea Sfinţia

Să episcopul Gherasim al Buzăului, proaspăt ajuns în scaunul episcopal.

Benedict Troadas adună "clirosul Sfintei Mitropolii" şi începe cercetarea, de faţă fiind atât jeluitoarea, pârâtul, cât şi cei trei copii. Jalba Ruxandrei este citită cu voce tare: "Cu lacrimi jăluesc milostivirii Mariei Tale, că cruzimea copilăriei şi multe făgăduieli ce şi prin graiu şi înscris mi-au dat Necula Mareş că va să mă ia dă soţie m-am planisit de m-am înşălat cu numitu, avându-mă întocmai ca pre o soţie. Deci am făcut trei feciori cu dânsul care câteşitrei trăiescu şi, în cea după urmă, văzându-mă împresurată dă copii şi numitu cu pricinuiri dăşarte apărândusă dă a să cununa cu mine, silită am fost de a mă jelui ca să-şi împlinească făgăduiala şi să-şi poarte grija dă hrana şi îmbrăcămintea copiilor şi de chiverniseala lor, fiind de acum înainte copii buni, dă învăţătură. Şi eu mijloc şi putere de a-i îmbrăca şi a plăti dascălul lor nu am". Judecătorul îşi începe interogatoriul şi "la cuvântul ce zicea el că copiii sunt născuţi cu bănuială şi de adunătură, l-am întrebat de ştie ia [r] pre altu' cinevaşi care să fi fost încârduşit cu pârâta". Mareş recunoscu că nu ştie, iar concluzia căzu cât se poate de simplu: "i se zise că dă vreme ce nu are nicio îndoială la aceasta să cunoaşte că el este pricina naşterii acestor copii", mărturie fără putere de contestare este "însuşi tiposul lor". Aşadar asemănarea nu poate fi negată: nas, ochi, gură, urechi, bărbie sau sprâncene trădează ceea ce Neculae tot încearcă să nege. Cum pârâtul se apără cu înverşunare chiar şi în faţa evidenţei declarate, i se cere Ruxandrei "vreo puţintică dovadă de împărinţeasca atârnare către aceşti copii din

partea lui”. Iar “puţintică dovadă” se dovedi a fi o copleşitoare incriminare: trei scrisori trimise cu ocazia sau în preajma naşterii fiecărui copil: “din cea dintâi, cu leat 815 aprilie 15, după ce că un bărbat îi dă povăţuiţi de a să purta cinstit şi credincios şi a păzi dragostea neîmpuţinată către dânsul, apoi o învaţă şi mijloc cum să păzească acea dragoste, puindu-i înainte pă iubitul lor fiu, Vasilache, cel întâiu născut, că uitându-se la el să-şi aducă aminte de ţinerea sau legătura cu care i-au îndatorat naşterea lui. Iar în cea de a dooa, cu leat 818 octomvrie 29, arată cum că prin nişte ipochimene i-au trimis taleri 53 pentru facerea unii sobe i pentru lemne de foc şi porunceşte să-l înştiinţeze şi pentru copii, de [cel fac, de s-au mai în piciorogat Dumitrache (adică copilul cel de al doilea). În cea după urmă, aceluiaşi leat noiembrie 30, zice că iar cu mare jelcuire că se va griji şi pentru doica copilului al treilea a căruia naştere se apropia. Şi era că după păcatele sale îi curge această împrejurare de copii şi cum să roagă lui Dumnezeu cu hierbinţeală pentru un prilej lesnicios al vieţii lor şi izbăvirea greşelilor”.

Scrisorile ni-l arată pe Neculae un tată grijuliu, dar deloc entuziast. Dacă după primul copil se poate întrevedea o oarecare sensibilitate, cu cât numărul copiilor creşte, cu atât se lasă copleşit de griji şi mai ales de disperare. Se lamentează, se îndreaptă către Dumnezeu care l-a pedepsit pentru “păcatele sale” cu atâţia copii. De fiecare dată are însă grijă să le trimită bani, să se asigure că nu le este frig în prag de iarnă, să-i uşureze sarcina Ruxandrei cu angajarea unei doici. Respingerea copiilor şi mai ales a Ruxandrei pare de neînţeles, deoarece scrisorile arată că totul se întâmplase “cu atâta legătură şi ţinere de dragoste de la unul către altul”, iar căsătoria poate că nu avusese loc din cine ştie ce motive sau poate de “ruşinea oamenilor”. Acestea sunt presupunerile şi interpretările judecătorilor. Chiar dacă se apără cu “feluri de epitaturi”, cu, jălcuiri şi năpăsturiri”, Neculae nu-i poate convinge pe

judecători că, izbăvirea” pe care şi-o dorea în finalul scrisorii nu este nimic altceva decât “dorirea ce avea el de săvârşirea cununii”, numai aşa putea “să dobândească poftita izbăvire”. Fără să se ţină cont de atitudinea bărbatului, se hotărăşte cununarea lor, joi… fără dă a să da altă ascultare pricinuirilor lui cele dăşarte”.

Cum socoteala de acasă nu se potriveşte cu cea din târg, nici hotărârea judecătorilor nu se respectă după ieşirea pe uşile tribunalului. Reîntors însurat şi cununat în mahala, Neculae o instalează pe Ruxandra cu copii cu tot într-o casă cu chirie, le lasă ceva bani, nu prea mulţi, 20 de parale pe zi, şi pleacă la moşia sa în judeţul Sac. Vremurile sunt tulburi, turcii sunt în Bucureşti, poliţia nu are stăpân, iar mama trebuie să se descurce singură, mai ales că tatăl nu mai vrea, după câteva luni, să plătească chiria casei. Abia instalat noul domn, Grigore Ghica (1822 - 1828), şi o nouă jalbă i se adresează. Poruncă spre cercetare, răspuns că s-a cercetat şi că sus-numitul ar trebui adus cu mumbaşir de la moşie şi obligat să-şi vadă de nevastă şi copii, mai ales acum în pragul iernii. Este 20 octombrie 1822. Din cine ştie ce motiv, nici această hotărâre nu se respectă, iar la 4 noiembrie 1822, episcopul Buzăului, Gherasim, primeşte poruncă să cerceteze cazul şi să găsească o soluţie. Şi tevatura reîncepe: aducere cu mumbaşir, înfăţişarea, întrebări şi răspunsuri, explicaţii şi argumentări, lamentări şi năpăstuiri, “plăsmuiri” şi “prihăniri dăşarte”. Gherasim întocmeşte anaforaua către domnie despicând firul în patru* analizând la sânge fiecare amănunt: dacă un astfel de litigiu are legitimitate din moment ce astfel de “davale sunt aridicate cu docă arhiereşti anaforale şi hotărâri domneşti”, cununia s-o fi făcut ea prin, judecată bisericească şi prin hotărârea divanului”, dar în silnicie s-a făcut şi fără acordul părţilor, dar “de vreme ce sau şi săvârşit cununia, sunt şi trei copii la mijloc”, i se cere pârâtului “cu îndestule sfătuiri şi îndemnare ca să o primească a o ţinea soţie”. Pârâtul

respinge însă orice apropiere şi “cu o mare sălbăticiune şi urâciune asupra-i, zicându-i şi vorbe aspre şi zicând că [de să] va sili mai mult a o lua fuge într-alte ţări străine, părăsindu-şi patria”. Episcopul speră şi cere ajutor prietenilor, rudelor, vecinilor puşi să mijlocească şi mai ales să-l îmbuneze pe soţul “scelerat”, pe tatăl nemilos, dar nici gând, întrucât “urâciunea” îl poate împinge la orice. Dacă îl scapă de căsătorie, acordându-i despărţirea, Gherasim nu-l poate absolvi de grija copiilor, chiar dacă sunt făcuţi “din curvie”. Termenii îndatoririlor paterne sunt clar stabiliţi pentru a nu mai exista interpretări sau derogări: “iar pentru hrana, îmbrăcămintea i plata dascălilor şi alte trebuincioase ale copiilor, găsim cu cale ca eu luminată poruncă a Mariei Tale, să fie silit numitul Neculae ca să dea pă fieşcare lună câte taleri 60, dând neguţător vrednic, de aici din poliţie, chezaş şi răspunzător la vreme [pentru] numiţi bani până ce vor veni copiii în vârstă dă cincisprezece ani, când poate a să da la stăpân ca să se chivernisească singuri. Sau să le pune capital dă bani la o mână dă neguţător sigur, epitropias sărmanilor copii, din carii să poată a lua această dobândă dă taleri 60 pă lună pentru hrana copiilor”. Nu-l împovărează totuşi cu creşterea lor efectivă, Ruxandra dovedind “mai multă milă” la căutarea lor, aşadar o soluţie mult mai practică şi mai eficientă 191.

BAR, mss. 3935, II. 227 v-230 v.

Se regăseşte în povestea dintre Neculae Mareş şi Ruxandra, întreaga lume de la cumpăna dintre cele două secole, cu problemele şi interogările ei asupra viitorului unor astfel de copii, cu grija de a orândui astfel lucrurile încât ele să nu iasă din matcă. În asemenea legături pasagere, copiii nu sunt doriţi şi de cele mai multe ori nu sunt acceptaţi de parteneri, de familii, de comunitate, de societate, de putere. Fiecare încearcă să treacă responsabilitatea în tabăra cealaltă: mama în tabăra tatălui, tatăl în tabăra mamei, societatea cere să li se facă

un rost, puterea se străduieşte să-i responsabilizeze pe toţi, întrucât ea nu are susţinerea financiară şi instituţională pentru a prelua o asemenea sarcină.

*

Iată, aşadar, un desen al dragostei în rândul norodului. Aşa cum am avertizat, el reţine numai anumite aspecte, lăsând în umbra vremurilor altele. La câmp sau pe uliţele mahalalelor, la porţile Mitropoliei sau la uşile divanului, femei şi bărbaţi rostesc “declaraţii de dragoste” care capătă însă conotaţii diferite, în funcţie de mediu, de urechile cărora le sunt adresate, de stările şi umorile personajelor, de scopul şi cerinţele acţiunilor. Virginităţi pierdute şi abandonuri pe prispe, promisiuni efemere şi credulităţi infinite, pasiuni ardente şi jocuri naive, toate ne arată prezenţa din ce în ce mai agresivă a Erosului în inima comunităţilor. Parafrazându-l pe sfântul Pavel, Antim Ivireanul recomandă rezolvarea crizei sexuale, “încetarea pohtei cei trupeşti”, în interiorul căsătoriei 192, aşadar circumscrierea actului sexual numai în cercul unei uniri legitime. Biserica rămâne fidelă acestei imagini şi se străduie pe cât posibil s-o şi pună în practică, însă oamenii cu sentimentele lor nu mai vor, nu mai pot să aştepte experimentarea unor trăiri afective într-o uniune ce deseori nu le reflectă dorinţele. Fetele îşi aleg iubiţii şi speră într-o căsătorie în care afecţiunea şi economicul să fuzioneze, holteii se lasă prinşi într-un joc al simţurilor, dar se sperie atunci când ajung în faţa unor responsabilităţi pe care nu ştiu cum să şi le asume, părinţii se trezesc prinşi între dorinţe, obligaţii şi autorităţi ce schimbă acum echilibrul social.

PARTEA A II-A

Sexualitatea interzisă

Cu anii ’80 ai secolului al XVTH-lea mărturiile despre existenţele cotidiene ale oamenilor şi pasiunile lor se înmulţesc. Este aici un efort concertat ce include necesitatea, curiozitatea, supravegherea, controlul, dorinţa

de a cunoaşte. Aspecte ce până acum sunt doar bănuite sau populează locurile comune, explodează dintr-odată, aglomerându-se în pagini de condici şi documente de cancelarie, în acte private şi memorii de călătorie. Bineînţeles că abundenţa lor ne face să credem că ar putea fi vorba de o “criză” a societăţii din moment ce acum, dintr-odată, puterea se precipită în analize şi represiuni în care sexul este personajul principal. Credem însă că această vizibilitate este dată mai degrabă de prezenţa din ce în ce mai activă a puterii. Domnia şi Biserica îşi unesc eforturile în vederea preluării “monopolului violenţei” prin reiterarea necontenită a autorităţii. Că este vorba de un amplu proces de civilizare şi modernizare sau de “criminalizare a omului modern”, că este vorba de afirmarea unui stat ce încearcă să-şi consolideze propria autoritate, puţin importă[1]. Ceea ce se observă este

Începutul unei noi etape în care individul face din ce în ce mai des obiectul preocupărilor puterii politice şi ecleziastice. O serie de pitace se adresează norodului care trebuie instruit, format, “civilizat” în spiritul ordinii şi al disciplinei sociale. Acestea ating aproape orice subiect legat de viaţa cotidiană a supusului: de la maturatul uliţelor până la sexualitatea fetelor, de la comportamentul preoţilor până la prestarea jurământului, de la mersul la biserică până la respectarea posturilor, de la cheltuirea averilor până la folosirea “sulimanurilor”[2]. Sexualitatea este şi ea unul dintre aspecte, discutat cu tenacitate şi sub

1 Michel FOUCAULT, A supraveghea şi a pedepsi. Naşterea închisorii, Humanitas, Bucureşti, 1997. Norbert ELIAS, La civilisation des mceurs, Calmann-Levy, Paris, 1973; Robert MUCHEMBLED, L 'invention de l 'homme moderne. Sensibilites, mceurs et comportements collectifs sous VAncien Regime, Flammarion, Paris, 1988. Marjorie KENISTON MCINTOSH, Controlling misbehavior in England, 1370-1600, Cam-bridge University Press, Cambridge, 1998; Karl WEGERT, Popular Culture,
Crime, and Social Control in 18th Century Wurttemberg, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 1994.

toate formele. Am văzut în prima parte o preocupare pentru introducerea în nişte cadre bine delimitate a sexualităţii tinerilor din rândul norodului, cu sfaturi de mariaj precoce, cu responsabilizarea părinţilor, cu culpabilizarea tinerelor, cu ameninţări şi sancţiuni diferite. Ne vom opri în rândurile următoare asupra altor forme în care sexualitatea este supusă reprimării, întrucât de la formele sale simple de manifestare, concubinajul, până la cele grave, violul, ea este aspru pedepsită în coduri şi reglementări.

A fi împreună, a locui împreună nu înseamnă întotdeauna legitimarea unei relaţii prin punerea în practică a ritualurilor nupţiale şi a ceremoniei religioase. Cu promisiuni sau fără promisiuni de căsătorie, femeia acceptă o relaţie sexuală care devine apoi permanentă, fără a se instala totuşi împreună. Bărbatul o frecventează, o plăteşte chiar din când în când, îi face mici cadouri, uneori promite că de la o zi la alta relaţia lor se va concretiza într-o căsătorie. Anghel argintarul trăieşte în concubinaj cu Stanca fără a locui totuşi împreună. Se vizitează reciproc, iar actul sexual se consumă când la ea, când în prăvălia lui. Nici după naşterea copilului bărbatul nu se arată dornic să se “stabilească”, ci preferă s-o viziteze doar din când în când[3].

Instalarea împreună este dictată de vizibilitatea relaţiei şi mai ales de intenţiile primare ale partenerilor.

2 Vezi toate aceste măsuri în BAR, mss. 648, f. 6r, [10 iulie 1810]; ff. 39v-43r, ff. 57v-58r; DANIC, mss. 141, ff. 99v, 101v-103r; mss. 143, f. 194v-195v. V.A. URECHIA, op. cit., voi. I, pp. 370-373,401; voi. III, p. 48, voi. IV, pp. 101-105, voi. V, pp. 255-258,294^-296,472 voi. VI, p. 741, voi. VII, pp. 144, 174-175, pp. 428-429; Dionisie ECLISIAR-HUL, Scrieri alese. Hronograf, Predoslovii, ediţie critică, Natalia TRAN-DAFIRESCU, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2004, pp. 19-26; Nicolae IORGA, Documente din Muzeul Gorjului, în Studii şi documente, tom VI, Bucureşti, 1904, pp. 497- 498.

3 BAR, mss. 638, f. llv.

Din diverse motive - sărăcie, statut social diferit, opoziţia părinţilor, relaţie de rudenie între parteneri, refuzul preotului de a-şi da consimţământul - cununia nu se poate efectua şi atunci cuplul se instalează împreună cu speranţa că problemele lor se vor rezolva şi într-o zi popa le va citi slujba. Grigore din Câmpina, judeţul Prahova, "se ţine" de doi ani cu fata polcovnicului Ioan din acelaşi judeţ, tot amânând nunta fără să aibă un motiv serios[4]. De altminteri, această stare de provizorat estesurprinsă şi de limbajul folosit pentru a-i desemna pe cei doi parteneri: "s-au ţinut cu fii-mea ca la doi ani", mărturiseşte un tată punând accentul pe verbul "a se ţine", cu alte cuvinte au locuit împreună; altă dată se marchează această situaţie prin relaţiile pe care le întreţin cei doi parteneri: "au ţinut-o câteva luni şi au avut-o ca pe o soţie". Ceea ce presupune că cei doi au trăit împreună împărţind aceeaşi casă, aceeaşi masă, acelaşi pat, dar fără a avea statutul de căsătoriţi, întrucât ceremonia religioasă nu s-a efectuat. Diferenţa dintre cele două poziţii sociale - căsătorie, concubinaj - este foarte repede şi foarte bine sesizată de actorii sociali. Bineînţeles că termenul de concubinaj nu este niciodată utilizat, ci se preferă punctarea situaţiei prin descrierea caracterului relaţiei: "se ţine cu…", "s-a înnădit cu…" "a avut-o ca pe o soţie", dar în acelaşi timp nu-i este soţie. Din nou trebuie menţionată importanţa ceremoniei religioase în dobândirea unui nou statut în ochii comunităţii. De asemenea, se folosesc termeni pentru a nominaliza statutul femeii în interiorul unui astfel de raport: posadnică, ibovnică sau ţiitoare, în timp ce bărbatul este doar ibovnic.

Cum nu există un "contract" care să-i lege, concubinii profită de libertatea oferită de această uniune, fie pentru a se amesteca în alte legături pasagere, fie pentru a ieşi din combinaţie pur şi simplu. Vasile logofăt "se ţine" cu Maria din Bucureşti de şase ani, timp în care au avut şi doi copii.

4 BAR, mss. 642, f. 48r.

Între timp însă Maria continuă să fie frecventată şi de alţi bărbaţi, aşa cum făcuse şi înainte de a se "înnădi" cu mai sus-numitul logofăt. De altminteri, aceasta este şi cauza pentru care relaţia nu ajunge să se finalizeze niciodată, nici atunci când Maria o cere în faţa instanţei invocând presupusele şi eternele promisiuni de căsătorie 197. Într-una din zile, când se mânie pe

BAR, mss. 637, f. 17 r.

Preda, Ilie polcovnic fuge pur şi simplu abandonându-şi concubina cu care trăia de trei luni de zile "ca soţ şi soţie" în propria lui casă din satul Bârseşti, judeţul Argeş[5].

Concubinajul este aşadar o relaţie cât se poate de inegală şi de pernicioasă. Bărbatul are dreptul să iasă din ea oricând doreşte şi sub orice pretext***. Îndreptarea legii*** la glava 208, titlul "Pentru ceea ce ţin posadnice" descrie foarte clar caracterul acestui tip de raport: femeia-posadnică poate fi alungată, trebuie să fie gonită întrucât atingerea în sine constituie un mare păcat: curvia. În principiu, o astfel de legătură este interzisă: "Şi iarăşi poruncim, posadnice să nu ţie nimenea în casa lui", dacă totuşi se întâmplă, bărbatul nu poate fi salvat decât prin căsătorirea cât mai grabnică, dar numai dacă "posadnică" este "vrednică de dânsul". Dacă trăieşte totuşi în concubinaj fără să se decidă ce vrea, pedeapsa merge până la excomunicare: "pre acela să nu-l primeşti în besearică, nici prinoasele lui, până ce se va despărţi de tot de dânsa". Chiar şi despărţit şi reprimit în sânul Bisericii, bărbatul nu scapă de pedeapsa canonică[6]. În practică, excomunicarea nu prea se practică, ci doar pedeapsa canonică, şi acest lucru numai atunci când un astfel de cuplu ajunge să-şi facă cunoscută poziţia în faţa instanţei supreme: tribunalul ecleziastic. Iată şi un exemplu concret: Stana, "cu mijlocirea şi cu îndemnarea mume-sii, s-au făcut posadnică

5 BAR, mss. 640, ff. 3v-4r.

6 îndreptarea legii, p. 215.

logofătului Radului”. După câţiva ani de convieţuire comună, Radu se decide să se îndepărteze “de păcatul acesta al curviei” şi “să-şi ia soţie pre lege”. Cum Stana se opune, soborul caută la “pravila politicească”, la Armenopol, la canonul sfântului Vasile şi decide că Radu are dreptate s-o părăsească şi “să-şi ia soţie pre lege” nu înainte de a-şi face canonul prescris[7].

O astfel de relaţie durează între şase luni şi şase ani şi de regulă partenerii au şi copii împreună. Iniţiativa ruperii îi aparţine bărbatului care fără să se sfiască se logodeşte sau chiar se căsătoreşte cu alta, transformând concubinajul permanent într-un concubinaj periodic. Nemulţumirea vine din partea femeii; părăsită, ea dă jalbă cerând de multe ori revenirea la starea de provizorat de dinainte: “să o ţie posadnică precum şi mai nainte au fost”, cere Stana din cazul prezentat mai sus. De altfel, pentru o femeie viaţa în comun o îndreptăţeşte să creadă că este de fapt, chiar dacă nu de drept, căsătorită. Petrecând împreună “ziua şi noaptea”, tratând-o “ca pe o soţie”, acestea sunt elemente care îi întăresc convingerile că nenumăratele asigurări se vor finaliza într-o bună zi. Unii dintre bărbaţi chiar se căsătoresc, alţii se răzgândesc pe parcurs, se codesc, inventează motive, întemeiate sau nu[8], se îndreaptă spre alte partide judecate probabil ca fiind mai avantajoase, dar care le oferă în tot cazul ceva nou.

Cum este asociat cu curvia, aşadar un păcat, concubinajul nu este văzut cu ochi buni de Biserică şi atunci când astfel de cazuri i se prezintă spre analiză, înclină de fiecare dată balanţa în favoarea bărbaţilor, aprobându-le opţiunea de a se căsători cu altcineva

7 DANIC, mss. 139, ff. 214v-215r.

8 Vezi cazul lui Marin condoragiul care refuză s-o ia pe Zoiţa sub pretextul că-i iute la fire. BAR, mss. 646, ff. 64v-65r, 2 noiembrie 1803. Sau Iosif grămătic care după doi ani de concubinaj refuză căsătoria cu Niţa, acuzând-o că se află slobodă, umblând de capul ei. BAR, mss. 646, ff. 93v-94r, 1 februarie 1804.

“vrednic” şi de “teapa lui”. La nivelul parohiei, preotul ar trebui să vegheze şi să predice împotriva practicării unor astfel de relaţii. Dacă o face sau n-o face este mai greu de sesizat, în viaţa de zi cu zi însă concubinajul face parte din peisajul cotidian. Din când în când, protopopul plăşii, aflând de un caz sau altul, având dreptul de a percepe gloaba, intervine, îi ridică la închisoare şi îl sfătuieşte pe bărbat:

“Ori să o ia soţie după lege, or să se părăsească de dânsa”[9]. Intervenţiile de acest gen sunt însă sporadice şi dictate de cele mai multe ori de dorinţa de a percepe gloabe, după care cuplul este lăsat în pace să trăiască după cum se pricepe mai bine. Cazurile sunt descoperite mai degrabă prin autodenunţare, când într-un moment de criză femeia îşi expune viaţa sau cel puţin o parte din ea în jalba adresată puterii.

Văduva tânără

“... fiind eu fămie văduvă şi tânără...” îşi începe discursul Ruxandra din Craiova la 5 august 1804. Văduva tânără reprezintă o categorie socială ce pune reale probleme instanţei de judecată şi mai ales Bisericii: tânără, aşadar reprezintă încă o potenţială pradă pe piaţa sexuală şi o eventuală partidă în circuitul matrimonial, văduvă, aşadar liberă şi fără constrângeri în ceea ce priveşte viaţa ei sexuală, săracă şi de multe ori fără familie, aşadar în afara unei tutele, a unui control. Că este vorba de promisiuni sau nu, văduva se lasă mult mai uşor antrenată într-o relaţie sexuală, apoi într-un concubinaj şi trece de cele mai multe ori de la un bărbat la altul, de la o stare de provizorat la altă stare de provizorat. Bărbaţii, holtei sau nu, se aventurează mult mai repede într-o relaţie cu o văduvă pentru că presupune mult mai puţine constrângeri, iar faptul că nu mai este fecioară, că are deja o experienţă

9 Aşa se întâmplă în cazul Zamfirei, văduvă de la Ploieşti, judeţul Prahova, care trăia în concubinaj cu Dumitru bogasierul. Vtz\ Acte judiciare, pp. 813-814, 26 iulie 1779.

le dă curaj. De altminteri, în aceste cazuri se trece mult mai uşor de la cuvinte la act, de la promisiuni direct la o relaţie sexuală.

Istoriile acestor văduve sunt totuşi aproape identice cu cele ale fetelor. Ruxandra se lasă sedusă de Apostolache, ambii presupunem servitori "într-o curte" boierească. "Cu cuvintee-mi zicea numitul că mă va lua de soţie am rămas îngrecată", reduce femeia întreaga istorie acceptând promisiunile direct în patul iubirii. Apariţia copilului schimbă raporturile care se desfac la fel de repede, văduva fiind obligată să ceară instanţei nu neapărat concretizarea promisiunilor, cât ridicarea de pe umeri a dificilei sarcini pe care o presupunea întreţinerea unui copil. "Să-şi ia fata să o dea spre creştere undevaşi, ca să am şi eu ticăloasa mijloc ca să intru undevaşi la stăpân să-mi agonisesc hrana vieţii", sună discursul văduvei care se dovedeşte "une mere cruelle"[10], practică şi interesată mai ales de propria supravieţuire[11].

Reîntoarsă în sânul familiei, văduva tânără solicită eforturile tuturor în ceea ce priveşte supravegherea; mult mai liberă decât o fată, cu altă experienţă de viaţă, cu alte pasiuni, cu alte dorinţe, ea se strecoară cu abilitate prin labirintul ochilor atenţi, cere şi foloseşte complicităţile mamelor, surorilor, fraţilor pentru a-şi găsi un partener sau numai o aventură.

Şapte ani de văduvie sunt şapte ani de muncă grea în casa tatălui, şapte ani de îndurat autoritatea paternă şi inconvenientele vieţii de văduvă. Până într-o zi când în casa tatălui debarcă Iancul logofătul. Sunt de-ajuns câteva priviri în grabă şi legătura e gata. Un an şi jumătate durează concubinajul fără ca tatăl, Iordache ceauş, să fi

10 Expresia la Christiane KLAPISCH-ZUBER, La maison et le nom. Strategies et rituels dans l 'Italie de la Renaissance, EHEES, Paris, 1990, pp. 249-263.

11 BAR, mss. 646, ff. 171v-172v.

"simţit" ceva, dar când îşi vede fiica "grea" imediat aleargă la soţie şi-o "cercetează" de ce se întâmplă în casă în absenţa sa. "Cum am auzit, am şi izgonit-o din casă şi până astăzi în casă n-am mai primit-o", afirmă Iordache, un tată aspru care ţine la cinste şi autoritate, alegând îndepărtarea fiicei dezonorate. Dar având complicitatea mamei, Maria găseşte refugiu la una dintre surori unde concubinajul durează alte cinci luni şi de aici împreună cu amantul se mută la ţară în casa unui alt frate, fără ca legătura să se concretizeze, în ciuda copilului ce între timp venise pe lume205.

BAR, mss. 637, f. 283 r.

Răpirea şi ordinea socială

RĂPIREA ŞI ORDINEA SOCIALĂ

Răpirea ca fenomen social creează o serie de neajunsuri societăţii a cărei ordine e pusă sub semnul întrebării. Practicată din vechime, menţionată în toate societăţile[12], ea ridică totuşi o serie de probleme nu numai la nivel comunitar, ci şi la nivel juridic. Delict important, el aparţine domniei care judecă, analizează şi soluţionează cazurile în funcţie de gravitatea lor[13]. Codurile de legi îi oferă îndrumare, deoarece "pravilele împreună învaţă de toate greşelile". Pe parcursul a 46 de articole (zăceale) se trec în revistă situaţiile posibile în care un răpitor se poate implica. Mai multe distincţii sunt operate. Prima distincţie vizează consimţământul fetei în jurul căruia se structurează pedeapsa: cu voia fetei, răpitorul este lăsat la voia judecătorului, fără voia fetei, răpitorul este certat cu moartea şi îşi pierde "bucatele". A doua vizează calitatea

12 Vezi Danielle HAASE-DUBOSC, Ravie et enlevee. De l'enleve-ment des femmes comme strategie matrimoniale au XVIIF siecle, Albin Michel, Paris, 1999. Pentru Balcani vezi mărturiile călătorilor străini reunite de Paul H. STAHL, Ethnologie de l 'Europe du Sud-Est. Une anthologie, Monton Editeur, Paris, 1974.

13 Pravilniceasca Condică (1780), Editura Academiei Române, Bucureşti, 1953, p. 178.

persoanei răpite, copilă (de până în 13 ani), fată curată, nevastă cinstită, cucoană, călugăriţă, văduvă, curvă; plecând de la aceste poziţii sociale se decide pedeapsa vinovatului. Dar şi calitatea răpitorului contează pentru că dacă este “rob, sau năimit, sau slugoiu”, pe lângă moarte, trupul său va fi ars în foc. A treia distincţie îi are în vedere pe susţinătorii răpitorului, lista fiind destul de amplă şi incluzându-i pe cei ce “l-au sfătuit”, pe cei ce “l-au ajutat”, pe cei ce “vor fi pos-luşit la aceia treabă”. Toţi “se vor certa într-un chip ca şi răpitorul”[14]. Pedepsele sunt la fel de aspre şi în ***Codul penal*** de la 1783 unde pedeapsa capitală se menţine pentru răpitor, în timp ce ajutoarele lui se aleg cu tăierea nasurilor, tundere şi bătaie. Se admite un singur pretext pentru răpire: iubirea. Iar zăceala 39 din ***îndreptarea legii*** glăsuieşte astfel: “când se vor iubi amândoi, răpitorul cu fata cea răpită, şi neputând într-alt chip să se împreune, iar pentru dragostea ce au la mijlocul lor se vor sfătui să se răpească, atunce, cum zic o seamă de dascăli, nu se va certa răpitorul, de vreme ce iaste un lucru cum ar fi ***turbat de dragoste.”***[15]

În viaţa de zi cu zi, răpirea este o practică matrimonială destul de frecvent întâlnită. Existenţa unui obstacol - opoziţia părinţilor, gradul de rudenie, opoziţia tinerei - poate fi depăşită prin apelul la această ultimă soluţie. Scenariul este cât se poate de simplu: doi tineri, veri, cumnaţi, cumetri, care, datorită gradului de rudenie nu se pot căsători şi au împotriva lor familia, comunitatea, Biserica, se decid să fugă împreună fie într-o comunitate vecină, fie peste Dunăre unde scăpaţi de sub tutela Bisericii ortodoxe sunt cununaţi de un preot local. Reîntorşi în sat, după o anumită perioadă de timp, însoţiţi de un copil sau doi, ei îşi pun familia, apoi autoritatea

14 îndreptarea legii, glavele 259 şi 260, pp. 259-264.

15 Ibidem, p. 262.

locală în mare dificultate[16]. A le recunoaşte căsătoria înseamnă a aproba păcatul amestecării de sânge, a-i despărţi este din nou împotriva principiilor ordinii sociale şi religioase întrucât mai multe suflete ar rătăci stinghere în vremelnicia sorţii. Hotărârea ia întotdeauna în calcul gradul de rudenie, în cazul rudeniei îndepărtate prin afinitate spirituală, soborul trece cu vederea şi acceptă legătura celor doi. Atunci când sunt foarte apropiaţi, ei sunt urmăriţi cu înverşunare, despărţiţi, pedepsiţi: holteiul cu bătaie, amendă şi chiar ocnă, fata cu surghiun la mănăstire[17].

Din dragoste, din raţiuni economice, din joacă, din răzbunare, la beţie, bărbaţii derulează scenarii mai complicate sau mai puţin complicate pentru a fura pe aleasa inimii. Se profită de ocazii favorabile, de solitudine, de complicităţile celorlalţi, de disponibilitatea femeii. Ivan Mi-au o fură pe Bălaşa din crâng unde tăia lemne pentru că-i este dragă; tot din dragoste este răpită şi Dumitrana de către Ion, din curtea căminarului Ior-dache unde aceasta este slujnică; fata lui Iordache Dolete se lasă răpită de Luca pentru a se opune astfel deciziei părinteşti de a o mărita cu Mareş mazilul care nu-i este pe plac[18]. Mult mai spectaculos este cazul proptopopului Sandu din judeţul Teleorman, derulat la 24 mai 1803. După ce a căzut la învoială cu popa Tudor din satul Baci, judeţul Vlaşca, să-şi căsătorească copiii, în ziua stabilită pentru facerea nunţii, împreună cu nuntaşi şi gătire aleasă, popa s-a îndreptat către casa numitului pentru “a ridica mireasa” “după obiceiu”. Când ajunge însă în sat află cu stupoare că

16 Pentru detalii, vezi C. GHIŢULESCU, op. cit., pp. 120-124. Vezi şi T. NICOARĂ, op. cit., p. 167.

17 Vezi BAR, mss. 636, ff. 9V-10V şi mss. 637, ff. lllv-112r; DANIC, mss. 141, f. 125r.

18 BAR, mss. 638, f. 33r, mss. 646, f. 59v, DANIC, mss. 143, ff. 224r-226r.

Safta fusese răpită de unul Grăjdan, fiul popei Rizea din satul Ogrezeni, judeţul Vlaşca, în timpul nopţii[19]. Nefiind rudenie la mijloc, neimplicând diferenţe sociale, toate aceste cazuri ajung să se rezolve de la sine prin medierea unei terţe persoane care ajută familiile să cadă la o învoială, să accepte căsătoria tinerilor sau despăgubirea părţilor nemulţumite.

Tot dragostea este pretextul invocat de boieri atunci când răpesc o ţărăncuţă, o mahalagioaică sau pe sluga din casă. Chiar dacă pun în aplicare planuri de răpire, chiar dacă le reuşesc, căsătoriile lor nu au prea mari sorţi de izbândă întrucât întâmpină opoziţia concertată a familiilor, societăţii, puterii. Vinovat este considerat întotdeauna cel mai slab, cel situat în clasa de jos, cel ce s-a lăsat ademenit de astfel de planuri, cel ce a visat măreţia pentru o clipă[20]. Când Stancul Târnoveanul pune la cale răpirea Elenei, sora medelnicerului Andrei Mavrodin din judeţul Teleorman, nimic nu-l poate salva de aspra pedeapsă: nici "libovul dragostei" ce are cu fata, nici voinţa fetei care a aranjat şi l-a sprijinit în organizarea răpirii. "Om prost şi de nimica", Stancu nu poate aspira la o "casă de om cinstit şi de boieru", este împotriva firii, este o trădare a încrederii stăpânului (Stancu este slugă în casa lui Mavrodin), este o semeţie fără margini. Pedeapsa trebuie să fie exemplară şi să lovească ambii parteneri pentru a constitui un exemplu, pentru a tăia pofta tuturor celor care ar cuteza să se amestece în astfel de fapte, pentru a potoli îndrăzneala altora ce visau, sperau, iubeau. Vinovată prin participarea ei la "necinstirea părinţilor şi rudelor", Elena este exilată la mănăstirea Dintrunlemn "să-şi facă mătania ei pentru a

19 BAR, mss. 644, ff. 210v-211r.
V.A. URECHIA, op. cit., voi. IV, pp. 425^126,17 şi 23 iulie 1804.

20 Vezi cazul boierului Răducan Topliceanu ce-o răpeşte pe fiica lui Iordache blănar de la Râmnicu Vâlcea, BAR, mss. 653, ff. 41v-42r, 10 februarie 1792.

se mai înfrâna”. Stancu Târnoveanu, sluga obraznică şi nesupusă, se pedepseşte cu “osânda ocnei” pentru a i se aduce aminte de locul şi îndatoririle sale în calitate de supus de “proastă categorie”. El este condamnat pentru intenţia gestului, pentru planurile neduse la capăt, dar totuşi gândite, premeditate, periculoase prin însăşi imaginarea lor215. Diferenţele sociale agravează actul, căci dacă pentru cei de “proastă stare” se poate trece cu vederea sau se poate repede oferi o învoială, când balanţa este inegală, individul nu mai trebuie iertat, ascultat, îngăduit.

Uţa vs ***Dragomir Inimărea***

Spuneam că răpirea unei femei presupune uneori scenarii complicate, necesare mai ales atunci când răpitorul nu se bucură de dragostea şi sprijinul alesei. Are nevoie de complici, de idei, de planuri, de arme, de subtilitate, de noroc. Cunoaşterea unui astfel de scenariu şi mai ales a finalităţii lui ne dezvăluie întreaga panoramă cu cinismul şi duritatea personajelor, cu picanteria şi absurditatea atitudinilor, cu limbuţiile şi tăcerile actorilor.

Satul Pucheni din judeţul Dâmboviţa este martorul unui astfel de scenariu în octombrie 1794. Personaje principale: Dragomir holteiul Inimărea, fiul lui Micu, şi Uţa fata, fiica Mariei văduva. Vecini în satul Pucheni, Dragomir se îndrăgosteşte de Maria, sau cel puţin aşa declară. Fata însă nu-i răspunde avansurilor lui amoroase sub pretext că el este “ţăran, supus a face clacă veci pe a cui moşie va clăcui”, iar ea este “fată de slugă domnească, pogorâtă din bătrâni cu moşie de baştină, după care se cheamă chipu fată de boiernaş”. Mândră de originea sa socială, fata nu răspunde curţii lansate de holtei, iar când acesta îşi ia inima în dinţi şi-o cere de soţie, mama îl refuză fără să stea prea mult pe gânduri. Cum fata îi este dragă, holteiul cloceşte în capul său tot felul de planuri, cum s-o răpească, cine să-l ajute, cine să-i cunune. Ocazia i se oferă la începutul lui octombrie când pleacă să-şi culeagă viile în

Valea Scheilor, judeţul Saac; acolo întâlneşte alţi patru holtei cărora le mărturiseşte durerea inimii sale şi le solicită ajutorul. La început băieţii s-au temut, ştiind cât de greu se pedepsesc astfel de fapte, dar când Dragomir i-a asigurat că îşi asumă întreaga responsabilitate în cazul în care fata nu-l vrea, l-au crezut, l-au încurajat; astfel Radu Rogojină, Istrate, Lepădat şi Stan s-au declarat gata să-l ajute să-şi împlinească visul. După ce “s-au gătit”, tinerii au pus la cale un întreg plan de atac, calculând fiecare mişcare şi stabilind locul şi rolul fiecăruia. Mai întâi şi-au împărţit armele: “au luat Stan argatul o puşcă, i Radu Rogojină un pistol, i Lepădat un pistol şi două cuţite măcelăreşti” apoi care în căruţă, care pe cai au plecat “sâmbătă seara către duminică” să atace casa Mariei văduva unde se afla fata. Duminică, după ce au intrat în judeţul Dâmboviţa şi s-au apropiat de casă, s-au gândit că ar da de bănuit dacă ar apărea toţi înarmaţi până în dinţi pe uliţele satului, aşa că Radu Rogojină a fost trimis emisar “ca să se arate cu chipu de călător şi să găzduiască la dânsele până vor sosi şi ei cu caru” şi mai ales “ca să mijlocească să scoată la vreme pe fată din casă”.

Nebănuind adevăratul motiv al sosirii acestui călător necunoscut la casa lor, mamă şi fiică l-au primit cum se cuvine, l-au ospătat, iar seara i-au oferit prispa casei să-şi odihnească oasele. Pe la trei dimineaţa, când tovarăşii lui se instalaseră deja în posturile cheie din jurul casei, Radu Rogojină a strigat că-i este tare sete şi-o roagă pe Uţa să iasă din aşternut şi să-i aducă o cofă cu apă. De voie de nevoie, fata se scoală şi iese în uşă întinzându-i cofa. În acel moment holteii ies de prin ascunzători, Radu o prinde pe Uţa de încheieturi, Dragomir îi sare în ajutor. Ţipetele fetei o trezesc pe mamă, dar Lepădat intră în casă, îi altoieşte câţiva pumni “cu plăselele cuţitului”, o lasă lată, apoi îi încuie uşa cu “veriga” astfel încât bătrâna rănită, năucă nu mai poate face nimic. Cum Uţa strigă, sezbate, zgârie, loveşte, adu şi Dragomir se văd nevoiţi să-i îndese

un “peşchiru” în gură, să-i lege mâinile la spate, apoi o aruncă pe cal şi pleacă cu toţii în grabă spre carul lăsat în pădurea de la marginea satului. Dar Uţa nu se potoleşte şi sparge linişţea nopţii cu icnete, cu mici ţipete de revoltă, cu planşete. Cuprins de furie, Dragomir pune mâna pe un lemn şi-i sparge capul, aruncând-o leşinată în carul ce-i aştepta în liniştea nopţii. Spre dimineaţă iată-i ajunşi din nou în apropierea viilor, cu fata amorţită printre scoarţele din căruţă, cu Dragomir gândindu-se că trebuie să facă rost d’un popă să-i cunune în grabă. Au cotit-o spre Tătârâi unde au dat de popa Gheorghe gata să-i cunune, Uţa însă a prins curaj şi-a început din nou să ţipe şi să se tânguie, să se opună. Speriat, popa şi-a luat preoteasa şi împreună au plecat în vecini la “mosa-firlic”, lăsându-i să se descurce cum vor şti. Şi s-au descurcat: Dragomir încuind uşa “au asuprit-o de i-au scrieat fecioria”. Scăpată pentru o clipă de sub supravegherea răpitorului său, Uţa iese în prag şi strigă şi povesteşte tuturor trecătorilor patima şi amarul suferinţelor sale. Ţiganii îi sar în ajutor şi-l pun în fiare pe Dragomir, care este apoi transportat la marele spătar. Repede sunt prinşi şi închişi şi complicii. Aventura se încheie aici, coşmarul începe. Invocate pravilele, se constată că “hrăpitorul” este pasibil de pedeapsa capitală, “bucatele lui se vor da muierii ce s-au hrăpit; aşijderea să se dea muieri bucatele şi ale acelor ce vor fi fost în sfat sau i-au dat ajutor la hrăpire”. Soarta tuturor atârnă de bunăvoinţa fetei care îi poate ierta, acceptând căsătoria. De altfel, judecătorii o sfătuiesc să-l accepte că “doar este şi el om slobod”. Nu se întâmplă aşa, căci Uţa n-a vrut înainte, nu vrea nici acum să accepte un “ţăran”, ba mai mult ea cere sus şi tare să i se facă dreptate, “să li se vândă avutu”, să primească zestre “îndestul” “doară va găsi vreun om deopotrivă ei ca să se mărite”. Şi averea le este confiscată. Dragomir are un pogon de vie, un alt pogon de ţelină, doi boi, două vaci cu viţei, Radu Rogo-jină are două pogoane de vie şi-o pivniţă, Istrate posedă doar

un pogon de vie ş-un cal, iar Lepădat doar un pogon de vie, Stan n-are nimic, aşa că judecătorii n-au ce confisca. Dar cum nu pot scăpa doar cu atât, toţi cinci sunt trimişi la puşcărie “în butuci”[21]. Dragostea lui Dragomir s-a sfârşit aşadar prost, nu numai pentru el, ci toţi cei implicaţi au avut de suferit: fata dezonorată, prietenii şi complicii la puşcărie, chiar şi preotul este pedepsit, căci prin neimplicarea lui s-a făcut părtaş la săvârşirea unei fărădelegi. Fărădelege care n-ar fi fost atât de gravă dacă fata ar fi acceptat căsătoria cu răpitorul ei, dacă i-ar fi împărtăşit dragostea. Iată că refuzul şi mai ales îndârjirea cu care îşi apără starea - fiică de boiernaş - ne oferă încă o dată posibilitatea de a observa faliile ierarhiei sociale atât de fine, dar vizibile pentru acea lume. Judecătorii încearcă să şteargă aceste diferenţe prin propunerea unui compromis care ar fi salvat averea şi viaţa răpitorului, onoarea fetei. Aceasta însă le aduce aminte că un asemenea compromis nu poate fi făcut din moment ce poziţia ei socială nu-i îngăduie, de vreme ce nu simte nicio “înclinare” spre Dragomir care i-ar fi îngăduit să uite locul lor în comunitatea valorilor sociale.

Violul: barbaria simţurilor

VIOLUL: BARBARIA SIMŢURILOR

Unele dintre scenele de seducţie descrise în jalbe le apropie foarte bine de viol, chiar şi atunci când prin pasivitate femeia participă la propria deflorare. “Siluite”, “stricate”, “deflorate”, femeile dau însă interpretări diferite actului, în funcţie de interesul imediat şi de finalitatea pe care ele o imprimă acţiunii ca atare. Puţine vorbesc de violenţă în comiterea faptei şi mai puţine vorbesc de rezistenţă, de lupta dusă pentru a se salva, pentru a-şi păstra onoarea. Atunci când aduc în discuţie violenţa o fac totuşi pentru a se disculpa, pentru a ajunge cât mai repede la o învoială, pentru a obţine totuşi ceva.

Pravila face distincţie între stricarea fecioriei cu sila

21 V.A. URECHIA, op. cit., V, pp. 210-213.

şi stricarea feciorei "cu dezmierdăciune şi cu zburdăciune şi cu dări şi cu făgăduinţe", prima se pedepseşte cu moartea, cea de-a doua se lasă la libera alegere a judecătorului.217 Cu făgăduieli sau fără făgăduieli, procesele de seducţie analizate până aici n-au dus niciodată la pedeapsa capitală, n-au implicat decât în doar câteva cazuri ocna, iar aceasta a ţinut mai degrabă de încăpăţânarea acuzatului în dorinţa sa de a-şi apăra libertatea, decât de violenţa comiterii actului sau de prevederile legii. Să fie vorba de o ignorare a violenţei, de o banalizare a violenţei actului sexual într-o epocă în care ea face parte din viaţa cotidiană? Cel puţin aceasta este părerea multora dintre sociologii, antropologii sau istoricii care au studiat epoci şi

***Îndreptarea legii,* p. 254.**

fenomene apropiate de subiectul nostru[22], toleranţă difuză, favorizarea tăcerilor şi a înţelegerilor, tratament infrajuridic, care duc la imposibilitatea de a reclama stăpânul sau o persoană cu influenţă[23].

Într-o zi din săptămâna Luminată a anului 1781, Rafail călugărul trece pe lângă bordeiul lui Filimon sârbul, în prag o fată, fără să stea prea mult pe gânduri "i-au dat brânci în bordeiu şi s-au apucat de dânsa să păcătuiască, adică să facă fapta curviei". Auzind ţipete şi strigăte, vecinii se strâng, iar unul dintre ei, Panait Datco, îşi face curaj şi se apropie de bordei. Prea târziu însă, căci călugărul îşi trage sutana, sare din bordei, grăbindu-se să părăsească locul şi să fugă cât mai repede. Urmărit, dat pe mâna marelui agă, călugărul este imediat ridicat la gros,

22 Vezi în acest sens Georges VIGARELLO, Istoria violului, secolele XVI-XX, Amarcord, Timişoara, 1998; Cecile DAUPHINE, Arlette FARGE (dir.), De la violence et des femmes, Albin Michel, Paris, 1993; Norbert ELIAS, La dynamique del'Occident, Calmann-Levy, Paris, 1975; Robert MUCHEMBLED, La Violence au village. Sociabilite et comportements populaires en Artois du XV8 au XVIIe siecles, Editions Brepols, 1989.

23 G. VIGARELLO, op. cit., p. 69.

iar victima, după ce povestea îi este ascultată, are aceeaşi soartă. Bineînţeles că povestea ei n-a fost crezută, mai ales că în joc se află reputaţia unui călugăr, aşadar are nevoie de martori, are nevoie de probe pentru a obţine până la urmă o învoială şi nu o pedeapsă[24]. Singurătatea, liniştea dimineţii (totul se petrecea “marţi pă la zece ceasuri din zi”), prezenţa fetei i-au stârnit dorinţele unui călugăr care s-a oprit o clipă din treburile lui pentru a se amuza.

Drumurile, crângurile, pădurile, podurile, lanurile, noaptea, solitudinea, pustietatea favorizează astfel de scene. Maria povesteşte cum plecând noaptea de la Bucureşti la Craiova, împreună cu stăpâna, pe drum căruţa le este atacată de cârjali

(haiduci), iar sluga şi stăpâna sunt bătute şi violate. În urma acestor evenimente Maria se alege cu “o patimă la inimă”[25]. Violenţe cotidiene, violenţe banalizate prin povestirea sau uitarea lor, prin integrarea în obişnuinţele vremurilor. Petrecute în mijlocul comunităţii, ele sunt condamnate de vecinii care sar în apărarea victimelor. Ajunse la cunoştinţa puterii politice, ele încep să-şi piardă din importanţă, victimele înseşi începând să fie suspectate de participare, de incitare, de “neastâmpăr”. De altfel, chiar Panait Datco vorbeşte de “fapta curviei” şi nu de “stricare de feciorie”, iar la sfârşitul naraţiunii adaugă, anulând de fapt întreaga mărturie: l-a văzut pe Rafail călugărul ieşind din bordei, a auzit ţipete şi strigăte, a văzut-o pe fată toată în lacrimi şi răvăşită, dar nu poate şti dacă “fapta împreunării” s-a întâmplat cu adevărat.

Băjeniile, cu refugierile în munţi, mănăstiri sau oriunde numai pentru a se ascunde antrenează alte violuri. Iată ce povesteşte Drăguna despre o astfel de pribegie în războiul ruso-turc din 1802 - 1806. La începerea războiului, “văduvă săracă fiind pă vremea răzvrătirii cu

24 BAR, mss. 636, f. 37r.

25 BAR, mss. 646, ff. 33r"v.

fii-sa fugare în băjenii şi că după rea întâmplare cu sila un flăcău ar fi stricat feciorila fie-sii, ***după cum ajunsese vremea!”.***Reîntoarsă din băjenie, Drăguna îşi reia viaţa trecând peste episodul de care trebuie să-şi amintească totuşi în momentul măritării fetei prin avertizarea ginerelui[26].

Războaiele cu invaziile, retragerile şi refugiul populaţiei antrenează o serie de violenţe suportate de populaţia cucerită. Turci, nemţi, ruşi şi chiar autohtoni profită de starea de confuzie generală pentru a jefui şi a se amuza cu fete, neveste, văduve, prostituate. Violenţa sexuală din timpul războaielor este ceva obişnuit, acceptat tacit, tolerat; fiecare încearcă să scape, să se protejeze, să se apere împotriva pericolului comun, fără să protesteze însă, fără să denunţe după. Frica este o stare permanentă, dar care se accentuează pe buza unui eveniment şi atinge proporţii nebănuite în minţile oamenilor a căror singură preocupare devine salvarea în orice condiţii. După niciun război, şi au fost numeroase în tot secolul al XVQI-lea şi începutul secolului al XK-lea, nu s-au înregistrat plângeri împotriva soldaţilor, dar mărturii asupra comportamentelor lor sunt reţinute de cronicarii vremii sau de memoria colectivă. De o parte, se înregistrează plângerile soţilor sau vecinilor speriaţi de acceptarea rapidă şi voluntară a acestor ocupanţi de către femei şi neveste, ce fără să ţină cont de culoarea uniformei trec dintr-o tabără în alta, practicând prostituţia temporară şi “cu cine s-o nimeri”, dacă tot este război. Pe de altă parte, se desprind mărturiile indirecte, marcând practicile vremurilor tulburi în care totul este permis, iar pericolul ameninţă în special femeile singure. “Şi m-au lăsat singură în vremea răzmeriţei trecute”, “vrea pă mine să mă izgonească [...] mai ales într-acea vreme a turcilor de foc”[27] se vaită

26 BAR, mss. 644, ff. 190r"v, 20 martie 1803. Vezi şi cazul Anei din

27B ucureşti, prezentat mai sus.

neveste abandonate şi lăsate de izbelişte în faţa pericolului ce ameninţă. Altele îşi aduc aminte cum aşcherlii împărăteşti intrând în ţară aveau obiceiul de “a lua neveste de lângă bărbaţi” şi pentru a se apăra şi proteja, încearcă să se refugieze în sânul familiei224.

Dionisie Eclesiarhul reţine următoarele despre războiul ruso-turc din 1769 - 1770 care a implicat ocuparea Valahiei: turcii “îşi lua să muieri rumânce, şi făcea copii cu ele, şi făcea sâlnicie copiilor şi fetelor, şi pe unii din oameni îi făcea scău-naşi la trebile lor; şi acei scăunaşi ce era slugi turceşti făcea

223 Discursul Lucsandrei din Bucureşti la 28 august 1823, BAR, mss.

3935, II. 273 v-274 r.

224 Amintirea Ioanei Hurezeanu de la 15 ianuarie 1828, BAR, mss.

649, II. 104 v-l0 br.

mare nevoie oamenilor, făcându-se mai rău decât turcii” 225. Tot turcii apar ca agresori cunoscuţi şi la cronicarul Dobrescu. El descrie pătrunderea lor în capitală la 1822 pentru a înlătura armata lui Tudor ca pe un episod din care femeile, fetele şi copiii cad primii victime: “curvele cu sila le cununa după care cădea păcatu’, nişte mascaralâcuri; pân’ toate conacele turceşti muieri ţiitoare. Le omora şi pă gârlă le da. Şi n-avea ce le face, silă le cădea. Iar băieţi turciţi şi muieri, singur hogea al lor au mărturisit că prin mâna lui au trecut până la 1860.”226

Tot despre acea perioadă şi tot despre turci relatează un alt document de la 14 septembrie 1827. La 1822, Necula se afla “fecioară curată” în casa tatălui ei, popa Ioan din satul Berceni, judeţul Ilfov. Intrarea armatei otomane în sat determină fuga populaţiei şi mai ales ascunderea fecioarelor şi nevestelor tocmai de teama de a nu fi violate. Necula reuşeşte să se ascundă, dar tatăl ei nu. Prins de turci şi torturat chiar în ograda casei, popa Ioan provoacă, prin vaietele şi ţipetele lui, intervenţia

fiicei: "ar fi auzit ia de unde ar fi fost ascunsă şi alergându ia să-l scape, turcii atunci ar fi lăsat pă preot şi ar fi împresurat pă ia săvârşindu împreunarea din care ar fi rămas şi grea făcând un copil". Violată, Necula îşi poartă ruşinea timp de nouă luni, când aceiaşi turci intervin, cununând-o cu sila după un sătean: "şi că lăhuză cu zilele facerii neîmplinită, iarăşi acei turci fiind şăzători acolo ar fi luat cu sila pă numitu Stoica să-l cunune cu ea şi el nevrând l-ar fi şi bătut, luându-i taleri 100 gloabă. Apoi, când şi ei ca să gătească a merge să se cunune, ia ar fi zis că nu-l ia, iar atunci ar fi tras sabia şi la dânsa, luându-i şi ei taleri 100. Şi aşa fără vrerea nici unuia i-ar fi cununat". Căsătoria durează cinci ani, dar fără locuinţă comună şi mai ales fără "nicio împreunare". Cu sufletul betejit de întâmplarea violentă din vremea turcilor, Necula refuză orice apropiere venită din partea soţului, cerând voie a se călugări la capătul a cinci ani de chin227.

Lucrurile sunt destul de amestecate la 1821 şi alături de turci, regăsim mercenari, panduri, sau simplu slujbaşi implicaţi în crime, furturi, violuri.

Răzmeriţa pandurilor lui Tudor Vladimirescu a lăsat alte mărturii despre violenţele comise asupra populaţiei. Cronica meşteşugarului Ioan Dobrescu le consemnează în amintirile sale după ce notează atmosfera de chef perpetuu ce cuprinsese Bucureştii: "cât putea să bea, bea, cât nu, să vărsa de sta pivniţele tot pline şi umbla turbaţi ca câini pă uliţe de mare beţie, slobozind armele… îţi venea să nebuneşti de cântece olteneşti, de trăsnete de pistoale. Toţi nebuni de vin". Nebuni de vin, pandurii şi arnăuţii trec la jefuirea şi agresarea populaţiei. "Cine poate să ia socoteala jafurilor ce se făcea de dânşii în toate părţile şi batjocoriturile ce se făcea de ei în lume, dar mai mult la partea boierească. Că, deaca îi prindea, nu numai că-i jăfiiia de-i lăsa în piei, ci pre bărbaţi, pre unii îi şi omora, iar pă cocoane şi pre fetele lor le batjocorila, cum le era voia, mai cu asupra decât turcii, ca câini, pre amândcă

părţile”. 228 Episodul rămâne întipărit în mintea populaţiei astfel încât el este preluat şi valorificat de Nicolae Filimon în romanul său ***Ciocoii vechi şi noi***. Într-unul din dialoguri, Dinu Păturică întreabă cu seninătate un arnăut: “Câte femei s-au siluit?” Răspunsul arnăutului nu se lasă mult aşteptat: “Zece, dintre care două au murit, neputând suferi până în sfârşit caznele arnăuţilor şi ale pandurilor”. Intrarea armatelor lui Alexandru Ipsi-lanti aduce alte brutalităţi suportate tot de populaţie. Mai jos acelaşi arnăut precizează: “le-am mai spus că ostaşii lui Ipsi-lanti sparg biserici, necinstesc femei şi Ipsilanti se preface că nu ştie nimic…” 229 Se pare că Tudor Vladimirescu încercase să stopeze violurile soldaţilor săi prin pedepsirea vinovatului cu tăierea capului, fără prea mare succes însă230. Ceva mai aproape de eveniment, Naum Râmniceanu redă în versuri toate neajunsurile “zaverei” de la 1821: “Au batjocorit fecioare / Şi femei între bărbaţi, / Au necinstit orice stare”. 231 Informaţiile prezentate nu trebuie nici să surprindă, nici să indigneze. Pandurii lui Tudor sunt înainte de toate soldaţi, or ca orice soldat ei ştiu că au dreptul să comită astfel de acte, deoarece comandanţii le trec cu vederea prin acceptarea tacita. Astfel, violul devine în aceste situaţii limită “un act organizat ce însoţeşte până la simbol, posedarea unui teritoriu” 232, admisibil în caz de război, chiar dacă el este scos în afara legii în toate naţiunile civilizate233. Bineînţeles, nu trebuie să gândim sau să ne imaginăm că fiecare război este un viol colectiv, ci doar să admitem că fiecare “răzmeriţă” sau “zaveră” produce agresiuni sexuale, mai ales împotriva femeilor şi copiilor. Populaţia cunoaşte acest fenomen şi din acest motiv încearcă să fugă cât mai departe, cel puţin o vreme până când armata se instalează şi-şi potoleşte furia primar***ă. “După cum ajunsese vremea”*** ne reaminteşte mama ce a privit neputincioasă la violarea fiicei în timpul unei astfel de răzmeriţe. Plângerile sunt foarte puţine, cinci pe tot

secolul, iar condamnările sunt şi mai puţine. De fapt, în toate cele cinci cazuri se ajunge la mici înţelegeri sau pur şi simplu la ignorarea acuzaţiilor. Fenomen prezent, fenomen ancorat în însăşi inima societăţii, el nu stârneşte întotdeauna reacţii fiindcă victima preia o parte din ruşinea şi din scârnăvia faptei. Femeia violată, femeia "stricată" de alţii poartă amprenta acestui act, chiar dacă s-a opus, chiar dacă s-a zbătut, chiar dacă a strigat. Ea îşi pierde "valoarea" pe piaţa matrimonială, fiind întotdeauna asociată cu fapta ruşinoasă la care a luat parte. Orice pretendent ar vedea în ochii ei mai întâi de toate scena violului, puritatea pângărită de un oarecare, de soldaţi, cârjali sau stăpâni. Că este aşa o demonstrează Tudor cojocar care la cinci săptămâni de la nuntă îi pretinde Crăciunei alţi 100 de taleri zestre pe lângă cei 200 de taleri daţi iniţial pentru a uita "faptele ei" 234. Acesta ar putea fi unul din motivele pentru care fetele păstrează secretul cu înverşunare, nedezvăluindu-l decât în situaţii critice, silite, ameninţate, bătute, şantajate.

Spurcata sodomie

SPURCATA SODOMIE

Potrivit ***îndreptării legii*** sodomia este un păcat de moarte: "sodomleanii nu se ceartă numai cu moarte, ce şi după moarte trupurile lor le bagă în foc de le ard."[28] Sodomia primeşte o definiţie foarte largă: "când se împreună neştine peste fire cu vreun dobitoc", "când se împreună neştine cu fiece obraz parte bărbătească", când un bărbat se împreună cu copii sau "cela ce se va împreună cu muiarea peste fire" sau "cela ce face vărsare cu mâna lui" (masturbarea), toate acestea "să cheamă că face sodomie"[29]. Dar sodomitul are şi corespondentul său feminin: sodomleanca. Astfel, "oricare muiare va meşteşugi de va merge la altă muiare, ca un bărbat, cu

28 îndreptarea legii, p. 304.

29 Ibidem,pŢ>. 304-305.

meşteşuguri ca acelea cum am scris şi mai sus, şi frecându-se cale acolo de va arunca sămânţa una la alaltă, ce să zice de vor face acel lucru desăvârşit să se stâmpere de poftă, atunce pre amândoao să le omoară.”[30] De asemenea, “care muiere va face în loc de bărbat cu vreun copil, aceia să-i facă moarte ca unii sodomleance”[31]. Sub o largă pălărie sunt condamnate pedofilia, homosexualitatea, lesbianismul, indiferent de sexul “sodomitului”, pedeapsa fiind foarte grea: moartea prin tăierea capului şi prin arderea trupurilor. Fiind vorba despre un păcat şi un delict în acelaşi timp, sodomitul este judecat şi condamnat mai întâi de Judecătorul bisericii” care îl afuriseşte, iar apoi de Judecătorul mirenesc” care-i “face moartea”[32].

În documentele vremii, sodomia nu are vizibilitate decât în anumite contexte: în cuplu, în prăvălie şi în interiorul mănăstirilor.

Sodomia în cuplu

Condamnată este sodomia comisă în interiorul cuplului. Glava 181, zăceala 1 cuvintează astfel: “Poate muiarea să ceară voie de la biserică să se despartă de bărbat când-l va învăţa diavolul meşteşugul lui spurcat şi urât ce să zice să nu se împreune cu fămeaia-şi cumu-i fire, ce afară de fire. De ce atunce besearica-i desparte până în puţină vreme, până doară s-ar pocăi bărbatul de acest păcat spurcat, ce să zice de sodomie”. Termenul de sodomie se referă, în vocabularul teologic creştin, la o serie de practici sexuale care înglobează pe lângă relaţiile intime între indivizi de acelaşi sex şi raporturile sexuale anale sau orale comise în interiorul căsătoriei[33], în

30 Ibidem.

31 Ibidem.

32 Ibidem.

33 Jacques SOLE, L'amour en Occident ă Vepoque moderne, Edi-tions Complexe, Bruxelles, 1984, p. 207.

interiorul sau în afara relaţiei maritale înclinaţiile homosexuale sunt condamnabile şi sancţionabile. Educate de mame şi urmând sfaturile preotului, soţiile nu acceptă decât poziţia clasică - bărbatul deasupra femeii culcate pe spate - atunci când este vorba de îndeplinirea obligaţiilor conjugale. Este de altfel poziţia recomandată şi de părinţii Bisericii[34]. Orice "inovaţie" venită din partea soţului este privită cu suspiciune.

orice cerere trezeşte nemxilţumire şi refuz. Suspicioase, credincioase, temătoare, femeile se opun şi încearcă să reziste unor astfel de cereri bizare totuşi, dacă ţinem cont de ceea ce gândeau despre sexualitate. Iar sodomia este întruchiparea păcatului, a răului, a deviantului, pângărind nu numai pe cel care cere, ci şi pe cel supus. Şi dacă acceptă din teamă, silite de o bătaie zdravănă, şantajate, primul lucru pe care îl fac aceste femei este să meargă să se spovedească, să povestească totul preotului, atât pentru a mărturisi şi a fi absolvite de păcat, cât şi pentru a cere ajutor. De altfel, Antim Ivireanul în manualul său plasează sodomia printre întrebările chestionarului pe care preoţii ar trebui să-l utilizeze la spovedania creştinului. Prima întrebare pusă unui enoriaş se referă la masturbare: "Spune-mi fiule, au doară ţi-ai stricat curăţiia ta cu malachia (masturbarea)?" Sodomia, un alt păcat grav, vine din urmă, abia apoi apar curvia şi adulterul. Se poate comite un păcat şi în interiorul unei relaţii maritale, atunci când bărbatul cere mai mult decât i se dă şi insistă să se împreune cu soţia lui "peste fire, afară din fire"[35]

Teama de pedeapsă i-a făcut pe mulţi probabil să treacă peste aceste "greşeli" şi să nu le confeseze

34 Jean DELUMEAU, Păcatul şi frica. Culpabilitatea în Occident

35(secolele XUI-XVUI), Polirom, Iaşi, 1998, voi. I, p. 255; Jean-Louis FLAN-DRIN, Le sexe et VOccident. Evolution des attitudes et des comporte-ments, Seuil, Paris, 1981, pp. 125-130.

duhovnicului sau poate că ele nici nu sunt cercetate de către preoţi aşa cum îi sfătuieşte mitropolitul. Unele femei, asaltate de astfel de cereri, îngrozite de păcatul comis, înfricoşate de "chinurile" din patul conjugal, aleargă chiar de a doua zi la părintele duhovnic. Stanca din Bucureşti susţine că soţul ei, Gheorghe logofăt, "s-ar fi nărăvit numitul şi în alte netrebnicii cu urmări în fapte de preacurvie din care s-ar fi şi bolnăvit dă sfrânţie dânsa", iar "dă patima beţii aflându-se biruit" "ar fi săvârşit cu dânsa în sâlnicie şi faptă peste fire". Cum n-o răbda inima să ascundă o astfel de "scârnavă faptă" "prin ispovidanie au şi făcut-o ştiută duhovnicului său". Certat şi canonisit de preot, Gheorghe promite să se îndrepte, dar per

Antim IVIREANUL, *op. cit.,* pp. 206 - 207.

sistenţa o obligă pe Stanca să ceară ajutorul puterii[36]. Anastasia face mare vâlvă în mahalaua Sf. Ecaterina după o noapte când soţul îi cere "să facem împreunare amândoi pe dinapoi"; speriată şi "temându-să de altă faptă fără de lege n-au primit", iar refuzul este însoţit de o bătaie soră cu moartea. Reclamat la Mitropolie, soţul se vede nevoit să promită că nu va mai face astfel de cereri, întrucât ele se consideră că nu fac parte din "orânduiala cea obişnuită"[37]. Stana vine tocmai din satul Costeşti, judeţul Vlaşca, să-şi reclame soţul ca sodomit[38]; Barbul din Dobroteşti, judeţul Dâmboviţa, se află la al doilea zapis prin care promite că nu-şi va mai înspăimânta soţia cu "cereri scârnave" de sodomie[39]. Maria din Bucureşti se vaită de bărbatul ei, Gligorie bărbierul, "că ar fi cu totul pornit la partea sodomiei şi că de multe ori ar fi năvălit a săvârşi cu ia şi nu s-ar fi lăsat, ştiută fiind acea a lui urmare şi de către

36 BAR, mss. 647, f. 136v. 10 mai 1813.

37 BAR, mss. 638, ff. 107r, 17 iunie 1783.

38 BAR, mss. 638, f. 15r, 22 iunie 1782.

39 BAR, mss. 638, f. 122r, 18 august 1783.

stărostie pentru carele l-au certat şi cu bătaie”[40].

Biserica a considerat întotdeauna aceste tipuri de raporturi ca păcate foarte grave, deoarece puneau în pericol scopul primar al actului sexual: procreaţia. “Sodomia nu naşte rod”, cuvintează Pravila[41]. Iar “cela ce se va împreună singur cu muiarea lui într-alt chip, iară nu cumu-i obiceaiul muierilor, aceluia răspunsu’ lui iaste de ispravă să-i facă moarte”[42]. Trecând peste aceste prevederi, Biserica se arată totuşi destul de indulgentă şi aşa cum recomanda o altă zăceală a Pravilei îi dă şansa de a “se pocăi” şi îndrepta. Cu un zapis de angajament, cu aplicarea unui canon, bărbatul scapă.

În prăvălie

Abia când înclinaţiile lui se manifesta în comunitate, punând în pericol însăşi ordinea stabilită, sodomitul este pedepsit. De Panait cojocarul se plânge mai întâi soţia, Ivana, că la un an de la căsătorie “au început a o bate şi a o căzni, având obicei a face păcatul sodomii pentru care scârnav lucru nesuferind, nesupuindu-se au mai fost jeluit”. A doua jalbă este dată tot de soţie care îl acuză că “el (soţul, ***n.n.)*** având un ocenic copil la prăvălie au căzut în păcatul sodomiei cu dânsul”. A treia jalbă este dată de tatăl numitului “ocenic”, Panciul tufeciul, care povesteşte următoarele “că având un copil, anume Hlizea, l-am dat la un Panait cojocar ca să-l înveţe meşteşugul cojo-căriei şi eu, din porunca Măriei Sale lui Vodă, fiind trimis la Ţarigrad când am venit am găsit copilul acasă. Am întrebat pă mumă-sa de ce l-au luat de la meşteşug, copilul au spus cum că stăpână-său l-au silit de au făcut cu dânsul păcatul sodomiei”. Reclamat la marele agă, Panait este întemniţat, globit şi bătut; dar pentru că tatăl copilul, acuzatorul principal, îl iartă şi cade la pace cu el pentru 10 taleri, este

40 BAR, mss. 4027, ff. 104v-105r, 15 ianuarie 1830.

41 îndreptarea legii, p. 305.

42 Ibidem.

eliberat. Dar dacă ar fi să ne raportăm la ceea ce spune şi legiferează Pravila, pedeapsa ar fi fost moartea, având în vedere că Panait cojocarul şi-a sodomizat întâi soţia şi apoi ucenicul. El scapă destul de uşor de acuzaţiile unui tată indulgent: "s-au sculat doi, trei neguţători (fiindcă-l închisese) ca să-l iertu şi l-am iertat pentru rugăciunea neguţătorilor, lăsându-l în plata lui Dumnezeu. Şi au dat copilului 10 taleri". Nu îl iartă însă Ivana care acum are motive temeinice să ceară separarea pe care mitropolitul i-o acordă, sprijinindu-se pe lista 147, cap 181, zaciala 10, ce zice: "de se va afla bărbatul ce face sodomie nu o face numai cu muiarea lui, ce şi cu alta striină sau şi cu alt obraz, atunce muiarea va cere voie de la biserică să se despartă."[43] Ceea ce surprinde este atitudinea destul de tolerantă a celor din jur: trei negustori, tovarăşi de-ai lui cu siguranţă, îi sar în ajutor şi intermediază pe lângă tatăl copilului o înţelegere, trecând peste gravitatea actului comis, fiind poate obişnuiţi cu astfel de raporturi ce se ţes în mijlocul prăvăliei între calfă şi stăpân; tatăl, la rândul lui, cedează foarte repede în schimbul unei mici sume de bani, lăsându-l pe vinovat în voia lui Dumnezeu şi considerând probabil că pedeapsă mai mare decât cea divină nu are cum să primească. Biserica îl canoniseşte şi-l livrează Judecătorului mirenesc", dar marele agă acţionează asimilând sodomia celorlalte păcate trupeşti sancţionate de cutumă şi lege cu plata gloabei, bătaie, închisoare. Acceptarea unei învoieli între părţile aflate în litigiu, existenţa unor chezaşi, care să garanteze pentru schimbarea vinovatului, îl ajută pe acesta să-şi recapete libertatea.

La o primă vedere, am avea impresia că Biserică şi societate se arată foarte tolerante cu astfel de păcate grave: chiar şi sunt dacă ne gândim la ceea ce prevede Pravila şi mai ales la ceea ce se întâmplă în alte civilizaţii. Poziţiile sunt însă diferite şi destul de nuanţate. Să le luăm

43B AR, mss. 636, ff. 55v-57r, vezi şi îndreptarea legii, p. 178.

pe rând. Biserica Ortodoxă a încercat de-a lungul secolului mai degrabă să găsească un compromis astfel încât să restabilească pacea în sânul unei comunităţi de fideli şi mai puţin să respecte Pravilele, mai degrabă manual şi autoritate, invocate tocmai pentru a înfrânge "rezistenţele" tuturor celor ce n-ar fi vrut să asculte de "aranjamentele" deja trasate de Prea Sfinţia Sa. În plus, politica de clemenţă şi toleranţă se crede a fi mult mai productivă la nivelul evidenţei imediate decât aspra pedeapsă. Biserica îşi propune să "îndrepte", să "reeduce", să pedepsească cu mijloacele blânde sau mai puţin blânde de care dispune decât să taie răul de la rădăcină: între arderea pe rug şi speranţa că în fiecare suflet se ascunde un filon de bunătate, preferă să-i acorde fidelului păcătos o a doua şansă. Pedeapsa canonică are importanţa ei ce nu trebuie nici de fel neglijată, mai ales atunci când ea are implicaţii importante asupra bunei desfăşurări a vieţii unei persoane în parohie, pentru că individul este înainte detoate creştin, pentru că Biserica este parte implicită şi indispensabilă în supravieţuirea cotidiană.

Societatea nu este atât de tolerantă cu astfel de devieri, dovada clară că le şi denunţă odată ce le cunoaşte duhovnicului, preotului din parohie, vecinilor, celorlalţi. Deviantul este stigmatizat şi chiar dacă i se trece cu vederea, insulta se va găsi pe buzele tuturor şi va fi aruncată peste gard atunci când ocazia se va ivi: "sodomitul" va fi apostrofat, batjocorit, umilit în uliţă sau la cârciumă. Solidarităţile se nasc şi se întreţin la nivel de grup, este cazul lui Panait cojocarul, dar asta nu ne spune mare lucru despre ceea ce s-a întâmplat cu el în interiorul propriei comunităţi, cum a fost privit, cum a fost acceptat, cum a reuşit să se împace cu cei din jur. Tolerat, sodomitul va fi totuşi sancţionat prin bârfă şi insultă, unelte importante în reglarea conflictelor, dar mai ales în auto-con-trolul societăţii.

Călugărul şi sodomia

Despre homosexualitatea călugărilor din mănăstiri s-a tot vorbit şi se vorbeşte încă, mai mult pe la colţuri, decât într-o analiză riguroasă cu susţinere documentară. Documentaţia nu este foarte bogată, dar ea este spectaculoasă, pitorească şi surprinde cum această lume, aparent liniştită şi presupus spirituală, se lasă antrenată în jocul “diavolului” care cu “meşteşugul lui spurcat şi urât” o perverteşte, o urâţeşte, o înscrie în lumea celor laici, “proşti” şi “păcătoşi”. Abstinenţa, cuviinţa, evlavia sunt doar câteva dintre calităţile pe care un călugăr ar trebui să le “îmbrace” odată cu rasa, dar nu întotdeauna ele se şi potrivesc cu persoana ce a renunţat la lumea păcătoşilor pentru a se ascunde în pocăinţă şi rugăciune între zidurile unui schit sau ale unei mănăstiri.

În spaţiul public, călugării sunt foarte vizibili datorită adoptării unui anumit “costum”, unei anumite fizionomii: sutană neagră, potcap, barbă, plete. Poate puţin numeroşi, ei sunt reperaţi foarte repede de către populaţie şi datorită faptului că li se atribuie o conduită cuviincioasă, chiar dacă n-o au, chiar dacă n-o practică. Întâlniţi prin cârciumi, pe poduri, prin cafenele, la masa de joc, în bordeluri, ei sunt sancţionaţi prin bârfă, zvon, denunţuri la autoritatea bisericească. La 2 iunie 1798, mitropolitul se sesizează în legătură cu ieromonahul Acachie care de patru ani umblă prin Bucureşti “după milostenii”, dar “abătându-se la rele petreceri, umblând pe la locuri netrebnice, prin cafenele i prin cârciume, după beţii i mişălii cu cântece i jocuri, umblând pă poduri, în desfrânări care sunt spre defăimarea cinului preoţesc”. În aceeaşi situaţie se află şi Dionisie monahul, paraclisier la mănăstirea Sfântul Ioan, sau Gherasim monahul, venit de trei ani de la “ţara afăpească”, şezător la Sfântul Gheorghe cel Nou, dar hoinar “din loc în loc, prin cârciumi şi pe la alte locuri netrebnice, pricinuind gâlcevuri şi sfăzi [...] făcând defăimare cinului bisericesc”[44]. Sau călugărul Agapie de la

44 DANIC, mss. 140, ff. 30™.

mănăstirea Sărindar, amant al soţiei lui Petre croitorul botezatu, timp de trei ani, prins cu sus-numita când în chilia lui, când la alte “gazde”[45]. Biserica se apără, închizându-i pe neisprăviţi la mănăstirea Snagov să-şi ispăşească pedeapsa, dar mai ales să-şi plângă păcatele. De altfel, ea încercase prin diverse pitace din anii 1790 să impună un control asupra circulaţiei acestor monahi, a căror identitate şi comportamente se lasă cu greu descifrate[46].

Lucrurile nu stăteau prea bine nici în interiorul mănăstirilor unde călugării sunt şi mai greu controlabili dacă stareţul nu are autoritatea necesară sau dacă el însuşi se lasă antrenat în tentaţiile lumii pământeşti. Un caz este arhidiaconul Ştefan de la mănăstirea Cotmeana, fost călugăr la mănăstirea

Mihai-Vodă din Bucureşti, se pare chiar slujbaş în cancelaria Mitropoliei. Ştefan este o figură aparte întrucât adună la un loc toate păcatele acestei lumi: hoţ, sodomit, gâlcevitor, pizmaş, semeţ. Mai întâi fură “nişte minee” ale mănăstirii Mihai-Vodă, apoi tot ce găseşte prin biblioteca şi cancelaria Mitropoliei: “am găsit la dânsul multe cărţi de ale sfintei Mitropolii, furate de dânsul, şi pecetea răposatului întru Iisus Hristos, fratelui nostru kir Ştefan mitropolitul şi alte multe mărunţişuri”, notează anchetatorii. Ajuns la Cotmeana, Ştefan se lasă atras de doi dintre “oamenii” egumenului şi “ca un porc de câine au sărutat pe un cafegiu al nostru, om striin fiind şi de altă lege carele l-am adus noi la pravoslavnica credinţă, încă şi pre altul şi le-au grăit cuvinte blestemăţeşti”, povesteşte egumenul Gri-gore. Cafegiul, care tocmai îmbrăţişase pravoslavnica credinţă, se indignează de comportamentul călugărului, întrebându-se probabil dacă nu cumva greşise atunci când se lăsase convins de egumen să-şi lase legea

45 DANIC, mss. 140, ff. 69r-70r, 9 iulie 1799.

46 V.A. URECHIA, op. cit., voi. HI, p. 347.

sa pentru o “astfel” de ortodoxie. Puşi faţă în faţă, înaintea soborului, Ştefan ascultă mărturi-sania victimelor. Cafegiul şi cealaltă slugă “aşa au mărturisit cum că nu numai că i-au sărutat cu râvnă curvească, ci încă le-au grăit şi cuvinte asemenea sărutării”. Sunt susţinuţi de călugării, preoţii şi slugile mănăstirii, întrucât Ştefan le poartă pizmă, mozavirindu-i” pe unde se poate[47]. Trimis la Snagov, spre pocăinţă, monahului sodomit şi mozavir i se oferă şansa de a reflecta şi mai ales de a se îndrepta. Dar dacă arhidiaconul Ştefan nu mai apucă să-şi pună în aplicare pornirile sale, nu acelaşi lucru se întâmplă cu Teofil, proegumenul de la mănăstirea Căldăruşani. Acesta este dovedit “că au făcut sodomie cu ţiganii, însă ţiganii făcând sodomie cu el” şi asta timp de doi ani cât a fost egumenul mănăstirii. “Pentru această faptă rea şi spurcată”, Teofil este decăzut la rangul de monah prost şi trimis surghiun la mănăstirea Tismana unde “să-şi plângă păcatele” 255. Din nou aceeaşi distanţă între normă şi practică, din nou aceeaşi clemenţă care converteşte moartea în închisoare, păcatul în canon.

Chiar din secolul al XVIII-lea se observă cum conduita desfrânată a călugărilor devine un loc comun. Crearea toposului este dată şi de statutul social al călugărului în interiorul unei comunităţi: prestigiu, onoare, cinste, dar care datorită anumitor circumstanţe pot fi foarte uşor contaminate cu atribute negative. Homosexuali sau numai simpli, afemeiaţi, beţivi sau cheflii, cartofori sau împătimiţi ai dansului, călugării invadează cotidianul şi odată cu ei imaginea, ce se creează în jurul lor, se difuzează cu rapiditate în interiorul societăţii. Se ajunge astfel la manipularea facilă a acestui stereotip, facilitate întreţinută de bârfa, zvonuri incontrolabile lansate în comunitate, purtate pe uliţă şi care se sparg până la urmă de zidurile Mitropoliei. Instituţia ecleziastică trebuie să le controleze indiferent de falsitatea sau veridicitatea lor, căci

47 DANIC, mss. 139, ff. 208r"v.

însăşi faima Bisericii este atinsă. Imaginea controversată, plasată între două extreme atât de diferite - cinste, desfrânare -, intră în jocul şantajelor de tot felul, se dilată şi se înnegreşte fără să existe prezumţie de nevinovăţie, căci există deja toposul ce o ia înaintea realităţii.

Două cazuri ne arată cum se structurează şi cum funcţionează mecanismele unei astfel de imagini când adevărul este atât de aproape de minciună, când minciuna este însăşi adevăr, iar realitatea nici nu mai contează în ultimă instanţă. Înlănţuirea faptelor, contopirea poveştilor, graniţa fluidă dintre realitate şi ficţiune contribuie la întreţinerea şi perpetuarea toposului.

Iarna lui 1799, unii dintre ţiganii mănăstirii Butoiu îl acuză pe egumenul Ignat că ar fi încurcat cu ţiganca Gherghina.

DANIC, mss. 139, f. 195 v.

relaţie care îi întunecă minţile făcându-l să săvârşească o serie de nedreptăţi. Plângerea este reluată în luna mai, din acelaşi an, de alţi trei ţigani ai mănăstirii, Ghinea, Vasile şi Niţu. Jalba este adresată de această dată la Prea Sfinţia Sa părintele mitropolit susţinând "cum că din pricina unii Gherghina ţiganca nu putem noi trăi". Imediat o comisie de cercetare în frunte cu părintele Nicodim este trimisă la faţa locului, iar robii mănăstirii sunt chemaţi să-şi spună păsurile. Ţiganii însă, cu excepţia celor trei, se retrag în spatele neştiinţei, mai ales că vechiul conflict din iarnă se terminase în defavoarea lor: "strângându-ne în mănăstire pe toţi ne-au întrebat şi pe noi de aceea jalbă de acum. Nicio ştire n-am avut, nici că am îndemnat dă să se jeluiască. Căci după alt zapis ce de bunăvoia noastră am dat la părintele Climent astă-iarnă, că ne-am împăcat, nefiind nicio pricină între noi, încă cu zapis am luat şi pe numita ţigancă ce era la Târgovişte cu altă poruncă". Reîntoarcerea Gherghinei în ţigănia mănăstirii a semănat zâzanie mai ales în rândul celor tineri, astfel încât bătrânii sunt traşi la răspundere şi dojeniţi că nu ştiu să-şi

stăpânească odraslele., Având datoria noi cei mai bătrâni să sfătuim pă toţi ceilalţi mai tineri spre bine şi să fie supuşi” se angajează 31 de ţigani în frunte cu vătafii lor, Nedelco şi Stan[48].

Zece ani mai târziu, mănăstirea Butoiu se află din nou în mijlocul scandalului: egumenul Constantin este acuzat de “fapte înspăimântătoare”, iar jalba este purtată de doi ţigani “zurbagii”, Lepădat şi cumnată-său, Stan, “zicând că este cu ştirea a tuturor”[49]. Acuzaţiile sunt foarte grave: “pentru egumenul

Constantin multe pâri făcându asupra-i, că dă la o vreme încoace s-au apucat de curvii şi că-i bate şi-i căzneşte, tăindu-i şi cu topor, arătând că sunt sluţi mai toţi; cum şi pentru un copil de ţigan că l-au apucat ca să-l siluiască şi altele”. Imaginea călugărului zurbagiu este completă: pervers, pedofil, curvar, violent. Din nou ceilalţi ţigani sunt strânşi “în faţa bisericii” unde li se citeşte jalba ce-i uimeşte, dacă ar fi să-i credem: “mai pe urmă citind şi auzind ce cuprindere are, cu toţi ne-am spăimântat auzind lucruri care nici altă dată nu s-au urmat”. Protopopul plăşii, popa Gheorghe, este însărcinat să facă o cercetare foarte dură nu numai printre robii mănăstirii, ci şi în rândul călugărilor şi preoţilor din judeţ. Aceeaşi tactică din anii trecuţi: ţiganii se retrag în spatele unei neştiinţe totale, preoţii şi călugării aşijderea. Ţapi ispăşitori rămân Lepădat şi Stan, neastâmpăraţi, iubitori de zavistie şi zurbă[50].

Greu de spus astăzi ce s-a întâmplat la mănăstirea Butoiu între 1799 - 1809, dată fiind informaţia lacunară

48 DANIC, mss. 141, ff. 125v-126r.

49 De altfel, egumenul Constantin, atunci când se apără îi acuză pe toţi robii „carii sunt rău nărăviţi şi zurbagii", „nesupuşi la trebile mănăstirii", revoltaţi la fiecare egumen, „şi la răposatul igumen ce au fost înaintea mea n-au încetat cu pâri neadevărate". BAR, mss. 647, ff. 213r.

50 BAR, mss. 647, ff. 217r"v.

oferită de documente. Se observă însă construirea unor acuzaţii care duc la intervenţia puterii ecleziastice: atât egumenul Ignat, cât şi egumenul Constantin au intrat în conflict cu ţiganii de pe moşiile mănăstirii, motivele ar fi putut fi diverse şi multiple, dar cei care îi acuză se servesc de ceea ce prinde cel mai repede şi cel mai bine: desfrâul şi sodomia. Pe de altă parte, acuzaţiile ţiganilor ar putea fi cât se poate de reale, dar desfăşurarea anchetei, sub presiunea fricii, putea să-i facă pe toţi ceilalţi să se desolidarizeze de purtătorii curajoşi ai jalbei şi să se ascundă în spatele neştiinţei. Aliniaţi în curtea mănăstirii, în plină iarnă, interogaţi "unul câte unul", ţiganii mărturisesc ceea ce li se cere, ceea ce anchetatorii ar vrea să audă, ştiind că aceştia vor pleca, ei vor rămâne tot în mănăstire, iar soartalor ar putea fi la mâna egumenului, indiferent care ar fi acesta[51]. Pedeapsa aplicata "zurbagiilor" a fost de fiecare dată publică pentru a servi de exemplu. Ei au, aşadar, în minte nu atât ruşinea, cât durerea fizică. Aşa s-a întâmplat şi de data aceasta, Stan şi Lepădat sunt bătuţi la tălpi în faţa celorlalţi, abia apoi puşi să dea zapis la mâna egumenului prin care "să-şi mărturisească învinovăţirea lor şi că vor face părăsire".

Una din acuzele aduse celor doi egumeni este şi aceea că umblă cu bucătăresele mănăstirii. Anchetatorii explică legătura ca pe una pur necesară şi nu neapărat desfrânată: "muierea ce zice că mănâncă mănăstirea [... -.] este o prioteasă văduvă bătrână ce-i spală rufele, nevoind a le da la ţigance, ferit a nu-i [fi] zvon ponos", se justifică în cazul egumenului Constantin[52]. Cert este că prezenţa femeilor în mănăstiri, sub pretextul preparării bucatelor sau spălării rufelor, va genera alte şi alte tensiuni, astfel încât mitropohtul Grigorie reacţionează destul de caustic la 1828 atunci când refuză să-şi dea acordul pentru

51 BAR, mss. 647, ff. 211™, 13 şi 21 februarie 1809.

52 BAR,mss.647,ff.211r.

cuvântarea pregătită de Eufrosin Poteca cu ocazia sărbătorii sfintelor Paşti. El notează pe manuscrisul ce propunea “învăţătură pentru preoţi” următoarele: “Să vă îndreptaţi cu toţii, şi apoi să îndreptaţi. Să dobândiţi năravuri bune, apoi să învăţaţi de năravuri. Să goniţi muierile ce le numiţi bucătărese. Să fiţi cu toţii sfinţi sau aproape sfinţi, precum era dascălii cei mai de mult într-acel loc.”[53]

Forme diferite de manifestare a sexualităţii, forme diferite de interpretare a lor de către actorii sociali, forme diferite de judecare de către judecători şi mai ales de către cei ce asistă ca spectatori la derularea lor. Societatea românească din epoca modernă va tolera unele dintre ele (concubinajul, răpirea), va exila în spatele zidurilor altele (violul, pedofilia, homosexualitatea), va reglementa prin legi şi reguli aproape orice aspect al sexualităţii, va aduce în dezbaterea publică sexul ca “rău necesar”[54].

PARTEA A III-A

Teatrul iubirii

Arta galanteriei şi “maeştrii ei (

Elita aristocratică experimentează un alt mod de “a iubi”. El este mai sofisticat, mai “teatral”, utilizează o întreagă recuzită: flori şi bomboane, oftaturi sub ferestre şi tarafuri de lăutari, bijuterii şi şaluri de Persia, versuri şi scrisori parfumate, voaluri şi transparenţa corpurilor. Se cultivă erotismul, senzualitatea, pasiunea prin poezie, care

53 Apud Paul CORNEA, Originile romantismului românesc. Spiritul public, mişcarea ideilor şi literatura între 1780-1840, Minerva, Bucureşti, 1972, pp. 651-652, nota 75.

54 Vezi în acest sens, de exemplu, numeroasele dezbateri şi reglementări din jurul prostituţiei: Ionela BĂLUŢĂ, „Surveiller et punir: Ies mede-cins et la reglementation de la prostitution dans la seconde moitie du XEXe siecle roumain", în I. BĂLUŢĂ şi C. VINTILĂ-GHipLESCU (coord.), Bonnes et mauvaises mceurs, pp. 173-212; Lucian DĂRĂMUŞ, „Mceurs, normes etpratiques de l'entre-deux-guerres. Experiences des femmes: Ies prostituees et «Penjeu» identitaire", în ibidem, pp. 213-234.

mai de care mai împănată de versuri fierbinţi, de inimi arzând, de văpăi, lecturile cât mai incitante prin rândurile lor incendiare ce tulbură sufletele sensibile predispuse să se abandoneze în iubire, cântecele de dor şi melancoliile bolnăvicioase capabile să trezească sufletul celei mai insensibile cucoane.

Literatura inspiră şi oferă zeci şi sute de personaje şi eroi, metode şi maniere de exprimare a iubirii, soluţii - cât se poate de originale sau banale - de seducere şi cucerire a celuilalt, de punere în scenă a sentimentelor, de interiorizare a suferinţelor. Sau pur şi simplu creează stări şi plăceri, mobilizând simţurile: Costandin Racoviţă descoperă din întâmplare, “într-o miercuri, în 13 ale lui ghenar” (1826), în casa boierului Costache Clin-ceanu povestea dintre Filerot şi Antusa şi “îndulcindu-mă de ale lor patimi şi răbdare îndelungată”, cere manuscrisul spre lectură, hotărându-se să-l copieze pentru sineşi[55]. Se traduc şi se citesc mai ales poveşti de dragoste, fie că este vorba de cărţile populare, fie că este vorba de noile “romanţuri” ce

Invadaseră cotidianul şi pe care se pare că tinerii “evgheniţi” (boierii) le preferau celor care le-ar fi vorbit despre “politi-ceasca ocârmuire” sau despre “împodobirea năravurilor”[56].

Iubirea, legitimă sau ilegitimă, secretă sau publică, constituie miezul romanelor, pieselor de teatru, versurilor, reflecţiilor. Stăpână peste “ţinutul dragostei sau regatul

55 Gabriel ŞTREMPEL, Catalogul manuscriselor româneşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1978, voi. I, pp. 307, 309.

56P aul CORNEA, Originile romantismului românesc, p. 630, nota 81. Cartea oferă informaţii şi analize esenţiale cu privire la lecturile din această perioadă. Vezi şi Cornelia PAPACOSTEA-DANIELOPOLU, Literatura în limba greacă din Principatele Române (1774-1830), Minerva, Bucureşti, 1982. Despre influenţa literaturii asupra „moravurilor" vezi Denis de ROXJGEMONT,L'amouretrOccident, Pion, Paris, 1939, pp. 147-204.

erosului”, femeia stabileşt***e în Istoria galantă după evmenia şi Sapfiade*** “câştigul şi dreptul dat jocurilor de dragoste”[57]. Un joc al dragostei în care se dezvoltă un limbaj al corpului, un cod al amorului, iar cuvintele au un rol mult mai puţin important şi lasă locul trupului să se lanseze într-o aventură periculoasă, dar excitantă. Ochii, buzele, mâinile, sânii, culorile dau tonul în acest ritual şi capătă semnificaţii aparte în funcţie de actori şi situaţii. O lecţie despre cum să guşti din plăcerile iubirii, în care fiecare privire, fiecare atingere, fiecare cuvânt provoacă plăcere, fiori, dorinţe. Cititorii află cum pot fura “puţină patimă” numai “prin mişcări perfide ale ochilor”, cum o scenă de respect, aparent nevinovată, oferă senzaţii nebănuite: “mama, de evlavie, s-a aplecat să-i sărute dreapta după obicei şi dându-i el palma ca să-i arate mai multă cinste i-a atins obrazul cu degetele şi ieşindu-i focul dragostei din inimă, faţa ei s-a făcut ca macul, roşie la culoare, şi zbătându-i-se inima, a simţit nevoia să-şi dezgolească cumva pieptul.”[58] Iar Evmenia cea îndrăgostită de Gheorghe se lasă purtată de valul excitant al senzualităţii “întâlnindu-se ochii Evmeniei cu ai lui şi trimiţând

Eros săgeţi din amândouă părţile, au prins drag inimile lor. / Fiecare dintre părţi ascunzându-şi gândurile perfide de ruşine, fura câte puţină patimă”[59]. Infidela Evmenia continuă jocul ori de câte ori are ocazia: “Pe ascuns, când găseau prilej, se bucurau de rodul dragostei, atât cât îngăduia timpul şi locul, sărutându-se cu sărutări ciudate, se măguleau, se îmbrăţişau, se strângeau, împreunaţi îşi schimbau între ei pornirile aceloraşi patimi ale trupului. Ochii le orbeau trimiţându-şi de la unul la

57 Lia BRAD CfflSACOF, Antologie de literatură greacă din Principatele Române, Pegasus Press, Bucureşti, 2003, p. 110.

58 Ibidem, p. 132.

59 Ibidem.

altul săgeţi aprinse, de la o jumătate la cealaltă a feţei şi suspinele înflăcărate pornind din piept aprindeau pojar în sufletele lor, cerând mereu timp, ştiinţă şi loc ca să se răcorească în apa mulţumirii cu dragostea lor."[60] Literatura greacă, sau în limba greacă, este însoţită de literatura franceză care aduce eliberarea prin dragoste, după cum se justifică un personaj în faţa reproşurilor soţiei cu privire la legăturile lui amoroase: "Cine e învăţat cu Europa vrea să se simtă slobod."[61]

Prin intermediul acestor lecturi se dezvoltă poezia erotică, bahică, cântecele de lume, căci ce este poezia "decât o mişcare a simţirii, o patimă sufletească şi o naştere a fandasii". "Năluc", prins în mrejele amorului, îndrăgostitul "ţese idei şi păreri", alcătuieşte stihuri şi se slujeşte de rime pentru a se face înţeles, pentru a seduce. Poezia, în calitatea sa de "organ muzicesc" este leacul, fiind "lucrul cel mai pătimaş şi mai simţitor la fire", împreună având puterea "de a domoli veri ce inimă împietrită"[62]. Este aşadar vremea versurilor: Ienăchiţă Văcărescu le face pentru Zoiţa Moruzi, Costache Conachi pentru Zulnia Negri, Nicolae Văcărescu pentru Dafinica sau Vitoriţa, Alecu

Văcărescu pentru Lucsandra, Iancu Văcărescu pentru oricine, Anton Pann pentru Anica, Heliade Rădulescu pentru Mariţa. Unele devin atât de cunoscute că se pierd în folclorul popular şi sunt preluate în cântecele lăutarilor sau copiate în colecţii numite "Cântece de lume" sau "Stihuri de dragoste şi de lume". Totul devine poezie, suferinţa: "Inimă! Me ia mirare / Cum mai poţi avea răbdare/ Pururea în foc arzând! / Neavând nici mângâiere /

602 6* Ibidem, p.135.

61 Ibidem, p. 168.

62 Paris Barbu MUMULEAN, Rost de poezii adecă stihuri acum întâi alcătuite în limba românească dă Paris Barbu MUMULEAN, în Bucureşti în cea de nou făcută tipografie, 1820, p. 1.

Nici vreo milă de durere / De la nimeni aşteptând”[63], tristeţea: “Cât mi-e urât când sunt fără tine / Toate pre pământ moarte sunt pentru mine”[64], divinizarea: “Oglinda, când ţi-ar arăta / întreagă frumuseţea ta; / Atunci şi tu ca mine / Te-ai închina la tine.”[65], dorinţa: “Tu eşti puişor canar / Nu te hrăneşti cu zahăr, / Nici măcar cu cânepioară / Ci hrăpeşti o inimioară / Ce-ai făcut-o jertfă ţie / Ce-ai cu ea de gând nu ştie”[66], nebunia iubirii: “Dă lacrimi vărs pâraie / Cu groaznică văpaie, / Şi sufletul îmi iese / Dă ohtaturi adese. / Un ceas nu văd odihnă / Nu dorm vreodată-n ticnă, / Durerile-mi sunt hrană, / Şi mângâieri la rană. / Mă arz peste măsură! / Slăbesc fără căldură! / Sunt bolnav în picere, / Şi mor făcând tăcere! / Când nu te văz am chinuri / Şi când te văz leşinuri; / Ş-un ceas nu-mi prisoseşte/ Să-ţi spui ce mă trudeşte!”[67]

Se dezvoltă până la paroxism serenadele sub balcoanele aleselor în miez de noapte şi promenadele cu tarafuri de lăutari şi masalale pe sub sacnasiu. Sub Grigore vodă Ghica, noapte de noapte mahalalele răsună de cântece şi chiuituri, de veselie şi ţipete, de câini şi pistoale. În frunte, chiar Vodă “plecat să dăzmierde pă nevasta lui Pavel” prin mahalaua Colentinei cu “plimbări de lăutari” 276. E urmat de beizadea Costache Caragea, de fiul său Iancu, de Bărcăneşti sau de Bărbucică Caragea277. Pe buzele tuturor se află un vocabular plin de voluptate: sâni şi trandafiri, amorezi şi săgeţi, “picături din roa fericirii”, “lanţul dulce al iubirii”, “robia iubirii”, “Afrodita şi

63 Anton PANN, Spitalul amorului sau cântăreţul dorului, Râmnicu Vâlcea, Tipografia Oprea Demetrescu, 1891, pp. 9-10.

64 Ibidem, p. 12.

65 Poezie românească de la începuturi până la 1830, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1996, p. 122.

66 Alexandru PIRU, Poeţii Văcăreşti, p. 40.

67 Ibidem, p. 59.

sărmanul Amor”, “inimă, credinţă, adorare”, “locaş al graţiilor şi cuib al amorului”, lacrimi şi suflete tremurând278.

Aceeaşi literatură oferă locuri ale flirtului - petreceri şi baluri, comedii şi chefuri de noapte, teatru şi dans, chioşcuri şi grădini -, aici “calea dragostei poate fi deschisă”, “vorbele tainice” împărtăşite, “vâlvătaia pornirilor” răcorită, “poftitele fructe” în sfârşit gustate.

Baluri, muzici şi cadriluri

De la 1780 până la 1830, în vremuri de ocupaţie militară sau de acalmie, balurile devin un mijloc eficient de socializare pentru aristocraţia românească. Că sunt ţinute de către ofiţerii ruşi sau austrieci, de către consulii francezi sau englezi, de către domn sau un mare boier, întreaga elită a Bucureştiului se adună sa danseze, să asculte muzică, să afle ultimele bârfe, să vadă şi să fie văzută, să joace cărţi, să “vâneze” o jună nobilă sau un tânăr ofiţer. Atunci când ele sunt organizate de străini, sunt un bun prilej de a vedea şi imita gesturi şi maniere, haine şi coafuri, mobile şi tacâmuri, dansuri şi muzici.

276 însemnările Androneştilor, **publicate cu un studiu introductiv de**

Ilie CORFUS, Bucureşti, 1947, p. 47.

277 Ion GHICA, ***Scrisori către Vasile Alecsandri,*** **EPLA, Bucureşti.**

1953, pp. 66 - 71.

278 Vezi versurile lui Alexandru Văcărescu şi ***Cântecul trandafirului*** **scris de Nicolae Văcărescu. Ion VÂRTOSU,** ***Corespondenţa literară între***

Nicolae şi Iancu Văcărescu, 1814 - 1817, **Bucureşti, 1938, pp. 46 - 49; Al.**

PIRU, ***Poeţii Văcăreşti,*** **pp. 55 - 56.**

Dionisie Eclesiarhu1 notează cu minuţiozitate toate aceste evenimente mondene derulate cu venirea fiecărei armate, cu trecerea fiecărui sol către Poartă, cu instalarea unui nou domn. Războiul din 1789 - 1792: “Nemţii, după ce

s-au aşezat în Bucureşti şi în Craiova, s-au apucat de muzici şi de baluri, după obiceaiul lor, şi nu prea grijiia de războiu' şi îmbiia şi boierii, mai vârtos muierile, muzicele şi balurile nemţeşti, că să aduna cu ei la ceale veselitoare". Atât de frecvente deveniseră încât boierii ajunseseră să se teamă, văzând că nemţii "stau de trac-uri la baluri" în loc să fie vigilenţi şi preocupaţi de purtarea războiului[68].

La acest sfârşit de secol, petrecerile sunt un amestec între noutăţile aduse de "noii cuceritori" şi vechile obiceiuri orientale ale boierilor autohtoni: anterie şi giubele, işlice şi calpace, rochii de ghermeşut şi iminei se învârt în paşi de dans, se leagănă alene în hore şi în sunetele tarafurilor de lăutari ţigani. Dar războaiele şi mai ales deschiderea de consulate la Iaşi şi Bucureşti vor schimba foarte repede această stare de lucruri. Ruşi, austrieci, francezi, englezi sau prusaci aduc cu ei la Bucureşti o altă lume. O etalează pe străzile oraşului atunci când îşi fac vizite sau când ies pur şi simplu la plimbare, când organizează baluri şi petreceri, când participă la cele ale boierilor sau domnilor. Iar femei şi bărbaţi se lasă contaminaţi de această nouă lume atât de diferită de a lor: femeile cu avânt şi exuberanţă, tinerii plini de curiozitate, bătrânii cu reticenţă, dar nu foarte convingători.

Mai întâi se învaţă dansul: la 1784 John Pety, soţia şi fiica, oferă lecţii de dans boierilor şi boieroaicelor adunaţi să sărbătorească o nuntă. Iată povestea: "Sala era plină de lume. Erau multe doamne îmbrăcate după moda românească şi cea grecească; găteala lor era foarte bogată şi împodobită din belşug cu diamante şi alte pietre scumpe… Nevastă-mea şi fiică-mea au dansat menuete, iar după aceea cadriluri foarte iuţi. Pot să vă asigur că nu-mi puteam stăpâni râsul văzând pe domnii aceia cu bărbile lor impunătoare siliţi să se ţină de dans în tempoul dat de nevastă-mea. În cele din urmă, grecoaicele s-au însufleţit

68 Dionisie ECLISIARHU, Scrieri alese. Hronograf. Predoslovii, pp. 49-50.

grozav şi s-au străduit să danseze ca englezoaicele."[69] Heinrich von Reimers îi învaţă, nouă ani mai târziu, pe boierii de la Iaşi şi Bucureşti, poloneze, contra-danţuri, cadriluri. Şi de data aceasta tot cucoanele se dovedesc mai receptive, gata să înveţe noile ritmuri şi noii paşi: "balul ambasadorului a fost deschis, după obiceiul din patria noastră, cu o poloneză. Dansul acesta, deoarece nu cere în sine prea multă artă, a fost dansat de doamnele de aici fără nicio greutate; dar abia le-am invitat la un dans englezesc, că am primit de la toate acelaşi răspuns: «nu ştiu», până când, în cele din urmă, hotărâte de soţii lor, au primit şi s-au lăsat învârtite de zor."[70] Jocurile "naţionale" şi muzicile ţiganilor ocupă încă marea parte a serii de bal, iar consulii sau ofiţerii trebuie să ţină cont de acest lucru atunci când îi invită pe autohtoni: "ambasadorul însă, pentru a-şi distra oaspeţii cu jocurile lor naţionale, a adus şi lăutari ţigani din localitate."[71] Urmează atracţia către limba franceză din dorinţa firească de a comunica cu toţi aceşti străini, apoi dorinţa de a avea hainele lor, manierele lor, civilitatea lor.

Ocupaţia rusă din 1806 - 1812 va fi decisivă în această direcţie. Dintr-un oraş asediat de turci, Bucureştiul, eliberat de armatele ruse în frunte cu generalul Miloradovici, devine un local aventurilor de tot felul. În scurt timp şi odată cu reîntoarcerea boierilor refugiaţi prin Transilvania, balurile şi petrecerile reîncep, iar "capitala a ajuns brusc lăcaşul plăcerilor", mărturiseşte generalul Langeron, martor al acestor evenimente[72]. La

69 Călători străini despre ţările române, Editura Academiei Române, M. HOLBAN, M. M. ALEXANDRESCU-DERSCA BULGARU, P. CER-NOVODEANU (coord.), Bucureşti, 2000, voi. X, partea I, p. 669.

70 Ibidem, voi. X, partea E, p. 1155 şi 1168-1169.

712 S2Ibidem, p. 1155.

72 Călători străini despre ţările române în secolul alXIX-lea, serie nouă, voi. I (1801-1821), G. FILITTI, B. MARESfESCU, Ş. RĂDU-LESCU-ZONER,

Iaşi, Bucureşti, Craiova, ruşii se instalează ca la ei acasă. Iubitori de petreceri, de jocul de cărţi, de femei, balurile se succed unul după altul, unele organizate chiar de domnul ţării pentru a le intra în graţii: "domnul Ypsilantu încă să aduna cu ghenerarii la zăefeturi şi Măriia sa încă le făcea zăefeturi."[73] Boierii ţes intrigi, taberele nu întârzie să apară, filoturci şi filoruşi se înfruntă pe teritoriul politicii şi al amorului. Dragostea dintre armata de ocupaţie şi ocupanţi începe de sus în jos. Generalul Miloradovici se aprinde repede, repede, după fata marelui boier Constantin Filipescu. Fără a fi o frumuseţe, dar cu însuşiri plăcute, tânăra Filipescu reuşeşte să-l subjuge pe generalul rus care cedează întreaga administraţie în mâinile tatălui amantei sale, el fiind cu totul "orbit, zăpăcit, înnebunit". Relaţia are acordul tatălui care, pentru a controla întreaga politică, are tot interesul "să întreţină această pasiune"[74], în plus generalul promite tinerei că o va lua de soţie, ceea ce nu avea să se întâmple atunci când pleacă din Bucureşti[75]. Relaţia este atât de vizibilă şi creează atâta vâlvă că până şi Dionisie Eclesiarhul află, notând următoarele ***înhrono-graful*** său: "Miloradovici rămâind comandir, nezăticnindu*!

nimenea, s-au însurat şi au luat pe fata banului Filipescu că şi mai nainte au avut a face cu casa Filipescului priteşug şi să robise cu pofta muierească şi sta numai de baluri şi tractaţii."[76] Are dreptate, căci şi alţi

M. STROIA, P. CERNOVODEANU (coord.), Editura Academiei Române, Bucureşti, 2004, voi. I, serie nouă, pp. 320-321.

73 Dionisie ECLISIARHU, op. cit., p. 123.

74 Despre această poveste vezi relatările generalului Langeron, în Hurmuzaki, voi. III, supliment I, pp. 117-159 şi Călători străini, voi. I, serie nouă, pp. 324-339.

75 Informaţie transmisă de generalul Langeron, dar contrazis apoi de Dionisie Eclisiarhu.

76 Dionisie ECLISIARHU, op. cit., p. 145.

generali se lasă prinşi în ale amorului. Bătrânul general Isaiev, de pildă, întreţine o amantă “grecoaică”[77], iar prima grijă a generalului Kutuzov, odată numit la Bucureşti, este “să-şi caute o amantă” unde se pare că nu-i “greu să găseşti aşa ceva”, spune acelaşi general Langeron. Pe toţi îi uimeşte alegerea sa, ţinând cont că generalul avea deja 70 de ani: “s-a oprit la o copilă de 14 ani, nepoată a lui Varlaam, căsătorită cu un tânăr boier numit Guliano. Kutuzov a plăcut-o şi, cunoscându-i pe români, i-a spus soţului să-şi aducă nevasta şi acesta s-a executat. A doua zi, Kutuzov ne-a prezentat Dulcineea şi s-a afişat cu ea în public.”[78] Lucsan-dra Bărcănescu, căci despre ea este vorba, a reuşit în scurtă vreme să-l domine pe bătrânul general şi “nu s-a mai jenat de nimic. S-a dedat celui mai ruşinos desfrâu, sfidând în chipul cel mai scandalos orice urmă de respect uman. Şi-a transformat casa într-un adevărat lupanar. A lăsat deoparte orice pudoare şi orice bună cuviinţă până într-atât încât a răpit-o în mod public soţului ei pe această mică române... A făcut din ea metresa oficială, sultana favorită. Venea la el în fiecare seară şi-şi permitea cu ea, în faţa tuturor, familiarităţile care degenerau în indecenţă, scandalizându-i pe toţi oamenii cinstiţi siliţi să se ducă la el. Când era invitat la dejun trebuia poftită şi Madame Guliano şi după masă se închidea cu ea în cabinet... La baluri, în cluburi, în locuri publice mica neruşinată era văzută tot timpul alături de el. Se aşeza adesea pe genunchii amantului ei de 70 de ani, se juca cu decoraţiile lui şi se lăsa sărutată hohotind de râs.”[79]

Exigentul Langeron reda atmosfera din capitala Ţării Româneşti cu cancanurile şi intrigile sale, atmosferă întreţinută de boieri, dar mai ales de boieroaice, unele

77 Călători străini, voi. I, serie nouă, p. 343.

782 *9Ibidem, p. 349.

79 Ibidem, p. 355.

înlănţuite cu adevărat în arta iubirii cu ofiţerii ruşi, altele doar aşa, să-şi mai omoare plictiseala. Cert este că retragerea armatei ruse n-a fost apreciată de acestea din urmă, dar dorită de bărbaţii lor şi mai ales de populaţia împovărată cu întreţinerea ei. Impresia lăsată de această armată lacomă şi grăbită să se înfrupte din tot este una negativă, iar Dionisie Eclesiarhu o înregistrează cu năduf: “S-a făcut o oarecare linişte în ţară, după ce s-au văzut lăcuitorii izbăviţi de greotăţile şi năcazurile oştilor muscăleşti care poezisă ca lăcustele, de nu le mai ajungea casă sau loc a încăpea, supărând foarte greu cu mâncarea pe lăcuitori, că aşa îi orânduisă de la domnie să-i hrănească lăcuitorii ţării; şi nu-i mai putea sătura şi încă şi fura tot ce găsiia, o, vai! Ce pătimiia toţi lăcuitori ţi] de obşte.”[80]

Schimbările sunt evidente după acest moment. Când contele de Lagarde ajunge la Bucureşti în iarna lui 1813, femeile sunt deja îmbrăcate după moda de la Paris şi Viena, au gust şi cochetărie, ca şi doamnele din capitalele occidentale, cântă la harpă şi la pian, vorbesc cu uşurinţă franţuzeşte. El însuşi se lasă sedus de fermecătoarea şi frumoasa văduvă Catinca Slătineanu[81]. Din acest moment, drumul este deschis: apar “cluburi publice” unde, mai ales în timpul iernii, “se dau de trei sau patru ori pe săptămână baluri mascate, care atrag foarte multă lume”[82]. Există chiar şi un “Club boieresc”, după cum mărturiseşte William Wilkinson, consul al Marii Britanii la Bucureşti în perioada 1814 - 1818, foarte frecventat către sfârşitul carnavalului[83]. Hora este încet-încet exilată spre popor, iar “dansurile europene” câştigă aristocraţia, mai ales tinerii

80 Dionisie ECLISIARHU, op. cit, pp. 170-171.

81 Călători străini, voi. I, serie nouă, pp. 565-570.

82 Ibidem, p. 641.

83 Ibidem.

se întrec în “cadrilul englezesc, mazurca leşească şi valsul nemţesc” 295. Prezenţa armatei ruse în anii 1828 - 1834 nu face decât să continue balurile oprite cu 20 de ani în urmă, ba mai mult, terenul este deja pregătit, boierii deja iniţiaţi în arta dansului, cluburile publice prezente mai peste tot, astfel încât cucoanele sar în sus de bucurie când, la 1829, armata rusă pătrunde în Bucureşti: “Intrarea lor fu pă podul Mogoşoaei pă la opt ceasuri după prânz, toate casele pă lângă uliţă era pline de privitori după ferestre, cocoanele nu ştia ce să mai facă de bucurie, mulţămind lui Dumnezeu că au scăpat de toate relele, unde să uita să-şi vază prietenii cei vechi, pentru că de vo cincisprezece ani era de când avuseseră nenorocirea să fie fără ruşi”, povesteşte Eufrosin Poteca296.

La şosea

Oraşul atrage ca un butoi cu miere. Boieri şi boieroaice, negustori şi meşteşugari se grăbesc să se aşeze, holtei şi fete sărace se ascund în anonimatul uliţelor, cerşetori şi prostituate roiesc în jurul locurilor publice - cârciumi, cafenele, cluburi, teatre, biserici. Nu-i sperie decât ciuma şi invaziile militare, dar odată pericolul trecut se reîntorc în oraşul care poartă cu el lumina, noutăţile, curiozităţile, moda, muzica, amorul, tentaţiile, în fine, viaţa.

Tiţa Clinceanu nu doreşte cu niciun chip să locuiască la Târgul Jiu, acolo unde Nicolae are slujbă şi casă, moşii şi afaceri, şi din prima zi a căsătoriei se mută în Bucureşti cu mare cheltuială, că doar trebuia să fie tot timpul la curent cu toate cele ale vieţii mondene. Şi aşa curge viaţa lor timp de

P. SAMARIAN, *O veche monografie sanitară a Munteniei,* p. 117. BAR, mss. 1564, f. 13 v.

18 ani, el la Târgu Jiu cu slujbe şi grijă pentru agoniseală, ea la Bucureşti împrăştiind bani în stânga şi-n dreapta pe frivolităţile cotidiene, el cu ofuri şi economii, ea cu “pohte” şi petreceri. Şi-o duseră aşa până ajunseră la

fundul pungii. Abia atunci, Tiţa se înduplecă sfătuirilor bărbatului şi se întoarse la Târgu Jiu, dar mintea îi este tot la petrecerile Bucureştiului ce “nici într-un chip n-ar fi voit a le uita” şi uite aşa, într-o seară, puse caii la trăsură şi sub pretext că-şi vizitează rudele luă drumul oraşului ce avea încă atâtea să-i ofere297. Dar ce-i oferea acest oraş pe lângă baluri şi muzici?

Plimbările la şosea devin o adevărată modă după 1812. În zilele frumoase de primăvară sau sub soarele verii, boierii ies la preumblare, dar nu la pas şi sub umbreluţe, ci înghesuiţi în trăsurile poleite aduse de la Berlin sau Viena. Pe înserat, promenada pe uliţele oraşului începe: în sus şi-n jos se preumblă cucoane gătite şi însoţite uneori de câte o slujnicuţă, în sus şi-n jos se plimbă boierul acompaniat de valeţi şi vizitii. Cu echipaje asemănătoare celor din marile oraşe ale Europei, boierii se lasă zdruncinaţi pe podinile proaste ce acoperă uliţele oraşului aproape în fiecare zi. Uneori ajung până la Băneasa, Colentina şi mai ales la Herestrău, loc de întâlnire unde toată lumea coboară din trăsură. Plimbările la pas încep în jurul lacului, pe cărări deja ştiute, printre copaci şi iarbă, boierii se opresc la cafeneaua din mijlocul parcului, se desfată cu cafea şi îngheţată, cu băuturi răcoritoare. Preumblarea este reluată, iar cucoanele îşi expun rochiile, bijuteriile, farmecele, schimbă priviri galeşe sau încruntări furioase, bârfesc pe cei absenţi, discută ultimele noutăţi. Spre seară se grăbesc spre casele lor, iar sute de trăsuri ce ridică nori de prai se ciocnesc şi dondănesc, blocând drumul, creând aglomeraţie, punând la grea încercare nervii vizitiilor, dar mai ales pe cei ai boierilor.

BAR, mss. 649, f. 39 v-40 v, 13 aprilie 1829.

Pe timpul iernii, locul trăsurilor este luat de sănii, iar sărbătorile impun un alt ritual: “vizitele de felicitare” la curte şi pe la prieteni pentru a-şi ura reciproc “sărbători fericite” şi “la mulţi ani”.

Trupe de artişti trec cu regularitate prin oraş, iar în 1817 o trupă germană este încurajată să rămână şi să înfiinţeze un teatru care, cu ajutorul domniţei Ralu Caragea, devine un teatru regulat. Se joacă piese în germană, italiană, greacă, franceză, română. Deşi mulţi boieri nu înţeleg germana, spectacolele îşi găsesc întotdeauna spectatori, astfel încât la 1826 piesele se mai jucau încă în această limbă, stârnind mâhnirea boierului Dinicu Golescu[84]. Dar teatrul este înainte de toate un loc al sociabilităţii, un loc unde cucoanele îşi etalează rochiile şi bijuteriile, boierii cunoştinţele, tinerii noutăţile şi experienţele, în fine este un loc "de întâlnire generală a societăţii", mai mult decât o "atracţie pentru scenă", după cum îl califică consulul englez Wilkinson[85].

Viaţa se concentrează aşadar în inima oraşului, ieşirile în afară, "la ţară" sau "la moşie" nu sunt prea gustate, chiar dacă doctorul Constantin Caracas, medic al capitalei între 1800 - 1828, le recomandă "pentru aerul curat" şi necesitatea "mişcării corpului"[86]. Boierii însă nu iubesc astfel de preumblări şi nu părăsesc reşedinţa din capitală fie iarnă, fie vară. Totuşi pe moşiile lor ridică conace frumoase dotate cu toate cele necesare unei locuinţe ce ar trebui să fie gata să-l primească pe stăpân la orice oră[87]. Există bineînţeles şi excepţii, un Dinicu Golescu ce deplânge această stare de fapt impusă mai ales de dorinţa de a fi cât mai aproape de putere şi de a se împărtăşi astfel din "resturile" oferite de stăpânire.

84 Dinicu GOLESCU, însemnare a călătoria mele, Costandin Rado-vici din Goleşti, făcută în anul 1824,1825,1826, postfaţă şi bibliografie Mircea IORGULESCU, Minerva, Bucureşti, 1977, pp. 111-112.

85 Călători străini, serie nouă, voi. I, p. 642.

86 P. SAMARIAN, O veche monografie sanitară a Munteniei, p. 114.

87 Şi consulul englez Wilkinson constată această concentrare a aristocraţiei româneşti în capitală. Călători străini, serie nouă, voi. I, p. 641.

Explicaţia este valabilă mai ales în cazul boierilor, dar situaţia convine de minune şi jumătăţilor lor, întrucât numai oraşul le furniza soluţii împotriva sastiselii. Se înfiripă acum, cu boierii Văcăreşti şi apoi cu Golescu, o idealizare a vieţii la ţară, curent deja prezent în scrierile franceze sau engleze[88]. Pentru boierul Dinicu Golescu, viaţa la ţară nu poate fi decât "împărătească", "odihnită", "veselă", altfel zis: "dobândind aerul cel curat, am fi mai sănătoşi, am avea putere şi sânge mai curat, am gândi mai bine"[89], dar pas de te înţelege cu cucoana ce nu vrea nici în ruptul capului să-şi petreacă vara la moşie departe de baluri şi cluburi, de teatru şi şosea, de modă şi prăvălii.

Luxul - nebunia cucoanelor

Pentru a intra în noua lume, argintii răsunători sunt puşi la bătaie. Se golesc pungi pe taraba negustorilor, banii se scurg printre degete în faţa marchitanilor sau mămularilor ce umblă din zori şi până în noapte pe uliţele mahalalelor, se topesc averi în dughenele bijutierilor, se aruncă cu inconştienţă groşi şi florini pe butci şi trăsuri. Luxul se afişează pe uliţele oraşelor, antrenează domni şi doamne, cucoane şi boieri, jupânese şi negustori, mahalagii şi mahalagioaice. Risipă, ostentaţie, "lux deşănţat", strălucire, echipaje splendide - călătorii străini sunt unanimi în a descrie opulenţa în care trăiesc boierii români[90].

Pentru a fi în ton cu noua modă, Ienăchiţă Văcărescu comandă argintărie şi porţelanuri la Viena; printre acestea se regăsesc "solniţe", ibrice cât mai specializate - "pentru zahăr", "pentru muştar", pentru oţet", "pentru untdelemn aşa cum obişnuiesc europenii" - "cutie pentru zahăr

88 Keith THOMAS, Dans le jardin de la nature. La mutation des sensibilites enAngleterre âl'epoque moderne (1500-1800), Gallimard, Paris, 1985.

89 Dinicu GOLESCU, însemnare a călătoriii mele, pp. 116-117.

90 Călători străini, serie noua, voi. I, pp. 334, 638, 679.

/zaharniţă/, aşa cum fac europenii cu cleştele, care ia zahărul şi îl pun în căni”, furculiţe de argint “de tip englezesc”, farfurii “de Viena”, şi totul trebuie să fie după gustul “nobililor din Europa”[91]. Nicolae Dudescu îşi pune la bătaie întreaga avere pentru a-l convinge pe Napoleon de cauza românilor; odată ajuns la Paris extravaganţele încep: diamante şi rubine pentru Mme de Recamier şi Mme de Staël, zahăr şi sănii în plină vară pe Champs-Ely-sees[92]. Tarsiţa Filipescu sfidează ordinul domnului Caragea şi în plină zi se plimbă pe sub geamurile curţii domneşti îmbrăcată din cap până în picioare în atlas alb, culoare rezervată prin pitace domneşti numai familiei princiare[93]. Negustorii se prind şi ei în această artă a cheltuielilor: Dumitrache Papa-zoglu îşi ridică trei rânduri de case, Hagi Moscu îşi comandă mobilă vieneză, Hagi Stan Jianu este interesat de orice “lucru raritet”[94]. Sunt urmaţi de boiernaşi, ca acel Dumitrache Gheorghiu, sluger ce nu se teme a-şi rotunji capitalul prin furt din casa marelui negustor Hagi Moscu. Însurat, Dumitrache începe să-şi arate măreţia cu “foarte mari cheltuieli, cu case cum să văd, gevaeruri, haine, galantomii, împrumuturi şi caldarâmuri” mirând pe toată lumea, întrucât până atunci se dovedise ca “foarte plecat oamenilor”[95].

Femeile mari şi mici nu se lasă mai prejos şi cer haine şi trăsuri, conduri şi bijuterii chiar şi atunci când

91 Mihai CARATASU, Documentele Văcăreştilor, Litera, Bucureşti, 1975, pp. 59-61.

92 ELIADE R, Influenţa franceză asupra spiritului public în România, p. 194.

93 V.A. URECHIA, op. cit., voi. X, pp. 298-299.

94 Gheorghe LAZĂR,, JLux şi ostentaţie la negustorii din Ţara Românească (secolul al XVTII-lea - începutul secolului al XIX-lea)", RI, tom XV, nr. 3-4, 2004, pp. 171-178.

95 însemnările Androneştilor, pp. 52-53.

banii nu există, căci negustorii folosesc “răbojul” şi apoi scot la mezat moşiile mofluzilor. Pe rochii, pe degete, în păr, pe braţe se revarsă o ploaie de diamante şi rubine, de smaralde şi mărgăritare ce se îmbină cu ornamentele brodate cu fire de aur şi argint, cu poalele acoperite de hermină, jder sau vulpe. Pe înserat sau în plină zi defilează care mai de care pe uliţa mare; hainele luxoase ascund diferenţele sociale, caracterele, stârnesc invidii, provoacă isterii la cele ce numai privesc. Jupânesele cojocărilor Dedu şi Ciochină, elegant îmbrăcate, se plimbă în caleaşca nouă cu telegari aduşi de la Viena pe sub ferestrele doamnei Caragea, stârnindu-i invidia, nemulţumirea şi inevitabila intervenţie. Cojocarii sunt chemaţi la ordine de domnul Caragea: “Ce sunteţi voi, bre?... Baroni, prinţi ori negustori cu capitalul vostru băgat în mărfuri? apoi mâine când vi se va trage poliţa din Viena sau din Moscova şi nu veţi avea să-i faceţi faţă, o să vindeţi oare caleaşca şi caii şi hainele jupâneselor voastre, care au întrecut pe ale doamnei mele, ca să vă plătiţi datoriile?” Dialogul redat de Dumitru Papazoglu în a sa ***Istorie a fondării Bucureştiului*** reflectă tocmai această beţie a luxului[96]. Iar Dinicu Golescu explică foarte bine vârtejul cheltuielilor: “ale noastre (în opoziţie cu damele din Viena, ***n.n.)*** sunt destul de sărace, căci toată marfa să ia pă răboj, până începea a-şi pune moşiile la mezat, dar sunt stăpânite groaznic de lux. Mai bucuroase sunt acasă să le moară copiii de foame, decât să iasă la plimbare făr’ de a avea pe rochie alte o sută de bucăţele în felurimi cusute, ce le zic garnituri, carele este o îndoită cheltuială.”[97] Legile somptiiare se străduie să limiteze ruinarea familiilor şi risipirea averilor pe lucruri atât de futile, dar pitacele sunt de fiecare dată ignorate, butcile poleite cu aur continuă să sosească, rochiile de catifea sau de mătase cu horbote şi

96 Alexandru ALEXEANU, Mode şi veşminte din trecut, Meridiane,

97B ucureşti, 1987, voi. II, pp. 269-270.

funde să fie cerute, ceasornicele englezeşti şi mănuşile fine, umbreluţele şi evantaiele să facă parte din toaletele “damelor” Bucureştiului.

Luxul devine un mod de exprimare a noilor aspiraţii: mahalagioaica se inspiră de la surata ei negustoreasa, aceasta o imită pe boieroaică ce doreşte la rândul ei să fie ca “nobilele cele mari ale Europei”. Această dorinţă de a fi ca celălalt şi poate chiar mai mult reprezintă în fapt calea de impunere a noii “civilităţi” cu copiile şi rezultatele imperfecte de la o categorie socială la alta.

D. GOLESCU, *însemnare a călătoriei mele,* pp. 58 - 59.

Liubovul - stăpânul sufletelor

LIUBOVUL - STĂPÂNUL SUFLETELOR 189

Sentimentele, afecţiunea, sensibilitatea pătrund din ce în ce mai mult această societate. Descoperirea iubirii este de fapt cucerirea acestei perioade[98]. Ea se exprimă, se simte, se trăieşte. Boier şi ţăran, preot şi meşteşugar invocă din ce în ce mai des dragostea ca pretext, cauză, scop, mijloc, instrument în construirea unei relaţii, în afirmarea unei cerinţe, în acceptarea unui compromis. În faţa opoziţiei părinţilor, în faţa căsătoriilor aranjate, bărbaţi şi femei se apără invocând dragostea, dorinţa, pasiunea, plăcerea de a iubi. În faţa pragmatismului economic şi social, tinerii, poeţii, lăutarii conjugă iubirea fiecare cum se pricepe mai bine, mai romantic sau mai puţin romantic, simplu sau complicat, patetic sau sentimental. Tineri şi tinere, amanţi şi amante, soţi şi soţii creionează iubirea fugară, iubirea pasiune, iubirea interzisă, iubirea conjugală.

Urâciunea ce “se încuibează” în sufletul unei fiinţe n-o poate convinge să meargă mai departe într-o relaţie ce nu cunoaşte afecţiune, efuziune, sentimente. Cuplul se sparge, se separă de fapt, chiar dacă nu de drept, şi două destine paralele se zbat să-şi găsească alinarea. Când unul

98 Aşa cum am mai spus, iubirea, pasiunea, plăcerea, fericirea, neferi

se agaţă cu disperare de legalitatea legăturii divine, celălalt ripostează cu ură, se îndepărtează, se ascunde în întunericul amorului ilicit.

Când unul revendică “dragostea” ca o datorie conjugală, celălalt se refugiază în umbra unei mănăstiri sau în negura prostituţiei. Când unul cere iubirea supusă, celălalt se revoltă căutând propria iubire aiurea.

Îndrăgostită de Costandin croitorul, Pae ovreica este dispusă să accepte orice sacrificiu. Trece foarte uşor peste faptul că bărbatul iubit este prins într-o legătură legală, trece foarte uşor peste clevetirile vecinilor, peste bârfa mahalagiilor. De dragul lui se converteşte la “pravoslavnica credinţă creştină” şi într-o zi prin “luminarea sfântului botez” devine Elena. Tot de dragul lui este gata să-şi abandoneze lumea ei, familia şi să fugă departe, oriunde o doreşte iubitul. La rândul său, Costandin se arată la fel de îndrăgostit, la fel de prins în vârtejul iubirii, insensibil la cerinţele soţiei, surd la presiunile familiei, orb în faţa unei lumi potrivnice. Fugiţi la Iaşi, găsiţi de zabiţi, aduşi la Bucureşti şi deferiţi justiţiei, cei doi se apără, îşi declară iubirea, protestează. Elena refuză toţi partenerii propuşi de tatăl ei şi strigă că toată dragostea ei este “pornită asupra lui Costandin” şi “că dă nu i se va da acela pă altul nu ia”. Bărbatului i se reaminteşte datoria sa de soţ, valoarea tainei nunţii ce trebuie păstrată, respectată, menţinută. Soţia îi strigă şi îi cere să revină acasă, să se întoarcă la copii. Nimic nu-l convinge, nimic nu-l sensibilizează, căci o “neîncălzită răceală” îi cuprinsese deja inima, făcând unirea imposibilă, iar dragostea fusese demult dăruită ovreicei Pae[99].

Iubirea pentru o femeie transformă bărbatul într-un nebun, într-un lunatic, într-un pierdut pentru societate. Ea se dovedeşte periculoasă şi poate să-l “robească” pe cel prins în mreje, să-l subjuge, “să-l scoată din minţi”, “să-i

99c irea sunt ideile dominante ale culturii europene din această perioadă.

schimbe firea”. O femeie ce reuşeşte să fie iubită cu disperare este acuzată că a obţinut această dragoste prin farmece diavoleşti, prin

BAR, mss. 4027, II. 201 v-202 r, 29 ianuarie 1830.

vrăji drăceşti, prin poţiuni şi unguente, prin descântece şi incantaţii. Soţiile încearcă cu deznădejde să-l scoată de sub influenţa malefică a ibovnicei. Aleargă la rândul lor la vrăjitoare şi moaşe şi când constată cu indignare că vraja nu se rupe, se îndreaptă către Mitropolie unde nu cer decât ajutor pentru a-l readuce “pe drumul cel bun” pe pierdutul soţ în lumea ireală a iubirii. Stana se roagă cu “lacrimi fierbinţi” ca Prea Sfinţia Sa să aducă de faţă pe blestemata de Maria care “să fie silită dă a desface farmecile cu care au stricat pă bărbată-mieu”. Bărbatul ei, Dinu pescarul era “înnădit” cu acea Maria de multă vreme, încă înaintea căsătoriei lor şi nimic n-a putut să-i separe, nici nenumăratele înfăţişări la tribunalul ecleziastic, nici angajamentele din condică, nici bătaia, nici închisoarea de la agie[100]

Iubirea naşte, se dezvoltă şi se strecoară prin labirintul interdicţiilor de tot felul. Familia, societatea, Biserica încearcă s-o sufoce, s-o exileze între pereţii unei legalităţi controlate. Din când în când îşi afirmă neputinţa şi lasă loc iubirii acolo unde mai întâi au făcut totul pentru a o strangula. Ea este mai întâi vizibilă la nivelul de sus al ierarhiei sociale, iar versurile, corespondenţa, mărturiile din epocă, confesiunile dezvăluie această “infuzie amoroasă”.

Negustorii, meşteşugarii Bucureştiului se lasă apoi şi ei “corupţi” de acest val de sminteală, iar iubirea începe să fie din ce în ce mai des conjugată: amoraş, amorez, hamor, erote, eros, Cupidon., 3 ileturile” ascund versuri şi declaraţii de iubire, parfumate sau fade, pe hârtie proastă sau pe “papier”, scrise stângaci sau înflăcărate, mesaje

100V ezi în acest sens bibliografia.

practice şi seci sau încărcate de erotism şi speranţe, cu promisiuni concrete sau deşarte, amestecând cuvinte româneşti, expresii franţuzeşti şi fraze greceşti. Ele devin un semn al iubirii, chiar dacă deseori

BAR, mss. 646, f. 177 r, 18 august 1804.

cucoana nu ştie descifra slovele, chiar dacă uneori dumnealui se lăsa ajutat în compunerea epistolei de o terţă persoană, mult mai abilă în suspine şi declamări retorice. Matache Bărbătescu "se corespondiseşte cu dumneaei Lucsandra Perieţeanu" chiar şi din închisoare, Catinca Ghica şi baronul Uxkiill îşi exprimă pasiunea nebună prin "bileturi", "răvaşele" Catincăi Creţescu cad în mâinile cui nu trebuie, în timp ce dascălul Rafail îi strecoară în sân bileturi cu versuri prea iubitei lui Sevastiţa. Iată o mostră din ce şi-ar fi putut scrie: "Îţi sărut ochişorii. Vai Cleopatra, psihi mu, scrie-mi repede, dacă se poate, tremur, sărmanul de mine şi-ţi duc grija, ştiu că eşti simţitoare. Dacă pot, vin deseară să te iau cu caleaşca şi iar sufletul o să ni se risipească."[101] Sărmanul Constantin Năsturel Herescu, căsătorit cu Elencu Băleanu, suspină după matura, dar poate frumoasa Cleopatra Ghica[102].

Suspine şi oftaturi amărăsc inimile ce aşteaptă, dulceaţa primului sărut creează nostalgii, atingerea dă viaţă epidermelor îngheţate în obişnuinţele supunerilor, declaraţiile şi jurămintele înfierbântă imaginaţiile. Dragostea schimbă oamenii şi-i zugrăveşte după chipul şi asemănarea ei: cu trăsături senine şi melancolice, cu priviri galeşe şi timide, cu roşeaţă în obraji şi "fierbinţeală" în vârful urechilor, cu nebunia gesturilor şi necugetarea simţurilor, cu dărnicia şi abandonarea în efemeritatea cuvintelor.

101 L. BRAD CHISACOF, op. cit., p. 457.

102 Identificarea personajelor la Andrei PIPPIDI, „Ultima piesă de teatru din epoca fanariotă", în Cornelia Papacostea-Danielopolu. In Memoriam, Bucureşti, 2002, pp. 123-131.

Cât de frumoasă este Sevastiţa atunci când se abandonează în braţele ofiţerului muscal încartiruit în casa lor! Dragostea o face să fie ceea ce nu putuse fi, iubirea îi înfrumuseţează chipul, îi îndulceşte gesturile, îi aşază zâmbetul pe buze. Se priveşte poate în oglinda de sute de ori pe zi, se găteşte poate şi se sulemeneşte pentru a seduce şi a fi sedusă, cântă poate cu bucurie din zori şi până în noapte. Niciun efort nu este prea mare, nicio dorinţă nu poate fi refuzată, întreaga fiinţă se îndreaptă spre mulţumirea şi răsfăţarea celuilalt: "Îi trimitea dulceţuri şi murături, iar în casa ei nu ar fi pus mâna pă cel mai mic lucru să rădice, iar la muscal şi focul în sobă îi făcea şi-i scutura şi-i deretica în casă până şi samantanu; şi el dă multe ori i-ar fi dat confeturi, mere, cum şi o cutiuţă lungă cu livet şi altele ce ar mai fi fost într-acea cutie. Şi că întâmplându-să să plece acel muscal i-ar fi fript o găină până în zică şi seara ar fi şăzut la muscal în casă de ar fi băut ceaiu cu dânsul. Dimineaţa când ar fi plecat muscalul l-ar fi petrecut până la poartă. Şi muscalul ducându-se, ia s-ar fi întorsu plângând unde vreo trei zile ar fi plânsu mereu ferindusă numita dă orice. După câteva diiastimă întorcându-se muscalul iarăşi la Bucureşti la alt cvartir ar fi venit de s-ar fi întâlnit cu dânsa şi ia ar fi trimis a doao zi slujnica să-l caute pătutrindenea şi ar fi vrut a fugi şi cu muscalul îndemnând şi pă slujnică". Ascunsă printre ungherele odăilor, Sevastiţa şi-a plâns iubirea ceva vreme, după care şi-a găsit alinare într-o altă aventură a sufletului, căci din fructul oprit muşcase deja cu voluptate, iar gustul plăcut îi rămăsese uşor pe buze stârnindu-i pofta ori de câte ori dascălul Rafail, chemat să educe copila, se apleca asupra ceaslovului şi-i şuşotea la ureche poveşti, apoi îi recita versuri greceşti şi-i strecura în sân hârtiuţe cu cuvinte pătimaşe. Şi aventura lor s-a târât prin întreaga mahala, ea cu basmaua în cap alergând să găsească soluţii spre îndepărtarea soţului nedorit, Rafail cu iscusinţă plastografiind acte şi zapise astfel încât să-şi asigure

averea şi soţia amărâtului rival[103].

Iubirea cere abandonare, dăruire, poezie, disponibilitate, nebunie şi mai ales porţi deschise ale sufletului pentru a fi primită. Şi iată că porţile se deschid, larg, cât mai larg şi pentru cât mai mulţi…

Amanţii

Amorul, problemă complicată a sufletului, naşte şi renaşte în momente neaşteptate şi între persoane cât mai diferite. E de-ajuns un cuvânt, o privire, un gest, o stare de spirit pentru a aprinde inimile celor gata să iubească. Cupluri cât se poate de nefireşti, blamate de societate, interzise de canoanele bisericeşti, sancţionate de morala creştină încearcă să se ascundă în întunericul ilegitimităţii, apoi să apere cu disperare sensibilitatea lor interioară. Regăsim astfel, flagelaţi de săgeţile lui Cupidon, fini şi naşe, cumnaţi şi cumnate, unchi şi nepoate, nurori şi socri, soacre şi gineri. Legături deviante, legături "murdare", legături ce ar trebui stârpite încă înainte de a încolţi în inimile sau minţile firave ale copiilor. Li se adaugă alte cupluri, mai puţin blamate, dar la fel de periculoase, între boieri şi ţigănci, între stăpâni şi slujnice, între stăpâne şi calfe, între preoţi şi enoriaşe, între vecini şi vecine. Cu cât secolul avansează, cu atât dragostea, pasiunea, suferinţa în iubire încep să-şi facă loc în labirintul vieţii cotidiene. Se construieşte acum, la început de secol, o altă imagine despre iubire în care sentimentele şi sensibilităţile ocupă locul principal. Se iubeşte cu pasiune, se iubeşte cu voluptate, se iubeşte cu dăruire. "Vrăjmaşul de amorez" devine duşmanul bărbaţilor însuraţi şi amantul fidel al femeilor din toate categoriile sociale. De altfel, femeia este de cele mai multe ori cea care nu se sileşte să-şi declame dragostea, s-o susţină, să se sacrifice pentru ea, să accepte bătaia, surghiunul, lemniţa, dar să nu renunţe la iubire. Bărbatul este încă prins în prejudecăţile epocii, mult mai puţin dispus să renunţe la sine pentru un ideal, o cauză, o

103B AR, mss. 4027, ff. 235v-238v, 7 iunie 1830.

pasiune. Unii o fac, dar îi vedem iubind şi retractând, atunci când comunitatea îi arată cu degetul, cucerind, seducând, dar fără să se abandoneze cu totul, păstrând încă raţiunea momentului, străduindu-se să găsească elemente de legătură cu lumea reală. Şi unde altundeva se putea naşte această iubire decât în afara cuplului, căci căsătoriile aparţin încă familiilor, ele sunt încă dominate de ideea economică, de necesitatea strategiilor politice şi sociale. Lemniţe pentru unii, ele devin loc de emancipare pentru alţii.

Femei şi bărbaţi construiesc punţi cât mai sus în dorinţa de a fugi de concretul menajului. Dragostea îi ţine împreună, iar cuplul ilegitim încearcă să reziste presiunilor celor din jur, se zbate cu disperare în oprobriul general. Ura familiilor se revarsă asupra amantelor bănuite că ţes planuri diavoleşti pentru a distruge "liniştea" iluzorie a unui menaj, că vor să-şi însuşească prosperitatea unei case, să ia pâinea de la gura copiilor şi soţiei legitime, să se îmbogăţească pe spinările cocoşate ale celor ce muncesc. De altfel, întreaga familie se solidarizează şi acţionează într-un singur glas împotriva acelor şi acelora ce atentează la propria securitate. Copiii denunţă amantele taţilor, după ce au încercat singuri să-şi facă dreptate318, soţiile strigă şi reclamă pierderea suportului material al bărbatului, soţii acuză dezonoarea şi ruina morală a propriei familii[104].

Disperarea de a fi împreună îi împinge la orice sacrificiu, îi face să uite convenienţele sociale, să treacă peste orice obstacol. Despărţit de iubita lui, trimis căpitan la Mărgineni, tocmai în judeţul Prahova, Ioniţă Roată caută orice pretext pentru a se apropia de Bucureşti şi a se întâlni cu Marica Gre-ceanu. Având interdicţie de a nu părăsi căpitănia, ibovnicul inventează pretexte: ba că trebuie să-şi viziteze viile "la deal", ba că trebuie să-şi recupereze banii de pe la datornicii de la "podul Vălenilor",

104B AR, mss. 4027, ff. 90v-91v, 19 septembrie 1828.

iar apoi se îndreaptă spre Bucureşti sub cuvânt “că are să ia bani de aici”. Călătoria în sine devine o adevărată aventură, căci căruţa “se frânge pe la Creaţă”, abia reparată, după o bucată de drum se rupe iar pe la Afumaţi. De data aceasta nu mai poate aştepta să treacă orele şi minutele fără să avanseze, şi lăsând căruţa şi pe slujbaşul ce-l însoţea în mijlocul drumului “au încălecat pă o iapă fără şa şi au plecat înainte la Bucureşti”. Dar ce bucurie când sâmbătă dimineaţa Marica îl aştepta la casa ştiută, şi cât de bine au petrecut împreună până luni dimineaţă, departe de orice intenţie bună sau rea a unei lumi ancorate în respectarea convenţiilor sociale320.

Deşi căsătorit cu Marica Perieţenu, Matache Bărbătescu se îndrăgosteşte de sora acesteia, Lucsandra pităreasa. Legătura lor debutează încă din prima zi a nunţii, la început în secret, apoi din ce în ce mai vizibil şi mai public. Abandonată şi rănită în propriul orgoliu, Marica se vaită şi se lamentează că “fără ruşine de oameni şi fiică de Dumnezeu” Matache are “spurcată înclinare” cu sora dumneaei, iar pe ea, soţia lui legitimă, “ar fi catandisit-o ca o slujnică, bătută şi ocărită”. Familia încearcă să le reamintească celor doi ce mare păcat comit, să-i culpabilizeze, să le impună nişte principii morale în care datoria este mai importantă decât dragostea. Dar toate acestea nu cântăresc prea mult în faţa amorului. Disperată, Marica părăseşte casa Lucsandrei şi se refugiază la altă rudenie, de aici tocmai la Braşov, sperând că distanţa îi va potoli pe amanţii îndrăgostiţi, că timpul va atenua văpaia sentimentelor. Chiar dacă acceptă despărţirea cerută de familie şi prescrisă de societate, amanţii încearcă să se reîntâlnească, să se revadă şi să se caute fără încetare în tot şi în toate. Matache îşi lasă soţia la Braşov şi revine în goana calului la iubita lui. Anunţată, Lucsandra nu mai are răbdarea aşteptării şi pune caii la trăsură să-i iasă în întâmpinare cât mai repede posibil. Se întâlnesc pe la satul Tămădău în casa unuia, Ştefan

vânătorul, şi “să sărută”, şi se iubesc, şi “să culcă într-o plapumă amândoi”. Nimic surprinzător pentru gazde, nimic surprinzător pentru preotul satului, mai ales că boierii par a fi soţ şi soţie, din moment ce Lucsandra intră în pat alături de Matache ca şi cum “i-ar fi bărbat”. După care îşi promit să nu se mai despartă în veci, să trăiască împreună până la adânci bătrâneţi. Se mută împreună la Ploieşti şi uită de soţie şi soră şi petrec “fără sfială” în văzul tuturor. Până într-o zi când Marica cere ajutorul străjii pentru că preferă să-l ştie la închisoarea spătăriei, decât în pat cu soră-sa. Din nou despărţiţi, din nou departe unul de altul, amanţii încearcă toate mijloacele pentru a fi împreună, gratiile nu-i sperie, ci doar solitudinea. Îndrăgostit până peste cap, şi pentru că “nu l-au răbdat inima”, Matache “să conspondariseşte prin scrisori” cu Lucsandra, cu complicitatea spătărelului pus să-l păzească. Surprins de soţie, ajuns în faţa judecăţii, soţul neagă la început orice legătură, apoi se justifică dând vina pe sărăcie, sfârşind prin a recunoaşte că “pă jeluitoare (Marica) ar fi luat-o cu urât şi silnic”, aşadar că nu are nicio tragere de inimă să meargă acasă. Ceea ce îi face pe clericii soborului să tragă concluzia “că el ar fi avut aceea înclinare cu ia (Lucsandra) mai denainte”, iar orice încercare de reconciliere, orice sfat duhovnicesc, orice ameninţare nu-i pot schimba părerea321.

Inventarea şi găsirea de pretexte, cât mai plauzibile astfel încât să nu dea de bănuit nimănui, fac parte din această artă a iubirii ascunse: dumneaei se vaită că este bolnavă şi nu poate să-l însoţească pe dumnealui la moşie; dumnealui spune că are de treabă la Bucureşti, dumneaei că trebuie să ajungă în târg pentru cine ştie ce rochie. Amanţii nu trebuie să creeze suspiciuni, trebuie să-şi ascundă adevăratele sentimente, să inventeze la infinit noi locuri de întâlnire cât mai ferite de ochii şi mai ales de gurile celorlalţi, să trăiască în tensiunea şi în teama de a fi descoperiţi în orice clipă, să joace onestitatea pentru

privirile celorlalţi şi să se arunce în vâltoarea iubirii în singurătatea ascunzătorii. Iubirile secrete, iubirile discrete cer singurătatea nopţii, solitudinea casei, complicitatea slugilor. Întâlnirile sunt aranjate cu mare grijă: când dumnealui este plecat să-şi culeagă viile la deal sau când dumneaei se află la biserică, când dumnealui este dus la târg sau când dumneaei a ieşit să-şi ridice o rochie de la prăvălia din mahala, când dumnealui sforăie fără griji pe divanul din “sofragerie” sau când dumneaei se chinuie să potolească în miez de noapte planşetele copiilor. Se preferă locurile neutre, îndepărtate de casă, de pericolul de a fi surprins: pivniţe, poduri, casele prietenilor, hanurile din afara oraşului, conacul de la vii, maidanele, colţurile uliţelor, cuşetele trăsurilor. Întâlnirile fugare, întâmplătoare sunt exploatate la maximum pentru a-şi arunca câteva priviri galeşe, pentru a se pune de acord, pentru a nu se uita, pentru a-şi reafirma iubirea. Când întâlnirea a fost fixată, în “ţigănia mahalalei Târgului de Afară, în casa unuia Marin ţigan ciocănesc”, de exemplu, ibovniciicumpără complicitatea gazdelor şi au grijă să nu vină şi să nu plece împreună. Fiecare îşi construieşte pretextul său, drumul său prin mahala, amanta înfăşurată în giubele şi antene, acoperită cu voalurile secretului pentru a nu fi recunoscută. Costache Creţulescu şi Elena Bălăceanu îşi potolesc focul inimilor cu scrisori incendiare de amor, cu întâlniri secrete în voluptatea misterioasă a nopţii. Cei doi amanţi se ascund de ochii gelosului soţ, aga Matei Cantacuzino, în spaţiul inconfortabil al trăsurii şi în promiscuitatea mahalalelor unde rămân împreună “până la patru ceasuri din noapte”, şi chiar “până la cinci ceasuri din noapte”. Când frigul nu le-a mai îngăduit să-şi trăiască amorul sub dulcele cer al verii, cucoana se decide să ia casă cu chirie, şi necazurile încep. Cuibuşorul lor din mahalaua Târgului de Afară e abandonat după numai trei întâlniri, “din pricina unui şanţ” pe care vizitiul nu-l putea trece, iar cucoana şi dumnealui, obligaţi să meargă pe jos,

ajung în patul iubirii înnămoliţi până în gât şi fără prea mare chef de poezie. De aici trec la dumneaei cucoana Duduca, dar acelaşi noroi le vine de hac, după care primăvara îi regăseşte sărutându-se când “pe maidan”, când “în dosul grădinii”, când “la deal”[105].

Oraşul cu mahalalele şi uliţele lui, cu bordelurile şi cafenelele, cu cârciumile şi târgurile reprezintă o permanentă tentaţie atât pentru bărbaţi, cât şi pentru femei. Amorul ilegitim este o afacere insidioasă, vizibilă şi invizibilă în acelaşi timp, în care plăcerea, dorinţa, curiozitatea, distracţia se amestecă. Legături pasagere, legături firave ce se înnoadă între vecini şi vecine, între calfe şi slujnice, între bărbaţi şi femei, dar şi legături durabile ce rezistă timpului, căsătoriilor, bârfelor, presiunilor sociale.

Şi apoi urmează nebunia geloziei şi scenele hilare, caraghioase, ruşinoase, ridicole ale trupurilor goale abandonate în fierbinţeala gesturilor fără ca îndrăgostiţii să gândească un minut la pericolul ce-i pândeşte şi ce-i surprinde până la urmă în intimitatea animalică a plăcerii trupeşti. Priviri ce se revarsă din spatele ferestrelor, pe gaura cheii, prin gura podului. Urechi ce ascultă cu atenţie gemete, icnete, foieli şi scârţâituri de paturi şi laviţe. Trupuri goale alergând la lumina lunii sau în negura nopţii pe uliţele mahalalelor pentru a scăpa de urmăririle soţilor înşelaţi, trupuri goale expuse în plină zi pe uliţele parohiilor pentru a fi stigmatizate astfel pentru greşeala de a fi iubit nevasta altuia. Pânde şi urmăriri nebuneşti în haosul nopţii, câinii sărind pe la garduri şi peşte garduri, noroaie şi şanţuri de netrecut, poduri fără scări şi scări fără poduri, pivniţe încuiate şi hăitaşi furioşi, toate acestea se regăsesc în povestirile tuturor.

Ştie de vreo cinci ani că soţia dumnealui, Ruxandra, are un amant, dar n-a îndrăznit nici măcar să creadă până

105 Şt. GRECEANU, Genealogiile documentate ale familiilor boiereşti, Bucureşti, 1911, 12 februarie 1828, voi. I, pp. 220-221.

într-o noapte când Niţă Calinic se pune la pândă şi: “În cele după urmă la trei ceasuri din noapte vrând Dumnezeu a arăta dreptăţile ar fi prins-o pă dânsa cu vrăjmaşul de amorez, cu Costache Bucşan, fiind culcaţi şi dăzbrăcaţi”. Urmează spectacolul: ţipete, câini furioşi ce trezesc mahalaua, lumânările se aprind, vecinii ies speriaţi afară şi sar în ajutorul soţului încornorat. Niţu se repede la Ruxandra şi-i cârpeşte două palme, Ruxandra ţipă şi se văicăreşte, soacra ţipă “prinde hoţul”, Costache îşi ascunde goliciunea în spatele mormanului de haine pe care nu mai are timp să le pună pe el, căci acum un singur gând îi vine în minte, să scape. Şi fuge cu disperare, abandonând haine, bani, totul. Sare cu iuţime peste garduri, dar în grădina uneia Maria văduva este asediat de vecini furioşi. Se luptă să scape, imploră, nimeni nu vrea să mai asculte. Şi-apoi ruşinea supremă: trupuri goale lucind incandescent în luminilelumânărilor şi în privirile curioase, ironice, batjocoritoare ale mahalalei[106].

Suspiciuni şi bănuieli macină sufletul bietului individ ce se fereşte să nu creadă ce vede cu ochii, ce se străduieşte să nu ia în seamă ce aude cu urechile. Clipele trec însă greu şi gelozia se întinde ca o molimă doborând bietul suflet. Nu-i nevoie de prea mult pentru a construi o lume a nălucilor, pentru a imagina scenarii şi a privi cu teamă sub plapumă şi sub pat, în grădini şi cămări, în umblătoare (toaletă) şi pivniţe, în ochii plecaţi sau pe buzele viclene. Miez de noapte, stolnicul Grigore Grădişteanu se trezeşte speriat poate de o adiere de vânt. Dumneaei cucoana Catinca Creţescu nu se află în pat şi imediat intră la bănuieli, cunoscându-i umbletele şi mai ales răvaşele. “Lipsind dă lângă dumnealui şi ieşind să o caute presală, ar fi văzut uşa sălii deschisă şi pă unul îmbrăcat nemţeşte sărind ulucile şi întrebând-o unde au fost, i-ar fi răspunsu’ că ar fi fost să-şi facă trebuinţa firii”. Explicaţiile nu-l mulţumesc şi cu disperare, în miez de

106B AR, mss. 4027, ff. 243r"v, 4 august 1830.

noapte, pune casa cu fundu-n sus, totul este răsturnat, scuturat, cercetat şi, victorie: două chei ascunse pe fundul unei lăzi sunt scoase la lumină. El o acuză că înlesneşte intrarea amorezului pregătindu-i cheile casei, ea se apără că nu ştie cui aparţin, el se jură că nu sunt ale lui şi că-i pentru prima dată când le vede în faţa ochilor, ea, sătulă de bănuielile lui, abandonează lupta şi cere separarea[107].

Mărioara şi Panteleon Zalichis

Dacă până acum am vorbit despre el şi ea prinşi în iubirea pătimaşă, iraţională, egoistă, vă propun să ne oprim şi asupra celorlalţi, personaje secundare care fără să vrea se trezesc amestecaţi într-o poveste complicată. Soţii şi soţi înşelaţi se revoltă fără să încerce să înţeleagă, strigă, cerând respect pentru sfânta instituţie a căsătoriei, îşi adjudecă proprietatea asupra persoanei şi a actelor sale, etalează onoarea şi cinstea terfelite, evocă atribuţiile şi îndatoririle conjugale, şantajează făcând apel la mila pentru copii. Am văzut revolta Maricăi Perieţeanu, neputinţa lui Ioniţă Greceanu, furia lui Matei Cantacuzino. Ei reprezintă atitudinea societăţii care promovează cu frenezie iubirea, o cântă în versuri, o fredonează sub balcoane, o preamăresc, dar în acelaşi timp o blamează, o sugrumă impunându-i interdicţii de tot felul de parcă ar spune: “iubire să fie, dar nu la casa mea”. Timid se întrevăd şi primele mărturii despre frământările interioare ale soţului înşelat, frământări care evidenţiază propriile lui trăiri, disperările şi explicaţiile căutate cu tenacitate în comportamentul celuilalt.

Dragostea zăpăceşte, dragostea scoate din minţi, dragostea schimbă caracterele. O recunosc cei îndrăgostiţi, o afirmă anturajul, o susţin faptele, gesturile, atitudinile convertite şi pervertite odată ce inima s-a grăbit să declare iubire cuiva. Pasiunea ce cuprinde trupurile, focul ce chinuieşte sufletele sunt mai presus de raţiune sau de dorinţele celor din jur, de cerinţele decenţei, de

107B AR, mss. 648, ff 139v-140v, ianuarie 1818.

respectul atribuţiilor conjugale. Confesiunile lui Panteleon Zalichis, negustor în Bucureşti la începutul secolul al XIX-lea, desenează stările şi suferinţele celui înşelat, celui ce iubeşte şi rabdă, soţului ce speră că răul nu este atât de rău, că iubirea nu poate fi meschină, că iubirea nu poate şi nu trebuie să urâţească. Martor şi actor în propria dramă, Panteleon surprinde trăirile soţiei infidele şi încearcă să le înţeleagă, evocă propria durere, marchează schimbările de atitudine atunci când inima ei nu i-a mai aparţinut, se revoltă atunci când este înlăturat.

Căsătorit la leat 1815 cu Mărioara, fata lui Alexandru Costandin şi a Sofiei, Panteleon o acceptă că-i este plăcută, deşi se află "sărmană de părinte şi întru desăvârşita sărăcie". Timp de cinci ani nu are de ce se plânge, căci fiecare îşi vede de propriile atribuţii şi viaţa curge cu cinste şi cu pace, ea cu ale ei, el silindu-se cu "trebile şi enteresele casii şi la creşterea a trei vârstnici copii". Dar încă de atunci simte viermele necredinţei, vede în caracterul ei infidelitatea ce-i luceşte în ochi, pasiunea ce i se citeşte pe buze, dorinţa ce-i freamătă în trup. Încearcă să-i găsească scuze, pretexte, argumente. Nu-i ea de vină, ci exemplul văzut acasă, necinstitele urmări şi pildele mume-sii" s-au transmis parcă prin sânge, iar Mărioara lui s-a trezit cu "moştenitoarea voinţă către nesăţioasele pohte trupeşti" care au făcut-o să nu-i mai placă "nevinovata şi cinstita viaţă", împingând-o să-şi "calce sfânta datorie a căsniciei". Aşa că, urmând "pilda părintească", Mărioara s-a aruncat în iubire "spre mulţămirea fericitei voinţe a nesăţioasele pătimitoare pohte şi a relelor urmări".

Deşi îşi urăşte soacra şi cumnatul, Panteleon nu are timp de ei, nu-i cosmetizează decât trecător, ici colo o tuşă de negru, un adjectiv sau o insultă; confesiunea se concentrează în jurul chinurilor sufletului său, în jurul nedreptăţii acestei lumi ce-i răpea dintr-un foc două fiinţe ce-i fuseseră, ce-i mai sunt încă, cu toate că nu vrea să

recunoască, dragi: soţia şi fratele. Gri-gorie Zalichis[108], "fratele mieu cel bun", soseşte de la Paris la leat 1820, iar Panteleon îl primeşte cu braţele deschise "ca un frate mai mare, ca pre un părinte, ca pre un desăvârşit prieten, ca pre un om însurat cu muiere şi copii", fără să gândească măcar o clipă că el ar putea fi sursa întregii sale nefericiri, o recunoaşte cu naivitate, cu patos, afirmând că: "fără de să aibă bănuială de cea mai mică nedreptate şi dărăpănare despre partea lui. Vai de mine ce am făcut, nu am ştiut nici vreodată nu aş fi socotit cum că el va să fie pricina spargerii casii mele, nu am ştiut cum că el va să râvnească la Mărioara, muierea frăţină-său şi cum că Mărioara va să râvnească la acesta fratele cel bun al bărbată-său şi că o să catandisească în scurtă vreme la înşălătorul erote sau mai vârtos a zice la preacurvie şi să se facă de râsul lumii, omenirii osândă şi pravoslavii ruşinare". Instalarea iubitului frate mai mare în casa lor declanşează drama ce-i va pierde până la urmă pe toţi.

Nici nu trec trei luni la mijloc şi Panteleon începe să remarce o serie de schimbări în comportamentul Mărioarei care din "duioasă mumă şi supusă copilă şi nemărginită prietenă şi evlavistă creştină" a devenit "crudă soţie", ba mai mult "dragostea ei s-au schimbat în duşmănie, blândeţea inimii [şi] cuvintele cele dulci şi mângâioase în ocări nesuferite şi cum că viaţa noastră cea bună în cea

108 Andrei Pippidi sugerează că acest Grigorie Zalichis ar fi acel Grigore Zalic (Zalikis, Zalikoglu) care îl traduce pe Rousseau din franceză în greacă şi pomenit atât de Dumitru POPOVICI, La litterature roumaine ă Vepoque des lumieres, Sibiu, 1945, p. 80, cât şi de C. PAPACOSTEA-DANIE-LOPOLU, Literatura în limba greacă din Principatele Române, pp. 51 şi 81. Se pare că nici el nu a sfârşit prea bine: la 1826 se afla într-un sanatoriu din Viena, bolnav de nervi (l-o fi smintit Mărioara sau poate remuşcările!), iar soţia sa, aflată la Paris, primea înştiinţare pentru a-1 aduce în capitala Franţei. Documentele din 19 august 1826,12 decembrie 1826 şi 16 decembrie 1827 în Arhivele Naţionale Franceze, C724/41,44. Informaţii oferite de Andrei Pippidi căruia îi mulţumesc.

mai înfricoşată rea vieţuire”. Pasiunea Mărioarei pentru Grigorie îi ia cu totul simţul raţiunii, o transformă, o chinuie, ajungând să renunţe la tot ce o defineşte pentru el, ajungând să renunţe la sine pentru el, ajungând să-i renege pe toţi numai pentru a fi cu el şi astfel se leapădă “de soţie, de copii, de mumă, de prieteni şi rude, de toate aceste sfinte” pentru a asculta numai şi numai de “învăţăturile [şi] voinţele fratelui bărbată-său”. Nu mai vrea să ştie de nimeni şi de nimic, iar oftaturile şi dojenirile sărmanului Panteleon o scot mai rău din minţi, o întărâtă împotriva lui. Se ceartă cu mama, cu fratele, iar de soţ fuge cum poate, singura “mulţămire era ca să fie cu dânsul şi să şază pre genunchile lui”. Panteleon priveşte cum faţa i se înseninează când îl ştie în preajmă pe Grigorie, îi vede ochii ce se aprind când se întâlnesc, îi simte emoţiile atunci când se privesc, remarcă bunătatea şi plăcerea ce o arată faţă de iubitul lui frate. Înşelat, abandonat, uitat, Panteleon se plânge şi se vaită de aşa “viiaţă rea şi vrednică de jale”, mirându-se cum de mai poate răbda o aşa “viaţă tiranicită”, cum de Mărioara poate avea o inimă atât de crudă. Şi rabdă, şi înghiţi, şi tăcu până la 13 august, leat 1820, când “nu am vrut să trec cu vederea ca să doarmă amândoi singuri într-o odaie”, şi scandalul izbucneşte şi gâlceava explodează. Deşi certată cu ai ei, Mărioara îşi părăseşte soţul şi copiii şi găseşte refugiu la mamă-sa, îmbunată se pare de ibovnicul Grigorie în speranţa că acolo se pot vedea nemijlocit “pentru scoposul lor cel rău”. Sărmanul Panteleon, rămas în casa goală, cu trei copii mărişori în jur, fără nevastă şi fără frate, s-a simţit vinovat, a crezut că poate n-a văzut bine, că poate dracu’ i-a întunecat minţile, că poate toate cele auzite nu erau decât aiureli şi i s-a muiat firea şi i s-a făcut milă de ea, de copii, de el, de toţi. Aşa că se hotărî să uite “unirea cea eglimaticească” dintre Mărioara şi Grigorie şi “pohtea sufletul mieu să nu crez cât cu ochii vedeam şi cum auzeam”. Hotărât să uite, hotărât să ierte,

Panteleon ceru totuşi jurăminte de îndreptare, făgăduieli, promisiuni. Le primi cu largheţe, iar Grigorie chiar se căi că provocase fratelui cel mic aşa netrai şi aşa supărare. “Un sfert de ceas” atâta au durat toate, cât să alerge în braţele ibovnicului şi coşmarul a reînceput: blândeţe şi îndulcire pentru Grigorie, înfricoşări şi duşmănie pentru bietul Panteleon. Când, la începutul lui decembrie, prinde curaj şi îndrăzneşte să-l dea afară pe Grigorie, “nemaiputându să-l sufer”, eforturile sale sunt zadarnice, întrucât acesta tot vine “în silnicie” şi în plus îşi atrage şi mai rău ura Mărioarei, care “atâta s-au mâniat, atâta s-au sălbăticit încât cal turbat şi cu spume la gură, au aruncat cu sfeşnicul să mă lovească şi ne nemerindu-mă îndată s-au înnăpustit ca o fiară flămândă şi apucându-mi mâna m-au muşcat înfricoşat”. Reacţia sa, “m-am arătat către soţia mea ca un bărbat şi cu docă palme bune am vrut ca să o înfrânez”, o determină pe Mărioara să alerge plângând pentru a găsi refugiu în braţele iubitului. Nu ţine cont de vreme, nu se gândeşte la copii, nu se gândeşte decât la el. Doar sărmanul Panteleon o căinează, încercând parcă să se scuze pentru cele două palme, încercând să se convingă de forţa trăirilor pasionale ale soţiei: “dintr-aceia au găsit pricină să fugă la ibovnicul său; înfricoşata şi urâta vreme a iernii, zăpada şi noro [al de, vântul şi frigul n-au putut să o embondisească şi singură la docă ceasuri din noapte alerga pă drumuri ca să ajungă la conacul doritului său cumnat”. O aşteaptă să revină, numără minutele, ceasurile, zilele, nopţile, se interesează unde se află, nu are însă curajul să o caute, nu vrea să dea ochii cu ea. Prietenii, rudele, slugile îl informează că “cinci zile şi cinci nopţi au petrecut cu dânsul… fără de nicio sfială, dormea cu dânsul într-un aşternut care o şi crez pentru că în odaia lui era numai un patu”.

Iar naivul Panteleon continuă să spere, să se amăgească că nimic nu s-a întâmplat, chiar dacă în odaie nu era decât un singur pat, poate nu s-au iubit, poate mai

aveau o fărâmă de ruşine, poate… Cere ajutor părintelui mitropolit, o separă de el, dar n-o mai poate avea pentru sine, hotărându-se să rămână în casa mame-sii. Dragostea nu cunoaşte totuşi oprelişti, piedici, obstacole; fără să asculte cuvântul prea sfântului părinte, amanţii au continuat "să se desfete" împreună, să se iubească "fără sfială", să se afişeze "cu ştirea şi voia înrăutăţitei Sofii". Turbat, măcinat de chinuri şi bănuieli, însoţit de patru negustori, tovarăşi şi prieteni, Panteleon pleacă să se convingă cu proprii ochi de este adevărat sau nu, de mai poate spera ceva sau totul este pierdut pe vecie. Pe 13 martie 1821, "la şase ceasuri din noapte", face o descindere ad-hocla "conacul" fratelui şi: "am găsit pă Mărioara gata să se culce cu ibovnicul său, cumnat, cu fratele bărbatului său, cu unchiul a trei copii ai săi". Dezamăgirea este cruntă, nu are timp însă să se dezmeticească că Mărioara şi Grigorie fug la Braşov. A aşteptat 14 luni, a aflat că ar fi făcut şi un copil, după cum "mergea vorba", s-a convins că nu se ţineau numai de mână, ci că l-au înşelat, făcând "amestecare de sânge", "desfătându-se ca nişte cununaţi fără de sfială", s-a indignat şi s-a revoltat în singurătatea sa, gândindu-se că n-o mai poate primi. Ura a crescut cu fiecare zi de aşteptare, şi-a revăzut de zeci de ori nefericirea, a blestemat-o cu fiecare minut şi a rememorat toate relele pătimite de la "muierea care au ajunsu la starea cea mai înaltă a neruşinării, care s-au necinstitu, s-au lepădat de soţie şi de nevârsnicii copii, care nu are frica lui Dumnezeu, precum urmările ei o arată, care au despărţit îndată viaţa a doi iubiţi fraţi, carea au cătat rele sile pre bărbatul său la însuşi ale lui trebuincioase enteresuri şi cinstea ipochimenului său, avându-şi acest fel de mumă prespuma firii şi duşmanul omenirii". Apoi ura s-a îndreptat şi asupra fratelui, acest "amisticător de sânge", hotărând să nu-l mai vadă.

Jalba sa este incoerentă şi pătimaşă, plină de suişuri

şi coborâşuri în propria istorie, fără scop precis, fără vehemenţa necesară unei acuzaţii, fără ritmul alert al urii şi pizmei soţului încornorat. Este mai degrabă o confesiune în faţa unui duhovnic, o justificare a nefericitei sale stări, o fugă disperată după amintirea unei vieţi tihnite care nu-i mai aparţine. Ajunsă pe masa duhovnicescului departament, jalba stârneşte mirare, confuzie, retorica se construieşte cu totul diferit de ce se auzise până atunci, frazele sunt încâlcite, mărturisirile tânguitoare, iar grefierul trage concluzia sec: "nu am putut a luoa nicio înţelegere din cuprinderea ei fiind alcătuită cu ifos şi chibzuiri rătunde la care nici putându pune noi vreun temeiu".

La 3 iulie 1822, Mărioara şi Panteleon se regăsesc, după mult timp, în faţa instanţei, el acelaşi iremediabil sentimental, ea gata să se bată, să se apere, să se justifice, totuşi cu mustrări de conştiinţă, fără aceeaşi convingere că nu făcuse rău cu nebunia iubirii ei. "Cu îndestulată iscusinţă de voroavă", Mărioara reuşeşte să răspundă la întrebări, să explice stări şi sentimente, să se justifice, să arunce vina asupra "tirani-citei" vieţi ce ducea cu pârâtul. Judecătorii poartă însă o luptă la fel de acerbă, dorind s-o înfunde, s-o prindă cu minciuni, s-o arate de vinovată şi când ajunseră la episodul Braşov triumfară gândind că "cu toate acestea, povestirea şi îndreptările sale au mers până s-au înfundat în Braşov". Mărioara se dovedeşte totuşi o femeie de-a dreptul inteligentă şi abilă şi cu "un ticluit siloghismu s-au îndreptat şi la aceasta". Episodul este destul de grav, o recunosc judecătorii, acceptă pârâta care îşi dă seama că nu are cum scăpa de bănuiala ce o va urmări oriunde.

Complicat caz, complicată iubire, complicate personaje îşi spun părinţii clerici, ce nu reuşesc să-şi dea seama cu exactitate unde se află realitatea, dacă ar mai avea vreo importanţă acum când obraze de cinste, negustori, prieteni, rude au participat la amplificarea

dramei, au narat bănuieli, zvonuri, bârfe. La capătul a doi ani de dispute, soţii sunt secătuiţi de puteri, neputincioşi în faţa unui timp ce i-a luat cu el. Panteleon vrea să pună capăt chinului fără ură, fără scandal, sau cel puţin aşa apare el în faţa instanţei: “cererile jeluitorului Pandolion nu să cunosc a fi născocite din vreo vrăjmăşie asupra soţiei sale după cum se întâmplă la alţii ce numai şi numai ca să scape de prihănirea amestecării de sânge”. Mărioara, “măcar că deşi să vede îmbrobodită cu pricina răutăţii lui”, se înduplecă la cererile bărbatului “mustrată fiind de vreo ştiinţă de sineşi”[109].

Târâţi de valul smintelii amoroase ce s-a infiltrat în inimile bieţilor creştini, amanţi şi amante se provoacă reciproc

Preotul - ibovnicul satelor

În inventarea unei iubii pasionale ce suspină prin băltoacele şi noroaiele Bucureştiului, ce răsună sub balcoanele conacelor sau ferestruicile prăvăliilor, hăituită de câinii dimineţii prin mahalale fără garduri, vânată de soţi obezi şi obtuzi, blestemată de bătrâni ancoraţi în tradiţii şi prejudecăţi, adorată de tineri şi femei dornice să respire aerul libertăţii ideatice.

Preotul, stăpânul satelor şi mahalalelor, puternicul comunităţilor se bucură de influenţă, prestigiu, putere. La biserică, în mijlocul mahalalei, pe câmp sau la cârciumă, el este o prezenţă vie. Sutana sa este vizibilă de departe, iar apariţiile sunt la fel de evidente, căci de multe ori el este sufletul comunităţii. Prezenţa sa este cerută cu insistenţă în multe din momentele cruciale ale vieţii unei persoane: naştere, botez, nuntă, moarte, conflict, boală. În lumea rurală, mai ales, reuneşte totul sub aceeaşi sutană: preot, duhovnic, sfătuitor, scrib, medic, învăţător, arbitru, naş, chezaş. La toate aceste atribute se adaugă încă unul la fel

109 BAR, mss. 3935, ff. 256r-259r.

de frecvent întâlnit: ibovnic nevestelor frumoase şi văduvelor tinere.

Un preot trebuie să se căsătorească înainte de a fi hirotonisit, dar numai o singură dată în viaţă şi numai cu o fecioară. Aşadar, dacă rămâne văduv la o vârstă destul de tânără, ceea ce se întâmplă destul de des, el nu se poate recăsători, fiind obligat să păstreze abstinenţa; lucru destul de dificil, de altfel. Profitând de prestigiul şi puterea pe care i le dau slujba, popa face curte tuturor femeilor din sat sau mahala; bineînţeles celor pe care el le preferă. Pătrunde în gânduri, pătrunde în suflete, pătrunde în case, are dreptul să ceară, să impună, să pretindă. Raportul ce se ţese între el şi umila femeie păcătoasă este inegal.

La biserică: aruncă ocheade enoriaşelor venite să asculte slujba, dar propunerea se concretizează în momentul spovedaniei, când singurătatea îi dă posibilitatea să facă paşii decisivi şi să-şi atingă scopul. Popa Radu din satul Fundulea, judeţul Ilfov, îi propune scurt Voicăi, soţia unui sătean, “când o ispo-videa” “să se aibă în liubovul dragostei amândoi”[110]. De altminteri, chiar vodă Mavrocordat în a sa domnie din Moldova a remarcat plivirile insistente ale preoţilor asupra enoriaşelor, dar cronicarul ce relatează evenimentul le pune numai pe seama călugărilor greci: “Iar Costandin-vodă, în Moldova, dom’le cu pace, apucându-să de capul preuţilor să-i înveţ [el carte, frământându-i în tot chipul. Întâiaş dat că] au poruncit de au scos pe ei [o] monaşi, călugări greci, di pin mănăstirile cele mari, orânduind preuţi de mir, zicând că grecii când tămâiază în bisărică, pe muieri, stau câte un minut înainte fieştecăruie muieri de o tămâiazi şi o priveşte din talpe pân în cap, puind gând rău în capul lor asupra acelor muieri.”[111]

110 BAR, mss. 764, f. 79r-79v, 14 august 1806.

111 Pseudo-Enache KOGĂLNICEANU, Letopiseţul Ţării Moldovei de la domnia întâi şi până la a patra domnie a lui Constandin Mavrocordat

În parohie: aleargă zi şi noapte, încrucişându-se cu enoriaşii, şi mai ales cu enoriaşele, şi pentru că este bărbatul ce nu părăseşte comunitatea devine de multe ori gardian al onoarei soţilor călători în căutarea chiverniselii, ajutor, sfătuitor, duhovnic al soţiilor singure, sprijin al femeilor maltratate. Stabilitatea slujbei îl leagă de ceilalţi, în special de femeile comunităţii. Situaţia îi dă o mai mare flexibilitate în înnodarea unei relaţii, semeţie în gesturi, dar şi vizibilitate în manifestare. Popa Radu din satul Frăsinet, judeţul Ilfov, rămas văduv, se încurcă cu o săteancă. Pârât de săteni Prea Sfinţiei Sale, este avertizat şi iertat; dar odată ieşit pe poarta Mitropoliei, uită angajamentul şi se reîntoarce în patul amantei[112]. Nu acelaşi noroc are popa Dumitraşco din satul Bărcăneşti, judeţul Ialomiţa, care prins în meandrele unei văduve din sat îşi pierde slujba, avutul şi libertatea. Luat pe sus de zapciu, tuns, ras şi călugărit cu forţa la mănăstirea Căldăruşani, Dumitraşco este sfătuit "să-şi plângă păcatele şi să-şi spăşească sufletul"[113].

Ibovnic pasional şi înflăcărat: iubeşte şi se aruncă cu frenezie în lumea bizară şi fluidă a sentimentelor. Popa Zamfir de la Biserica cea Nouă se îndrăgosteşte de soţia lui Constanda gelepu; urmează vizite, curte, promisiuni şi vorbe, sărutări şi pupături cu "semne şi vânătări în obraz"[114]. Un alt popă Zamfir, o altă mahala, Precupeţi, o altă amantă, dar şi o soţie geloasă şi hotărâtă să-şi păstreze bărbatul. Aşa că trece la atac: dragostea preotului Zamfir pentru văduva Merica, din uliţa Herăstrăului, este explicată de Maria preoteasa prin puterea farmecelor diavoleşti. "Cursele" şi "drăciile" acestei vrăjitoare i-au

voievod (1733-1774), ed. Aurora ILIEŞ şi Ioana ZMEU, Minerva, Bucureşti, 1987, p. 15.

112 DANIC, mss. 141, f. 51v, 3 august 1798.

113 BAR, mss. 634, f. 159r"v.

114 BAR, mss. 645, ff. 224r"v, 10 mai 1819.

“izmenit” bărbatul, l-au scos “din fiinţa minţilor sale cele întregi”, “l-au băgat în iad, pierzându-şi sufletul său”. O “nefericită victimă” a amorului, preotul Zamfir trece în planul doi al conflictului pentru că actorii principali sunt cele două femei ce se urmăresc şi se ameninţă reciproc, se ceartă, se ocărăsc şi se păruiesc pe uliţele mahalalelor şi-n auzul vecinilor. Şi iată că, “marţi la 27 ale aceştii [luni] (martie 1815) zioa”, după “spionlâc”, Maria află că popa se găseşte iarăşi în patul amantei. Lasă totul, jos”, îşi pune basmaua pe cap şi pleacă spre uliţa Herăstrăului. Pe măsură ce se apropie, revolta interioară creşte şi explodează în momentul în care găseşte “poarta curţii încuiată”. Strigă în gura mare: “ca să nu poată intra nimeni la dânşii”. Urletele ei adună mahalaua care o urmăreşte cum sare peste gard, se apropie odată cu ea de uşa casei, “năvăleşte” în cămară unde bieţii amanţi îşi ascund goliciunea trupurilor în spatele unui fes prea mic pentru o ruşine atât de mare[115].

La cârciumă: băutor de vin şi de rachiu, preotul este un client obişnuit al tavernelor, cafenelelor, bordelurilor. Costumul şi înfăţişarea, barbă şi/sau pletele, îl propulsează în prim-planul scenei cotidiene, individualizându-l în marea masă a petrecăreţilor. Amestecul său printre enoriaşi şi cu enoriaşii la masa de băut, la jocul de cărţi, la bătăi şi scandaluri, la curve şi desfrâu atrage oprobriul general, revolta membrilor comunităţii, sancţiunea instituţiei ecleziastice. Deseori faptele sale ajung să fie cunoscute tocmai datorită acestei implicaţii publice a comunităţii care îşi exprimă indignarea prin denunţ, bârfă şi zvon[116]. Biserica intervine pentru fiecare caz în parte, dar şi prin pitace atunci când fenomenul se umflă şi explodează.

115 BAR, mss. 648, ff. 103v-104r, !20 aprilie 1815.

116 Asupra acestei probleme vezi Constanţa GfflŢULESCU, „Preoţi şi enoriaşi în Valahia secolului al XVEI-lea", RI, nr. 1-2,2002, pp. 121-136; C. VINTILĂ-GHIŢULESCU, „Vecini, reputaţii şi control social în societatea românească...", art. cit.

Circulara mitropolitului Ignatie din iulie 1810: “unii din preoţii poliţii Bucureştilor rău nărăviţi fiind s-ar fi plimbând prin cârciumi şi rachierii dându-să spre băutură de vin şi de rachiu fără dă nicio ruşine sau sfială că să află parte bisericească”. Fiecare preot al poliţiei urma a fi instruit, sfătuit, ameninţat[117]. Când în decembrie 1815, diaconul Nico-lae este ridicat de doi arnăuţi dintr-un bordel din mahalaua Gorganului, mitropolitul se grăbeşte să-l condamne răspopindu-l şi trimiţându-l la mănăstirea Snagov “ca să nu se mai preumble prin oraş, pricinuind poate şi spargeri de case şi mai vârtos spre pilda altora”[118]; tot cu celetnice, jocuri de cărţi şi cu “adunări cu oameni netrebnici pre la locuri necuvioase” îşi petrece timpul şi popa Radu din mahalaua Lucaci, dar care este osândit doar la canon, iertat de răspopire graţie copiilor[119].

Cum locul ocupat în parohie se bazează în mare parte pe reputaţie şi mai puţin pe autoritate, cum deosebirile dintre el şi restul membrilor comunităţii se structurează tocmai în jurul cinstei, cum trăieşte în mijlocul turmei sale, preotul (şi preoteasa) devine ţinta predilectă a bârfelor, zvonurilor, denunţurilor puse în circulaţie de rivali, săteni, mahalagii şi destul de frecvent de soţiile geloase. Această alunecare printre bărbaţi şi femei, acest amestec permanent între interior şi exterior, această ubicuitate perpetuă naşte suspiciuni şi rumoare, ţine treze vigilenţele soţilor, stârneşte pasiuni în rândul nevestelor, generează disensiuni chiar în sânul familiei preotului. În virtutea slujbei circulă cu uşurătate prin spaţiu şi timp, în miez de noapte sau în zori de zi, în intimitatea odăilor sau în solitudinea văduvelor, schimbă vorbe cu oricine la colţ de uliţă, în curtea bisericii sau la fântână; familiaritatea raporturilor îi sporeşte prestigiul, dar îi induce o mare

117 BAR, mss. 648, f. 6r.

118 BAR, mss. 648, f. 105v, 31 decembrie 1805.

119 BAR, mss. 646, ff. 358v-359v, 18 noiembrie 1805.

doză de instabilitate. Un cuvânt, un gest, o privire, o intenţie exprimate în public pot primi interpretări diferite din partea celor ce privesc şi atunci totul se risipeşte grăbindu-se să se coaguleze la extrema cealaltă, iar preotul devine victima propriului statut. Prins în această capcană îi este foarte greu să se apere, întrucât bârfa atinge sfere dificil de demonstrat şi are în centru tocmai imaginea deja înscrisă în memoria colectivă: cea a preotului ca amant, iubitor de plăceri trupeşti şi mare chefliu. Când suspiciunea unei preotese se infiltrează în mijlocul comunităţii, nu-i trebuie prea mult pentru a deveni bârfă pe buzele tuturor. Trei comunităţi, mahalaua Popa Soare, mahalaua Sârbilor, satul Mitreni, trei preoţi, Pashahe, Iordache, Florea, trei preotese (numele lor n-au fost consemnate), acelaşi zvon, umbletelepreoţilor cu femeile din comunitate. Autorii zvonurilor: preotesele în primele două cazuri, un alt preot, tovarăş de parohie şi rival în cel de-al treilea caz (aici bârfa atinge atât reputaţia preotului, cât şi a soţiei sale). Zvonul devine repede bârfă, se propagă cu repeziciune şi inundă urechile tuturor. În niciunul din cele trei cazuri nu există ochi şi urechi care au văzut, auzit, controlat veridicitatea acuzaţiilor şi cu toate acestea preoţii sunt repede depuşi de îndată ce zvonul ajunge la cunoştinţa instituţiei ecleziastice. Toţi trei au susţinerea comunităţii care, după ce a propagat, rumegat şi digerat bârfa, se grăbeşte să afle prin explicaţii oferite anchetatorilor mecanismele declanşării, supravieţuirii şi mai ales aura de credibilitate ce a reuşit să-i ţină prizonieri în cercul efemerităţii şi incontrolabilităţii vorbelor. “Dihonia”, “zavistia”, “răutatea firii fămeieşti” sunt cauzele declanşării, credulitatea şi mai ales probabilitatea producerii unor astfel de fapte sunt la originea menţinerii şi forţei cu care domină minţile tuturor337.

Înşiruire de cazuri în care preotul este personajul principal. Este legitim să ne punem întrebări asupra extinderii fenomenului, frecvenţei unor astfel de cazuri,

importanţei lor în viaţa unei comunităţi. Reamintesc că pentru sursa principală, arhivele tribunalului ecleziastic, devierile şi scandalurile constituie principalul obiectiv, că ajung între copertele condicilor numai cei ce într-un anumit context au intrat în conflict cu normele unei comunităţi sau cu regulile unei instituţii, fie că este vorba de desfrâu, beţie, insulte sau simple dispute cotidiene, fie că este vorba de amestec cu enoriaşii în revolte împotriva stăpânirii, plastografieri de acte în favoarea ţăranilor, zvonuri şi bârfe ale rivalilor etc. Se construiesc astfel diversele faţete ale locului şi rolului preotului în mijlocul parohiei, iar cea de ibovnic este una la fel de constantă şi de vie.

DANIC, mss. 143, f. 56 r-57 v, 210 r-211 r.

Eufrosin Poteca şi cărările iubirii

Eufrosin Poteca este bine cunoscut în istoriografia românească datorită implicării sale în mişcările mai mult sau mai puţin "revoluţionare" din anii 1821 - 1830, dar foarte puţin cunoscut pentru trăirile sale sentimentale. Născut în satul Nucşoara, judeţul Prahova, în 1788, Dimitrie devine călugăr la 26 de ani sub numele de Eufrosin. Prins în efervescenţa unei epoci avide de prefaceri şi modernizări de tot felul, Eufrosin se alătură tinerilor, plecând la studii mai întâi la Pisa (1820 - 1823), apoi la Paris (1823 - 1825). Viaţa călugărului Poteca este în sine o aventură. Romantic, permanent îndrăgostit de viaţă, natură, poezie, femei, scrie pagini sentimentale şi pline de patos. În acelaşi timp, exersează meseria de profesor, scrie şi traduce cărţi de teologie, filosofie, susţine în permanenţă necesitatea luminării preoţilor şi dezvoltării învăţământului românesc, aspecte analizate în istoriografie asupra cărora nu vom insista[120].

120 Vezi G. Dem. TEODORESCU, Viaţa şi operele lui Eufrosin Poteca, Bucureşti, 1883; Ioan BIANU, „întâii bursieri români în străinătate. Scrisori de ale lui Eufrosin Poteca", 1822-1825, în Revista Nouă, nr. 11, 1888, pp. 421-431; Ion VÂRTOSU, „Pagini din autobiografia lui Eufrosin

Veşnic îndrăgostit, statornic în iubirea sa pentru femei, Poteca nu se sfieşte s-o afirme: “dar eu pe lângă celelalte neputinţe trupeşti am pătimit foarte de o boală sufletească încarea de multe ori am căzut de când sunt, aceasta este boala dragostii fetelor”. Boala a început de timpuriu, pe la şapte ani, iar explicaţia este cât se poate de simplă, dacă ar fi să-l credem pe îndrăgostitul Poteca: “eu am fost crescut între fete, întâmplându-se să am numai surori. Apoi unde sunt fete mai vin şi altele, aşa venea la noi şi toate mă iubea şi cele mai mari şi cele de vârsta mea. Pentru aceasta dar şi eu totdeauna am iubit fetele, le iubesc u şi le voi iubi cred în toată viaţa”. Crescut între fete, aplecat spre iubire, sensibil şi sentimental, Poteca se prinde în jocul amorului ori de câte ori are ocazia, suferind, pătimind şi slăvind femeia, îngerul, iubirea trimisă de Cel de Sus. În fapt, Eufrosin Poteca iubeşte mai presus de toate iubirea, suferinţa dulce-amară indusă de această stare, când se lasă copleşit de sentimente şi trăiri, de gesturi insignifiante ce capătă amploare şi îl topesc în efuziuni lirice şi fizice, ce-l încătuşează într-o lume a sensibilităţii sufletului. El reuşeşte, ca nimeni altul, să sesizeze nuanţele dintre dragostea platonică, dragostea pasiune şi dragostea carnală. Fiecare îi oferă muritorului Poteca senzaţii plăcute şi îi pune în mişcare simţurile, îl trezeşte din amorţeala impusă de sutană. Bolnav de “dragostea fetelor”, recunoscând şi dându-şi seama că nu se poate opune acestei patimi, Eufrosin Poteca se lasă târât în aventura sufletului sau mai bine zis o caută în fiecare moment, în ochii fiecărei femei întâlnite, o doreşte cu disperarea unui înecat, este însăşi esenţa vieţii care altfel n-ar merita trăită. Eternul îndrăgostit este, aşadar,

Poteca", în BOR, 1937, nr. 7-10, pp. 3-19; Alexandru PIRU, Literatura românăpremodernă, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1964, pp. 263-264; George CĂLINESCU, Istoria literaturii române, Minerva, Bucureşti, 1982, pp. 120-122; Paul CORNEA, op. cit., Sorin ANTOHI, Civitas imaginalis. Istorie şi utopie în cultura română, Litera, Bucureşti, 1994.

gata oricând să guste din “focul amorului”, să “se aprindă” în faţa unei femei, să cunoască văpaia iubirii, să sufere dulcele-amar al aşteptărilor, să transforme orele în minute şi minutele în ore, să se întristeze de dor, iar femeia iubită să devină “dumnezoaea” visurilor sale. În lumea sa, realitatea se amestecă cu iluzia, cu minciuna, cu dorinţa de a iubi iubirea.

Prima iubire, mărturisită în jurnalul său, este mai degrabă una platonică, fără şanse de a se exprima carnal, în primul rând din cauza diferenţelor de vârstă - copila avea doar şase ani apoi din cauza rătăcirii prin lume a celor doi protagonişti. Peste ani însă se reîntâlnesc: fata coaptă şi puberă la

15 ani, Poteca matur, la vreo 30 de ani. Întâlnirea reaprinde instantaneu inimile celor doi: “când mai după zile, ani ne-am văzut, eu numaidecât am simţit într-adâncul inimii focul amorului”, mărturiseşte surprins de “frumuseţea iubitei” lui. Lecţiile oferite, în calitate de profesor particular, sunt un bun prilej de a trăi iubirea şi mai ales de a-şi face cunoscute sentimentele. Cu “inima aprinsă de dragoste”, cu sufletul chinuit de pasiune, obligat să se controleze, să se “prefacă”, “profesorul” face paşi repezi atât în cucerirea tinerei, cât mai ales în pierderea propriului trup şi suflet în această patimă: “O greotate bătrânească, o frumoasă şi cinstită purtare, precum să cuvenea la haracurul amândurora pentru că ia era din treapta celor mari şi eu preot şi profesor. Dar ce să spuiu, focul amorului dintr-acest feliu de prefaceri să mai învăpăia din zi în zi. Mă uitam la dânsa ca la o floare din raiu, ca la o lumină, ca la o dumnezeire. Şi acestea nu că doar aveam vreo nădejde sau scopos trupesc spre dânsa, ci cunoşteam bine câtă nepotrivire era la noi, şi după stare şi după vârstă, eu preot, ia fecioară din rangul celor mari, eu în vârstă bărbătească însemnată de cărunteţe, ia cu adevărat floare. Dar ce taină este amorul eu nu poci spune, atâta numai că inima mea era la dânsa zioa, noaptea, pă ia

o aveam în minte, pă dânsa o vedeam înaintea ochilor. Ci aş fi voit să-i slujesc neîncetat, ceasul lecţiilor mi să părea minut; inima mea era aprinsă neîncetat de un foc negrăit şi de o frumuseţe luminoasă ce vedeam strălucind".

Ce poate fi mai frumos decât intensitatea trăirii, valorificată până la extaz! Ce poate fi mai excitant decât aşteptarea unui minut de "patimă" ce redă tinereţea, forţa, fericirea muritorului! Eufrosin Poteca ştie să trăiască, individualizându-şi stările, bucurându-se cu nesaţ de fiecare secundă de iubire, de fiecare suferinţă ce este până la urmă o parte din plăcerea iubirii. Nu are nevoie de exprimarea sexuală, căci suferinţa îl excită mult mai mult decât actul sexual în sine. Iubirea seconsumă în forul interior, trece prin fiecare por al fiinţei, îi obsedează fiecare muşchi, îi aprinde privirea şi îi ia minţile inducându-i reveria, beatitudinea abandonării de sine într-un paradis ce nu poate fi cunoscut decât de cei ce ştiu să-l vadă. Experienţa se termină însă brutal prin descoperirea amorului de către părinţii fetei şi concedierea redutabilului amorez.

Petrecându-şi iarna ***"aprins de dragoste"*** şi filosofie, Poteca. se hotărăşte să plece la Pesta, în vara lui 1828, oraşul care-i va aduce flirtul, pasiunea carnală, suferinţa, nefericirea. Instalat la croitorul Sipoş, cu 50 de florinţi pe lună, Eufrosin are asigurate: o cămară a sa, prânzul şi cina, plus curăţatul cizmelor şi, ceea ce este cel mai important, o companie plăcută formată din nevasta gazdei, "de treabă şi frumoasă", şi fete reunite într-o şcoală improvizată unde învăţau cusutul, cititul, cântatul, jucatul. Fără să vrea, intrase în Paradis. Flirtul debutează din prima clipă şi hârjoneala iubirii se ţese cu fiecare zi, fetele sunt frumoase "ca nişte flori îmbobocite", tinere, naive, inocente de 12 şi 14 ani. Pentru "dragostea lor", Eufrosin rămâne în casa lui Sipoş, deşi nu prea înţelegea nemţeşte şi nimeni nu ştia franţuzeşte. Şi totuşi asta nu-l împiedică să se îndrăgostească de o mică unguroaică,

“frumoasă şi voinică”, cu care flirtează timp de patru luni - o dragoste platonică cum mai cunoscuse Poteca cu un an în urmă. Din nou, un întreg arsenal de gesturi, în aparenţă “fără răotate”, este etalat pentru a obţine plăcerea, pentru a întreţine pasiunea: priviri, apropieri în timpul meselor, atingeri inocente, amor.

Cu regret, părăseşte casa croitorului, perindându-se prin diferite alte locaţii. Umblând aiurea, în căutarea unei case, focul amorului îl săgetează din nou într-una din zile, când zăreşte două fete lucrând în cadrul unei ferestre. Ca o boală ce doboară şi chinuieşte, Poteca se aprinde, clocoteşte, nimeni nu-l mai poate salva. Pătrunde în casa fetelor timid, cu inima fremătând, gata să se arunce într-o nouă aventură. Kati îi deschide uşa şi îl pofteşte să se aşeze. Se aşază, o fată cântă încetişor, priveşte cu luare-aminte: Kati îi place mai mult decât cealaltă pentru că “era şi mai tânără şi mai frumoasă şi mai nobilă”. Privirile i se aţintesc asupra celei alese, imaginând scene dintr-o iluzie a fericirii fără seamă: “gândeam întru sine-mi nu care cumva era aceia vreo fată de nobil (nemeş) şi venise acolo ca să se întâlnească cu iubovnicul său pentru că cu adevărat era foarte frumoasă ca o floare noo de trandafir, ca un înger, ca o dumnezeoaie”. Gândurile se prăvălesc năvalnic, “trandafirul” seamănă totuşi puţintel la ochi, sprâncene şi frunte cu însuşi Poteca, dar gura este “fără asemănare de frumoasă”, pieptul şi mâinile sunt “albe ca laptele”. Insistenţa privirilor sale declanşează jocul: Kati îi atinge mâna, suficient pentru nefericitul Poteca, ce pe dată se aprinde, urmând-o hipnotic pe aleasă într-o cameră special pregătită pentru “dobândirea amorului”. Deşi “practicos” în “păcatele trupeşti”, după cum încearcă să ne convingă[121], singură Kati îi oferă ocazia de a cunoaşte

121 Iată mărturia: „Acuma cetind cineva aceasta va gândi că eu aş fi fost speriat de dânsa ca şi cum n-aş mai fi ştiut de muere, dar nu este aşa, că eu eram destul practisit într-acest feliu de trebi, ci această fată era cu adevărat ecstraordinară; nu zic pentru nobilitatea politicească, ci

plăcerea de a face dragoste, senzaţie pe care actul sexual pur şi simplu nu reuşise până atunci să i-o reveleze. Pe pagini întregi îşi cântă fericirea: “Acuma, eu nu mai ştiam ce să fac de bucurie, ce plăcere, ce dulceaţă. Aceasta fu pentru mine cea mai mare plăcere şi dulceaţă trupească din toată viaţa mea până în vremea aceia deacă poate să se numească acest feliu de amor dulceaţă şi plăcere trupească. Mă miram numai să stau uitându-mă la dânsa sau să o îmbrăţişez. Întâiu m-am uitat bine la dânsa, apoi o întrebaiu cine te-au făcut aşa frumoasă, eu gândeam la prea frumosul făcătoru Dumnezeu. Ia, cunoscând un ce deosebit în mintea mea, îşi răzima obrazul cel frumos pre pieptul mieu şi vrea să lăcrimeze, şi ia şi eu. Acest feliu fu începutul dragostei mele cu acea fată misterioasă. Atuncea dar aşa ţiind-o eu câtva în braţe, cu ochii mai mult lăcrimaţi ai amândurora, ne culcarăm în pat şi gustarăm o dulceaţă, o plăcere care, cât pentru mine, mie mi să părea că aceea era o răsplătire mie de la Dumnezeu pentru toate necazurile ce suferisem în lumea aceasta până atuncea. Această fată (anume Kati) după ce era numai de 18 ani tânără şi frumoasă ca o floare, avea şi un timperament ceresc cu totul după gustul mieu. Din gură pare că curge miere şi lapte”.

Dragostea îi aduce bucurie şi “duh”, poftă de citit şi de scris, îi alungă boala şi durerea, îl îmbogăţeşte sufleteşte. Prins cu trup şi suflet în această patimă, crezând cu inocenţă şi dăruire în originea nobilă a tinerei, orb la ceea ce realitatea concretă îi transmite, Poteca nu mai are răbdare şi se avântă pe cărările iubirii. Nimic nu-i schimbă sentimentele şi statornicia amoroasă: nici când descoperă că de fapt Kati nu este decât o “muiere de obşte”, nici când probabil bolnavă de sifilis, aceasta se ascunde să-şi tragă sufletul, nici când risipeşte banii pe care îi dăduse în repetate rânduri. Dimpotrivă, o caută cu

pentru darurile cele fireşti", BAR, mss. 1564 Eufrosin POTECA, Ideile faptelor mele pă anul 1828 până la aprilie 1829, f. 23v.

înverşunare atunci când dispare, o îngrijeşte pe patul de boală, suferă alături de ea, doreşte să ia cu el amintirea femeii iubite, rugând-o să-şi zugrăvească chipul, rugăminte susţinută financiar în două reprize, căci Kati are alte cheltuieli mai importante decât un banal portret. Pentru el, Kati reprezintă perfecţiunea iubirii pentru care se lasă înşelat, amăgit cu bună ştiinţă. Femeia este îngerul de care nu se îndoieşte şi, din acest motiv, nu poate fi decât nobilă chiar şi atunci când o găseşte într-un bordel. Conştient că nu este decât o "muiere de obşte", în iluziile sale, Kati continuă să fie o nobilă doamnă, un trandafir, un înger, o "dumnezoaie". Astfel o descrie, astfel o prezintă în amintirile sale pentru că aşa crede, aşa simte, aşa şi-a construit chipul iubirii.

Iubirea este însă cu bune şi rele, iar Poteca a cunoscut pe lângă fericire şi suferinţă, întristare, nefericire. Experienţa îi arată că "întristările" sunt mult mai multe decât plăcerile, dar le-a suportat cu stoicism nu numai pentru a le cunoaşte, ci şi pentru a le povesti, devenind prin expunerea lor o învăţătură pentru toţi cei tineri, pentru toţi cei ce iubesc: "am voit să învăţ mai bine patima amorului ca ştiind eu prin cercare să poci vreodată a îndrepta şi pre alţii". Astfel, îi sfătuieşte pe cei ce nu-şi pot potoli patima inimii fie să se însoare (o soluţie mai ales pentru asigurarea nevoilor sexuale), fie să nu se prindă "în cursa dragostei cei moraliceşti a sufletului", pentru că aceasta nu se rezumă la simpla dorinţă, ci înseamnă "evlavie", "respect" şi ancorarea întregii fiinţe în sufletul celuilalt. Sănătatea, averea, cinstea, mintea, sufletul, toate sunt aruncate în cursa iubirii şi toate au de pătimit într-un fel sau altul, atunci când fiinţa umană se abandonează cu voluptate în "focul amorului". N-a făcut aşa, dar recomandă tuturor bărbaţilor ce nu pot "fugi de muieri" să-şi păstreze mintea slobodă, acceptând sexul şi respingând dragostea. Construieşte astfel o întreagă teorie în jurul necesităţii caselor de toleranţă mai ales în marile

oraşe, plecând de la “ancheta” efectuată în Pesta, anchetă prilejuită, de altminteri, de legăturile lui cu frumoasa Kati: de-o parte sunt fetele sărace care fără venituri nu se pot căsători, iar odată intrate în această rutină nu mai sunt dorite de nimeni, de cealaltă parte se află “mulţimi de ostaşi şi de popi fără muieri” care au nevoie de aceste “feţişoare” pentru a-şi potoli pornirile umane atât de fireşti. “Muierile de obşte” nu sunt decât, jărtvă pentru liniştea celor măritate”, rolul lor în asigurarea ordinii sociale revine acum la Poteca, după ce fusese punctul central al menţinerii bordelurilor în Europa dinaintea Renaşterii[122].

Poteca este o figură aparte în peisajul românesc nu atât prin încălcarea repetată a regulilor monastice, cât mai ales prin recunoaşterea cu seninătate şi asumarea fără ipocrizie a unei condiţii umane atât de aproape de tentaţia păcatului. Să-l judece ceilalţi pentru că nu respecta postul, că “nu păzea băbeşte la biserică”, că “să uita cu dragoste la fete”, dar el nu se vede nicidecum vinovat pentru acest mod de viaţă, practicat de “toţi oameni cei înţelepţi”, ce i se potrivea de minune. Poate că i-ar fi fost iertate toate acestea dacă nu ar fi propovăduit în acelaşi timp “legea dreptăţii, iertarea robilor şi învăţătura preoţilor”[123], principii cu care a rămas consecvent întreaga sa viaţă, deşi stârneşte nemulţumirea mitropolitului Grigore şi a unora dintre tovarăşii săi[124]. În 1848, îl regăsim egumen la

122 Jacques ROSSIAUD, La prostitution medievale, Flammarion, Paris, 1988.

123 BAR, mss. 1564, ff. Y-2T.

124 La 1828, înainte de a pleca la Pesta, Eufrosin Poteca merge să-şi ia rămas-bun de la mitropolitul Grigore, dar acesta îl primeşte foarte rece: „iar mai ducându-mă să-mi iau ziua bună, mi-au zis numai du-te, dar mâna nu mi-au dat-o să i-o sărut, nici nu să uita la mine. Eu eram foarte păcătos înaintea lui, nu atâta pentru că mâneam şi beam, nu pentru că nu păzeam la beserică băbeşte, nu pentru că mă uitam cu dragoste la fete, pentru că aşa trăiesc toţi oamenii cei înţelepţi, ci pentru că

mănăstirea Gura Motrului, bătrân şi bolnav, probabil încă îndrăgostit de natura feminină, acelaşi înverşunat opozant al postului şi al liturghiilor obositoare din mănăstire[125].

În căutarea fericirii şi dragostea conjugală

În toată această agitaţie şi sminteală ce a cuprins societatea românească la cumpăna dintre cele două secole se remarcă crearea unui discurs în jurul dragostei conjugale. Rădăcinile pot fi surprinse ici şi colo pe tot parcursul secolului în scrisori sau testamente unde solidaritatea familială se transformă încet-încet în afecţiune.

Refugiu pentru zile senine, dar mai ales pentru zile furtunoase, familia capătă în mentalitatea oamenilor noi forme, noi contururi. Îndatoririle conjugale sunt regăsite de nenumărate ori în recomandările şi sfătuirile Bisericii, ele sunt reiterate de soţi aflaţi în litigiu, rememorate de bărbaţi arţăgoşi, dorite de femei maltratate. De cele mai multe ori aceste îndatoriri sunt reduse la simple formule: bărbatului i se cuvine să fie cu chiverniseala, iar femeii cu supusenia. Atunci când îşi acuză soţul “că nu o are ca pe o soţie”, soţia se referă la neglijarea ei din punct de vedere economic, aşa cum reiese din explicaţiile date în continuarea formulei. Cerinţa este aceeaşi de sus până jos în ierarhia socială, o revendică Catinca Alexeanu la 1776, atunci când afirmă că Hristea căpitanul, mare iubitor de vin şi femei, a părăsit-o, lăsându-i întreaga grijă a casei şi a copiilor: “iar de chiverniseală numai eu ştiu cum pătimescu şi ceia care văd traiul, lipsa şi amarul mieu. În 14 ani dă când m-au luat nu s-au învrednicit să-mi facă o basma sau

propovăduiam neîncetat legea dreptăţii, iertarea robilor şi învăţătura preoţilor." BAR, mss. 1564, f. 16v. Cu un an în urmă acelaşi mitropolit refuzase să-şi dea acordul pentru cuvântarea ce urma a o susţine cu ocazia Paştelui.

125 1. VÂRTOSU, Pagini, p. 7/

Indescifrabil în text.
DANIC, Fond Achiziţii Noi, CLXXIX/2, 3, 4.

o pǎreche de încǎlţǎminte."[126] O strigă acuzator

Zoiţa Fălcoianu, abandonată şi "muritoare de foame şi pe uşile altora" în timp ce soţul, Nicolae logofătul, se îngrijeşte să-şi întreţină ţiitoarea345. Vocilor acestor două boieroaice U se alătură vocile sutelor de femei din rândul norodului, iar asigurarea "hranei vieţii", a "ceva de îmbrăcat şi de încălţat" este condiţia principală. Dragostea între casnici, din sfaturile părinţilor clerici, nu este nici ea prea departe de aceste principii şi are în centru mai degrabă înţelegerea, prietenia, ajutorul, responsabilitatea economică a bărbatului, supunerea femeii. La fel o rezumă şi vodă Caragea în pitacul său din 25 septembrie 1815: "sunt datori cei după lege luaţi în căsătorie a avea unul către altul deopotrivă dragoste şi credinţă şi între dânşii, însă bărbatul a fi cu otcârmuirea şi muierea cu supunerea". 346 Scrisorile vistierului Ion Dedulescu ne dezvăluie toate aceste forme ale "dragostei conjugale", la care se remarcă încă ceva în plus, afecţiunea, tandreţea. Pribeag în Transilvania, vistierul îşi lasă familia în grija rudelor şi mai ales a lui Dumnezeu; considerat "hiclean", Dedulescu nu se poate întoarce atâta timp cât principe al ţării se află Nicolae Mavrocordat (1719 - 1730). Din Braşov, el întreţine o corespondenţă asiduă cu familia sa: sora Zamfira, cumnaţi, unchi, dar mai ales cu soţia. Astfel, de la 12 august până la 12 septembrie 1726, "poşta" poartă scrisorile cu gândurile, regretele, sfaturile, recomandările, dorurile boierului Dedulescu adresate soţiei şi copiilor... Prea iubita mea soţie, Mario, cu mult dor îmbrăţişându-vă împreună şi pe toţi copilaşii. Vă rog de la milostivul Dumnezeu multă sănătate şi fericire. Pentru mine viţi şti că dintru a sa prea bogată milă mă aflu sănătos până acum", în această manieră începe una dintre scrisori. Depărtarea, situaţia incertă în care se află, dorul de copii contribuie la sensibilizarea boierului, dornic să afle cât mai multe despre ai săi sau despre situaţia averii,

126 BAR, mss. 638, ff. 155v-156v.

rămasă la cheremul lui Vodă. Se bucură atunci când află de învăţătura copiilor, dar cere amănunte - "pentru copii îmi pare foarte bine căci învaţă, numai să ştiu ce dascăl au" -, se emoţionează atunci când mititelul Ioniţă "umblă călare pe oişte" şi regretă că nu este acolo să participe la acest eveniment: "crez că aşa umblă coconii vistierilor celor mari ai lui Nicolae vodă, la care să dea Dumnezeu să umble şi copiii lui ca copiii noştri". Le trimite sfaturi şi mai ales întreaga lui afecţiune părintească: "Prea iubiţilor mei fii, Maricuţo, Neculae, Zoiţo şi mititeme Ioniţă şi ticăloasă Bălăşico, soră ce caste mie, şi nevârsnicii miei, darul lui Hristos Domnul şi mila lui cea prea bogată să fie cu voi, păzindu-vă întru toate zilele vieţii cu viiaţă fericită şi îndelungată. Să nu vă întristaţi feţii miei, căci nu vă las un fel de stăpânire, nici să fiţi mâhniţi asupra mea, căci nu sunt eu pricina stingerii voastre, ci domnu' pământului nostru care m-au şi prădat şi m-au şi izgonit din pământul mi [el u, de-l va judeca Dumnezeu şi-i va face plată după faptele lui. Ci cu o gură şi cu o inimă să vă rugaţi lui Dumnezeu pentru mântuirea mea şi acela ce v-au lăsat în lume acela vă va da şi stăpânire şi vă va avea şi de grijă ca un puternic. Şi eu încă în loc de stăpânire vă dăruiesc părintească blagoslo-venie care să vă fie păzitoare şi folositoare spre toate cele de folosul şi binele vostru. Pe muma voastră să o cinstiţi şi să o ascultaţi şi dragoste şi unire să aveţi". Dar aşa cum a deschis corespondenţa, afecţiunea, înţelegerea, speranţa se îndreaptă către Maria, ea poartă pe umeri întreaga responsabilitate a casei, ea a rămas acasă să se lupte cu trimişii lui Vodă, cu podgorenii care îi vor culege viile, cu părintele vlădica ce ţine moşia Puieştii fără dreptate, cu arăturile de toamnă, cu recuperarea cailor şi cu multe altele. Ca semn al preţuirii, boierul, deşi strâmtorat, îi trimite o serie de cadouri: "iată că-ţi facuiu un inel [...]347

DANIC, mss. 143, II. 220 v-221 v.

V.A. URECHEA, *op. cit.*, vol. X-2, p. 255.

şi ţi-l trimitu pe Târnoveanul, ci să-l porţi sănătoasă cu veselii şi cu bucurii, o pereche de cizme şi doi papuci şi caţaveică”. Ştiind însă greaua sarcină ce a lăsat pe umerii bietei Marii, însărcinată cu creşterea a patru copii, boierul îi cere cu duioşie iertare pentru toate neajunsurile pricinuite: “Şi să nu-mi stăr-beşti sufletul mieu Mario, căci te las într-această datorii şi năcazuri, nici să nu mă blestemi, te rog din tot sufletul mieu… crez ca pre o bună şi pre [al d [r] agă şi înţeleaptă soţie, ci să-mi dai iertăciune din suflet şi din inimă”. Toate aceste mici afecţiuni sunt strecurate printre recomandări referitoare la administrarea averii, “ce am mai avut a-ţi scrie şi învăţa ca pe o bună soţie ţi-am scris”, şi introduce o nouă îngrijorare afectivă: “să nu te întristezi pentru această călătorie ce facem, ci sunt roţile lui Dumnezeu”. Şi încheie: “prea iubitei soţii mele, Mania Dediulescu vistieresii, cu multă sănătate să se dea.”348 Scrisorile sunt numeroase, numai o mică parte ne-au parvenit, răspunsurile Mariei Dedulescu şi ale celorlalţi membri ai familiei nu le cunoaştem. Aici avem mai degrabă iubirea conjugală întemeiată pe înţelegere şi susţinere reciprocă. Este o solidaritate a familiei ce se grupează în jurul boierului Dedulescu într-un moment de răscruce în viaţa tuturor. Rândurile de tandreţe sunt determinate tocmai de această situaţie, dar exprimă în acelaşi timp trăirile sufleteşti ale boierului ce avea să nu-şi mai vadă casă, soţia, copiii.

Testamentul marelui ban Grigore Greceanu este şi mai clar în această direcţie. El desenează dragostea conjugală în care devotamentul, încrederea, prietenia sunt lucruri esenţiale. În 41 de ani de căsătorie, Ilinca Obedeanu i-a arătat respect şi mai ales supunere: “m-au ascultat la cele ce-i porunciiam, mi-au fost supusă, den cuvântul mieu n-au ieşit”. Au trecut împreună peste vremurile tulburi ale carierei politice, peste moartea celor şase copii, peste boli şi întotdeauna i-a fost alături cu devotamentul unui câine fidel. Răpus de podagră (gută),

boierul primeşte toate îngrijirile şi toată afecţiunea soţiei. În fapt, ea suferă alături de el, mai ales că boala se manifestă cumplit: "cu dureri grele şi nesuferite de mă chinuiam greu şi zioa şi noaptea", povesteşte banul. Şi în tot acest timp, Ilinca "să pedepsiia şi să chinuia cu mine denpreună şi zioa, şi noaptea, nemâncată şi fără de somn şi fără de odihnă". Este convins că îi va fi alături şi după moarte: "că sunt încredinţat că ia cât va fi cu viaţă mă va pomeni, iar altul din neamul mieu nu mă va pomeni". Se întristează c-o lasă singură, fără niciun ajutor şi mai ales fără mângâiere la vreme de bătrâneţe: "şi aducându-mi aminte de durerea inimii cea multă ce au avut şi are, pentru nenorocirea noastră cea multă ce ne-a venit din mulţimea păcatelor mele, de ne-au murit toţi copiii şi nu ne-au rămas măcar un copil să-l aibă mângâiere la întristăciunea cea mare şi nesuferită a morţii mele". 349

Cele două mărturii surprind această dragoste conjugală în care tocmai recunoaşterea raportului de subordonare constituie pacea din interiorul familiei. Atât timp cât fiecare îşi asumă rolul trasat de tradiţie, de societate, atât timp cât fiecare îşi respectă îndatoririle în interiorul cuplului, pacea conjugală şi implicit dragostea sunt asigurate. Afecţiunea, tandreţea, iubirea se adaugă pe parcurs în funcţie de comportamentul celuilalt, dar nu trec niciodată în prim-plan; ele rămân în plan secundar şi înclin să cred că nici măcar nu sunt exprimate într-o manieră vizibilă, sunt mai degrabă subînţelese prin corelarea atitudinilor celor doi soţi.

Un pas decisiv în gândirea acestei maniere de a iubi îl va face Constantin Caragea. Cititor de "gazete franţuzeşti".

349 DANIC, Fond Documente Munteneşti, XXV/58, 18 mai 1748. Pentru detalii vezi C. GHIŢULESCU, *în şalvari şi cu işlic,* pp. 236 - 240.

boierul moldovean se va fi lăsat contaminat de ideile acelei lumi în care fericirea constituie "una dintre ideile

majore care animă secolul şi care se răspândeşte cu repeziciune în toate direcţiile”[127], iar căutarea ei devine un scop, un ideal, o “obsesie”[128]. Inspirat sau nu de obsesia secolului luminilor, Constantin Caragea lasă cea mai frumoasă mărturie despre construirea fericirii, în care un loc important îl ocupă iubirea conjugală[129]. Sensibilitatea sa îl face să vadă, să descopere, să se bucure de natură, de micile şi infimele plăceri ale vieţii de zi cu zi. Pentru el fericirea nu poate fi cunoscută în oraş, înconjurat de haosul, datoriile şi mulţimile zgomotoase ce tulbură liniştea, gândurile, simţurile, ci departe în lumea pierdută a florilor. Mazilirea şi apoi căsătoria îl ajută să se îndepărteze de sociabilitatea curţii şi să regăsească refugiu la Paşcani, în singurătatea unui conac de ţară. Viaţa fericită se construieşte aici, “afară la ţară”. Constantin este un poet pătruns de frumuseţea naturii pe care ştie s-o admire şi pe care nu conteneşte s-o descrie. Drumul de la Iaşi la Paşcani este de fapt un prilej de încântare, de admiraţie a izvoarelor, a stâncilor, a copacilor, a florilor, a păsărilor, iar zece ceasuri trec ca clipa. Prea scumpa şi prea iubita lui Raliţa Ghica îi este alături pentru a se bucura împreună, pentru a gusta din plăcerile unei “vieţi de minune”. Instalaţi în confortabilul conac al prietenului Iordache Balş, soţii îşi construiesc o viaţă simplă, gustând cu voluptate din intimitatea fiecărui moment. Programul de fiecare zi este consacrat naturii, lăsând sufletul să rătăcească printre aroma cafelei de dimineaţă, parfumul trandafirilor, cântecul păsărilor, frumuseţea culorilor, liniştea pietrelor. Nimic nu este mai revelator decât mulţumirea interioară ce străbate fiecare rând al amintirilor soţului îndrăgostit, boierului fericit de alegerea sa: “Ne sculam foarte de dimineaţă şi ne beam

127 Robert MAUZI, L'idee du bonheur, p. 13.

128 Ibidem, pp. 80-81.

129 Documentul a fost interpretat în acest sens pentru prima dată de

cafeaua sau la cişmele sau sub trandafirii grădinii, ori în vreo altă parte, unde se sătura privirea noastră de frumuseţile firii. Apoi ieşiam la plimbare uneori luând-o pe jos pe câmpie, alteori cu careta departe în păduri, unde rătăciam botanizând vreo două ceasuri. Apoi ne întorceam acasă şi ne luam prânzul, care era alcătuit din cinci feluri, dar foarte delicate. După aceea ne odihniam puţin, cel mult un ceas, şi apoi ne beam cafeaua afară şi iar începea pe la chindie excursia sau îndeletnicirea casnică, adică eu cetiam, iar prea scumpa mea soţie se ocupa cu cusături de casă şi cu alte lucruri trebuincioase, şi în chipul acesta petreceam vremea noastră minunată până seara". Orice îndeletnicire simplă le procură plăcerea de a trăi, le insuflă dorinţa nebună de a se bucura de fiecare lucru mărunt. Îşi oferă zile fericite, când prelucrarea trandafirilor devine o ocupaţie minunată. Şi apoi ce plăcere să guşti din dulceaţa pregătită cu atâta grijă sau să simţi mirosul fin al esenţei de trandafiri, trecută de trei ori prin alambic! Boierul se minunează de propria sa fericire, de timpul ce nu mai intră în cadrele cunoscute ale vremii şi zboară luând cu el plăcerea fiecărei zile: "n-am mai ştiut când trecură vreo patruzeci de zile, şi noi socotiam că ieri sosisem la Paşcani". Totul este minunat, totul este frumos, totul este delicat: fericirea, plăcerea, singurătatea, natura, viaţa.

Patruzeci de zile de fericire, un timp furat muncii, grijilor, fricii, un timp aranjat în jurul plăcerii de a trăi pur şi simplu, un timp ordonat în jurul activităţilor ordinare, care capătă totuşi sensuri particulare prin practicarea lor în intimitate. Evocarea acestei perioade, evocarea gesturilor îi reaminteşte, odată reintegrat în tumultul vieţii politice, bucuria de-a trăi, îi hrăneşte sufletul gata să reia aventura sohtudinii în mijlocul naturii. Va picta în memoriile sale frumuseţea inimaginabilă a acelei epoci: "Aceasta a fost partea cea mai fericită a vieţii mele, căci am gustat în cea mai mare tihnă şi linişte a sufletului şi a minţii toate plăcerile şi bunurile acestei lumi deşerte".

Aprilie 1780 i-a deschis calea spre cunoaşterea fericirii, din acel moment n-o va mai regăsi niciodată şi acest lucru face ca primăvara aceea să se încrusteze adânc în amintirile boierului rătăcit în labirintul vieţii. “Prea fericita petrecere în singurătate” a suspendat timpul, moartea, durerea. Nu trebuie însă neglijat un lucru, participarea comună la construirea acestei fericiri, compatibilitatea sufletească dintre soţi contribuind în fapt la cunoaşterea ei. De altfel, Constantin o recunoaşte mărturisindu-şi neîncetat afecţiunea faţă de soţia numită cu drag “prea scumpa mea Raliţa”, “prea iubita mea Raliţa”, “Raliţamea”[130]

Corespondenţa dintre Ianache Văcărescu şi Nicolae Văcărescu din anii 1814 - 1817 întregeşte acest tablou al tihnei patriarhale, în care fericirea se arată la Văcăreşti, Băneasa sau Drajna, în conacele boierilor înconjuraţi de copii, soţii, rude, prieteni. Alexandrina[131]

(Luxiţa, Luţa, Thiţa) este tot timpul prezentă, fie în mesajul soţului, Nicolae, fie în răspunsurile nepotului, Iancu. “Thiţi cu plecăciune mă închin, sărutându-i mâinile”, transmite nepotul., JLuţa e bine acum, numai sarcina o cam supără cu vărsături, numai cam raru acum”, informează soţul. Chiar dacă îşi arată grija faţă de Luxiţa ce se chinuie cu o sarcină rebelă, apoi amorul patern faţă de micuţa Măriuţa, Nicolae Văcărescu afişează aceeaşi atitudine “duplicitară” pe care Andrei Pippidi i-o atribuie fratelui.

Alecu Văcărescu[132]. Viaţa privată şi-o petrece cu linişte fie în “singurătatea” Bănesei, fie la Drajna (asemuită

130A ndrei PIPPIDI, „Bonnes et mauvaises mceurs: principes et experiences, balancement et enchaînement", în I. BĂLUŢĂ şi C. VINTILĂ-GHIŢU-

131L ESCU (coord.), Bonnes et mauvaises mceurs, pp. 38-39.

132 Andrei PIPPIDI, ort. cit, p. 35.

la un moment dat cu Parisul) alături de Luxiţa şi Măriuţa[133], dar asta nu-l împiedică să aibă aventuri ici şi colo. După o boală ce l-a ţinut la pat mai bine de 30 de zile, boierul se arată viguros, "mă simţu că să întărescu puterile întru mine şi au început a mi să umfla pantalonii dinainte", gata să se ia la trântă cu toţi cei tineri, c-o lume întreagă - "eu lumea în pace nu o las, că ia pă mine mă supără. Şi rând tinerilor nu voi da, că încă grindeiu mieu n-au albit, ci este negru ca un samur dă Moca!" Aşadar încă tânăr, încă viril, Nicolae Văcărescu îşi schimbă amanta: "pă Dafinica am părăsit-o, că i s-au spart traista dinainte", găseşte o alta, Vitoriţa care se dovedeşte mult deasupra celei vechi şi pentru care este în stare să se dueleze cu oricine: "dă simţii putere întru dumneata (Iancu Văcărescu, ***n.n. %*** a ţinea cu mine la duelu, că eu sunt hotărât să-mi pierzu viiaţa pentru acest obrăjălu!"[134]

Preocupările literare ale celor doi protagonişti structurează şi o altă idee de fericire, dusă dincolo de simplitatea vieţii cotidiene, unde meditaţia, construcţia literară, discuţia, dialogul, corespondenţa, filosofia procură experienţe sufleteşti nebănuite, excită simţurile. Iată entuziasmul lui Nicolae Văcărescu atunci când îi trimite spre lectură nepotului dedicaţia de la ***Gramatica românească*** a lui Ienăchiţă Văcărescu: "Îl trimit ca să-l vezi, îl trimit ca să te invitez şi să te aţâţ, îl trimit ca să te aprinz, să te fac să fii foc viu, mai mult decât eşti, şi apoi tot ce am păţit şi eu, ca să te fac să-ţi aduci aminte cu toată puterea şi vârfutia duhului şi a inimi şi a cugetului ce

353 Documentele Hurmuzaki, vol. XIII, ***Scrieri şi documente greceşti.***

1592 - 1837, privitoare la istoria românilor, **de A. PAPADOPULOS-KE**

133 Fiica celor doi soţi, născută în 1815.

134 Ion VÂRTOSU, Corespondenţa literară între Nicolae şi Iancu Văcărescu, 1814-1817, Bucureşti, 1938, p. 37.

RAMEUS, traducere de G. MURN şi C. LITZICA, Bucureşti, 1914, pp. **94 - 96.**

354 Este vorba de Alexandrina Băleanu.

porţi, ce au fost părinţii noştri: tată-tău şi moşă-tău."[135] Sau plăcerea lui Iancu de a întreţine această corespondenţă: "Oamenii toţi aleargă, dar eu sunt fericit căci pociu să vorbesc cu dumneata, fie şi puţin."[136] Totuşi, cei doi amestecă fericirea şi nefericirea într-un joc de cuvinte ameţitor. Dezgustul, plictiseala, neliniştea, teama, suferinţa, teme de reflecţie ale gânditorilor şi scriitorilor din secolul al XVQI-lea[137], revin în mesajele lor, transformând conacul de la Băneasa sau pe cel de la Văcăreşti în oaze solitare de meditaţie asupra sensului existenţei: "Şăz într-un unghi de casă, uitându-mă şi privind vârful nasului mieu cu ochii amândoi, şi întocmai ca gângăniile la vremea ernii, aşa sunt; nici din deget nu pociu mişca."[138]

Trebuie spus că ideea forţă în jurul căreia se coagulează dragostea conjugală rămâne raportul "otcârmuire" masculină-supunere feminină. Ceea ce se întâmplă cu Constantin şi Raliţa este o excepţie fericită, se va fi întâmplat poate şi în cazul altor boieri, nu atât de inspiraţi pentru a lăsa un semn al acestei experienţe. Se observă însă că această idee este reluată şi completată de meşteşugarii şi negustorii din oraş. Dorinţa pentru liniştea şi pacea conjugală devine agresiv cerută de această clasă socială în formare. Familia devine oaza de linişte în care "burghezul" doreşte să se regăsească, să se afunde, după părăsirea prăvăliei sau a slujbei, să se recunoască duminica la slujbă, să-i închine toate eforturile sale.

1353 5*Ibidem,pp. 17-18.

136 Ibidem, p. 39.

137 Robert MAUZI, op. cit., pp. 58-61.

138 Ion VÂRTOSU, op. cit., p. 11. Asupra corespondenţei Văcăreştilor

Mărturie stau reflecţiile lui Ioan Dobrescu, confesiunile lui Panteleon Zalichis, analizele lui Ioan Jupâniotul şi a altor zeci de soţi. Dacă Ioan Dobrescu din mahalaua Batistei, strâns legat de Biserică prin activitatea sa, promovează mai degrabă căsătoria creştină cu valorile ei[139], ceilalţi încep să adauge noi cerinţe. Panteleon Zalichis, negustor în Bucureşti la începutul secolului al XIX-lea, căsătorit cu Mărioara, mai curând din plăcere decât din interes, dată fiind sărăcia părinţilor acesteia, revendică pe lângă cinste, respect, supunere, întreaga afecţiune a soţiei. Pentru el, căsătoria nu se reduce numai la "a se purta cu cinste", "a se sili la trebile şi la enteresurile casei", "la creşterea copiilor", ci implică şi o latură afectivă exprimată de ambii parteneri prin "blândeţea inimii", "cuvinte dulci şi mângâioase" care transformă "viaţa bună" în "dragoste" 363. Tot despre dragoste vorbeşte şi Lucsandra lui Dumitru băcanul din Bucureşti, dar întotdeauna rămâne ataşată, ca principală revendicare a acestei iubiri în interiorul cuplului: puterea economică. Căci pe ce pune accentul mai întâi de toate Lucsandra, atunci când descrie căsătoria ei cu Dumitru băcanul, dacă nu pe purtarea de grijă: "am mers la casa noastră trăind liniştită viaţă ca şi întâi, iarăşi cu toate cele trebuincioase". Dezechilibrul dintre parteneri este evident mai ales în primii ani, când drumul spre consensul conjugal este plin de hârtoape în care se afundă când unul, când celălalt, iar duhovnicescul departament o recunoaşte şi-o punctează ca atare: "nu să cuprinde nescai împotrivitoare fapte, ci numai nişte lucruri care apururea să obicinuiesc la mulţi casnici în tinereţe şi cu trecerea vârstei le şi îndreptează". Dumitru şi Lucsandra cunosc aceste hârtoape, însă reuşesc deseori să se reconcilieze şi să meargă mai departe. După o astfel de ceartă, reacţia lui Dumitru este următoarea: "şi iarăşi singur îmbrăţişându-mă cu dragoste n-au vrut cu mine

139v ezi şi Paul CORNEA, Originile romantismului românesc, pp. 152-156.

judecată, ci pace şi iarăşi cinstită linişte şi cu toate cele trebuincioase bine am trăit iarăşi câtăva vreme”. 364 Ioan Jupâniotul

Ilie CORFUS, “Cronica meşteşugarului Dobrescu…”, p. 342. BAR, mss. 3935, II. 256 r-259 r; 22 iunie 1822. BAR, mss. 3935, II. 273 v-274 r, 28 august 1823.

TEATRUL IUBIRII

Femeia pe drumul modernizării face un pas mai departe circumscriind căsătoria spaţiului privat, ferită de ochii şi urechile anturajului, vecinilor, rudelor. Ce este căsătoria? O oază de cinste, de ***“viaţă plăcuta”,*** de tihnă, de înţelegere, un exemplu de bucurie oferit privirii celorlalţi. Numai această latură trebuie să fie vizibilă, numai această latură trebuie să fie expusă, dedesubturile mai mult sau mai puţin murdare trebuie “îngropate” în casă, rezolvate în sânul familiei. O astfel de viaţă a dus Ioan cu prima lui soţie “mulţime de ani fără să-l ştie lumea, fiind fămee înţeleaptă şi cinstită” 365.

Atât timp cât strategiile matrimoniale sunt conduse de părinţi şi dominate de ideile economice (zestrea fetei şi averea băiatului), dragostea conjugală rămâne tributară acestor directive. Asta nu înseamnă că partenerii nu experimentează gesturi, atitudini, cuvinte care să-i apropie, asta nu înseamnă că soţii nu încearcă să se iubească, plecând chiar de la acele forme primitive de supunere, respect, chiverniseală. Unii au şi reuşit, dovadă Constantin şi Raliţa Caragea, alţii deloc, iar despre cei mai mulţi nu avem informaţii suficiente. Şi totuşi marea iubire, pasiunea rămân în afara cuplului cel puţin la acest început de veac nou, în care modernizarea bântuie societatea românească.

Femeile sunt de departe principalul element în acceptarea noilor factori de schimbare. Ele reuşesc mult mai uşor să asimileze diferenţele dintre cele două lumi, să accepte uneori fără rezerve noul mod de viaţă, să renunţe

cu lejeritate la vechile principii, să parcurgă mult mai repede etapele acestei “modernizări”. De la călătorii străini până la boierii şi analiştii contemporani, toţi remarcă acest decalaj ce se structurează acum între femei şi bărbaţi. Este bineînţeles vorba de elită, iar către 1812 se poate spune că aceste diferenţe încep să devină vizibile şi la nivelul negustorilor şi meşteşugarilor din mahalalele Bucureştiului.

Boieroaica intră în dans mult mai repede; cu abilitate şi iscusinţă învaţă paşii de cadril şi mazurcă pentru a trece imediat la adoptarea unei vestimentaţii adecvate. “Cea mai mare parte din femei dansează bine, dar bărbaţii [arată] foarte mare indiferenţă, veşmintele lor împiedicându-i de a le practica (dansurile - ***n.n.)*** într-un chip desăvârşit”, mărturiseşte W. Wilkinson. Medicul capitalei, Constantin Caracas, se îngrijorează de această situaţie ce ar putea provoca boli destul de severe: “Atât bărbaţii, cât şi femeile joacă cu multă eleganţă şi libertate, cu toate că pe bărbaţi îi încurcă foarte mult la dans hainele lor cele lungi, producându-le vătămări prin sudoarea excesivă din cauza lor. De aceia unii din tineri, ca să evite aceasta şi-au făcut pentru dans haine mai fine şi mai uşoare”. 366

BAR, mss. 4027, II. 235 v-238 v, 7 iunie 1830.

P. SAMARIAN, *O veche monografie sanitară a Munteniei,* p. 117.

Pentru a plăcea încep să gângurească în franceză, apoi îşi îmbunătăţesc educaţia abandonând tricotatul şi brodatul pentru a învăţa să cânte la pian şi la harpă. Frumuseţea, cochetăria, eleganţa devin atuurile unei boieroaice care se arată în lume, participând la activităţile mondene, organizând astfel de activităţi, refuzând izolarea în spaţiul restrâns al menajului. Iată mărturia lui Sir Robert Thomas Wilson în trecere prin Bucureşti la 1812: “Aici, îmbrăcămintea femeilor este foarte veselă şi am remarcat unul sau două modele foarte drăguţe; grija lor pentru îmbrăcăminte cu podoabe este o dovadă că sunt

obişnuite să fie admirate. N-am citit niciodată despre frumuseţile din Ţara Românească, dar ele sunt rivalele de temut ale cunoscutei şi lăudatei instituţii a lui Venus". 367 Pentru W. Wilkinson, româncele nu sunt prea frumoase, dar le recunoaşte "multă graţie naturală", "o fire veselă" şi "o deosebită eleganţă de forme" 368. Cert este că femeile ştiu să se pună în valoare, să amestece eleganţa Occidentului cu misterul Orientului, să combine "moda europeană" cu "bogăţia orientală".

Dacă până atunci căsătoria fusese percepută ca o perpetuă tutelă a bărbatului asupra femeii, acum ea ar putea fi considerată ca un prim pas spre libertate şi emancipare. Căsătorite la 14 - 15 ani, tinere şi ignorante, cu o viaţă sexuală aranjată în jurul cerinţelor soţului, de cele mai multe ori dezordonată, instabilă, supusă capriciilor bărbatului, soţiile găsesc o defulare a acestor porniri sexuale fireşti în afara cuplului. Bineînţeles că aceste aventuri feminine sunt mult mai vizibile decât cele masculine, întrucât în mentalitatea vremii, escapadele masculine sunt privite cu indulgenţă, ba mai mult ca un semn al virilităţii pe care, nu este aşa, trebuie să ştie s-o arate, cu care trebuie să se mândrească. Femeia este însă imediat sancţionată.

Călători străini, **vol. I, serie nouă, pp. 556 - 557.**
Ibidem, **p. 640.**

stigmatizată, deoarece onoarea ei se construieşte în jurul purităţii sexuale şi a fidelităţii conjugale, deoarece ea este purtătoarea legitimităţii descendenţei cuplului. În interiorul menajului, ea începe să conteste statutul care i se atribuie, la început o revoltă surdă cu ecouri în subminarea relaţiilor din interiorul cuplului, apoi din ce în ce mai vizibil şi din ce în ce mai manifest în spaţiul public. Are loc o treptată, individualizare a femeii în interiorul cuplului"[140], care se extinde cu repeziciune incluzând mai întâi aristocraţia, apoi pătura înstărită din oraş şi în cele

140 M-R. UNGUREANU, Convertire şi integrare religioasă..., pp. 61-63.

din urmă “prostimea”. Iar exemplul Maricăi Filipescu care, la 1741 a ştiut să-şi înfrunte nu numai soţul, pe marele armaş Costandin Brezoianu, ci întregul sistem politic[141], este urmat din ce în ce mai des de alte şi alte surate. Această dorinţă de emancipare a femeii merge mână în mână cu procesul de modernizare[142], face parte din însuşi procesul de modernizare a societăţii româneşti.

Cum se manifestă această “frondă casnică”[143] şi care îi sunt consecinţele? Viaţa de cuplu presupune respectarea binomului autoritatea bărbatului - supunerea femeii, binom ce structurează întreaga relaţie dintre soţ şi soţie. Bineînţeles că relaţia depinde foarte mult de compatibilităţile dintre cei doi parteneri, de umorile şi afectele fiecăruia, de “înţelepciunea” şi nevoile fiecăruia, de capacitatea de a accepta compromisurile şi mai ales de a-şi asuma rolurile de cele mai multe ori impuse. Refuzul de a intra în tiparele unei societăţi se manifestă în maniere diferite, abandonarea în braţele amorului nu este decât una dintre ele. Renunţarea la viaţa de familie intervine însă în momente diferite ale căsătoriei, probabil în funcţie de gradul de suportabilitate al fiecărei femei, după şase luni sau după 24 de ani. Bineînţeles că trebuie marcate şi tensiunile din cadrul cuplului, participative prin manifestările lor la astfel de alegeri: precocitatea căsătoriei, violenţa domestică, înfometarea, numărul crescând de copii, lipsa de educaţie. Nu trebuie uitat că evadările bărbatului în afara peisajului marital există şi sunt judecate de vecini şi vecine, de rude şi anturaj, ca fiind cât se poate de normale. Iniţiativa părăsirii domiciliului conjugal aparţine însă femeii, atât atunci când alege divorţul, cât şi atunci când alege să se distreze “în

141 Pentru Marica Filipescu vezi C. GHIŢULESCU, în şalvari şi cu işlic, pp. 308-320.

142 M-R. UNGUREANU, op. cit, p. 61.

143 Ibidem.

voile inimii ei”. Războaiele favorizează şi chiar încurajează astfel de revolte, oferind nu numai soldaţi, ofiţeri şi generali la fel de dornici de aventură, cât mai ales creează “teatrul” necesar desfăşurării unor astfel de aventuri. Cu fiecare război, zeci de cupluri se rup, zeci de femei îşi iau atât la propriu, cât şi la figurat lumea în cap. Femeile nu se gândesc la consecinţele inerente unor astfel de relaţii, multe pasagere, fără să sfârşească cu o nouă căsătorie, ci cu o altă relaţie de scurtă durată. Din partener în partener, de pe maidan în pivniţă, soţiile se aruncă în braţele amorului, rămânând după fiecare relaţie cu amintiri imposibil de uitat: un copil sau un sifilis. La 12 februarie 1792, Barbu dulgherul din mahalaua Podul Calicilor se vaită că Safta lui, după 24 de ani de căsătorie, s-a aruncat cu totul în patima curviei şi fiecare război devine un adevărat coşmar. În vremea “răzmeriţei trecute” (războiul din 1768 - 1774) “a fugit din casa lui la muscali”, dar odată pacea încheiată, muscalii plecaţi pe la casele lor, Safta revine acasă, iar Barbu o iartă: “şi după pace, primind-o iarăşi de soţie i-au trecut toate cu vederea şi au iertat-o”. Dar “numai trecând vreme multă la mijloc” şi un nou război (1787 - 1792) declanşându-se, noi soldaţi la

Bucureşti, Safta trece în tabăra turcilor, pentru ca apoi, cu venirea “armii nemţeşti”, să nu se sfiască a se muta cu inima în tabăra acestora[144]. Iar ea nu este singura, evadarea din “lemniţa” mariajului se dovedeşte mult mai facilă acum când supravegherea devine mai difuză, iar teama îi face pe mulţi soţi să se resemneze, să accepte micile escapade. Până la 1830, se tot reaminteşte că muierea cutărui mahalagiu “au fugit cu muscalii încă din răzmeriţa trecută” sau că o alta “s-au încâr-doşit cu turcii” sau “în zilele nemţilor, apucându-se ia de fapte netrebnice încă au şi fugit cu nemţii”. Mediul rural este oarecum protejat de acest tip de evadări, soldaţii sunt înlocuiţi cu alt tip de legături, la fel de pasagere şi la fel de nocive

144 BAR, mss. 640, ff. 58v-59r.

pentru stabilitatea cuplului: “au fugit cu un ţigan lăeş”, “s-a înnădit cu unu Pavel ciobanu” sau “a fugit cu unu Marin slugă”, reclamă soţii, unii chiar nedumeriţi şi afirmând că nu înţeleg motivul abandonului, întrucât “o palmă nu i-au dat” şi “de capul ei au fugit”.

Boieroaicele se lasă şi ele ademenite de noua situaţie şi legăturile extraconjugale cu ofiţerii ruşi, francezi, austrieci sau suedezi se dovedesc la ordinea zilei: Mărioara Văcărescu îşi lasă casa şi copiii pentru un ofiţer austriac, Mărioara Cantacuzino fuge şi ea abandonându-l pe Matache Racoviţă, Lucsandra Bărcănescu, soţia logofătului Nicolae Guliano, cunoscută de “obşte” pentru umbletele sale[145], este mai întâi amanta generalului Kutuzov, pentru a sfârşi în braţele generalului Levendi. Catinca Ghica, soţia lui Mihalache Ghica şi cumnata domnului Alexandru vodă Ghica, “s-a amorezat” mai întâi de generalul Kisselef pentru a trece apoi în braţelebaronului Uxkiill, căpitan de husari în armata rusă şi căsătorit cu Anica Văcărescu. Energică, Furtunoaia[146] prinde corespondenţa amanţilor şi deghizată în curier rusesc pătrunde în loja lui vodă Ghica şi-i pune în braţe plicul cu “bileturi”. Şi pentru că Vodă nu este atent, “bileturile” se revarsă în sala de teatru zburând peste capul spectatorilor, oferind publicului dovada infidelităţii şi subiect de bârfă pentru lung timp[147]. Baronul Ruckman, numit consul la Bucureşti, hotărât să impună politica Rusiei, devine în scurtă vreme din “leu neîmpăcat” “miel” blând datorită farmecelor exercitate de Mimica

145 La 9 iunie 1818, stolnicul Nicolae Guliano cere separarea de soţia sa Lucsandra Bărcănescu, invocând „pricini ştiute de obşte". BAR, 648, ff. 147r"v.

146 Poreclă pe care a moştenit-o de la tatăl său vornicul Theodorâche Văcărescu Furtună.

147 Amintirile colonelului Lăcusteanu, publicate şi adnotate de Radu CRUTZESCU, comentariu istoric de I.C. FILITTI, Bucureşti, 1935, pp. 75-76.

Bălă-ceanu, soţia lui Constantin Glogoveanu. “Diplomaţia cea naivă, dar energică a românilor”, după cum o califică colonelul Lăcusteanu, se aplică şi asupra consulului Titov, iar artileria grea formată din “adjutanţi şi curtezani” este asmuţită asupra doamnei Titov “cu scop de a se amoreza de vreunul”. Speriat, “bietul Titov” cere să plece oriunde, dar nu în Valahia unde ar risca să-şi piardă nevasta[148].

De aici şi până la divorţ nu mai este decât un pas. Până la 1800, boierii se regăsesc destul de rar în condicile de la Mitropolie, lăsând loc meşteşugarilor, prăvăliaşilor, ţăranilor, “prostimii” cu alte cuvinte. După această dată, furia divorţurilor îi cuprinde şi pe ei. Aproape toate marile familii boiereşti trec printr-un divorţ: Ecaterina Herescu se desparte de căminarul Alexandru Ghica[149], Tiţa Văcărescu de Ştefan Catargiu[150], Catinca Creţeasca de stolnicul Grigore Grădişteanu[151].

Zoiţa Facă de Constantin Filipescu[152], Pulheria Ghica de comisul Mavru[153], Marghioala Prejbeanu de Scarlat Greceanu[154], Mărioara Filipescu de Toma Creţulescu[155] şi exemplele ar putea continua. Motivele sunt cât se poate de diverse: Anica Florescu îl reclamă pe Nicolae Prisăceanu că nu-i poartă de grijă[156], Elenca se plânge de trai rău şi

148 Ibidem, pp. 79-80.

149 BAR, mss. 648, f. 2P, 11 august 1812.

150 BAR, mss. 3935, ff. 121v-122v, 19 aprilie 1820.

151 BAR, mss. 648, f. 150v, 15 februarie 1819.
BAR, mss. 648, ff. 138v-139r, 17 ianuarie 1818.

152 BAR, mss. 648, ff. 44r-46r.

153 BAR, mss. 648, ff. 146r"v, 5 aprilie 1818.

154 BAR, mss. 3935, f. 59v, 27 septembrie 1819.

155 BAR, mss. 648, f. 89r, 3 aprilie 1815.

156 BAR, mss. 648, f. 147r, 7 iunie 1818.

bătăi de moarte, în timp ce soţul, pitarul Manolache Bălăceanu se apără, dând vina pe tinereţe şi pe “cruzimea minţii” (aici cu sens de imaturitate) [157]. Spre deosebire de mahalagioaice, unele dintre soţiile boierilor nici nu se mai implică în dezvoltarea unei argumentaţii pentru a-şi justifica cererea, ci pur şi simplu afirmă că nu mai vor să locuiască cu dumnealui întrucât nu le mai este “plăcut”. Şi pun în discuţie simpla nepotrivire de caracter ce se ascunde sub termenul de urâciune: “şi intrând urâciune între dânşii nu se mai pot uni”, conchide soborul atunci când Ecaterina Racoviceanu nu-l mai vrea pe serdarul Nicolae Lipănescu[158]. Consilierul Costandin Grădişteanu este foarte revoltat că dumneaei Catinca Ştirbei a rămas la Viena, deşi a pus mijlocitor pe generalul Costache Ghica a se îndupleca şi a veni cu poşta măcar până la Braşov. Dar pas, cucoana iubeşte Viena şi n-are de gând să plece, obligându-l pe consilier să fugă pe furiş şi în taină către Bucureşti unde îl aşteptă moşiile şi politica. Nouă luni trec ca clipa, cucoana cu griji pentru zestre şi corespondenţe cu dumnealui vechilul Zaharia, boierul cu grija ca dumneaei să nu cheltuiască şi ce i-a rămas pe mâini şi să nu poată veni acasă. Şi-i scrie, şi-o cercetează, dar Catinca nu răspunde, şi când îi cade în mâini corespondenţa ei, cu altul, se înverşunează. Laconismul scrisorii - “să înţelege că l-ar fi avut însărcinat (pe Zaharia, ***n.n.)*** a-i căuta pricinile dumneaei de aici şi-l roagă a să sili cum mai în grabă spre săvârşire, căci apoi îi vor fi zadarnice ostenelile şi să o înştiinţeze cu de amănuntul pentru toate precum şi pentru câte numai amândoi au vorbit” - lasă bineînţeles loc de interpretări, bănuieli, supoziţii, ceea ce şi face consilierul, odată ce intră în posesia acestui răvaş, aprinzându-se numaidecât şi strigând că dumneaei complotează “cu viclenie asupra avutului dumnealui unită

157 BAR, mss. 4027, ff. 238v-239v, 18 martie 1831.

158 BAR, mss. 648, f. 138r, 14 noiembrie 1817.

fiind cu acel Zaharia". Chiar dacă cucoana susţine că "n-are bărbat de lăsat", consilierul nu vrea să asculte şi se crede îndreptăţit să ceară separarea388.

Gelozie şi bănuieli, urâciune şi neunire, nepurtare de grijă şi înfometare, motive reale sau imaginate sunt chemate să aducă libertatea partenerilor, să susţină orgoliile unei persoane, să ofere speranţa unui nou început, încrederea într-o fericire necunoscută încă. Mitropolitul şi soborul său se străduiesc să le arate că greşesc şi-ar fi mai bine să se mai gândească ceva vreme, să reflecteze că doar, doar se vor uni iar în sfânta taină a cununiei, că "vinile şi pârile" ce şi le aruncă nu sunt "destoinice", "ci numai nişte pricinuiri deşarte şi fără temeiu la amândouă părţile". Dar nici gând să se împace, când dumnealui acceptă, dumneaei strigă sus şi tare că a făcut-o de "rizil" şi nu poate nici în ruptul capului a trece cu vederea, când dumneaei spune că "nu are bărbat de lăsat", dumnealui se împotriveşte şi "nu vrea cu niciun chip s-o mai primească soţie". Mănăstirea, ameninţările, sfătuirile nu mai sunt suficiente.

Această etapă nu poate trece neobservată de către contemporani. Cronicarul Ioan Dobrescu condamnă piepturile dezgolite, capetele goale şi zulufii pe care "muierile" nu se sfiesc să le afişeze în public. Dobrescu judecă aspru transformările petrecute în societate ce aduc femeia pe scena publică, în timp ce tradiţia o expulzase în jurai vetrei şi-ntre pereţii căminului. Schimbarea vechilor rânduieli nu poate atrage decât pedepse divine cât mai aspre: foamete, ciumă, cutremure, foc389.

Pentru unii, femeia devine diavolul în persoană, dracul ameninţător ce ademeneşte şi apoi perverteşte, seduce şi apoi pedepseşte. Ioan postelnicelul, părăsit mai întâi de prima soţie prin moarte, abandonat apoi de cea de-a doua prin iubirea pentru altul, se ridică cu înverşunare împotriva diavolului în fustă afirmând: "şi în viaţa lui unde va vedea muiere va socoti că este dracul şi va ocoli-o căci

tot omul fuge de dânsul ca de un ucigaş, iar el l-au băgat în casă cu lăutari”. Se arată speriat de femeia ce nu se sfieşte, din dragoste pentru altul, să uite de cinste, să nu se teamă de Dumnezeu, să nu-i fie ruşine de privirile oamenilor, să fie chiar capabilă a ucide pentru a asigura fericirea celuilalt. “Muiere când va vedea în ochi va socoti otravă şi mai rea dăcât toate răutăţile” conchide Ioan, declarându-se celibatar până la moarte şi duşman înverşunat al căsătoriei390.

Femeia se schimbase la 1830, dar bărbatului îi este încă greu să recunoască această evoluţie şi mult mai greu îi este să-i acorde locul pe care îl revendică cu atâta insistenţă. Prezenţa ei în spaţiul public nu mai poate fi contestată, la şosea sau în sala de bal, la teatru sau la plimbare, pe potecile de la Herăstrău, în prăvălie sau pe Lipscani, femeia apare singură sau însoţită, se amuză, socializează şi conversează, se lasă sedusă sau seduce. Îşi impune şi afirmă personalitatea, promovându-şi dorinţele şi apărându-le cu tărie, sfidează

Ilie CORFUS, “Cronica meşteşugarului Ioan Dobrescu”, p. 341. BAR, mss. 4027, II. 235 v-238 v, 7 iunie 1830.

autoritatea masculină şi ordinea socială aşa cum fuseseră gândite ele de bărbaţi până atunci. Procesul nu se opreşte aici şi nici măcar nu este terminat, el se va prelungi pe tot parcursul secolului, primii paşi fuseseră însă făcuţi[159].

Criză morală sau modernizare inevitabilă?

Modernizarea societăţii româneşti n-a fost nicidecum o etapă liniară şi calmă. La începutul secolului al XIX-lea, mai multe lumi încep să se contureze din ce în ce mai vizibil: tradiţionaliştii şi conservatorii ce privesc încă spre trecut, “progresiştii” ce nu au în minte decât viitorul, iar

159 Vezi şi Ionela BĂLUŢĂ, „Imaginea femeii în spaţiul public: între realitate şi simbol (a doua jumătate a secolului al XEX-lea)", Analele Universităţii Bucureşti, Ştiinţe Politice, anul II, 2002, pp. 21-33.

între ei o categorie pestriţă, dar numeroasă, debusolată care acceptă jobenul, dar respinge libertatea, care vorbeşte franţuzeşte, dar nu ştie prea bine spre ce ar trebui să se îndrepte, care a călătorit la Viena, Paris sau Pisa, dar s-a întors totuşi într-un loc unde schimbările se produc mult mai lent. Schimbări de veşminte, dar restanţe la nivelul mentalităţilor, schimbări de vocabular, dar restanţe la nivelul aplicării lui, schimbări de lecturi, dar neîncredere cu privire la valabilitatea ideilor transmise într-o lume atât de diferită. Contactul dintre civilizaţia işlicului şi cea a jobenului produce inevitabil mutaţii în interiorul societăţii, al familiei, în forul interior al individului. Vechile valori sunt puse sub semnul întrebării, noile valori stârnesc admiraţia şi dorinţa de imitaţie. Oamenii sunt însă mult prea grăbiţi pentru a judeca, a analiza, a se interoga cu privire la viabilitatea modelului imitat, la consecinţele inerente. Războaiele bulversează vechile sisteme de gândire, deschid noi orizonturi, creează noi posibilităţi. Aristocraţia, încătuşată în modul de viaţă oriental, se dovedeşte avidă de libertate şi adoptă fără rezerve tot ceea ce vine dinspre Vest. Aşa că se înghit fără a fi rumegate veşminte şi muzici, idei şi comportamente.

literaturi şi legi, instituţii şi sisteme politice, lăsând timpul să decidă asupra importanţei acestora în evoluţia şi structura noii lumi. De pe la 1780 şi până spre sfârşitul secolului al XK-lea, se derulează o perioadă de tranziţie în care totul este experimentat, în care societatea încearcă să se reaşeze, dar fără să cunoască calea. Din acest motiv, societatea românească trece prin convulsii care vor însoţi în fapt modernizarea şi progresul.

Amorul este un aspect important în construirea modernităţii româneşti, întrucât în jurul lui se inovează o serie de gesturi, de conduite, se îmbogăţeşte vocabularul, se naşte o altă muzică, se fabrică noi gusturi, provocând schimbări profunde la nivelul mentalităţilor. Criză de afectivitate, criză de sensibilitate, criză de moravuri,

istoricii şi sociologii[160] i-au dat diverse denumiri acestei etape de regândire a moravurilor româneşti. Să fie oare vorba de o criză sau numai de o evoluţie firească spre altceva? O “relaxare a moravurilor”[161] indusă de modernizare sau o “decădere”? O prefacere care a presupus inevitabil şi convulsii, vizibile la acest început de veac nou. Românii nu sunt nici mai buni, nici mai răi decât alţii, nu sunt nici mai morali, nici mai imorali decât confraţii lor din Europa, chiar dacă sunt descrişi în culori nu tocmai favorabile. Schimbările sunt totuşi vizibile, declanşate de o serie de factori.

Războaiele de la sfârşitul veacului al XVIII-lea şi începutul celui următor ar putea fi considerate factorul principal în declanşarea acestor schimbări. Prezenţi la Iaşi şi Bucureşti, ofiţeri şi soldaţi, consuli şi diplomaţi, de origini şi naţionalităţi cât mai diferite, aduc cu ei o nouă lume sau mai precis o altă lume care atrage, stârneşte admiraţie, invidie, dorinţa de a fi ca celălalt. De altfel, aristocraţia intrase deja în contact cu civilizaţia Occidentului prin intermediul domnului fanariot, insuficient însă pentru a deveni un model dorit, copiat, imitat, propagat. Înfiinţarea consulatelor, prezenţa repetată a armatelor ruse şi austriece, dar mai ales ridicarea interdicţiei de a călători au drept efect o rapidă propagare a modelului “celeilalte lumi”, iar după lunga ocupaţie rusă din 1806 - 1812, preferinţele pentru modelul

160 Andrei PIPPIDI, „Amour et societe: arriere-plan historique d'un probleme litteraire", Cahiers roumains d'etudes litteraires, 3, 1988, pp. 4-25; Şt. LEMNY, Sensibilitate şi istorie în secolul alXVUI-lea, Bucureşti, Meridiane, 1990, pp. 98-108; P. CORNEA, Originile romantismului românesc, pp. 35-196; L. LIVADĂ-CADESCHI, „Un mariage decide en instance...", pp. 113-115; IonelaBĂLUŢĂ, Du «harem» au «forum». Reflexion sur la construction d'une nouvelle identite feminine dans la seconde moitie du XDF siecle roumain, teză susţinută la EHESS, Paris, martie 2005 (în manuscris), pp. 87-96.

161- 393 M-R. UNGUREANU, op. cit., pp. 62-63.

european devin atât de vizibile încât nimeni nu se mai poate înşela cu privire la drumul ce urma a fi parcurs. Alegerea este ireversibilă în ciuda opoziţiilor, contradicţiilor, confruntărilor şi mai ales a convulsiilor. În plus, progresul este deja prezent de mult timp în multe din societăţile Europei, iar acum, datorită unor împrejurări favorabile, bate şi la porţile ţărilor române fără să întrebe dacă este sau nu dorit, ci se infiltrează pur şi simplu. Este de la sine înţeles că toate aceste schimbări ating mai întâi de toate boierimea, mai apoi orăşenimea şi destul de târziu ţărănimea. Transformările ating însă toate palierele societăţii, de la politic la social, de la juridic la administrativ, de la mental la vocabular.

Femeia iese din "trupul" familiei şi sufletul ei rătăceşte acum în căutarea unor repere care să-i aducă o oarecare îmbunătăţire a situaţiei. Iubirea este un semn al acestei dorinţe de emancipare, un avertisment adresat societăţii, care încearcă s-o sufoce impunându-i respectarea unor constrângeri sociale şi limitându-i posibilităţile de afirmare: prima care îşi schimbă veşmintele, prima care învaţă paşii dansului, prima care se abandonează în frenezia pasiunii. Situaţia nu rămâne fără consecinţe, deoarece căsătoria devine locul de punere în scenă a tuturor acestor revolte interioare, iar evadările sunt din ce în ce mai numeroase. Divorţurile se multiplică, iar "nepotrivirile" dintre parteneri devin motive cât se poate de serioase de separare. Familia trece acum prin frământări interne, iar disputa se concentrează în interiorul cuplului. Autoritatea paternă continuă să dirijeze politicile matrimoniale într-o primă fază, dar dacă reuşeşte să-i pună împreună pe cei doi parteneri, ea nu mai reuşeşte să-i şi ţină împreună; controlează încă economic constituirea cuplului, dar nu poate controla exprimarea sentimentelor. Va mai fi însă cale lungă până la dominarea acestora în alegerea soţului/soţiei. Cu toate acestea germenii dragostei conjugale se întrevăd mai ales în sânul

noii categorii sociale - burghezia - ce începe treptat-treptat să se individualizeze. Se doreşte o dragoste conjugală în care intimitatea căminului să-i apropie pe cei doi soţi, departe de privirile şi mai ales de imixtiunile celor din jur.

Prefaceri şi în pătura de jos a societăţii, printre mahalagii şi ţărani, printre meşteşugari şi prăvăliaşi. Vechile precepte impuse de Biserică (virginitate, căsătorii precoce, fidelitate şi supunere) nu mai pot fi respectate. Sărăcia, alteori însăşi natura umană, creează debuşee exprimării sentimentelor, astfel încât fetele nu mai aşteaptă noaptea nunţii pentru prima legătură sexuală, ci se abandonează atunci când ocazia se prezintă sau atunci când trupul, invadat de pasiune, nu mai poate opune rezistenţă. Jocul seducţiei scoate la lumină trăiri şi pasiuni în care din ce în ce mai mulţi tineri se lasă antrenaţi, ignorând valorile comunităţii, punând în discuţie rituri, obiceiuri, cutume. De altfel, o creştere a legitimităţii are loc pretutindeni. E. Shorter vorbeşte chiar de o primă "revoluţie sexuală" indusă de industrializare[162], J. Depaw de sărăcie[163], J.-L. Flandrin de vârsta tardivă la măritiş, dar mai ales de existenţa şi manifestarea "dorinţei sexuale"[164]. Noile transformări, vizibile acum, la naşterea noului secol, nu pot fi considerate separat ci introduse în contextul prefacerilor economice, politice, sociale, culturale, demografice ce au loc în întreaga societate românească. Căsătoria este încă legată de zestrea feminină şi proprietatea masculină, or ele încep să fie asigurate din ce în ce mai puţin de către familiile din pătura de jos, întârziind pe cât posibil momentul mariajului. Chiar dacă virginitatea a constituit până târziu o valoare importantă pentru tânăra mireasă, tinerele încep să-şi afirme timid,

162 Edward SHORTER, Naissance de la familie moderne, Seuil, Paris, 1975, pp. 99-152.

163 J. DEPAW, art. cit, p. 93.

164 Jean-Louis FLANDRIN, Le sexe et VOccident, pp. 280-282.

dar sigur voinţa de a juca un rol în alegerea partenerului, încercând să deplaseze criteriul economic către criteriul sentimentelor. A se lăsa sedusă, a trece pragul unei curţi platonice permise ar putea fi o formă de manifestare a revoltei prin care tânăra (uneori şi tânărul) încearcă impunerea unui anumit partener.

În ciuda războaielor şi a ciumei, are loc acum o creştere demografică cu o populaţie ce se deplasează mai ales către oraş, acest “lăcaş al plăcerilor”, unde curţile boiereşti, casele negustoreşti, cârciumile oferă de lucru: un alt mediu, o altă lume, o altă manieră de organizare a vieţii sexuale. Oraşul devine un refugiu ideal pentru fetele-mame, un loc unde tentaţiile ademenesc, unde ruşinea se ascunde în spatele anonimatului, un loc unde individul se pierde şi se lasă pierdut. Tinereţea este, de altfel, gândită ca o etapă când simţurile stăpânesc sufletele mult mai mult decât în altă etapă a vieţii: “patimile tinereţii”, “obiceiurile tinereţii”, “păcatele tinereţii”, sintagme regăsite în justificările actorilor sociali şi care accentuează afirmarea plăcerii şi a sentimentelor; este, de altminteri, epoca lor dacă ar fi să plecăm de la temele ce domină filosofia, romanele, poezia.

Biserica nu mai reuşeşte să ţină pasul cu timpul şi, în loc să se lase purtată de acest lung proces de modernizare, trage după ea încă un trecut închistat în nişte valori care ajung să nu mai fie ale societăţii pe care o păstoreşte. Cedează pas cu pas locul politicului ce începe să se afirme acum din ce în ce mai agresiv. Ordinea tradiţională controlată prin intermediul cutumelor şi canoanelor (mă refer aici la familie şi sexualitate) se destramă odată cu experimentarea diverselor sisteme legislative care, indiferent dacă sunt sau nu sunt puse în practică, ştirbesc încet-încet din autoritatea Bisericii, incapabilă să se reformeze la rându-i. Pierde treptat-treptat controlul asupra sexualităţii pe care reuşise s-o cunoască până la 1800 cu ajutorul “ochiului public” şi s-o sancţioneze cu

plata gloabei. Dar când statul interzice perceperea gloabei şi mai ales represiunea bisericească a “delictelor sexuale” (mă refer la seducţie şi adulter, în principal), Biserica nu dezvoltă o altă politică, nu oferă o alternativă, ci doar se mulţumeşte să înainteze interminabile anaforale către domn, în care să-i reamintească că din vechime, cei bătrâni şi înţelepţi mitropoliţi aveau astfel de competenţe, sau pur şi simplu îi lasă pe protopopi să se bată la propriu şi la figurat cu ispravnicii de judeţe în comiterea de abuzuri, sfidând şi unii şi alţii pitacele domneşti. Acelaşi lucru se întâmplă şi în domeniul divorţului, chiar dacă se va mai bucura ceva timp de acest drept, Biserica nu mai poate schimba cursul unei dispute conjugale doar cu sfaturi duhovniceşti şi exemple biblice, întrucât individul arată din ce în ce mai des “semeţie şi nesupunere povăţuirilor bisericeşti”. Critica împotriva Bisericii vine atât din interior, prin glasul lui Eufrosin Poteca, cât şi din exterior, prin Mihail Kogălniceanu, de exemplu, care la 1859 cerea nu numai “îmbunătăţirea familiei” ca prim pas în “moralizarea societăţii”, ci transformarea ei într-o instituţie supusă legilor civile şi abia apoi celor religioase, ceea ce avea să se întâmple în anii următori[165].

Şi în sfârşit iubirea: cântată sub ferestre, versificată, teatralizată, trăită, experimentată. Hamor şi amoraş, Eros şi Cupidon se îngână la lumina masalalelor sub sacnasiu şi în sunetele viorilor oferind iluzii fetelor, plăcere nemărginită nevestelor, fiori ibovnicilor, trezind dorinţele popilor şi curiozităţile călugărilor. Baluri, muzici, dansuri, preumblări la şosea, lux, tarafuri de lăutari deschid o nouă etapă şi modelează noi comportamente. Şi cum să nu-şi dorească oamenii să se “prefacă”, când veacul cel nou le oferea plăcerea, le insufla dorinţa nebună de a trăi, le

165 Mihail KOGĂLNICEANU, Opere, voi. III, ed. Vladimir DICU-LESCU, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1983, p. 208. Vezi şi comentariile lui Ioan STANOMIR, Naşterea constituţiei. Limbaj şi drept în Principate până la 1866, Nemira, Bucureşti, 2004, pp. 335-336.

flutura sub nas speranţa într-o “eră a libertăţii” în care toate erau de făcut. Fiecare intră în noua epocă cu ce se putea: tinerii cu ideile şi studiile în străinătăţuri, femeile cu hainele şi pasiunea iubirii, fetele şi holteii cu pierderea virginităţii, boierii şi negustorii cu pungile goale şi “răbojul” plin de datorii. E un nou început, o nouă lume ce aşteaptă să fie construită, cucerită, trăită. Şi cine o poate spune mai frumos decât Paris Mumuleanu: “Nu voi să mor jindos, / De amor să n-am folos / Voi să trăiesc răsfăţat / Şi să moriu amurezat”.

GLOSAR

aba = postav de lână groasă.

abagiu = cel care face sau vinde abale.

Agie = devine spre sfârşitul secolului sediul poliţiei din capitală. Agia are judecătoria proprie şi o închisoare, iar marele agă asigură ordinea în centrul capitalei, fără să se ocupe şi de mahalale, acestea aflându-se sub jurisdicţia marelui spătar. El are controlul pieţelor, al cârciumilor, prevenirea şi stingerea incendiilor, poliţia moravurilor.

alagea = stofă orientală ţesută în vergi, din fire de mătase, argint şi în diferite culori.

anafora = raport întocmit de cancelaria mitropolitului sau de cancelaria unui alt departament de judecată cu privire la o problemă judecătorească prin care se comunica domnului rezultatul cercetării şi se propunea soluţia.

anteriu = haină boierească lungă pusă peste cămaşă, lungă până la gleznă.

aşcherliu = soldat turc.

belacoasă = stofă preţioasă italienească din fire de mătase şi aur în diferite culori.

bogasiu = materie colorată şi lustruită.

bogasier = cel care vinde bogasiu, negustor de mărunţişuri.

bulucbaşă = comandantul unei unităţi militare

cu efectiv de 50 - 70 de oameni.

butca = caretă, trăsură cu 4 sau 6 cai.

cacom = hermină.

calpac = căciulă sferică de blană, purtată numai de boieri.

catandisi (catadicsi) = a găsi de cuviinţă.

caţaveică = haină de jupâneasă, lungă până la genunchi şi îmblănită cu cacom sau vulpe, celetnică = prostituată.

chelar = persoană care deţine cheile cămării sau ale pivniţei şi care administrează proviziile unei case boiereşti, condoragiu = cel care face şi vinde pantofi, dava = pricină, proces, judecată, davagilâc (davagealâc) = învinuire delibaşă = căpitan de delii (gardă domnească alcătuită din arnăuţi); comandantul gărzii domneşti, diiafora = litigiu, pricină, neînţelegere, diată = testament, diiastimă = interval de timp. embondisi = a împiedica englimatic = penal.

epitrop = tutore, dar şi executor testamentar, fandasie = plăsmuire, fantezie, galantomie = dare de mână, dărnicie, gelep = cumpărător de oi.

ghermeşut = postav scump oriental de atlaz înflorat.

ghiordie = haină scurtă femeiască croită pe talie, mai largă în poate cu mânecile strâmte, îmblănită cu sângeap sau samur, giubea = haină lungă de postav cu mânecile despicate, lucrată din postav, glavă = capitol de lege. gros = puşcărie, închisoare, horbote = dantele, iminei = pantofi, ipochimen = persoană, ipolipsis = nume bun, renume, isterisi = a pierde, a despuia, a păgubi.

Işlic = căciulă orientală lucrată din miel, catifea sau samur, işlicar = producător, dar şi vânzător de işlice. izbrănire = desfacere, soluţionare, jelcuire = jale. leat = an. maşala = torţă.

marghiolie (marghiulie) = viclenie, mâglisi = a amăgi, a înşela, marchitan = negustor de mărunţişuri, mămular = mic negustor ambulant, mofluz = falit.

mozavir = intrigant, cel care face calomnii.

mumbaşir = slujbaş judecătoresc însărcinat cu execuţii silite.

naramză = varietate de citrice, asemănătoare portocalei, cu gust dulce-amărui.

nizam = regulament, aşezământ.

Orfanotrofie = instituţie organizată prin hrisovul domnului Alexandru

Ipsilanti din 1 martie 1781, urma a se ocupa de orfani, peşchir = pânză de şters mâinile sau faţa. pitac = act oficial domnesc, planisi = a ademeni, a înşela; plasă (plasă) = unitate administrativă poliţie = oraş, dar şi comportament, conduită, posadnică = amantă, preacurvie = adulter, porci = şi altele.

sacnasiu = balcon închis cu geamuri, sfrânţie = sifilis.

Spătărie = este un sediu al poliţiei capitalei pentru că şeful acestei instituţii are atribuţii de poliţie şi justiţie penală. Marele spătar are în grijă mai ales paza şi ordinea în cartierele mărginaşe ale capitalei, dar şi a celorlalte judeţe ale ţării. Printre atribuţiile sale se află

GLOSAR

BIBLIOGRAFIE

şi aceea de a judeca pricini mărunte ca furt, bătaie, injurii, beţie cu deosebire în mahalalele Bucureştilor. Pe lângă această instituţie se găseşte o închisoare.

teorisi = a cerceta.

teslim = predare, a preda, a transmite.

civilichie = haină lungă femeiască fără mâneci, un fel de ilic.

tractir = cârciumă.

tufeciu = lefegiu în garda domească zabit = comandant, agent executiv.

zapciu = executor executiv.

zăceală = paragraf, articol de lege.

zaiafet = petrecere cu ospăţ.

zavistie = răscoală, răzmeriţă.

zurbă = răscoală, răzmeriţă.

Acest mic glosar a fost alcătuit cu ajutorul următoarelor lucrări: Al. ALEXEANU, *Mode şi veşminte din trecut,* Meridiane, Bucureşti, 1987; Ovid SACHELARI şi Nicolae STOICESCU (coord.), *Instituţii feudale din ţările române. Dicţionar,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 1988; Lazăr ŞĂINEANU, *Influenţa orientală asupra limbii şi culturii române,* 1. *Vorbe populare, 2. Vocabularul,* Socec, Bucureşti, 1900; H. TIKTIN, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, vol. I-m, **Bucureşti, 1903 - 1924.**

I. Surse inedite

Direcţia Arhivelor Naţionale Istorice Centrale, Bucureşti Fond Manuscrise

Manuscris 17 *Condica lui Nicolae Petru Mavrogheni Vv., deanaforale întărite şi neîntărite, 1786 - 1789.*

Manuscris 139 *Condica de la sfânta Mitropolie, anii 1739 şi până la 1805.*

Manuscris 140 *Condica de anaforale şi porunci ce se vor trece de acum înainte cum înăuntru să cuprinde i porci.*

Manuscris 141 *Condica de poruncili ce să fac pă la protopopi pentru judecăţi, 1793 august 1 (1763 - 1801).*

Manuscris 143 *Condica Mitropoliei Bucureşti, de ordinele ce s-au dat pentru luarea socotelilor diferitelor mănăstiri şi pentru scutirea unora de*

plata embaticului 1755 - 1794.

Manuscris 1558 ***Condică de judecăţile ce s-au căutat de la iunie 27 şi înainte cum arată. Sud Muscel 1803 iunie 27.***

Alte fonduri consultate: Achiziţii Noii, Documente Istorice, Documente Munteneşti, Episcopia Buzăului, Mitropolia Ţarii Româneşti. Pentru toate acestea cota, numărul şi anul de emitere al documentului au fost trecute de fiecare dată când documentul a fost citat.

Biblioteca Academiei Române, Bucureşti Fond Manuscrise

Manuscris 634 ***no 1 - 1675 până la leat 1774, în pricini de căsnicii şi altele, zapise de împăciuire.***

Manuscris 635 ***Condică de judecăţile şi pricinile ce să caută de soborul clericilor sfintei Mitropolii, dichemvre 1 dni 1777.***

Manuscris 636 ***în pricină de căsnicii de la leat 1780 până la leat 1782.***

Manuscris 637 ***Condică cuprinzând anaforale, zapise de căsnicii şi altele de la anul 1781 - 1786.***

Manuscris 638 ***Condică de zapise de împăciuire între casnici şi de alte feluri, cărţi de despărţire şi foi de zestre, leat 1782 până la leat 1784.***

Manuscris 639 ***Condică de judecăţile soborului ce să caută de clerici la Mitropolie, 1788 - 1790.***

Manuscris 640 ***Condică de pricini ce să caută de clericii sfintei Mitropolii cu judecăţi, 1791 ghenarie 20.***

Manuscris 641 ***Condică de judecăţile soborului ce să caută de clericii soborului sfintei Mitropolii, cum înăuntru arată, noemvre 7, 1793 - 1797.***

Manuscris 642 ***Condică de anaforale ce să fac de către Maria Sa Vodă, 1793 - 1798.***

Manuscris 643 ***Condica soborului sfintei Mitropolii dă cercetările judecăţilor ce să caută cum***

înăuntru arată, 1799 septembrie.

Manuscris 644 ***Condica soborului de anaforale şi zapisele ipitacurile dă pă la departamenturi i de pă la spătărie i de la agie şi de la dorobănţie pă cum înăuntru arată, de la leat 1801 până la leat 1803, 1801 august 6.***

Manuscris 645 ***Sud Vlaşca. Condică orânduită din luminata poruncă a se afla pe la judeţe pentru multe trebuinţe şase treacă zapise, anaforale cum şi alte diaforale ale celor care din tâmplări vor avea înfăţişare aici la al Vlascii Isprăvnicat, leat 1801 ghenarie.***

Manuscris 646 ***Condica soborului Sfintei Mitropolii. 1803 august 1 - 1806.***

Manuscris 647 ***Condica Sfintei Mitropolii încarea să scrie pricinile de judecăţi, ce să caută din prea cinstita poruncă a Prea Sfinţiei Sale părintele mitropolitul ţării Dosithei, 1808 dichemvre 16.***

Manuscris 648 ***Condică de câte anaforale şi alte pricini de judecăţi înlăutru arată, ghenarie 1810.***

Manuscris 649 ***Condică de anaforale în pricini căsniceşti, epitropii de biserici şi încredinţări de jurăminte, de la leat 1827 până la 1828.***

Manuscris 650 ***Condică de anaforale în pricini căsniceşti, dieţi şi altele din anii 1830 - 1834.***

Manuscris 651 ***Condica de anaforale ce se fac din partea Prea Sfinţiei Sale părintelui mitropolit către Maria Sa Vodă la pricinile judecăţilor ce să urmează aici la Mitropolie în zilele Prea Sfinţiei Sale chiriu Dosithei, leat 1805 maiu 1.***

Manuscris 653 ***Condica de anaforale, 1790 iunie 10, pentru pricinile ce să trimite de la stăpânire şi să hotărî de mitropolitul Cozma.***

Manuscris 663 ***Condică de porunci ale Mitropoliei din Bucureşti către diferiţii preoţi din anii 1801 - 1809.***

Manuscris 764 *Condică de documente din anii 1806 - 1809 privitoare la pricini de căsătorie.*

Manuscris 1336 *Canoane dăenglimatică alese din pravilile împărăteşti pentru prălej, 1783.*

Manuscris 1564 Eufrosin POTECA, *Ideile faptelor mele păanul 1828 până la aprilie 1829.*

Manuscris 3292 *Condică cu copii de documente ale Mitropoliei Ţării Româneşti, cuprinzând referate pe jalbe adresate domniei, în pricini de divorţ, violuri, reclamaţii împotriva preoţilor, 1798 - 1802.*

Manuscris 3294 *Condică cu copii de documente ale Mitropoliei Ţării Româneşti, cuprinzând referate pe jalbe adresate domniei, în pricini de divorţ, reclamări de zestre, prestări de jurământ şi alte probleme în care era implicată Biserica, 1798 - 1808.*

Manuscris 3935 *Condică de anaforale şi alte pricini dejudecăţi ale Prea Sfinţiei Sale părintele mitropolit Dionisie către Maria Sa Vodă şi alte pricini de judecăţi precum înăuntru să arată, 1 maiu 1812.*

Manuscris 4024 *Condică cu documente ale Mitropoliei Ţării Româneşti, originale şi copii din Bucureşti şi judeţe cuprinzând pricini de judecată între soţi, desfaceri de căsătorie, angajamente de îndreptare ale unor preoţi deprinşi la năravuri rele, judecări de grave acte imorale, cercetări privind respectarea unei dieţi, 1797 - 1800.*

Manuscris 4027 *Condică de anaforale şi alte pricini de judecăţi de la leat 1825 martie 10.*

n. Surse edite

***Acte judiciare din Ţara Românească 1775 - 1781,* ediţie întocmită de Gh. CRONŢ, Al. CONSTANTINESCU, A. POPESCU, T. RĂDULESCU, C. TEGĂNEANU, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1973.**

***Amintirile colonelului Lăcusteanu,* publicate şi adnotate de R. CRU-TZESCU, comentariu istoric de**

I.C. FILITTI, Bucureşti, 1935.

Antim NTREANUL, *Opere. Didahii,* ediţie critică de G. ŞTREMPEL, Minerva, Bucureşti, 1996.

BRAD CHISACOF L., *Antologie de literatură greacă din Principatele Române,* Pegasus Press, Bucureşti, 2003.

CANTEMIR Dumitrie, *Descrierea Moldovei,* Minerva, Bucureşti, 1973.

***Călători străini despre ţările române,* coord. M. HOLBAN, M.M. ALE-XANDRESCU-DERSCA BULGARU, P. CERNOVODEANU, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2000 - 2001, vol. 9 şi 10.**

***Călători străini despre ţările române în secolul al XIX-lea,* serie nouă, vol. I (1801 - 1821), coord. G. FILITTI, B. MARINESCU, Ş. RĂDU-LESCU-ZONER, M. STROIA, P. CERNOVODEANU, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2004.**

CORFUS I., “Cronica meşteşugarului Ioan Dobrescu (1802 - 1830)”, î*n săi,* VEI, 1966, pp. 309-03.

Dionisie ECLESIARHU, *Scrieri alese. Hronograf, Predoslovii,* ediţie critică, Natalia TRANDAFIRESCU, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2004.

GHICA I., *Scrisori către Vasile Alecsandri,* EPLA, Bucureşti, 1953.

GOLESCU D., *însemnare a călători mele, Costandin Radovici din Goleşti făcută în anul 1824, 1825, 1826,* postfaţă şi bibliografie M. IORGULESCU, Minerva, Bucureşti, 1977.

GRECIANU Şt., *Genealogiile documentate ale familiilor boiereşti,* Bucureşti, 1911, 3 vol.

D’HAUTERIVE A., *Mémoire sur l’état ancien et actual de la Moldavie (1787),* ed. I. Bianu şi T. Orăşeanu, Bucureşti, 1902.

***Îndreptarea legii (1652),* ediţie critică, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1962.**

Însemnările Androneştilor, **publicate cu un studiu introductiv de I. CORFUS, Bucureşti, 1947.**

Legiuirea Caragea (1818), **ediţie critică, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1953.**

LIVADĂ-CADESCHIL., VLAD L., ***Departamentul de cremenalion. Din activitatea unei instanţe penale muntene (1794 - 1795),*** **Nemira, Bucureşti, 2002.**

MUMULEAN Paris Barbu, ***Rost de poezii adică stihuri acum întâi alcătuite în limba românească dă Paris Barbu MUMULEAN, în Bucureşti în cea de nou făcută tipografie,*** **1820.**

Pravilniceasca Condică (1780), **ediţie critică, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1957.**

PANN Anton, ***Spitalul amorului sau cântăreţul dorului,*** **Râmnicul Vâlcea.**

Tipografia Oprea Demetrescu, 1891. PANN Anton, ***Povestea vorbei,*** **Facla, Timişoara, 1991. RAICEVICH S.I.,** ***Voyage en Valachie et en Moldavie, avec des observations sur l'histoire, la physique et la politique (1788),*** **Paris, 1822. SAMARIAN R,** ***O veche monografie a Munteniei de dr. Constantin***

Caracas (1800 - 1828), **Bucureşti, 1937. TEODORESCU G. Dem,** ***Poezii populare române,*** **Bucureşti, Minerva.**

1982.

URECHEA V.A., ***Istoria românilor. Curs făcut la Facultatea de Litere din Bucureşti, publicat sub direcţia*****bucureşti, 1891 - 1901, 13 vol.**

VÂRTOSUI., ***Corespondenţa literară între Nicolae şilancu Văcărescu, 1814 - 1817,*** **Bucureşti, 1938.**

WILKILSON W., ***Tableau historique, geographique et politique de la Moldavie et de la Valachie,*** **Paris, 1821.**

m. Lucrări şi articole

ALEXEANU Al., ***Mode şi veşminte din trecut,***

Meridiane, Bucureşti, 1987, 2 vol.

***L'amour à l'époque moderne.* Actes du coloque du 1992 de 1 Association des historiens modernistes, Presses de l'Université de Paris-Sorbonne, 1994, Bulletinnr. 17.**

***Amour et sexualite en Occident,* introducere de G. DUBY, Seuil, Paris, 1991.**

AMUSSEN S.D., *An Ordered Society: Gender and Class în Early Modern London,* Oxford, 1988.

BARBU D. (coord.), *Firea românilor,* Nemira, Bucureşti, 2000.

BARBU V., "Ceea ce Dumnezeu a unit omul să nu despartă. Studiu asupra divorţului în Ţara Românească în perioada 1780 - 1850", itf, 11 - 12, 1992, pp. 1143 - 1155.

BĂLUŢĂ L, "Surveiller et punir: Ies medecins et la reglementation de la prostitution VINTILĂ-GHIŢULESCU C. (coord.), *Bonnes et mauvaises moeurs dans la société roumaine d'hier et d'aujourd'hui,* EDR, NEC, Bucureşti, 2005, pp. 173 - 212.

BĂLUŢĂ I., "Imaginea femeii în spaţiul public: între realitate şi simbol (a doua jumătate a secolului al XK-lea)", *Analele Universităţii Bucureşti, Ştiinţe Politice,* anul II, 2002, pp. 21 - 33.

BĂLUŢĂ L, *Du «harem» au «forum». Reflexion sur la construction d'une nouvelle identite feminine dans la seconde moitié duXDCe siècle roumain,* teză susţinută la EHESS, Paris, 2005 (în manuscris).

BĂLUŢĂ I. şi VINmă**-Gffiţ ULESCU C. (coord.), *Bonnes et mauvaises meeurs dans la société roumaine d'hier et d'aujourd'hui,* EDR, NEC, Bucureşti, 2005.**

BOLOGNE J.

- C, *Histoire du mariage en Occident,* Hachette, Paris, 1995. BRUNDAGE J.A., *Law, Sex and Christian*

Society în Medieval Europe.

Chicago-London, 1987. CAPP B., “The double standard revisited: plebeian women and male sexual reputation în early modern England”, *Post and Present,* nr. 162.

1999, pp. 70 - 100. CASTAN N, CASTAN Y., *Vivre ensemble. Ordre et desordre en Languedoc (XVIF-XVIIe siècle),* Gallimard/Julliard, Paris, 1981. CASTAN Y., *Honnetete et relations sociales en Languedoc (1715 - 1780).*

Pion, Paris, 1974. CERUTTI S., *Giustizia Sommaria: practiche e ideali di giustizia în una società diancien Régime (Torino, XVIII secolo),* Feltrinelli, Milano.

2003.

CERUTTI S. şi CAVALLO S., «Onore femminile e controllo sociale della riproduzione în Piemonte trasei e settecento», *Quaderni storici,* 44, 1980, pp. 346 - 387.

CORNEA A., *De la portulan la vederea turistică. Ilustratori străini şi realităţi româneşti în secolele XVIII-XIX,* Bucureşti, 1977.

CORNEA A., *“Primitivii” picturii româneşti moderne,* Meridiane, Bucureşti, 1980.

CORNEA P, *Originile romantismului românesc. Spiritul public, mişcarea ideilor şi literatura între 1780 - 1840,* Minerva, Bucureşti, 1972.

CIUPALĂ A., *Femeia în societatea românească a secolului al XIX-lea. Între public şi privat,* Meridiane, Bucureşti, 2003.

DAUMAS M., *La tendresse amoureuse. XVIe-XVIIIe siècle,* Perrin, Paris, 1996.

DAUPHINE C. şi FARGE A. (coord.), *De la violence et desfemmes,* Albin Michel, Paris, 1993.

DAUPHINE C. şi FARGE A. (coord.), *Seduction et société. Approches historiques,* Seuil, Paris, 2001.

DARĂMUŞ L., "Moeurs, normes et pratiques de rentre-deux-guerres. Experiences des femmes: Ies prostituees et «l'enjeu» identitaire", în BĂLUŢĂ I. şi VINmă**-Gffiţ ULESCU C. (coord.),** ***Bonnes et mauvaises moeurs dans la société roumaine d'hier et d'aujourd'hui,*** **EDR, NEC, Bucureşti, 2005, pp. 213 - 234.**

DELUMEAU J., ***Păcatul şi frica. Culpabilitatea în Occident (secolele XIII-XVIII),*** **Polirom, Iaşi, 1998, 2 vol.**

DEMARS-SION V., ***Femmes seduites et abandonnées au XVIIIe siècle. L'exemple du Cambrésis,*** **ESTER, Lille, 1991.**

DEPAW J., "Amour illegitime et société a Nantes au XVIIe siècle", ***Annales ESC,*** **nr. 4 - 5, 1972, pp. 1155 - 1182.**

DJUVARAN., ***între Orient şi Occident. Ţările române la începutul epocii moderne (1800 - 1848),*** **Humanitas, Bucureşti, 1995.**

DUŢU Al., ***Coordonate ale culturii româneşti în secolul XVIII,*** **Editura pentru literatură, Bucureşti, 1968.**

ELIADE P, ***Influenţafranceză asupra spiritului public în România. Originile. Studiu asupra stării societăţii româneşti în vremea domniilor fanariote,*** **Humanitas, Bucureşti, 2000.**

ELIAS N, ***La civilisation des meeurs,*** **Calmann-Levy, Paris, 1973.**

ELIAS N., ***La dynamique de l'Occident,*** **Calmann-Levy, Paris, 1975.**

FARGE A., ***Vivre dans la rue a Paris au XVIIe siècle,*** **Gallimard, Paris, 1979.**

FARGE A., ***La vie fragile. Violence, pouvoirs et solidarites a Paris au***

XVIIe siècle, **Hachette, Paris, 1986. FARGE A., FOUCAULT M.,** ***Le Desordre desfamilles. Lettres de***

cachet des Archives de la Bastille, Gallimard, Paris, 1982. FAUVE-CHAMOUX F. (coord.), *Domestic service and the formation of European identity. Understanding the globalization of domestic work, Wh-2lst centuries,* Peter Lang, Berlin, 2004. FILLON A., *Les trois bagues au doigt. Amours villageois au XVIIe siècle.*

Robert Laffont, Paris, 1989.

FLANDRIN J.-L., *Familles: parente, maison, sexualite dansvancienne société,* Hachette, Paris, 1976. FLANDRIN J.-L., *Le sexe et l'Occident Evolution des attitudes et des comportements,* Seuil, Paris, 1981. FOUCAULT M., *Istoria sexualităţii,* Editura de Vest, Timişoara, 1995. FOUCAULT M., *A supraveghea şi a pedepsi. Naşterea închisorii,* Humanitas, Bucureşti, 1997. FURTUNĂ D., *Preoţimea românească în secolul al XVIII-lea. Starea ei culturală şi materială,* Vălenii de Munte, 1915. GAUDEMET J., *Le mariage en Occident. Les meeurs et le droit,* Cerf.

Paris, 1987.

GEORGESCU Val. Al., STRIHAN R, *Judecata domnească în Ţara Românească şi Moldova, 1611 - 1831,* partea I, *Organizarea judecătorească,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 1981.

GEORGESCU Val. Al., SACHELARIE O., *Judecata domnească în Ţara Românească şi Moldova 1611 - 1831.* Partea a II-a *Procedura de judecată,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 1982.

GHIŢULESCU C, *în şalvari şi cu işlic. Biserică, sexualitate, căsătorie şi divorţ în Ţara Românească a secolului al XVIII-lea,* Humanitas, Bucureşti, 2004.

GOFFMAN E., *L'arrangement des sexes,* La Dispute/Snedit, Cahiers du

Cedretfă DREF, Paris, 2002. GOWING L., *Women, Words, and Sex în Early Modern London,*

Clarendon

Press, Oxford, 1996. GRIMMER C, ***La femme et le batard. Amours illegitimes etsecretes dans l'ancienne France,*** **Presse de la Renaissance, Paris, 1983.** ***Histoire des femmes en Occident,*** **vol. În (coord. A. FARGE, N.Z. DAVIS).**

Pion, Paris, 1991.

Instituţii feudale din ţările române. Dicţionar, **coord. O. SACHELARIE**

şi N. STOICESCU, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1988. IFTIMIS. "Ipostaze feminine între medieval şi modern", ***RIS,*** **nr. IV-VH.**

1999 - 2002, pp. 37 - 51. JIANU A., ***Women and Society în theromanian Principalities 1750 - 1850,*** **teză susţinuta la University of York (UK), 2003 (în manuscris). KLAPISCH-ZUBER C,** ***La maison et le nom. Strategies et rituels dans ritalie de la Renaissance,*** **EHEES, Paris, 1990. LAQUER T.,** ***Corpul şi sexul de la greci la Freud,*** **Humanitas, Bucureşti.**

1998.

LASLETT R, ***Family life and illicit Iove în earlier generations. Essays în historical sociology,*** **Cambridge University Press, London, 1977.**

LAZĂR G., "Lux şi ostentaţie la negustorii din Ţara Românească (secolul al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea)", ***RI,*** **tom XV, nr. 3 - 4, 2004, pp. 171 - 178.**

LAZĂR G. ***Naissance et ascension d'une categorie sociale: les marchands en Valachie (XVUF-XIX* siècle),*** **teză susţinută la Universitatea Laval, Québec, septembrie 2005 (în manuscris).**

LEMNY Şt., ***Sensibilitate şi istorie în secolul al XVIII-lea românesc,*** **Meridiane, Bucureşti, 1990.**

LE ROY LA DURIE E., ***L'argent, l'amour et la mort enpays d'ºC. Precede du roman de l'abbefabre, Jean-Vont-pris (1756),*** **Seuil, Paris, 1980.**

LIVADĂ-CADESCHIL., ***De la milă la filantropie. Instituţii de asistare a săracilor din Ţara Românească şi Moldova în secolul al XVIII-lea,*** **Nemira, Bucureşti, 2001.**

LIVADĂ-CADESCHI L., "Un mariage decide en instance: du concubi-nage au mariage en Valachie à la fin du XVIIIe siècle", în I. BĂLUŢ şi C. VINTILĂ-GHIŢULESCU (coord.), ***Bonnes et mauvaises moeurs dans la societeroumaine d'hier et d'aujourd'hui,*** **EDR, NEC, Bucureşti, 2005, pp. 111 - 128.**

LOMBARDID., ***Matrimoni di antico regime,*** **il Mulino, Bologna, 2001.**

LOMBARDID... JI reato di stupro tra foro ecclesiastico e foro secolare", în S.S. MENCH şi D. QUAGLIONI (din) ***Transgressioni. Seduzione, concubinato, adulterio, bigamia (XIV-XVII1 secolo),*** **il Mulino, Bologna, 2004, pp. 351 - 382.**

LOTTIN A., "Naissances illegitimes et filles-meres a Lille au XVHF siècle", ***Revue d'histoire moderne et contemporaine,*** **tom XVQ, 1970, pp. 278 - 322.**

MARTIN-FUGDER A., ***La place des bones. La domesticite feminine en 1900,*** **Grasset, Paris, 1979.**

MAUZIR., ***L'idee du bonheur dans la littérature et la pensie françaises au XVIIIe siècle,*** **Albin Michel, Paris, 1994.**

MAZA S., ***Servants and Masters în Eighteenth-Century France,*** **Princeton University Press, 1983.**

MENCHI S.S., QUAGLIONI D. (din), ***Transgressioni. Seduzione, concubinato, adulterio, bigamia (XIV-XVIII secolo),*** **il Mulino, Bologna, 2004.**

MUCHEMBLED R., "Anthropologie de la violence dans la France moderne (XVe-XVIIIe siècles)", ***Revue de synthese,*** **nr. 1, 1987.**

MUCHEMBLED R., ***L'invention de l'homme moderne. Sensibilites, moeurs et comportements***

***collectifs sous l'Ancien Régime,* Flamma-rion, Paris, 1988.**

MUCHEMBLED R., *La Violence au village. Sociabilite et comportements populaires en Artois du XV6 au XVIIe siècles,* Brepols, 1989.

NICOARĂ T., *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680 - 1800). Societate rurală şi mentalităţi colective,* Dacia, Cluj-Napoca, 2001.

PAPACOSTEA-DANIELOPOLU C, *Literatura în limba greacă din Principatele Române (1774 - 1830),* Minerva, Bucureşti, 1982.

PHAN M-C, *Les amours illegitimes. Histoires de seduction en Languedoc (1676 - 1786),* CNRS, Toulouse, 1986.

PIPPIDI A., "Amour et société: arrière-plan historique d'un probleme litteraire", *Cahiers roumains d'études litteraires,* 3, 1988, pp. 4 - 25.

PIPPIDI A., "Ultima piesă de teatru din epoca fanariotă", în *Cornelia Papacostea-Danielopolu. În Memoriam,* Bucureşti, 2002, pp. 123 - 131.

PIPPIDI A., "Bonnes et mauvaises moeurs: principes et experiences, balancement et encha înement", în I. BĂLUŢ şi C. VINTILĂ-GHI-ŢULESCU (coord.), *Bonnes et mauvaises moeurs dans la société roumaine d'hier et d'aujourd'hui,* EDR, NEC, Bucureşti, 2005, pp. 19 - 42.

PIRU AL, *Poeţii Văcăreşti,* Editura Tineretului, Bucureşti, 1966.

PITT-RIVERS J., *Anthropologie de l'honneur. La mesaventure de Sichem,* Hachette, Paris, 1983.

POUMAREDE J., RAYER J.-P. (din), *Droit, Histoire et Sexualite,* l'Es-pace juridique, Toulouse-Lille, 1987.

ROUGEMONT Denis de *l'amour et l'Occident,* Pion, Paris, 1939.

SHORTER E., *Naissance de la familie moderne,*

***XVHF-XLX* siècle,* Seuil, Paris, 1975.**

SOLE J., *L'amour en Occident à l'époque moderne,* Albin Michel, Paris, 1976.

STAHL, P.H., *Ethnologie de l'Europe du Sud-Est. Une anthologie.*

Monton Editeur, Paris, 1974. STAHL, P.H., *Sociétés traditionnelles balkaniques. Contribution à l'étude des structures sociales,* Paris, 1979. STONE L., *The family, sex and marriage în England 1500 - 1800,* Oxford

University Press, London, 1977, 2 vol.

STANOMIR L, *Naşterea constituţiei. Limbaj şi drept în Principate până la 1866,* Nemira, Bucureşti, 2004.

SZEKELY M.M., "Structuri de familie în societatea medievală moldovenească", *AG,* tom IV (IX), nr. 1 - 2, 1997, pp. 59 - 117.

THOMAS K., "The double Standard", *Journal of Historyldeas,* vol. XX, nr. 2, 1959, pp. 195 - 217.

THOMAS K., *Dans le jardin de la nature. La mutation des sensibilites en Angleterre à l'époque moderne (1500 - 1800),* Gallimard, Paris, 1985.

VINTILĂ-Gffiţ ULESCU C, "Discipline ecclesiastique - Discipline sociale: la prostitution au XVHIe siècle a Bucarest", *Studia Politica,* Bucureşti, vol. IV, nr. 2, 2004, pp. 281 - 300.

VINTILĂ-GHIŢULESCU C, "Vecini, reputaţii şi control social în societatea românească (sec. XVIII)", *RIS,* nr. 8, 2003 - 2005.

VINTILĂ-GHIŢULESCU C, 3 onnes et mauvaises moeurs dans la société roumaine du XVIIP siècle" în I. BĂLUŢ şi C. VINTILĂ-GHIŢULESCU (coord.), *Bonnes et mauvaises moeurs dans la société roumaine d'hier et d'aujourd'hui,* EDR, NEC, Bucureşti, 2005, pp. 77 - 111.

UNGUREANU M-R., "Graniţele morale ale

Europei. Despre morala cuplului în societatea românească la începutul secolului XIX”, *Secolul XX,* 1997, pp. 94 - 115.
UNGUREANU M-R., *Convertire şi integrare religioasă în Moldova la începutul epocii moderne,* Editura Universităţii «Alexandru Ioan Cuza», Iaşi, 2004.
WALCH A., *Histoire du couple en France de la Renaissance a nos jours,* Editions Ouest-France, Rennes, 2003.

CUPRINS

Redactor DRAGOŞ DODU
Tehnoredactor MANUELA MĂXINEANU
Corectori O ANA DUMITRESCU GEORGIANA BECHERU
Apărut 2006 BUCUREŞTI - ROMÂNIA
Lucrare executată la C.N.I. “CORESI” S.A.